

20989

ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTUSU

KARAMAN
VE
YÖRESİ AĞIZLARI

(Yüksek Lisans Tezi)
İNCELEME-METİNLER - SÖZLÜK

Hikmet KORAŞ

Yöneten
Prf.Dr.Tuncer GÜLENSOY

KAYSERİ 1992

Y. G.
Yükseköğretim Kurulu
Dokümantasyon Merkezi

KARAMAN

VE

YÖRESİ AĞIZLARI

İÇİNDEKİLER.

	<u>Sayfa</u>
ÖNSÖZ.....	XI
Araştırmada kullanılan çevriyazı (transcription) işaretleri	XIV
Bibliyografya ve kısaltmalar.....	XVII
GİRİŞ	

Karaman'ın tarihi.....	1
Karamanoğulları'nın menşeyi.....	7
Karaman'ın etnik yapısı.....	13
Karaman'a Kafkasya, Kırım ve Bulgaristan'dan gelmiş bulunan muhacirler.....	26
Karaman'ın fiziki coğrafyası.....	31

S E S B İ L G İ S İ

Ünlüler (Vowels)

Karaman ve yöresi ağızlarındaki Ünlüler.....	35
â Ünlüsü.....	35
a° Ünlüsü.....	35
â Ünlüsü.....	36
ê Ünlüsü.....	36
ı Ünlüsü.....	37
ö Ünlüsü.....	37
ü Ünlüsü.....	37
Uzun ünlüler (Long vowels).....	38
Uzun ünlüler ve oluşumları.....	38
Hece kaynaşması olayı ile.....	39
Ünsüz düşmesi ile.....	39
Çıvt ünlülerin kaynaşması ile.....	41

Asif uzunluklar.....	41
Vurgu ve tonlamaya bağlı uzunluklar.....	44
Kısa ünlüler (Short vowels).....	44
Geniz ünlüleri (Nasalised vowels).....	46
İkiz ünlüler (Diphthong).....	47
Ünlü uyumu (Vowel harmony).....	47
Yabancı kelimelerde dil benzeşmesi.....	50
İlerleyici ünlü benzeşmesi ile.....	50
Gerileyici ünlü benzeşmesi ile.....	50
Ünlü uyumunun bozulması.....	51
t, y, k, c, ç, s, l, r ünsüzlerinin sebep olduğu uyum bozukluğu.....	51
Uyum değişmesi.....	52
a - a > e - e olması.....	52
ü - ü > u - u olması.....	52
u - u > ü - ü olması.....	52
ı - ı > i - i olması.....	52
Dudak benzeşmesi (Labial attraction).....	52
Ünlü değişmeleri (Vowel gradations).....	54
Kalın ünlülerin incilmesi.....	54
İnce ünlülerin kalınlaşması.....	56
Geniş ünlülerin daralması.....	57
Düz ünlülerin yuvarlaklaşması.....	61
Yuvarlak ünlülerin düzleşmesi.....	62
Ünlü düşmesi (Elision).....	63
Ünlü türemesi.....	64
Öntüreme (Prefix).....	65
İçtüreme (Infix).....	66
Sontüreme (Suffix).....	66

Ünsüzler (Consonants)

Ünsüzler ve değerlendirilmesi.....	67
------------------------------------	----

Karaman ve yöresindeki ünsüz türleri.....	70
b ünsüzlü.....	70
g/ğ ünsüzleri.....	70
r ünsüzlü.....	70
(´) ünsüzlü.....	70
ñ ünsüzlü.....	71
Önses ünsüzleri (Initial consonants).....	73
r ünsüzlü.....	73
l ünsüzlü.....	73
z ünsüzlü.....	73
n ünsüzlü.....	74
c ünsüzlü.....	74
ş ünsüzlü.....	75
f ünsüzlü.....	75
p ünsüzlü.....	75
Önses ünsüz değişimleri.....	75
k- > g- değişmesi.....	76
ğ- > k- değişmesi.....	76
g- > k- değişmesi.....	76
k- > ğ- değişmesi.....	76
t- > d- değişmesi.....	76
d- > t- değişmesi.....	77
b- > p- değişmesi.....	77
Ünsüz öntüremesi (Prothesis).....	78
h- öntüremesi.....	78
y- öntüremesi.....	78
İçses ünsüz değişimleri.....	79
İçseste tonlulaşma.....	79
-f- > -v- değişimi.....	80
İçseste tonsuzlaşma.....	80
-d- > -t- değişimi.....	80
-v- > -f- değişimi.....	80

-b- > -p- değişimi	80
-g-, -ğ- > -k- değişimi	80
-c- > -ç- değişimi	80
-z- > -s- değişimi	81
İseste sızıcılaşma	81
-g-, -k-, -ğ- > -y- değişimi	81
-ç- > -ş- değişimi	81
-h- > -y-, -v- değişimi	81
Akıcı Ünsüzler arasındaki değişmeler	81
-r- > -l- değişimi	82
-r- > -n- değişimi	82
-l- > -n- değişimi	82
-l- > -n- değişimi	82
-n- > -l- değişimi	82
-n- > -m- değişimi	82
-n- > -ñ- değişimi	82
-n- > -y- değişimi	82
-y- > -n- değişimi	82
-ñ- > -m- değişimi	82
-m- > -ñ- değişimi	82
İçsesteki öteki Ünsüz değişmeleri	82
İçseste Ünsüz benzeşmesi (Assimilation)	83
1. İlerleyici benzeşme	83
2. Gerileyici benzeşme	84
Benzeşmezlik (Dissimilation)	85
Sonseste Ünsüz değişmeleri	86
Sonseste tonsuzlaşma	87
-z > -s , -c > -ç değişmeleri	87
Sonseste tonlulaşma	87
-ç > -c değişmesi	87
-t > -d değişmesi	87

-p > -b değişmesi.....	87
-ş > -c değişmesi.....	88
-s > -z değişmesi.....	88
-k > -ğ, -g değişmesi.....	88
-f > -v değişmesi.....	88
Sonseste sızcılaşma.....	88
-ç > -ş değişmesi.....	88
-k > -ğ değişmesi.....	88
-ç > -s değişmesi.....	88
-t > -s değişmesi.....	88
Sonsesteki diğer değişmeler.....	89
Ünsüz düşmesi.....	89
f düşmesi.....	89
g, ğ, ğ düşmeleri.....	89
h düşmesi.....	90
l düşmesi.....	90
r düşmesi.....	90
s düşmesi.....	90
z düşmesi.....	91
k/ķ düşmesi.....	91
n düşmesi.....	91
t düşmesi.....	91
y düşmesi.....	91
v düşmesi.....	91
ñ düşmesi.....	91
Ünsüz ikizleşmesi.....	91
İkiz ünsüzün tekleşmesi.....	93
Hece kaynaşması (Contraction).....	93
Hece yutumu (Haplologie).....	94
Ünsüz türemesi (Anaptyctic consonant).....	94
Ön türeme.....	95
Orta türeme.....	95

Sonda türeme.....	95
Ünsüzlerde yer değiştirme (Metathesis).....	96
1. Komşu ünsüzlerin yer değiştirmesi.....	97
2. Komşu olmayan ünsüzlerin yer değiştirmesi.....	97
Vurgu (Accent).....	98

Ő E K İ L B İ L G İ S İ

A. İ S M L E R

Yapım ekleri.....	101
1. İsimden isim, sıfat ve zarf türeten ekler.....	101
2. İsimden fiil türeten ekler.....	105
3. Fiilden isim türeten ekler.....	106
4. Fiilden fiil türeten ekler.....	106
Hal ekleri.....	108
1. İlgı hali.....	108
2. Yükleme hali.....	109
3. Yönelme hali.....	109
4. Bulunma hali.....	110
5. Ayrılma hali.....	110
6. Eşitlik hali.....	112
7. Vasıta hali.....	112
8. Yön gösterme ekleri.....	113
9. Sebep gösterme ekleri.....	114
İsimlerde çokluk.....	114
İyelik ekleri.....	115
İlgı (âitlik) eki.....	116
Soru eki.....	116

B. Z A M İ R L E R

1. Şahıs zamirleri.....	117
Şahıs zamirlerinin edatlara bağlanması.....	117

2. Dönüştürme zamirleri.....	118
3. İşaret zamirleri.....	118
4. Soru zamirleri.....	119
5. Belirsizlik zamirleri.....	120
C. S I F A T L A R	
L Vasıflandırma sıfatları.....	120
2. Belirtme sıfatları.....	120
a. İşaret sıfatları.....	120
b. Sayı sıfatları.....	121
I. Asıl sayı sıfatları.....	121
II. Sıralama sayı sıfatları.....	122
III. Üleştirme sayı sıfatları.....	122
IV. Kesirli sayı sıfatları.....	122
c. Soru sıfatları.....	122
d. Belirsizlik sıfatları.....	123
D. Z A R F L A R	
1. Yer-yön zarfları.....	123
2. Zaman zarfları.....	123
3. Nitelendirme ve durum zarfları.....	124
4. Azlık-çokluk zarfları.....	124
E. F İ İ L L E R	
A. Şahıs ekleri.....	125
1. Birinci tip şahıs ekleri.....	125
2. İkinci tip şahıs ekleri.....	126
B. Şekil ve zaman ekleri.....	127
1. Geniş zaman ekleri.....	127
2. Şimdiki zaman ekleri.....	128
3. Görülen geçmiş zaman ekleri.....	130

4. Öğrenilen geçmiş zaman ekleri.....	131
5. Gelecek zaman ekleri.....	132
6. Emir ekleri.....	133
7. Şart eki.....	134
8. İstek eki.....	135
9. Gereklilik eki.....	135
Ek fiil (Cevher fiili).....	135
Sıfat-fiiller.....	136
Zarf-fiiller.....	138

F. E D A T L A R

1. Ünlem edatları.....	140
a. Ünlüler.....	140
b. Seslenme edatları.....	140
c. Soru edatları.....	141
d. Gösterme edatları.....	141
e. Cevap edatları.....	141
2. Bağlama edatları.....	142
a. Sıralama edatları.....	142
b. Denkleştirme edatları.....	142
c. Karşılaştırma edatları.....	142
d. Cümlebaşı edatları.....	142
e. Sona gelen edatlar.....	142
3. Son çekim edatları.....	143
ki edatı.....	143
Sonuç.....	144
Karaman ili haritası.....	150
Metinler.....	152
Sözlük.....	303

Ö N S Ö Z

Karaman ve yöresi, diğer konularda olduğu gibi ağız çalışmaları konusunda da ihmal edilmiş bir ilimizdir. Beni böyle bir çalışmaya iten asıl sebep bu değil. Muhterem hocam, değerli bilim adamı Prof. Dr. Tuncer Gülensoy'un teşvik ve ısrarları ile böyle bir çalışmayı seçtim. Çalışmaya başlayınca gördüm ki Karaman'la ilgili yapılan çalışmalar çok az. Karaman'la ilgili yapılan yalnızca iki çalışma var, bunlardan da birisi ağız çalışması değil(*). Halbuki bu gün Karaman'ın ilçesi olan Ermenek ve yöresi için yapılan çalışmalar bile daha fazla(**). Ağız çalışmaları konusunda hazırlanmış bibliyografya çalışmaları bunu gösteriyor(***)).

Şahsi kanaatim, Karaman ve yöresinin böyle bir çalışma için daha elzem bir bölge olduğu yönündedir. Çünkü, Karamanoğulları ile Osmanoğulları arasında asırlar süren mücadeleler ve neticede Karamanoğulları'nın mağlubiyeti burada nüfus hareketinin çok hızlı olmasına sebep olmuştur.

Bu gün buradaki etnik yapıyı tesbit etmenin en kolay ve pratik yolu ağız çalışmalarıdır. Anadolu'nun ağız haritasının hazırlanması sanırım bu gayeye matuftur. Bu nevi çalışmalar Anadolu'ya yerleşmiş Oğuz Boyları ve diğer Türk unsurların tesbiti için de elzemdir. Böl-

* Bahsedilen çalışmalar: 1- Meral Özsoy, Karaman Ağızı, A.Ü. DTCF Türk Dili Mezuniyet Tezi, 1964 2- A. Şukru Çiloğlu, Karaman Muhitinin Hayvanlara Ait Atasözleri, Konya Dergisi, Kas. 1942, S. 49, s. 32-34, Aral. 1942, S. 50, s. 51, Ock. 1943, S. 51, s. 62-64

** Bkz. A. Caferoğlu, "Konya İlinin Ermenek Ağızı", TDAY 1972, Ank. 1989, s. 1-16

Kemal Yavuz, Ermenek Kazasının Başdere Köyleri Ağızı", EFAD, Ank. 1979, S. 11, s. 451-506

*** Kayahan Erimer, "Anadolu ve Rumeli Ağızları Üzerine Bir Bibliyografya Denemesi" TDAY 1970, Ank. 1989, s. 211-236
Tuncer Gülensoy, Anadolu ve Rumeli Ağızları Bibliyografyası (Ana-

gemize yerleşen veya yerleştirilmiş olan Oğuz Boyları ve hangi boya ait olduğunu bilmediğimiz oymak, aşiret ve cemaatlerin bazılarını arşiv belgelerinden tesbit etmek mümkün. Ancak sürekli dışardan göçün geldiği ve içerden de dışarıya sürekli göçün olduğu Karaman ve yöresinde bu durumun tamamıyla kayıtlara geçtiğini düşünemeyiz. Bundan dolayı, yapılacak ağız çalışmalarıyla, kesin olmasa bile etnik yapıyı tesbit etmek mümkündür(****).

"Karaman ve Yöresi Ağızları" başlığı çok iddialı bir çalışma gibi görünebilir. Ancak, bu günkü idari yapılanmaya göre il sınırları içinde kalan Ermenek ve yöresinde ağız çalışmaları yapılmış olduğundan burayı çalışmamıza dahil etmedik. Diğer büyük merkezlerden birisi olan Kazım Karabekir ilçesinde de 1900'ü yılların başında Balkanlar ve Kafkasya'dan gelmiş olan göçmenler çok olduğu için burayı da çalışmamızın dışında bıraktık. Dolayısıyla sadece Karaman merkezi ve merkeze bağlı köylerinden derleme yaptık. Derleme yapmadan evvel tesbit ettiğimiz muhacir köylerinden de derleme yapmadık. Bu köyler hakkında giriş bölümünün sonunda ayrıca bilgi verdik.

Karaman'da büyümüş birisi olmak çalışmalarım için büyük avantaj oldu. Bölgeyi tanıdığım için derleme yapacağım yörelerin tesbitinde zorlanmadım. Fakat yine de çalışmamı mütevazî olarak nitelendirmeyi uygun buluyorum. Yaşadığım zorluklar, bütün Anadolu köy, kasaba hatta şehirlerinde derleme yapanların yaşadığı zorluklardır. Gittiğim halde derleme yapmadan döndüğüm yerlerin olduğunu söylemekte fayda görüyorum. Gittiğim yerlerde kadınlarla konuşma hususunda yardımdan dolayı eşim E. Feza Koraş'a teşekkür ediyorum.

Çalışmamın başında Karaman Tarihi ve Karamanoğulları'nın menşeyi

dolu-Kıbrıs-Suriye-İrak-Bulgaristan-Yunanistan-Yugoslavya ve Romanya Türk Ağızları), Ank. 1981

**** Z. Korkmaz, "Anadolu Ağızlarının Etnik Yapı ile İlişkisi Sorunu", TDAY 1971, Ank. 1989, s. 21-32

Üzerinde biraz fazlaca durmamın sebebi hem ihmal edilmiş olmasından hem de hala tartışma konusu olmasındandır. Hıristiyan Türklerden bahsetmemin sebebi ise, Karaman adının Anadolu'da yaşamış olan hıristiyan Türkler için teşmil edilmiş olmasındandır. Bu bilgilerin de bu çalışmayla ilgilenecek olanlar için faydalı olabilecek toplu bir bilgi olduğu kanaatindeyim.

Çalışmamın her safhasında hem metot hem kaynak olarak değerli hocam ve danışmanım, değerli ilim adamı Prof. Dr. Tuncer Gülensoy' un doçenlik tezi olan "Kütahya ve Yöresi Ağızları" adlı eserinden faydalandım.

Beni bu konuda çalışmam için teşviklerinden, çalışmalarım sırasında benden esirgemediği yardımları ve rehberliğinden dolayı Sayın Prof. Dr. Tuncer Gülensoy'a çok teşekkür ederim. Aslında çalışmam bir nevi onun eseridir.

Böyle bir çalışma yapmış olmaktan dolayı çok mutluyum. Çünkü hala Türk Milletinin millî değerlerini ve hususiyetlerini yaşayan ve yaşatan muhterem insanlarla tanışma ve konuşma imkanı bulabildim. Bu değerlerin yaşadığını gördüm, şahit oldum, o insanları keşfetmenin heyecanını yaşadım. Çalışmam yeterli görmüyorum zira, her yerleşim biriminde bu insanlarla tek tek yapılacak çalışmalarla zamanla unutulmakta olan değerlerimizin tesbit edilmesinin zarurî olduğuna inanıyorum.

Bu çalışmamla Türk Milletine faydalı olabildimse, Türk Kültürüne bir taş ilave edebildimse, bu beni mutlu eden en güzel şeydir.

Tamamen kendi imkanlarımla ve amatör bir ruhla yaptığım çalışmamın eksiklikleri için şimdiden, eserle ilgilenecek olanlardan özür dilerim, umarım beni bağışlarlar.

ARAŞTIRMADA KULLANILAN
ÇEVRIYAZI (transcription) İŞARETLERİ

- a
- ă kısa a
- â kapalı a (a~ı arası ses)
- ɑ ince(palatale) a
- ā uzun a
- ǣ iki dereceli uzun a
- a° yuvarlak a
- b
- P patlamasını kaybetmiş olduğu için b'ye yakın duyulan p
- c
- ç
- d
- T patlamasını kaybetmiş olduğu için d'ye yakın duyulan t
- e
- ě kısa e
- ê kapalı e
- ē uzun e
- ǣ iki dereceli uzun e
- f
- g
- ğ art damak g'sı
- Ķ patlamasını kaybetmiş artdamak Ķ'sı
- K patlamasını kaybetmiş öndamak k'si
- h
- ħ
- T uzun ı
- ı ince (palatale) ı yahut kalın ı
- ĩ kısa ı
- i

ī	uzun i
ȳ	kısa i
j	
k	
ķ	artdamak ķ'sı
l	
ļ	ince l Ünsüzü
m	
n	
ņ	genzel ön ve artdamak n'si
o	
o	ö~o arası incelmış o, ya da kalınlaşmış ö
ō	uzun o
ō	kısa o
ö	
ō	uzun ö
ō	kısa ö
p	
r	
s	
š	
t	
u	
ū	ū'den kalınlaşmış ū~u arası Ünlü
ū	uzun u
ū	kısa u
ū	
ū	uzun ū
ū	kısa ū
v	
y	
z	

- Ünlüler üzerinde uzunluk işareti
- ~ Ünlüler üzerinde genzelleşme işareti
- ✓ Ünlüler üzerinde kısalık işareti
- ∪ 1. iki ünlü altında bağlantı işareti
2. iki kelime arasında bağlantı işareti
- ⊥ ünsüzler altında gevşeme işareti
- ˘ kendinden sonra gelen hecenin vurgu işareti

Not : Araştırmamızda kullandığımız çevriyazı (transcription) sistemi, Doç. Dr. Tuncer Gülensoy'un Kütahya ve Yöresi Ağızları adlı eserinde kullandığı çevri yazı sisteminin aynısıdır.

BİBLİYOGRAFYA VE KISALTMALAR

- Alasya, H. Fikret, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Tarihi, Ank. 1987
- Altınay, A. Refik, Anadolu'da Türk Aşiretleri (966-1200), İst. 1989
- Arat, R. Rahmeti, Kutadgu Bilig III, İndeks, İst. 1979
- Atalay, Besim, Divanu Lügat-İt-Türk Dizini, "İndeks", Ank. 1986- DLT.Dz.
- Banguoğlu, Tahsin, Türkçenin Grameri, İst. 1974
- Boynukalın, İ. Rifki, Bütün Yönleriyle Karaman İli, İst. 1990
- Caferoğlu, Ahmet, "Anadolu Ağızlarındaki Metathese Gelişmesi", TDAY 1955
Ank. 1988, s. 1-7
- _____, "Konya İlinin Ermenek Ağızı", TDAY 1972, Ank. 1972,
s. 1-16
- Caferoğlu, Ahmet-Kafalı, Mustafa, "Afşarlar" Meydan Larousse, C.1, s.122
- Çağatay, Saadet, "Türkçede n-g Sesine Dair" TDAY 1954, Ank. 1988, s.15-30
- Çiloğlu, A. Şükrü, "Karaman Muhitinin Hayvanlara Ait Atasözleri", Konya
Dergisi, Konya, Kas. 1942, S. 49, s. 32-34
- _____, "Karaman Muhitinin Hayvanlara Ait Atasözleri", Konya
Dergisi, Konya, Aral. 1942, S. 50, s. 51
- _____, "Karaman Muhitinin Hayvanlara Ait Atasözleri", Konya
Dergisi, Konya, Ocak 1943, S. 51, s. 62-64
- Eckman, Janos, "Türkçede D, T ve N Seslerinin Türemesi", TDAY 1955, Ank
1988, s. 11-22
- Ekincikli, Mustafa, Türk Ortodoksları-Başlangıçtan Millî Mücadele Sonu-
na Kadar (Basılmamış doktora tezi), Kays. 1990
- Eren, Hasan, İmla Klavuzu, Ank. 1985
- Ercilasun, A. Bican, Kars İli Ağızları Sese Bilgisi, Ank. 1983
- Ergin, Muharrem, Dede Korkut Kitabı II, İndeks-Grammer, Ank. 1963-DKK.İn.
_____, Türk Dil Bilgisi, İst. 1980
- _____, "Türkiye Türkçesi", Türk Dünyası El Kitabı, Dil-Kültür-
Sanat, C. 2, s. 197-210

- Erimer, Kayahan, "Anadolu ve Rumeli Ağızları Üzerine Bir Bibliyografya Denemesi", TDAY 1970, Ank. 1989, s. 211-236
- Eröz, Mehmet, Hıristiyanlaşan Türkler, Ank. 1983
- Gabain, A. Von, Eski Türkçenin Grameri (çev: M. Akalın), Ank. 1988
- Gökalp, Ziya, Türçülüğün Esasları (Haz: M. Ünlü-Y. Çotuksöken), İst.
- Gülcan, D. Ali, Karaman Mahalle Kasaba ve Köyleri Tarihçesi, Karm. 1989
- Gülensoy, Tuncer, Anadolu ve Rumeli Ağızları Bibliyografyası (Anadolu-Kıbrıs-Suriye-İrak-Bulgaristan-Yunanistan-Yugoslavya ve Romanya Türk Ağızları), Ank. 1981
- _____, Kütahya ve Yöresi Ağızları, Ank. 1988
- Güngör, Harun, "Karamanlıca (Grek Alfabeli Türkçe) Bir Kitabe", Türk Dünyası Araştırmaları, Aral. 1984, S. 97, s.
- _____, "Seyyid Lokman ve Oğuz-name", Türk Dünyası Araştırmaları, Ekim 1986, S. 44, s. 91-103
- Hammer, J. Von, Osmanlı Devleti Tarihi, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ank. 1983
- Hatiboğlu, Vecihe, Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü, Ank. 1982
- İbn-i Bibi, Anadolu Selçukî Devletleri Tarihi (Çev: M. Nuri Gençosman) Ank. 1941
- Koman, M. Mesud, Şikârf'nin Karamanoğulları Tarihi, Konya 1946
- _____, "Seyid İlyas Kimânî-Karaman-name", Konya Dergisi, Konya, Şubat-Mart 1944, S. 64-65, s. 56-59
- Konyalı, İ. Hakkı, Abideleri ve Kitabeleri ile Konya Tarihi, Kon. 1964
- _____, Abideleri ve Kitabeleri ile Karaman Tarihi Ermenek ve Mıt Abideleri, İst. 1967
- Korkmaz, Zeynep, "Batı Anadolu Ağızlarında Aslı Vokal Uzunlukları Hakkında", TDAY 1953, Ank. 1988, s. 197-203
- _____, "Türk Dilinde -ça Eki ve Bu Ek ile Yapılan İsim Teşkilleri Üzerine Bir Deneme", TDAY 1958, Ank. 1988, b. 41-68
- _____, "Anadolu Ağızlarının Etnik Yapı ile İlgili Sorunu" TDAY 1971, Ank. 1989, s. 21-32

- Korkmaz, Zeynep, "uçun-Uçün,için vb Çekim Edatlarının Yapısı Üzerine"
TDAY 1961, Ank. 1988, s. 31-35
- _____, "Eski Türkçedeki Oğuzca Belirtiler" Bilimsel Bildiri-
ler 1972, Ank. 1975, s. 433-446
- _____, "Eski Türkçedeki Oğuzca Belirtiler" Türkoloji Dergisi,
Ank. 1974, C. 6, S. 1, s. 15-30
- Koprıman, K. Yaşar, "Karamanoğulları", Tarihte Türk Devletleri(Tebliğ-
ler), Ank. 1987, C. 2, s. 507-511
- Köprülü, M. Fuat, "Avşarlar", İslam Ans. C. 2, s. 28
- _____, "Salurlar", İslam Ans. C. 10, s. 136-137
- Kramers, J. H. "Karamanlılar", İslam Ans. C. 6, s. 309-311
- Ligeti, L, "Türkçede Uzun Vokaller ", Türkiyat Mecmuası, VII-VIII, İst.
1942, s. 81-93
- Mansuroğlu, Mecdut, "Türkiye Türkçesinde Sese Uyumu", TDAY 1959, Ank.
1988, s. 81-93
- Orkun, H. Namık, Eski Türk Yazıtları, Ank. 1987
- Özsoy, Meral, Karaman Ağzı, AÜDTCF, Türk Dili Mez. Tezi, Ank. 1964
- Safran, Mustafa, "Kumanlar-Kıpçaklar" Tarihte Türk Devletleri(Tebliğ-
ler), Ank. 1987, C. 1, s. 275
- Sevim Ali- Yücel Yaşar, Türkiye Tarihi, C. 2, Ank. 1989
- Sümer, Faruk, Oğuzlar(Türkmenler) Tarihleri-Boy Teşkilatı-Destanları,
İst. 1980
- Tekindağ, M.C. Şihabeddin, "Karamanlılar", İslam Ans. C. 6, s. 316-330
- Timurtaş, F. Kadri, Eski Türkiye Türkçesi XV. yy. Gramer-Metin-Sözlük,
İst. 1981
- Togan, Z. Velidi, Umumi Türk Tarihine Giriş, İst. 1981
- Turgal, H. Fehmi, "Karamanoğulları Tarihi", Konya Dergisi, Konya Temm.
1937, S. 11, s. 663-678
- Türkay, Cevdet, Başbakanlık Arşivi Belgelerine Göre Osmanlı İmparator-
luğu Döneminde Oymak Aşiret ve Cemaatler, İst. 1979
- Uzunçarşılı, İ. Hakkı, Anadolu Beylikleri ve Akköyünlü- Karaköyünlü
Devletleri Tarihi, Ank. 1988

Ünal, Tahsin, Karamanoğulları Tarihi, Konya 1986

Yavuz, Kemal, "Ermenek Kazasının Başdere Köyleri Ağzı, EFAD, Ank. 1979

S. 11, s. 451-506

Diğer Kaynaklar:

Meydan Larousse "Karaman Vilayeti", C. 6, s. 942

_____, "Karamanlılar", C. 6, s. 942

Türk Ansiklopedisi, "Karaman", C. 21, s. 300-302

_____, "Karamanoğulları", C. 21, s. 304-306

Divanü Lügat-it-Türk Dizini (TDK), Ank. 1972 - DLT.Dz.

Türkçe Sözlük (TDK), Ank. 1988 - TDK.TS.

Temel Türkçe Sözlük Sadeleştirilmiş ve Genişletilmiş Kamus-ı Türkî,

İst. 1985- TTS.

Altın Sözlük Golden Dictionary - İngilizce-Türkçe, Altın Kitaplar Yay.

T. C. Resmî Gazete, 21 Haziran 1989

DİĞER KISALTMALAR

Ank.	Ankara
bkz.	Bakınız
C.	Cilt
Dz.	Dizin
EAT.	Eski Anadolu Türkçesi
ET.	Eski Türkçe
Haz.	Haziran
İn.	İndeks
İng.	İngilizce
İst.	İstanbul
Karm.	Karaman
Kon.	Konya
O.T.	Orta Türkçe
s.	Sayfa
S.	Sayı
Şub.	Şubat
Temm.	Temmuz
T.	Türkçe
TT.	Türkiye Türkçesi
vb.	ve benzeri, ve başkaları
vd.	ve diğerleri, ve devamı
zrf.	Zarf

GIRIŞ

GİRİŞ

KARAMAN'IN KISA TARİHİ

Orta Anadolu'yu güneye bağlayan geçit yollarından birinin üzerinde kurulmuş bulunan Karaman, stratejik öneminden dolayı tarih boyunca değişik medeniyetlerin elinde kalmış bir şehirdir.

Torosların bir bıçak gibi kestiği Orta Anadolu ile Akdeniz'i birbirine bağlayan Sertavul geçidine hakim olan şehir hem askeri hemde ticari bakımdan her zaman dikkatleri üzerinde toplamıştır. Şehrin civarındaki höyükler, hala ayakta kalmayı başarmış değişik medeniyetlere ait kalıntılar bunu ispat etmektedir. Bu aynı zamanda her el değiştirmede yıkılma ve yeniden inşa olma anlamına geliyor. Aynı durum Osmanlıların Karaman'ı fethi sırasında da yaşanmıştır(1).

Karaman'da yapılan arkeolojik kazılar şehrin M.Ö. 6000 yıllarında kurulmuş olduğu kanaatini uyandırmaktadır (2).

Karamanoğullarının hakimiyeti ve onlara başşehirlik yaptıktan sonra Karaman adıyla anılan şehrin bilinen ilk ismi Laranda'dır. Klâsik devirde Lykaonia adıyla bilinen bölgedeki Karaman o zaman Laranda olarak tanınmaktadır (3). Hititler döneminde şehir Arzava adlı yarı bağımsız bir devlete bağlı ve onun sınırları içindedir(4). M.Ö. VII. yüzyılda Phryglerin, M.Ö. VI. yüzyılda da Lidyalıların eline geçmiştir. Sonra Büyük İskender'in, haleflerinden Antigon daha sonrada Selevkos-

1-M.M. Koman, Şikâri'nin Karamanoğulları Tarihi, Konya, 1946, s.197.

2-İ.R. Boynukalın, Bütün Yönleriyle Karaman İli, İstanbul, 1990, s.7.

3-Türk Ansiklopedisi, Karaman Maddesi, C.21, s. 301-302

4-İ.R. Boynukalın, a.g.e, s.7.

un eline geçmiştir. M.Ö. 190 yılına kadar İskender'in halefleri elinde kalmış, Romalılar devrinde Derbeli Anıpatros tarafından alınmıştır, sonra Antıpatros'u öldüren Galatyalı Amyntos'un eline geçmiştir. Romalılar devrinde şehir Lykaonia birliğine bağlı önemli bir ticaret merkezidir (5).

Bizanslılar döneminde şehir hıristiyanlığın önemli şehirlerinden biridir. Karadağ'da bulunan ve Binbir kilise diye anılan harabeler VI ve IX yüzyıla aittir. VIII. ve IX. yüzyıllarda İslâm Arap ordularının kısa süreli olarak güneyden gelip şehri ele geçirdikleri, fakat uzun süreli hakim olmadıkları bilinmektedir. Şehir Anadolu'nun Selçuklular tarafından fethine kadar Bizanslıların elinde kalmıştır. Anadolu'nun Türkler tarafından fethinden sonra şehir Danişmend oğullarının eline geçmiş, 1165'te II. Kılıçaslan şehri Danişmend oğullarından alarak ülkesine katmıştır (6).

1190 yılındaki haçlı seferi sırasında Friedrich Barbarossa şehri ele geçirmiş ve Hospitalier tarikatının isteğiyle Ermeni kralı II.Leon tarafından zaptedilmiştir. Fakat şehrin hıristiyanların elinde kalması uzun sürmez. 1216 yılında Sultan İzzed-din Keykavus şehri tekrar geri almıştır (7).

1227-1228 yıllarında Moğolların önünden kaçan Oğuz kitleleri ile birlikte Karamanlılarda Anadolu'ya gelirler Alâaddin Keykubat tarafından, bugün Karaman'ın ilçesi bulunan Ermenek'in Kamış mevkiine yerleştirilirler(8).

Yerleşmenin nasıl olduğu ise kesin bilinmemektedir. Bir rivayete

5-Türk Ansiklopedisi, c.21, s.301-302.

6-Türk Ansiklopedisi, c.21, s.301-302.

7-J.H. Kramers, İslâm Ansiklopedisi, "Karaman" maddesi, C. 6, s.309-310

8-T. Ünal, Karamanoğulları Tarihi, Konya, 1986, s.19.

göre Ermenek civarındaki saldırgan Ermenilerin üzerine Sultan, başlarında Nure Sufi bulunan bir Oğuz tائفesi gönderir. Nure Sufinin beyliğini yaptığı bu kabile Ermenilerin hakkından gelir. Fethettiği yerlerin kale anahtarlarını sultana gönderir. Sultan ziyâdesiyle memnun kalıp, Nure Sufiye aldığı yerleri bağışlar ve hil'at, kılıç, tabi ve alem gönderir (9).

Başka bir kaynak ise Karamanoğullarının Karamana gelişlerini tarih olarak kısaca şöyle verir. " 1250 yıllarından 1256 yıllarına kadar Ereğli, 1256 yıllarından 1261'e kadar Ermenek taht şehirleri olmuştur. Sonra başkent o zaman Larende'denen Karaman şehrine nakledilmiştir. Sonuna kadar bu şehirde kalmakla beraber, Konya zaman zaman ülkenin en büyük şehri olmak dolayısıyla taht şehri de olmuş ve bazı beyler burada oturmuşlardır" (10).

Karamanoğulları'nın hakimi oldukları bölgelerin hemen hepsi Karaman olarak anılmıştır. Osmanlıların Karaman'ı almalarından sonra da aynı bölge Karaman olarak anılmıştır. Karaman olarak anılan bu bölgeye Konya, Karaman (Larende), Seydişehir, Bozkır, Beyşehir, Akşehir, Iğın, Niğde, Ulukışla (Şücaeddin), Develi, Karahisar, Ürgüp, Ereğli, Aksaray-Koçhisar, bölgeleri dahildir (11).

O zaman Larende adıyla anılan şehrin Karamanoğulları'na Sultan Rükneddin tarafından verilmeyip Hacı Beylere verilmesi Karamanoğulları ile Selçukluların arasını iyice açar. Karaman Bey hile ile şehri ele geçirir. Hacı Bey'i öldürür. Sultan Rükneddin de Karamanoğullarından

9-M.M. Koman, Şikâ'rf'nin Karamanoğulları Tarihi, s. 15

10-M.C. Şihabeddin, Tekindağ, "Karamanlılar" İslam Ansiklopedisi ,C.6, s.304

11-Meydan Larousse."Karaman Vilayeti" C. 6, s. 942

çekinerek durumu kabullenmiş görünür. Bu kırgınlık Karamanoğullarından Bunsuz ve Zeynelhaç'ın öldürüldüğü Konya seferini yapmaya kadar gider. Bu seferden sonra mağlup olan Karaman Bey takip edilerek öldürülür (12). Bu ve benzeri olaylar Selçuklu Sultanı ile Karamanoğullarının arasını açmıştır. Fakat esas sebep civardaki Ermenilerle sürekli savaş halinde olan Karamanoğulları'nın toprağının genişlemesi ve askerlerinin çokluğu-
du (13). İbn-i Bibi'nin Karamanlılar hakkında yazdığı şu cümleler de bu-
nu doğrulamaktadır. "...Karaman mal ve servet peyda etti. Zenginliği
artınca kendisinin ve kardeşi Bunsuzun kafalarında kötü düşünceler yer
buldu. Her ne kadar saltanat makamına baş eymek yolunu tutmakla beraber
ilerde de yol kesicilikten geri durmadılar. Sultan Rûkn-ed-din bunlara
son derece kızgınlığı dolayısıyla layık oldukları cezayı vermek istiyor-
du. Fakat evlerinin Ermenistan içinde bulunmasından ve isyan etmeleri
ihtimalinden çekindiği için bir şey yapamıyordu." (14).

Karamanoğlu Mehmet Bey'in 13 Mayıs 1276 tarihinde Konya'yı fethi Türk tarihi ve Türk Milleti için, bir tarihi dönüm noktasıdır. Konya'yı zabdederek Moğollara kafa tutmakla kalmamış, bir hükümdarın kendi millete kendi diliyle hitab etmesi, kendi değerlerine dönmesi gerçeğini hatırlatmıştır. Bahsi geçen ferman "...bu günden sonra divanda, dergâhta bargâhta, mecliste ve meydanda Türkçe'den başka dil kullanılmayacaktır" (15). Karamanoğulları'nın milli değerler konusundaki hassasiyeti aynı zamanda sahip oldukları dil şuurunu göstermektedir. Seyyid Lokman'ın Oğuzname'sinde bahsin anlatılışı hem bu gerçeğin pek anlaşılmadığını gösterir, hem de Selçuklulardaki mevcut durumu izah eder kanaatindeyim. "...ta ki bu esnada Ermenek dağlarında olan Etrakden NureSufi evlâdından Karaman adlı bir harâmî peyda olmuştu. Muîni'd-din pervâne ana tımar virüb mutî'

12-Tahsin Unal, Karamanoğulları Tarihi, s. 50-51

13-İ.H.Konyalı, Abideleri ve Kitabeleri ile Karaman Tarihi İst, 1967, s.13

14-İ.H.Konyalı, a.g.e. s. 11

15-M.C. Şihabeddin Tekindağ, "Karamanlılar", İslam Ans. C. 6, s. 319

itdi. ve tekrar harâmiliğe başladuk da mezbur, ekser tevâbiyle katli olunub ve küçük oğulları bir kal'a da habs kılınmış iken, mufniddin pervane Sultandan dilek idüb habsden ıtlak olunmuş idi ve kılıç eri oldukda âkibet "Gork-zâde gork-şevet" mazmunu üzre babası gibi gümrah olup hâramilik idedi ve Sultan, Gıyasü'd-din küçük İlhan hizmetindeyken mezbur Karamanoğlu bazı evbaş ve koll aşıyla fırsat bulub Konya şehrine müstevli olup erkân-ı devlet ü âyan hazreti katli eyleyip hazâin ü emvâli ferâvan tahsil eyledi. Bu esnada Berke Han hizmetinde olan sultan İzz'eddin'in bazı evlâdı Tekfur hapsinde kalmış idi. ve ekseri vefat edip ahvalleri na-mâlum idi. Ve fehîr padişâhâne libaslar siydürüb İstanbul habsinden kaçan Gıyas'üd-dün Keykâus, Sultan İzz'ed-din'dür deyü i'tibar ve iştehar virüp bir bedbaht Cimri Al-î Selçuk tahtına geçürüb kendüsü vezâret ü vekâlet namıyla istila buldı. Ve ol eyâme dek memâlik-î Rumda hâlen Bağdat gibi Acem defteri yazılırdı. Karaman oğlu oltarzun mâhirlerüñi Mâhirlerüñi katli idüb iş bu eyyâm-ı şerifde ma'mûlün'bih olan defteri peyda itdir dikibâzı ibârat-ı lazıma farisiyle olub ekserisi Türkîdür" (16). Sarayda resmi dil olarak başka bir milletin dilini ve tarzını kullanan kendisi falanca hükümdarın oyuncağı haline gelmiş bir hükümdar masum gösterilirken bu duruma isyan eden doğrusunu yapmak isteyen ise eşkıya ve hâramî olarak gösterilmiştir. Yayınladığı bu fermanndan dolayı Mehmet Bey tarihimize Kaşgarlı Mahmud'dan sonra Türkçe konusunda en şuurulu kişidir. Kaldığı asırlar sonra Ziya Gökalp'ın Türkçe hakkındaki Türkçülük anlayışı bundan farklı değildir (17).

Selçuklu devletinin tarihe karışıp Anadolu'da müstakil beyliklerin kurulduğu dönemde Karamanoğulları Osmanoğulları ile iyi münasebetler içindedir. Ancak bu dostluk I. Murat döneminde 1381'e kadar devam etmiştir.(18)

16-Harun Güngör, "Seyid Lokman ve Oğuz-namesi", Türk Dünyası Araştırmaları, Ekim 1986, S. 44, s. 11

17-Ziya Gökalp, Türkçülüğün Esasları, (Haz. M. Ünlü, Y. Çotuköken) İst.

18-T.Ünal, Karamanoğulları Tarihi, s. 174

İleri tarihlerde Karamanoğulları ile Osmanlılar arasında kızışan bir mücadele devam ede gelmiştir. Bu Fatih'in veziri Rum Mehmet Paşanın Karaman'ı yerle yeksan etmesine ve Osmanlıların Karaman ülkesine sahip olmasına kadar sürmüştür.

Osmanlıların eline geçince Karaman yine Karamanoğulları'nın sahip olduğu bölge merkez Konya olmak üzere Karaman vilayeti olarak anılmıştır. Bu günkü Karaman ise Larende adıyla anılmaya devam etmiştir. Bu durum 1861'deki idari ıslahata kadar devam etmiştir. Bu ıslahatta Konya vilayet olmuş Karaman ise Konya vilayetine bağlı bir kaza kabul edilmiştir.(19). Bu durum 1989 yılında Karaman'ın il olmasıyla biter(20).

Karaman'ın tarihinden bahsederken Karamanoğulları'ndan bahsetmemek mümkün değildir. Önceki devirler karanlık olduğu için Karamanoğulları ile ilgili bölümde daha çok üzerinde durduk. Konumuz Osmanlılar ve Karamanoğulları haklı veya haksızdır hükmi vermek değil, ancak konumuzla ilgili gördüğümüz için Kâzım Yaşar Kopruman'ın şu değerlendirmesini almayı uygun gördüm.

"Karamanoğulları'nın hülyalarını gerçekleştirme yolunda yaptıkları hatalar bir tarafa bırakılacak olursa Türkiye tarihindeki faydalı hizmetleri şöyle sıralanabilir:

1- Karamanoğulları daha başlangıçtan itibaren Anadolu'daki moğol veya İlhanlı hakimiyetini kabul etmeyerek karınca kaderince onlara karşı devamlı mücadele etmişlerdir. Türklerin bağımsız ve hür yaşama iradelerinin bir devamı olan bu tutumlarını onlar her ne kadar Osmanlılara karşı zaman zaman yardımlarına başvurmakla birlikte Memlûklere karşı sürdürmüşlerdir. Nitekim biz Memlûklerin Konya ve Larende'ye kadar uzunca askeri seferler tertib ettiklerini biliyoruz.

19-Meydan Larousse, "Karaman Vilayeti ", C. 6, s. 942

20-T. C. Resmî Gazete, tarih 21/6/1989, s. 20202, 15/6/1989 tar, 3578 no kan.

2- Karamanoğulları sadece siyasi hürriyet ve istiklâlin değil aynı zamanda kültür istiklâlininde mümtaz savunucusu olmuşlardır. Nitekim I. Mehmed Bey 13 Mayıs 1277 tarihinde Konyada meşhur fermanı yayınlarak o zamana kadar Anadolu'da hüküm sürmekte olan Arapça ve bilhassa Farsça'nın üstünlüğüne karşı Türkçeyi müdafa etmiştir. Böylece o Kaşgarlı Mahmuddan 2 y.y sonra Türkçeyi şuurlu olarak müdafa eden Türk devleti olarak karşımıza çıkmaktadır.

3- Karamanoğulları hâkim oldukları bölgelerin siyasi ve etnik bakımdan Türkleşmesini de temin etmişlerdir." (21)

Bence, bir değerlendirmede Karamanoğlu I. Mehmed Beyin fermanı zikredilerek "...Bu suretle resmi devlet işlerinde kullanılan Arapça ve özellikle Farsça'nın hakimiyetine dönük bir darbe vurulmuştur. Osmanlıları Türkçe'nin mutlak hakimiyetini XVI. y.y'de temin etmişlerdir. Mehmed Bey'in fermanı Türk kültür tarihinin en önemli olaylarından (22).

KARAMANOĞULLARI 'NIN MENŞEYİ:

Karaman'ın etnik yapısından bahsetmeden evvel Karamanoğulları'nın menşeyini zikretmek bu konudaki derlediklerimizi kısaca belirtmek yerinde olacaktır. Çünkü Karaman civarında Akdenize kadar olan bölgeyi Ermeni ve Rumlardan kurtaran bunların Türkleşmesini sağlayanlar onlardır (23). Üstelik Karamanoğulları Moğollar önünden kaçarak Anadoluya geldiklerinde Eşrefoğulları ile birlikte 20000 çadır gibi kalabalık bir kitle halinde gelmişlerdir. Bu muazzam kitlenin büyük bir kısmı Karaman civarına yerleşmişlerdir (24).

21-K.Y.Koprman, Tarihte Türk Devletleri II Ank. 1987, s.510-511

22-Türk Ansiklopedisi, c.21, s.305

23-K.Yaşar Koprman, a.g.e, s.510-511

24-M.C.Şihabeddin Tekindağ, "Karamanlılar", İslam Ans. C. 6, s.316

Bu, Karaman'da yalnızca Karamanlı'lar olduğu anlamına gelmez çünkü tarihin her devrinde kurulan Türk devletlerini kuran yalnız bir soy değildir; diğerleri de buna iştirak etmişlerdir.

Karamanoğulları'nın menşeyi konusunda kaynaklar farklı şeyler söylemektedir. Bu konuda ihtiyatlı davrananların olduğunu da söylemek yerinde olur.

Faruk Sümer "Avşarların, Bozulus'un her uç kümesindeki obalarından bazıları Bozulus'un Orta Anadolu'ya göç eden teşekkülleri arasında bulunmuşlar ve ekseriyetle yurt tutmuşlardır" derken Karamanoğulları'nın Avşar soyundan olmaları ihtimalini kuvvetlendirmektedir (25). Karamanoğulları'nın Avşarlardan geldiği tezinin temeli olan kaynak yazıcıoğlu Ali'nin Tarih-i Al-i Selçuk adlı eserinde Karamanoğulları'nın Oğuzların Avşar soyuna mensub olduğu hakkındaki sözüdür (26).

1300 yılları civarında yazılmış olan bir anonim Ermeni tarihinde 1254 senesine Gorigos'un Afşar boylarında İslâmbey adında birisi tarafından yağmalandıktan bir süre sonra Bey'in öldüğü belirtilmektedir. Aynı yer bir müddet sonra Sarum adında bir Türkmen tarafından tekrar yağmalanır. Eserde Karamanlıların sık sık Gorigos'a saldırılarından bahsedilir. Karamanlılarında bu Afşar boyunun bir kolu olması ihtimali kuvvetlidir.(27)

İslâm Ansiklopedisinin Avşarlar maddesini yazan F. Köprülü bu maddeyi yazarken Karamanoğulları'nın kökenini Avşarlara dayandırmaktadır (28). Fakat aynı Ansiklopedinin Salurlar maddesini yazarken ise "husu-

25-F.Sümer, Oğuzlar Türkmenler. İst. 1980, s. 275

26-F.Sümer, a.g.e, s.264-265

27-M.C.Şihabeddin Tekindağ,"Karamanlılar", İslam Ans. C. 6, s. 317

28-F.Köprülü, "Avşarlar", İslam Ans. C. 2, s. 28

si kütüphanemde bulunan bir Oğuznameye göre Karamanlılar da Salur kabilesinin Karaman şubesine mensub olmaktadır. Kafkas Azerbaycanında Karamanlı adını taşıyan köylerin vaktiyle Salurlar tarafından kurulmuş olması muhtemeldir" diyerek Karamanoğulları'nın Salurlar'ın Karaman aşiretinden geldikleri tezini savunmaktadır (29).

A. Caferoğlu ve M. Kafalı'nın birlikte yazdıkları maddede de Avşarlar tezi (30) yine Ali Sevim-Yaşar Yücel'in Türkiye tarihindeki ifadesi (32) ve İ. H. Uzun Çarşılı'nın beylikler tarihindeki ifadeleri (31) Avşar tezinden yanadır. Bu görüşün ağır basmasının sebebi Yazıcızâde'nin Tarih-i Al-i Selçuk taki hükmü ve Anonim Ermeni tarihindeki bilgilerdir. Karamanoğulları üzerine geniş çalışmayı yapan M.C Şehabeddin Tekindağ bütün vesikaları gözden geçirerek Karamanoğulları'nın Avşar soyundan olduğu hükmünü vermektedir (33).

Karamanoğullarının Oğuzların Salur Boyundan geldiği tezine temel teşkil eden sebep Salur Boyunun obalarından birinin adının Karaman olmasıdır. Salur'lar üç kola ayrılır 1- Yalavaç (Yaz, Tizi, Sakar, Ordu-Hoca), 2- Karaman (Alam, Görcikli, Beg-Bölegi), 3- Ana bölegi (Yadçı, Buhara, Bekesli-Töre"?", Timur) (34).

Bu tasnif 1863 yılında Vambéry tarafından yapılmıştır. Vambéry Salurlar'ın 8000 çadırdan meydana geldiklerini de yazar. Faruk Sümer Salurların Anadolu'daki yerleştikleri yerleri sayarken Karaman ülkesine bağlı olan Koçhisar, Konya Ereğli, Niğde-Karahisar'ı da zikreder (35).

29-F.Köprülü, "Salurlar ", İslam Ans. C. 10, s. 136-137

30-A.Caferoğlu, M.Kafalı, "Avşarlar", Meydan Larousse, C. 1, s. 122

31-İ.Hakkı Uzunçarşılı, Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu Karakoyunlu Devletleri, Ank. 1988, s. 1

32-Ali Sevim- Yaşar Yücel, Türkiye Tarihi, Ank. 1989, s. 310

33-M.C.Şehabeddin, "Karamanlılar", İslam Ans. C. 6, s. 317

34-F.Sümer, Oğuzlar Türkmenler, s. 344

35-F.Sümer, a.g.e, s.344

Karamanoğullarının Salur Boyundan geldiğini hararetle savunanlardan birisi de Dr. Tahsin Ünal'dır. "sair Oğuz kabilelerinde olduğu gibi Karamanlıların mensub olduğu, Salur kabilesi hakkındaki bilgilerimiz de mitoloji ile karışık olduğundan başka azdır da" diyerek bu konuda kesin bir şey söylemenin mümkün olmadığını belirtir. Salur'lar tezini ise F. Köprülünün bahsettiği "Tekeler, Salurlar, Esrâri kabileleri Salur Kazan, evlâdı yahut Karaman, Yalavaç ve Kıpçak Salur Kazan'ın evlâdıdır" diyerek Türkmen ananesine dayanarak savunur (36).

Bu iki tez dışında bir de Karamanoğulları'nın Oğuzların Kaçar Boyundan geldiği iddiası, zayıf da olsa vardır. Bu İbrahim Hakkı Konyalı'nın önsözünde geçer (37). Bu tezin hangi belge ve hangi kaynağa dayandığı da zikredilmez.

Bu konuda ihtiyatı elden bırakmayan Kazım Yaşar Koprıman'ın görüşünü aynen vermekte fayda görüyorum "Türkiye Selçuklular Devleti'nin yıkılmasından sonra ortaya çıkan (Tavaf-ı Mülük) arasında Karamanoğulları Anadolu'da devlet kuran Türkmen beyliklerinin Osmanlılar'dan sonra en büyüğü ve en kuvvetlisi olmasına rağmen bunların menşeyi ve ilk devirlerine ait bilgiler pek açık değildir. Karamanoğulları'nın Oğuz'ların Avşar, Salur veya Kaçar boylarından birine mensub oldukları hakkında çeşitli rivayetler varsa da son araştırmalara göre bunlardan ilki, Avşar görüşü ağır basmaktadır(38).

Karamanoğullarının hangi Oğuz boyuna mensub olduğu tartışmasının yanında bazılarıda Karamanoğulları'nın atalarının Ermeni olduğunu, müs-

36-Tahsin Ünal, Karamanoğulları Tarihi, s. 13

37-İ.H.Konyalı, Abide ve Kitabelri ile Karaman Tarihi, İst.1967, s.5

38-Kazım Yaşar Koprıman, Tarihte Türk Devletleri II, s. 507

lumanlığı kabul ederek Baba İlyas'a mürit olduğunu söyler (39)

İ. H. Konyalı, Cenâbî'nin bu iddiasının şöyle bir yanlış anlamadan olabileceğini belirtir. "Bazı selçuklu ve Karamanlı sultanlarının siyasî hakimiyet tesis ettikleri Rum ve Ermeni memleketlerinde meliki'r- Rûmf ve'l -Ermen şeklinde bir vasıf taşımalarını Cenâbî anlamamış, yahut da Karamanlıların Ermeni sınırları üzerinde yerleşmiş olduklarını gösteren Farsça ibareleri sökmemiş bu da Cenâbî'yi, Karaman'ı aslen Ermeni gibi göstermek fahiş hatasına düşürmüştür"(40)

İ. H. Konyalı, Şemse'd-din Samî'nin Karamanoğulları'nın soyunu Ermenilere bağlamasının da Cenâbî'den kaynaklandığını belirtir (41).

Karamanoğulları'nın nesebini Ermenilere dayandıranlardan birisi de, Türk düşmanlığı ile ve bu hislerinin etkisinden kurtulamıyarak taraflı bir şekilde yazdığı "Osmanlı Devleti Tarihi" adlı eserin yazarı Hammer'dir. Hammer bu konuda "...Anadolu Selçuklularının ilk padişahı Büyük Ala'ad-din'in saltanat zamanında Ermeni kavminden olduğu halde Şeyh Baba İlyas'ın en mutaassıp taraftarları arasına geçmiş olan Nûre Süff...(42) diyerek Nure Sofî'nin bir Ermeni dönmesi olduğunu savunur.

Kirmânî manzum Karaman-nâme'sinde -bu iddia o zamanda da var olsa gerektir- bu hususta şunları söyler:

Buna bazı sözde Ermen didiler

Bazıları sahih diyüb Türkmen didiler

39- H. Fehmi Turgal, "Karamanoğulları Tarihi", Konya Dergisi, Temmuz 1937, S XI, s 664

40- İ. H. Konyalı, Abideleri ve Kitabeleri ile Konya Tarihi, Konya 1964 s. 58

41- İ. H. Konyalı, Abideleri ve Kitabeleri ile Karaman Tarihi İst. 1967 s. 36

42- Joseph Von Hammer, Osmanlı Devleti Tarihi, İst. 1983, C. 1, s. 176

Türkmen sözü sahih gelüb gerektir
Akınlarda inmiş geri demektir

diyerek iddiaların olduğunu fakat Karamanoğulları'nın Türkmen olduğunu belirtir. Kirmânf, Karamanoğulları'nın Ermeni olduğu iddiasının ortaya çıkmasını ise şöyle izah eder:

Düşüb Tersus Dağında gizlendi
Ermen Beğine tabii olub sözlendi

İşte bundan kendüye Ermen dinildi
Bu şüphe adına böyle konıldı (43)

Zannederim Z. Velidi Togan'ın şu hükümlü bu iddiaları yalanlamak için kafidir: "Uçtaki Türkler millîan'anelerinin muhafazası hususuna çok itina etmişlerdir. Bu hususta taassup gösterenlerin başında Karamanoğulları gelmektedir (44).

Z. Velidi Togan'ı teyid eden en önemli husus ise Karamanoğlu Mehmed Bey'in Türkçe konusundaki hassasiyeti ve yayınladığı malum ferman-
dır.

Türk oldukları kesin olan Karamanoğulları'nın Oğuz Boylarından Afşar, Salur veya Kaçar'lara mensup oldukları konusundaki tartışmada, belgelere dayanılarak yaygınlaşan kanaat, Afşarlara mensup oldukları hakkındadır.

43- Seyid İlyas Kirmânf, Karaman-nâme, "M. Mesud Koman Yazmalarından"
Konya Dergisi, Şubat-Mart 1944 S.64-65, s.56-59
44- Z. Velidi Togan, Umûmî Türk Tarihine giriş, İst. 1981, s. 217

KARAMAN'IN ETNİK YAPISI

Karaman, el değiştiren medeniyetlere ve tabii olduğu devletlere göre hızlı bir nüfus hareketine sahip olmuştur. Herne kadar Karamanoğulları'ndan evveli meçhul ise de, Karaman ve çevresindeki höyüklerin çokluğu bunu göstermektedir. Buna sebep olarak şehrin stratejik konumunu söyleyebiliriz.

Karaman'ın müslüman Türklerin eline geçişi XIII. asır başlarındadır. Fakat daha evvel burada Türkler yaşamakta idi. Bunlar, o zaman hala ayakta olan Bizans Devletinin kendisini savunmak için, Anadolu'nun stratejik noktalarına yerleştirdiği, savaş tekniğini ve savaş stratejisini çok iyi bilen, hıristiyanlaşmış veya hıristiyanlaşmamış Türklerdi(45). Anadolu'ya bu amla ilk yerleştirilen Türkler Bulgarlar olmuştur(46). Bulgarları, Peçenekler, Avarlar ve Kumanlar takib etmiştir(47)

Orta Anadolu ile Ak Deniz arasındaki geçitlere hakim olmasından dolayı Karaman ve civarına da yukarda bahsettiğimiz hıristiyan Türklerin yerleştirilmiş olması büyük ihtimildir. şikrf'nin, Karamanoğulları'nın beylik olmadan önceki mücadelelerini anlatırken sarfettiği şu sözleri bu ihtimalin gerçek olduğunu göstermektedir.

"...Dnb Bulgar taifesiyle bir yıl cenk eylediler. Beyine Yahşi Han derlerdi. Cenkte helk oldu. Bulgar askeri gelüp miti oldular. Yahşi Han'ın bir oğlu var idi. Aydın Bey derler idi. Nurettin anı babası yerine bey eyledi. Ahd eylediler ki, dosda dost düşmana düşman

45- Mustafa Ekincikli, Türk Ortodoksları (Başlangıçtan Millî Mücadele Sonuna Kadar), Basılmış Doktora Tezi, Kayseri, 1990, s. 97-106

46- Mehmet Erz, Hıristiyanlaşan Türkler, Ank. 1983, s. 17

47- Mustafa Safran, "Kumanlar, Kıpçaklar", Tarihte Türk Devletleri (Teb-

olalar(48)."

Micadele ettikleri insanların kendileri gibi Türk olduğunu gören bu insanlar onlarla öyle iyi anlaşır ki, daha sonra Karamanoğulları'nın Osmanlılarla mücadelesinde de onlara en çokyardım eden taife olurlar (49). Fakat Bulgarlar denilen bu Türk topluluğunun hıristiyan mı kaldığı yoksa müslüman mı olduğu konusunda bir kayıt yoktur.

Fakat Karaman ve yöresinde Millî Mücadele yıllarına kadar bunların yaşadığı bir gerçektir. Karamanoğulları ve Osmanlılar arasındaki mücadele sırasında buradan Anadolu'nun diğer bölgelerine yayılanlar ve mücadelede taraf oldukları için Osmanlılar tarafından sürülenler olmuş, Anadolu'daki bütün hıristiyan Türkler için Karamanlılar tabiri şumullenmiştir. Harun Güngör'ün şu sözleri de bunu doğrulamaktadır:

"Bize göre Anadolu'nun hemen her tarafında yaşayan Rumlara Rum denildiği halde, Karaman bölgesinde yaşayanlara diğer Rumlardan ayrı olarak "Karamanlı" adının verilmesi, onların diğer Rumlardan ayrı bir özelliğe sahip olmalarından kaynaklansa gerekir (50).

Harun Güngör'ün söylediklerine katılmamak mümkün değil. Basılmamış doktora tezinde Mustafa Ekincikli'nin şu tesbitleri de yukarıda söylediklerimizi teyid etmektedir.

" Karaman ili dahilinde yaşayan Karamanlılar Cemaati daha sonra-

ler), Ank. 1987, s. 275

48- M. M. Kömn, Şikâri'nin Karamanoğulları Tarihi, Kon. 1946, s. 15

49- M. M. Kömn, a.g.e. 175-186-196

50- Harun Güngör, "Karamanlıca (Grek Alfabeli Türkçe) Bir Kitabe",
Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi, Aralık 1984
s. 97

ları İstanbul, Kırım, Basarabya, Balkanlar ve Kara Deniz kıyılarına göç etmişlerdir. 1551-1555 yıllarında İstanbul ve Anadolu'yu gezen Alman seyyahı Hans Dernsham, "Seyahatnamesi" nde, bunlara "Caramanos" demektedir. Osmanlı arşiv belgelerinde ise Karamanlılar Cemati için "Zımmiyan-ı Karaman" ya da "Karamniya" denilmektedir (51).

Bu insanlar için Karamanlı adının kullanılması, daha önce Karaman' da Hıristiyan-Türk nüfusun oldukça çok olduğunu göstermektedir. Bu insanlar Karamanoğulları ile ve diğer Müslüman Türklerle o kadar iyi anlaşmışlardır ki, kız alıp vermeye bile başlamışlardır (52). Bu yakınlaşma Nure Sofi'nin bir Ermeni dönmesi olduğu iddialarının ortaya atılmasına sebep olmuştur (53).

Sultan Rükne'd-din'in Karamanoğulları ile arası açık olmasına rağmen onlara bir şey yapamamasına ve onlardan çekinmesine sebep, oradaki halkla çok iyi anlaşmaları ve dolayısıyla Karamanoğulları'nın onların da yardımıyla isyan edebilecekleri ihtimalidir(54).

Ortodoks Türkler için Karamanlı adının kullanılmaya başlamasının Fatih dönemine rastlaması(55) ile Karaman'ın Osmanlılar tarafından alınışı arasında bir bağ kurmak da mümkündür. Zira Karamanoğulları ile Osmanlılar arasındaki mücadelede Karamanoğulları yenik düştüğünde 30 000 Müslüman evi ve 7 000 kafir evinin deftere kaydedilerek İstanbul'a sürüldüğü Şikârf tarafından belirtilmektedir(56).

Bu cemat için Karamanlı adının kullanılması herhalde önce Ka-

51- Mustafa Ekincikli, Türk Ortodoksları, s. 124-125

52- Tahsin Ünal, Karamanoğulları Tarihi, s. 29

53- İ. Hakkı Konyalı, Abideleri ve Kitabeleri ile Karaman Tarihi, s.45

54- İbn-i Bibi, Anadolu Selçukî Devletleri Tarihi, "Çeviren, M. Nuri Gencosman" Ank. 1941, s. 290

55- Mustafa Ekincikli, a.g.e. s. 122-124

56- M.M. Koman, Şikârf'nin Karamanoğulları Tarihi, s. 197

Meydan Larousse, Karamanlılar Tarihi, C. 6, s. 942

ramanoğulları mülkünden olmaları olabilir. İkinci husus ise, Karaman'dan ayrılan ve daha önce yaşadıkları yerin adıyla anılan bu cemaatin adının Anadolu'daki bütün hıristiyan Türkleri için şumillenmesi olabilir

Bu insanlar bir yanlış anlamının kurbanı olmuşlar, hıristiyan oldukları için Kurtuluş Savaşından sonra yapılan mübadelede Yunanistan'a gönderilmişlerdir (57).

Daha önce hıristiyanlığı kabul etmiş ve her ne şekilde olursa olsun Karaman ve civarına yerleşmiş olan Türklerden daha sonra müslüman olarak bu yörede hayatına devam eden insanların olması normaldir ve kendi derlemelerimizde de bunu tesbit ettik. Karaman'ın güneydoğusunda bulunan dağlık bölgeye diğer köyler tarafından "Urumeli" adının verilmesi (58) ; Kızıllar Ağıni köyünde yapmış olduğumuz derlemede Taşkale (Kızıllar) Kasabası ahalisinin "cavırdan dönme" oldukları ifadesi (59) bizde bazı köylerin halkının, o hıristiyan Türklerin torunları oldukları kanaatini uyandırdı.

Karaman'a yerleşmiş olan diğer Türk unsurlardan tesbit edebildiklerimi en küçük ayrıntısına kadar vermeden önce, Oğuz Boylarından Karaman'a yerleşmiş olanlarından tesbit edebildiklerimi vereceğim. Daha sonra da hangi Oğuz Boyuna mensup olduğu kesin belli olmayan oymak, aşiret ve cemaatleri liste olarak vereceğim.

Bayat Boyu: Karaman'da bu gün, Şambayadı adıyla anılan bir mahalle ve aynı lakap ve soyadla anılan kişiler vardır. Bu insanların 19.

57- M. Ekincikli, Türk Ortaklıkları, s. 144

Meydan Larousse, Karamanlılar Müddesi, C. 6, s. 942

58- Kaynak kişi, Durmuş Atçeken, Akçaşehir Kasabası yaş 66, metin VIII

59- Kaynak kişi, Şerif Gencer, Kızıllar Ağıni Köyü, yaş 72, metin XIII

yüzyılın ikinci yarısında , Şam civarından gelerek Adana'ya yerleşen Bayat Boyunun bir kolunun , Adana'dan gelerek Karaman'a yerleştikleri kayıtlarda da sabittir(60).

Salur-Bayındır-Peçenek: Akçaşehir Kasabasından bahsederken Ali Gülcan şunları söyler: " Aksaray'dan Afyon Karahisar'a, Ankara'dan da Konya'nın güneyindeki Toroslara dek uzanan geniş ovaya yayılan Bayburt ve Turgut obalarına Atçekenler denilmiştir. Ağcaşar dolaylarına ve daha sonra da başka Türk boyları gelip yerleşmişlerdir.Tarsus'dan itibaren Bulgar Dağları yöresine yerleşen Salur ve Bayındır boyundan gelen Ulaş oymaklarının Mercanlı Obaları, Kızıl Muratlı Obaları, Ağcaşar dolaylarında kalburcu, Emircek, Karaağaç ve Koçak Kuyusu semtlerine bölüm bölüm yerleşmişlerdir.

Buralara ayrıca Peçeneklerden gelip yerleşenler de olmuştur.Padişah 1. Selim zamanında tutulan bir Atçeken defterine göre Ağcaşar'ın Bostanlı yöresindeki Bereket Mezrasıyla Mazihiyüğü denilen arazilere Peçenek topluluğunun oturduğu yazılmaktadır. Vergi defterine göre burada 34 kişinin vergi yükümlüsü olduğu yazılıdır"(61).

D. Ali Gülcan, Çoşlu Köyünden bahsederken de, Çoşlu adının Salur Boylarından bir oymağın adı olduğunu, dolayısıyla buralara Salur Boyundan insanların yerleşmiş olabileceğini söyler (62).

Çepni-Bayat Boyları: Süleyman Hacı, Orta Oba ve Kaş Oba köylerinin giyim-kuşam ve konuşmaları birbirine çok benzer. D. Ali Gülcan, bundan dolayı bu üç köy halkının daha önce Aksaray'ın Eşmekaya Köyüne yerleşmiş olan Bayat ve Çepni Boylarına mensup Hacı Osmanlı Obaları olduğunu belirtir (63).

60- D. Ali Gülcan, Karaman Mahalle Kasaba ve Köyleri Tarihçesi, Kar. 1989, s. 43

61, D. Ali Gülcan, a.g.e. s. 63-64

62- D. Ali Gülcan, a.g.e. s. 158-159

63- D. Ali Gülcan, a.g.e. s. 302

Alayuntlu Boyu: Atçekenler olarak bilinen cemaat hem Çepnilerin hem de Alayuntluların kollarıdır. Alayuntlu Boyuna bağlı Atçekenlerin Kanûnî zamanında yazılan vergi ve kayıt defterlerine göre 225 hanesinin Konya'nın Kozviran, Kazançalı yazısı , Arıkdere, Bağrudelik isimlerini taşıyan çiftliklere yerleştikleri ve Kozançalıdan Karaman'a gelip çiftlik kuranların olduğu bilinmektedir. Karaman'daki Atçekenlerin , önce Konya civarına yerleşen, sonra oradan da Karaman'a gelip çiftlikler kuranların Alayuntlu Boyundan olma ihtimali oldukça yüksektir(64).

Afşar Boyu: Karamanoğulları Beyliği'ni kuranların Afşar Boyundan olduğu iddiasına göre Karaman ve civarında Afşarların nüfus kesafeti bakımından daha fazla olmaları gerekmektedir. Gerçi Osmanlıların Karaman'ı almalarından sonra buradaki nüfus kesafetini dağıttıklarını bazılarını İstanbul'a götürdüklerini belirtmiştik. Bu mücadele sırasında ve ondan sonra oradaki insanların bir kısmının orayı terk etmesi de gayet normaldir. Tahsin Ünal Karaman ve civarında yaşayan bazı aşiret ve cemaatleri tesbit ettiğini ve nüfuslarını şöyle belirtir:

" Anadolu'nun sair yerleri bir tarafa bırakılsa bile Karamanlı - ların hakim oldukları yerlerde Salurlara nazaran Afşarların daha çok olduğu görülmektedir. II. Beyazid zamanında Konya ve Karaman civarında altı tane Afşar köyü vardı. Bu gün iki tane Afşar Köyü ile bir Afşar köyü olduğu muhakkak olan Beydilli Köyü vardır." diyerek, Karaman'daki Beydilli Köyü halkının Afşarların İnallu koluna mensup kişiler olduklarını belirtir. Bunların dışında yakın zamana kadar göçebe hayatı yaşayan, Karaman civarında kendi tesbit ettiği Afşar oldukları muhtemel aşiretlerin varlığından bahseder(65). Bunlar şöyledir:

64- D. Ali Gülcan, Karaman Mahalle Kasaba ve Köyleri Tarihçesi, s. 179-180

65- Tahsin Ünal, Karamanoğulları Tarihi, s. 22

Yanışlılar (80 çadır), Kosaşlılar(100 çadır), Büyüköceliler(150 çadır), Çavuşlarlılar(300 çadır), Bahşışlılar(100 çadır), Karakoyunlular(100 çadır), Çeterevliler(160 çadır), Karakeçililer(150 çadır), Hacıahmetliler(180 çadır), Hasanalililer(50 çadır), Boynuinceli(450 çadır), Sarıkeçililer(350 çadır), Demirçili(80 çadır), Keşli Ayaş Türkmeni(200 çadır), Ovacıklı ve Yuvacıklılar(1000 çadır),

Tahsin Ünal'ın verdiği listedeki isimlerin çoğunu, Cevdet Türkay'ın " Başbakanlık Arşivi Belgelerine Göre Osmanlı İmparatorluğunda Oymak Aşiret ve Cemaatler" adlı eserinde, Karaman'a yerleşenler listesinde görmek mümkündür. Bunu da bu bölümün sonunda vereceğiz.

Yine Gündoğan(Avgan) Köyü halkının Cerit, İmmuşağı, Horzum, Memenci, Bahşış ve Bozahmetli aşiretlerinden olduğunu görüyoruz(66).

Karaman'da eski adları Avgan ve Davgandos olan iki köy vardır.İsimleri değiştirilen bu köyler, Bizanslılar döneminde hıristiyanlaştırılıp Anadolu'nun stratejik noktalarına yerleştirilen Avarların köyleri olabilir. Zamanla, terkedilen bu köyleri yukarda bahsettiğimiz aşiretler yurt tutmuşlardır.

Çimenkuyu ve Güçler köylerinin halkı Silifkeden gelerek Karaman'a yerleşmiş Boynuinceli Aşireti mensuplarıdır. Bunlar Taşkale, Güves, Yeşildere civarlarına dağılmışlardır(67). Ancak bu insanların buraya Silifke'den geldiklerini söylemek yanlış olur. Çünkü, göçebe olan bu insanların yazlıkları Karaman ve civarıdır. Bu insanlar senenin uzunca bir kısmını Karaman'da geçirmektedirler. Yerleştiklerinden bahsedilen köyler ve civarları o aşiretlerin yaylalarıdır(68).

66- D. Ali Gülcan, Karaman Mahalle Kasaba ve Köyleri tarihçesi, s. 208

67- D. Ali Gülcan, a.g.e. 156- 157

68- Kaynak kişiler, Meryem İçel metin XVI, Mehmet Gül, metin XVII, Mustafa Dağlıoğlu, metin XVIII

Boyalı Köyü halkı, Karakeçili, Mercanlı, Karacaaraplı ve Cerit oymaklarından müteşekkildir(69).

Akın Köyü halkının ise çok sonraları Orta Asya'dan göç eden ve omanlık bölgelere yerleşen Ağaçeri oymak veya aşiretinden olmaları ihtimali güçlüdür. Zaten giyim kuşam ve tavırlarının diğer köylerden çok farklı olması hemen fark edilmektedir(70).

Sarıkaya Köyü halkı ise 1910-1911 yıllarında buraya hükümetçe yerleştirilen, Sarıkeçili Aşireti mensuplarıdır. Yerleştirildiklerinde 80 hane olarak gelmişlerdir(71).

Karaman ve civarında yerleştikleri yerler kesin biline boy, oymak ve aşiretler bunlardır. Ancak bir de Karaman ve civarına Osmanlılar döneminde yerleştirilmiş olan oymak, aşiret ve cematler vardır. Bunların sadece Karaman civarına yerleştiklerini öğrenebiliyoruz. Fakat hangi köy veya kasaba bunları tesbit edemiyoruz. Bu şekilde olanları Cevdet Türkay'ın " Başbakanlık Arşivi Belgelerine Göre Osmanlı İmparatorluğu Döneminde Oymak Aşiret ve Cematler" adlı eserini tarayarak elde ettik. Bu aşiretlerin hangi Oğuz Boyuna mensup oldukları konusunda herhangi bir malumat elde edemedik. Karaman civarındaki yer isimleri, köy ve kasaba isimleri, bu gün yaşayan insanların taşıdıkları soy isimleri bu bilgileri teyid etmektedir.

Karaman'ın tarih içinde yerleşim birimi olarak, önce bir beylik veya devletin merkezi, sonra bir eyalet, daha sonra sancak ve nihayet kaza olduğu düşünülecek olursa tesbitlerimizin ne kadar sağlıklı olduğu tartışılabilir. Biz bahsettiğimiz eseri tararken Karaman Eyaleti

69- D. Ali Gülcan, Karaman Mahalle Kasaba ve Köyleri Tarihçesi, s. 116

70- D. Ali Gülcan, a.g.e. s. 77

71- D. Ali Gülcan, a.g.e. s. 291

olarak geçen yerleri listemize almadık. Listeye Karaman Sancağı, Karaman Kazası veya Larende olarak geçen yerler ile bu gün Karaman ilinin ilçesi durumunda olan, eskiden İçel Sancağına bağlı bir kaza olan Ermenek'i aldık.

Karaman Sancağını listeye almamızın sebebi ise, eseri tararken bu gün Karaman civarındaki önemli yerleşim birimi olan yerlerin o zaman birer kaza olmalarıdır. Ereğli, Hadim, Bozkır, Karapınar kazaları Konya sancağına bağlı, Mut ve Ermenek kazaları İçel Sancağına bağlı yerleşim birimleridir. Yani, Ermenek hariç tutulacak olursa Karaman Sancağı da yaklaşık bu günkü siyasi sınırlara sahip bir sancaktır. Karaman Kazası veya Larende diye bahsedilen yerler ise bu günkü il merkezidir.

Listeyi verirken oymak, aşiret ve cemaatlerin isimlerini taşıyan yerleşim birimlerini de yeri geldikçe vermeye çalıştık.

Karaman ve civarına yerleştikleri tesbit edilen oymak, aşiret ve cemaatler (72):

A- Oymaklar(73):

Oymak adı	Yerleştikleri yer	Sahife
Alakürk Oymağı	Karaman Sancağı	22
Hacı Saidli(10)	Ermenek Kazası (İçel San.)	29
İfrazhası Tacirlisü	Karaman Sancağı	30
İntilli(10), İntilli(10)	Karaman San.	31
Şambayadı Kocabeğ Oym.	Karaman	38
Türkanf Oymağı	Karaman	40

72- Cevdet Türkay, Başbakanlık Arşivi Belgelerine Göre Osmanlı İmparatorluğunda Oymak Aşiret ve Cemaatler, Tercüman Kay-

nak Eserler dizisi 1, İst. 1979

73- Oymak: Bir ulusun ayrıldığı bölümlerin her biri.

B- Aşiretler(74):

<u>Aşiretin adı</u>	<u>Yerleştiği yer</u>	<u>Sahife</u>
Afşar- Avşar(lı-lu)	Karaman Kazası	46
Ağcakoyunlu(Akçakoyunlu)	Karaman Kazası	47
Almanan	Karaman	49
Armutlu	Karaman Sancağı	50
Balabanlı(lu)	Karaman Sanc.	53
Bekriçoğulları	Karaman Kazası	56
Boynuinceli(lu)	Karaman	63
Bozulus	Karaman Kaz.	64
Cerid, Ceridli(lu) (75)	Karaman Kaz.	68
Çağaranlı(lu), Çağıranlı(lu)	Karaman	70
Çapan	Larande	71
Çayan, Çayanlı(lu)	Larande	71
Çökelek	Karaman Sanc.	73
Danişmendli(lu)	Karaman Sanc.	73
Develi, Develiler	Konya Sanc. Larande Kazası	75
Hacılar	Karaman Kazası	85
Hamza Hacı(lu)	Karaman Kazas.	87
Herbendeli(lu)	Karaman Sanc.	87
İleminli(lu)	Karaman	93
Keşli(lu)	Ermenek Kaz.(İçel Sanc.)	105
Mamalı(lu)	Karaman San.	116
Mamalıoğlu	Karaman	116
Kuşcuoğulları	Larande Kaz.	112
Kuşdoğanlı(lu)	Karaman	112
Küçüklu, Küşüklü	Karaman	112

- 74- Aşiret: Arapça el-aşfre kelimesinden dilimize girmiş olup, kabile teşkilatında en küçük cemat anlamındadır. Türkçede ise göçebe veya yarı göçebe hayat yaşayan boydur(C. Türkay, s.17)
- 75- Karaman'da Cerit Köyü vardır (bkz. A. Gülcan, Karaman Mahalle Kasaba ve köyleri tarihçesi s. 141- 152)

Molanlı (lu)	Karaman Sanc.	123
Oğulbeşli (lu)	Karaman	129
Ödemişli (lu)	Karaman	133
Pehlüvanoğlu	Karaman	135
Penbeli (lu)	Karaman Sanc.	136
Pirfoğlu (Piroğlu)	Karaman Sanc.	137
Recebli (lu) Avşarı (Afşarı)	Karaman Sanc. (76)	139
Şeyhbizinli	Karaman	154
Şeyh Perakendesı (Avcıuşakları)	Karaman	155
Tabanlı (lu)	Karaman Sanc.	156

C- Cematler(77):

Akcaali (Akçaali)	Karaman Kaz.	187
Alasakallı (lu)	Karaman Sanc.	194
Badamlı (lu)	Karaman Sanc.	218
Balabanlar	Karaman Kazası	222
Beğdilli, Beğdilli-lu(78)	Karaman Sancağı	235
Bekirli-Bekirler	Karaman Kaz.	238
Bıçakcı	ErmeneK Kaz.(İçel Sanc.)	247
Bozhüseyinli (lu)	Karaman Kaz.	254
Bozkır- Bozkırlı	ErmeneK Kaz (İçel Sanc.)	254
Çağırğan (lı)	Karaman Sanc.	284
Çiçekli (lu)	Karaman Sanc.	298
Çökelek	Karaman Sanc.	305
Dombaylı	Karaman Sanc.	335

76- Recebli Avşarı konusunda daha geniş bilgi için bkz. Faruk Sümer, Oğuzlar(Türkmenler) s. 273-274

77- Cevdet Türkay eserinde oynak, aşiret ve cemat kelimelerinin arşiv belgelerinde ve kayıtlarda aynı anlamla kullanıldığını söyler (Bkz. Cevdet Türkay, Osmanlı İmp. Oynak Aşiret ve Cematler, s 17)
cemat: Bir yere toplanmış olan insanlar, insan kalabalığı, bölük, takım (Temel Türkçe Sözlük C. 1 s. 166)

78- Karaman'daki Beydilli Köyü için bkz. Ali Gülcan, Karaman Mahalle Kasaba ve Köyleri Tarihçesi, s. 97- 113

Dona-Döne	Karaman Sanc.	335
Döger- Dögerli	Karaman Sanc.	336
Durutlu(Durtulu-Durdulu)	Karaman Sanc.	340
Eletcili (lu)	Karaman Sanc.	348
Emindoğanlı (lu)	Karaman Sanc.	350
Eminler- Eminli(lu) (79)	Karaman Sanc.	350
Eyüceli- Eyüceler	Karaman Sanc.	363
Faideli(lu)	Larende Kaz.	364
Firuz- Firuzlar	Karaman Sanc.	367
Gökçeler- Gökçeli(lu) (80)	Karaman Sanc.	377
Hacıahmetler	Karaman Sanc.	389
Hacıhasanlar	Karaman Sanc.	392
Hamzahacılar	Karaman Sanc.	404
Harun- Harunlar	Karaman Sanc.	408
Herek- Herekli	Karaman Sanc.	417
Hoşkademli(lu)	Larende Kaz.	423
İldutanlı (lu)	Karaman Sanc.	429
İmirsanclarlı (lu)	Karaman Sanc.	433
Karabulaklı (lu)	Karaman Sanc.	461
Karacalar	Karaman Sanc.	463
Karaceceli(lu)	Karaman Sanc.	465
Karafsâli ve Karakaşaklı	Karaman Sanc.	476
Karakoyunlu	Karaman Sanc.	478
Karamanlı(lu)- Karamanlılar		
Karamanlı(lu) Yörüğü (81)	Karaman Sanc.	481
Karamanlusu	Karaman Sanc.	490

Karaman'daki Beydili Köyü için Ali Gülcan, Oguzların Beydili kolundan olduğunu söylerken, T. Ünal(Karamanoğulları Tarihi, s 22) bahsedilen köy halkının Avşar Boyunun, İnallu kolundan olduğunu söyler.

79- Karaman'ın Eminler Köyü için bkz. Ali Gülcan, Karaman Mahalle (asaba ve Köyleri Tarihçesi, s. 188-190

80- Karaman'ın Gökçek Köyü için bkz. Ali Gülcan, a.g.e. s. 197-199

81- C. Türkay, aynı yerde Karamanlı Yörüğünden "Karamanlı Cennati Bozulus Aşiretindedir" diye bir de not düşmüştür.(Türkay, age s. 481)

Kaşoba (82)	Karaman Sanc.(Larende Kaz.)	496
Kerâmeddin(11)	ErmeneK Kaz. (İçel Sanc.)	507
Kiliçorlu (Kireçorlu)	Karaman Sanc.	511
Kızıllar- Kızıllı (83)	Larende Kaz.	528
Koyunoğulları (Koyunuşakları)	Karaman Sanc.	537
Mihmadlar	Karaman Sanc.	586
Ödemişler	Karaman Sanc.	618
Pehlüvanlı	Karaman Sanc.	625
Ramazanlar	Karaman Sanc.	632
Salarlı (lu)	Karaman Sanc.	643
Sarıcalar	Karaman Sanc.	648
Süleymanhacılı (lu) (84)	Karaman Sanc.	686
Şeyhahmedli	Karaman Sanc.	698
Şeyhler	Karaman Sanc.	701
Şeyhyusuf	Larende Kaz.	704
Taşlıuşağı	Karaman Sanc.	714
Toyaklı (lu)	Karaman Sanc.	734

Ahmed Refik' in eserinde vermiş olduğu bir fermana, Karaman ve civarındaki aşiret isimleri de geçer. Hicri 1181 tarihli ferman şöyledir: " Eyalet-i Karaman'da vaki aşayir ve kabaliden Hamzahacılı ve Karabağlı ve Amudlı ve Atçeken ve Ezerin ve Küşte ve Danişmendli ve Şerefli ve Boynuboğuk ve Karacakürd ve Silsüpür Ceridi ve Avşar ve Avcı ve Acem Türkmanları ve Çimli Arap ve Süleyman Hacılı ve Hotamış ve Çoban ve Tekbağ ve Kolukısa dimeğle meşhurlar olan aşayir ve cemaatin boy beğileri ve oymak kethudaları ile Kurtlu vesair onüç oymağın miri aşireti olan Pirri Oğlına hüküm ki..." (85)

82- Karaman'daki Kaşoba Köyü için bkz. A. Gülcan, Karaman Mahalle Kasaba ve Köyleri Tarihçesi, s. 302- 304

83- Karaman'daki Kızıllar(Taşkale) ve Kızıllar Aşini Köyleri için bkz. D. Ali Gülcan, a.g.e. s. 308-320

84- Karaman'daki Süleymanhacı Köyü için bkz. D. Ali Gülcan, a.g.e. s.302

85- Ahmed Refik, Anadolu'da Türk Aşiretleri, İst. 1989, s. 219

CevdetTürkay'ın verdiği isimler arasında cemat olarak zikredilen döger, Dögerli, Dögerler adındaki cemat Oğuzların Döger(Duğzer) Boyu olabilir. Bunların Anadolu'daki yerleştirildikleri yerler zikredildikten sonra şöyle bir ibare vardır:

"Dögerli Cemaati 150 hane olub, Beğdili Aşiretine tâbidir(86).

Şimdiye kadar Karaman ve yöresine yerleştiğini tesbit edebildiğimiz Oğuz Boyları: Avşar, Salur, Alayuntlu, Bayındır, Bayat boylarıdır. Oğuz Bolları dışından olan unsurlar ise: Bulgarlar, Peçenekler, Avarlar, Kuman ve Kıpçaklardır. D. Ali Gülcan Kızıllar(Taşkale) Kasabası ve Kızıllar Ağını Köyünden bahsederken buraların halkının, Sibirya Türklerinden Yonutların bir kolu olduğunu söylemektedir(87). Bunların yanında Osmanlı Devleti'nin son zamanlarında devlet sınırlarının daralması ile dışardan (Kafkasya, Kırım, Batı Trakya vd.) Anadolu'ya yapılan göçler sırasında Karaman ve civarına da bu göçmenlerden yerleştirilmiştir. Devlet bunlar için yeni köyler inşa etmiş veya da metruk yerlere bunları yerleştirerek buraları canlandırma çalışmıştır. B u durumda olan köyler ise şöyledir:

Karaman'a Kafkasya, Kırım ve Bulgaristan'dan Gelmiş Bulunan
Muhacirler

Karaman ve civarında bahsettiğimiz muhacirler için teşekkül ettirilen köylere genellikle Hamıdiye, Mesûdiye, İhsâniye, Burhanfiye, Mecfidiye gibi isimler verilmiştir(88). Bu göçmenler ilk geldikleri zamanlar bazı köy veya kasabalarda misafir edilmişler, bir kaç sene sonra kendi köyleri inşa edildiği zaman oraya yerleştirilmişlerdir. Fakat misafir

86- Cevdet Türkay, Osmanlı İmp. Döneminde Oymak Aşiret ve Cemmatler, s.336

87- D. Ali Gülcan, Karaman Mahalle Kasaba ve Köyleri Tarihçesi, s. 309

88- Bu konuda bkz. D. Ali Gülcan, a.g.e. bu bölümle adlarını vereceğimiz muhacir köyleri ile ilgili başlıklar.

kaldıkları yerleşim birimlerinden ayrılmıyarak oralara yerleşip kalanlar da olmuştur(89). Fakat göçmenlerin umumiyeti kendileri için hazırlanan köylere gitmişlerdir. Bu köyler şunlardır:

Hamfidiye Köyü: B köyün halkı 1890 yılında Bulgaristan'ın Silistre ili Şumnu Kasabası dolaylarından gelmiştir(90).

Mesûduye Köyü: Bu köy 1906-1910 yıllarında kurulmuş olup, bu köye Bulgaristan'ın Silistre ili Hacıoğlupazarcığı ilçesinin Çayır Köyü'nden gelen göçmenler yerleştirilmiştir. Köy "Durayda" olarak da bilinmektedir(91).

Mecfidiye Köyü: Bu köy de 1906-1910 yıllarında kurulmuş olup köye Bulgaristan'ın Hacıoğlupazarcığı ilçesinin Kılsecik köyünden gelenler yerleştirilmiştir. Daha sonra 1954 yılında Rumeliden gelen 18 aile de bu köye iskan edilmiştir(92).

Osmaniye Köyü: 1906-1910 yıllarında kurulmuş olan köye, Bulgaristan'ın Osmanpazarı ve Şumnu dolaylarından gelen göçmenler iskan edilmiştir. Buraya yerleştirilen 77 haneden bazıları, bölgede bir müddet kuraklık olmasından dolayı Çukurova, Bursa ve İzmir taraflarına göç etmişlerdir. Buradan ayrılanlardan Karaman merkezine ve diğer kasaba ve köylere yerleşenler de olmuştur. Köyün göçten önceki bilinen adı Yassıören'dir(93).

Özyurt(Bosala) Köyü: 1900-1905 yılları arasında Romanya ve Bulgaristan'dan gelen 35 hanelik göçmen grubu bu köye yerleştirilmişlerdir. Köye daha sonra civardan da gelerek yerleşenler olmuştur(94).

89- D. Ali Gülcan, Karaman İlh. Kasaba ve Köyleri Tarihçesi, Çakırbağ, Sudurağı Köyleri ve Kazım Karabekir İlçesini anlatan bölümler.

90- D. Ali Gülcan, a.g.e. s. 214

91- D. Ali Gülcan, a.g.e. s. 268-270

92- D. Ali Gülcan, a.g.e. s. 264-265

93- D. Ali Gülcan, a.g.e. s. s. 277

94- D. Ali Gülcan, a.g.e. s. s. 283

Yuvatepe Köyü: 1906-1907 yıllarında Bulgaristan'ın Hacıoğlupazarlığı'ndan gelen göçmenler önce Yollarbaşı (İlisıra) Kasabası'na geçici olarak yerleştirilmiş, daha sonra "Mercik" yöresinde inşa edilen köylerine iskan edilmişlerdir(95).

Eminler Köyü: Köy halkı 1880'li yıllarda Kafkasya'nın Arkaviye Kasabası'ndan göç eden Çerkezlerdir. Köy daha önceden kurulmuş fakat terk edilmiş, metruk bir yer olduğu için köyün eski adı yaşatmak için adını değiştirmemişlerdir(96).

Gökçe Köyü: Köy halkı, 1877-1878 yıllarında, Doksanüç Harbi denilen Osmanlı-Rus Savaşı sırasında Kafkasyadan gelen Çerkezlerdir. Ancak köy eski bir Avşar Köyü'dür. Terk edilmiş olduğu için burayı canlandırmak için göçmenler yerleştirilmiş fakat adı korunmuştur(97).

Göztepe Köyü: Köy halkı, 1906 yıllarında Bulgaristan'ın Şumnu ili dolaylarından gelen göçmenlerdir. Göçmenler ilk geldikleri zamanda Zengen, Kızılkuyu ve Süleymanhacı Köylerine misafir edilmişler sonra Gözhöyük mevkiine kendileri için inşa edilen ve Göztepe adı verilen köye yerleştirilmişlerdir(98).

İslihisar Köyü: 1877 yıllarında Bulgaristan'ın Deliorman, Silistre ve Osmanpazarı civarından gelen göçmenler için inşa edilmiştir. Köy eski Bizans harabeleri üzerine kurulmuş, civardaki köyler tarafından da İslihisar diye anıldığı için köyün ismi böyle kalmıştır(99).

Karalgazi Köyü: Burası, 1800'li yıllarda bir kaç ailenin yaşadığı bir çiftlik iken, Bulgaristan'dan gelen göçmenlerin yerleştirilmesi-

95- D. Ali Gülcan, Karaman Mahalle Kasaba ve Köyleri Tarihçesi, s. 345

96- D. Ali Gülcan, a.g.e. s. 188- 189

97- D. Ali Gülcan, a.g.e. s. 277

98- D. Ali Gülcan, a.g.e. s. 200

99- D. Ali Gülcan, a.g.e. s. 222-223

le bir köy hüviyetini almıştır(100).

Çakırbağ(Dilbeyan) Köyü : Köyü Hotamış, Karacaören ve Eğinmez köylerinden gelen kişiler oluşturmuşken, daha sonra Rumeli'den gelen göçmenler de buraya yerleştirilmiş, köy şu anda Hotamış, Karacaören ve Eğinmez'den gelenlerle, Rumeli'den gelen göçmenlerin karışık olarak oturdukları bir yerleşim birimidir(101).

Buraya kadar hep dışardan Karaman'a olan göçleri vermeye çalıştık. Fakat Karaman dışarıya da çok göç vermiş bir ilimizdir. Bunlardan bir kısmı kayıtlara geçmiştir. Bu göçlerin en kalabalık olanı şüphesiz ve kayıtlara da geçmeyen gizlisi Karannoğulları-Osmannoğulları arasındaki mücadele ve bu mücadele sonunda Karannoğulları'nın kaybetmesinden dolayı olanıdır. Daha önceki bölümlerde bu savaş sonunda Osmanlıların 40 000 haneye yakın müslim ve gayri müslim Türk'ü Karaman'dan İstanbul'a götürdüklerini belirtmiştik.

Buna benzer bir göç de 1571'de Kıbrıs'ın fethiyle olmuştur. Kıbrıs'taki Türk nüfusu artırmak amacıyla Padişah fermanı ile Karaman ve yanı sıra Darende, Niğde, İçel, Bozok, Alaiye, İnanavgat, Zülkadiriye, Teke, Konya, Kayseri illerinden her on aileden biri Kıbrıs'a "Mecburi İskan" edilmişlerdir(102). 1974 Kıbrıs Barış Harekâtından sonra da Karaman'dan Kıbrıs'a göçlerin olduğu kendi müşahedelerimizdir.

101- D. Ali Gülcan, Karaman Mahalle Kasaba ve Köyleri Tarihçesi, s. 136

102- H. Fikret Alasya, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Tarihi, Ankara 1987, s. 2

KARAMAN'IN FİZİKİ COĞRAFYASI

Karaman, İç Anadolu Bölgesi'nin güneyinde 33:15 doğu boylamı ve 37:11 kuzey enlemi üzerinde yer alır. Deniz seviyesinden yüksekliği ortalama 1033 m. olup, yüzölçümü 9590 kilometrekaredir(103).

Konşu olduğu iller, Antalya, İçel ve Konya'dır Doğuda Ereğli(Konya) batıda Bozkır (Konya), Hadim (Konya), Çumra (Konya), kuzeyde Karapınar (Konya), güneyde Mut (İçel), Anamur(İçel) ilçeleri ile sınırlanmıştır.

Karaman'ın batısında Hacı Baba Dağı, doğusunda İhsa Dağı ve Yulük ve Çavdarlı Tepeleri, kuzeyinde Kara Dağ, kuzeydoğusunda Çakır Dağ vardır.

Akarsu olarak Göksu, İbrala Deresi, Gödet Deresi, Dumanözü Deresi ve Deliçay il sınırları içersindeki başlıca akarsulardır.

Statik su kaynağı olarak, doğusunda Çavuş Gölü, kuzeydoğusunda Suğla Gölü ve kuzeyinde Süleymanhacı Gölleri bulunmaktadır.

Arazisi bir çok yerinde neojen tabakalardan(kalker) bir yapı, bazı yerlerinde de jura kretase kıvrımlı tabakaları ve mezozoik otiolitli seri halinde görülür. Bu arazinin güneyinde çok yerli kıvrımlı miyosen tabakalı olan 1500-1700 m.'lik dağlık yerler yükselir. Burada da kalkerler çok yer tuttuğundan kastik şekiller bulunur. Dağlık bölümde bir kısım akarsular kuzeyde ovaya doğru, bir kısım da Göksu'ya karışmak üzere güneye doğru akar, yer yer derin ve dar vadilerden akmaktadır. Dağlık bölüm orman ve çalılıklarla örtülüdür. Kuzeyinde ise bozkırlar vardır. Ova bölümünde yazları sıcak ve kurak; kışları sert o-

olan az yağışlı İç Anadolu iklimi hüküm sürer. Dağlık yerler ise serince, kışın daha çok karlı ve ormanın yetişmesine elverişlidir(104).

İlin yıllık yağış ortalaması 350 mm. civarında olup aralık, ocak, şubat ve mart ayları kar şeklinde en fazla yağışın olduğu dönemlerdir

Az engebeli, düz ova ve az yükselteli yaylalardan meydana gelen şehrin bu konumu gelişmesinde de büyük rol oynamıştır. Karaman ilk çağlardan itibaren merkezî bir geçit durumundadır.

Karaman, Ak Deniz ile İç Anadolu'yu birbirine bağlayan ve yaz-kış geçit veren büyük bir anayol üzerindedir. Güneyde Mersin'den başlayan bu anayol Karaman üzerinden Konya'ya ve oradan Ankara ve İstanbul'a kadar uzanmaktadır.

Orman bakımından topraklarının % 22'sinin üzerinde bir kısım ormanlık olup yüzölçümüne göre zengin sayılabilir. Fakat Ermenek bu yönden oldukça zengindir. Ormanlık saha Karaman'ın güneyinde Gökçe çamlığından başlar ve Göksu Vadisi'ne kadar devam eder.

İNCELEME

SECRET

ÜNLÜLER

(Vowels)

Karaman ve yöresi ağızlarında da yazı dilimizde olduğu gibi genel Türkçede ortak olan a,ı,o,u,e,i,ö,ü, temel ünlülerinin yanında diğer bazı ağızlarda da bulunan kapalı e (ç) ve â,â,â,ı,ç,u,û sesleri bulunmaktadır. Temel ünlülerden farklı olan bu ünlüler komşu ağızların etkisiyle veya konuşan kimselerin özel durumlarına bağlı etkiler altında oluşmuş ve boğumlanma nitelikleri değişmiş ünlülerdir(1).

2. *. â : ince(palatale) a, gereğince kalınlaşmamış a < e değişimi ile oluşmuştur(2). Bu ses Karaman ve yöresinde, dilimize dışarıdan gelmiş bazı kelimelerde, özellikle Arapça ve Farsça k ve ince l ünsüzlerinin yanında görülür. Bahsettiğimiz yabancı kelimelerde bu ses (â), Türkçe kelimelerdekilerden daha ince olarak görülür. filân(1/12), sülâle(VI/5), çavırlarıñ(VIII/1), çavırıñ(XII/5)

3. *. â : Yuvarlakça ve genişçe bir ünlüdür. Fakat tınlama ve dudak ve dil oynaması bakımından a'ya daha yakındır. Özellikle ard arda gelen kelimelerde, a ünlüsü ile biten kelimenin sonundaki a o yuvarlak sesiyle başlayan kelimelerdeki, a ve o ünlülerinin kaynaşması sonucunda a ünlüsü yuvarlaklaşır. a ünlüsü yuvarlak, ancak normal a ünlüsüne göre genellikle biraz daha kısadır.

bâba < baba (X/156), bâbal boynuna(VI/27), yandâ olur (IX/178)-sokâ olacaç(X/121),

Bu sese daha çok, o'laşmamış veya u'laşmamış şekilde rastlanır. Çünkü yörede baba kelimesi boba veya buba şeklinde telaffuz edilmektedir.

1- Tuncer Gülensoy, Kütahya ve Yöresi Ağızları, Ankara 1988, s. 19

2- Tuncer Gülensoy, a.g.e. s. 19

Bu ses bir de, arka arkaya gelen hecelerde a ve o ünlüleri varsa bu ünlüler arasındaki ünsüz bazan eriyerek kaybolur. Bu gibi durumlarda da a ve o ünlüleri kaynaşırlar. Bu kaynaşma sonucunda a ünlüsü yuvarlaklaşır.

şan(II/79), çoşlınca(VI/13)

4. *. â : Bazı ünsüzler yanlarındaki ünlülere tesir ederek onları genişletir veya daraltırlar(3). Karaman ve yöresinde bu şekilde daraltma etkisi olan ünsüzlerin tesiriyle nadir olarak ortaya çıkan bir ünlüdür. Yarı açık, düz, orta; a ile ı arası, a'ya daha yakın bir ünlüdür.

orâya(II/27), aķrabâyı(III/8), çorbâyı(IV/37), ması râvı(VI/310)

5. *. e : Türkçede kökten(primordial) sayılan bir dokuzuncu ünlü vardır ki, buna kapalı e diyoruz. Eski ve Orta Türkçede ve bu gün Anadolu ağızlarında bazı kelimelerin ilk hecelerinde bulunur(4).

Kapalı e, i- e değişikliğinin bir safhası olup açık e ile i arasında bir vokaldir. Aslında e olup da i'ye dönüşmüş vokaller ve bil-hassa aslında i iken sonradan e'ye çevrilmiş bulunan vokaller bu gün her bölgede kapalı e (e) ile söylenmektedir(5).

Kapalı e ünlüsü, yumuşak damağın ön ve arkasına göre ortada oluşur. Bu ünlünün çıkışı sırasında dilin sırtı a'ya göre bir parça daha kabarık, i'ye göre daha alçaktır. Çene açısı da yarı açıktır. i'ye en yakın dar bir ünlüdür.

Bölgemiz ağızlarında kapalı e(e) ünlüsü oldukça bol kullanılmaktadır. Özellikle dağlık kesimlerde bulunan köylerde (Kızıllar Ağıni, Taşkale, Başharman, Güldere Akpınar) diğer köylere nazaran kapalı e ünlüsü daha sık kullanılmaktadır. Ovalık kesimlerde bulunan köylerde ise (Karacaören, Eğilmez, Süleymanhacı, Beydili) kapalı e yerine i ünlüsü tercih edilmektedir. Fakat kapalı e ünlüsü yine de görülür.

3- Tuncer Gülensoy, Kütahya ve Yöresi Ağızları, s. 19

4- Tahsin Banguoşlu, Türkçenin Grameri, İst. 1974, s. 37

5- Muharrem Ergin, Türk Dil Bilgisi, İst. 1980, s. 57

geyellerdi(XII/109), gedeller(XII/103), eyi(XIII/32), eendirille(XIII/76) çezildi(XIV/30), elin(XXII/3), eendirirriz(XXIII/76), eletiriz(XXIII/44) ener(XXIV/2), beledik(XXV/41),

6. *. ı : Yumuşak damak sesi olup, önde söylenir. ı sesinin söylenişinde ağız, ı'ya göre biraz daha açıktır. Onun için yarı kapalı bir sestir Sesin söylenişinde dil sırtının orta bölümü oynaklanmaya girer ve tam yüksek değildir(6).

Bu sese bölgemiz ağızlarında özellikle ovalık kesimlerdeki köylerde(Karacaören, Eğilmez, Süleymanhacı, Beydili) diğer köylere göre daha sık rastlanır.

Ovalık kesimlerde şimdiki zaman eki -yor, -yır/-yir şeklindedir. Yalnız ek ince ve kalın sıradan ünlülerin bulunduğu fiillere karışık olarak gelir. Şimdiki zaman eki -yır olarak kullanıldığında, ince sıradan ünlülerin bulunduğu fiillere gelince ekten önceki yardımcı ses ı olarak görülür.

yıyır(VI/288), olıyır(VII/56), ıçıķ(X/170), dönıyır(VII/68), liriya(VI/157), diyı(VI/288)

7. *. օ : ö ünlüsü sert damak ünlüsü olup öne yakın, օ ünlüsü de sert damak ünlüsü olup boğumlanma noktasının art damak sınırına kaymasıyla elde edilir(7).

Bölgemiz ağızlarında az rastlanır. B azı dışardan gelmiş kelimelerde ve l ünsüzünün yanında ince օ şeklinde görülür.

ilqusa(V/29) lqusa , hallqldu(VI/8), gqnuenden(VI/101), lqmen(VI/182), sqbet(VIII/64), lqqumu(XI/45), millqn(IX/122), qnqr(X/144)

8. *. u : Damak ünsüzlerinin etkisiyle kalınlaşmış bir ü ünlüsüdür Sert damağın önünde oluşan ü sesi ile yumuşak damağın arkasında oluşan u sesi arasındaki orta damak bölgesinde dil sırtının orta damağın ön

6- Tuncer Gülensoy, Kütahya ve Yöresi Ağızları, s. 21

7- Tuncer Gülensoy, a.g.e. s. 21

kısmına yükselmesi ile oluşur(8).

düme(VI/17), mālub(VI/32), usul(VIII/21), dūun(X/73), yūūnū
(X/249), buluz(V/2)

u, u ile ū arasında bir ünlüdür. Aslında bu bağlantıyı ve söz konusu ünlüleri meydana getiren esas sebep < > k > k ve < > g > ğ değişiklikleri ile ortaya çıkan k > k ve g > ğ sesleridir(9).

U Z U N Ü N L Ü L E R

(Long vowels)

9. *. Bir ünlünün oluşmaya başladığı an ile bittiği an arasındaki süre onun kısalık veya uzunluğunu gösterir. Uzun ünlüler normal ünlülerin boğumlanma sürelerinden daha uzun ünlülerdir(10).

Esasen seslilerimiz hep kısa sayılır. Yazı lehçemizde kökten uzun sesli yoktur veya kalmamıştır. Yabancı kelimelerle dilimize gelen uzun sesliler de çoğunlukla ve hele konuşma ve halk dilinde çoğu zaman kısalır. Türkçenin sesli sistemine uyarlar(11).

Bölgemiz ağızlarında uzun ünlüler bahsettiğimiz durumlar dışında nadirdir. Bu ünlülerin oluşması sun'idir. Hece düşmesi, değişik ünsüzlerin eriyerek kaybolması veya düşmesi durumlarında yanlarındaki ünlüler uzamaktadır. Fakat başka bir durumla o uzun telaffuzun kısasını da görmek mümkündür. Çeşitli olaylara bağlı olarak uzun ünlülerin oluşması bölgemizde çok rastlanan bir durumdur.

Ayrıca bu uzunlukların bir çoğu konuşanın şahsî ağız hususiyetleri ile ilgilidir. Her zaman, her yerde ve herkes tarafından aynı ünlü aynı şekilde uzatılmaz. Aynı kimsenin aynı ünlüyü bazan uzun, bazan ise kısa telaffuz ettiği çok görülür(12). Ünlülerin uzun veya kısa telaffuzu kişinin o andaki moral durumuna ve fizikî konumuna da bağlı olsa gerektir. Uzun ünlülerin oluşma sebepleri şunlardır:

-
- 9- A. Bican Ercilasun, Kars İli Ağızları, Ank. 1983, s. 54
10- Tuncer Gülensoy, Kütahya ve Yöresi Ağızları, s. 23
11- Tahsin Banguoğlu, Türkçenin Grameri, s. 39
12- A. Bican Ercilasun, a.g.e. s. 55

11. *. Hece Kaynaşması olayı ile:

Bu tip uzunluklar bazı Ünsüzlerin, iki Ünlü arasında yumuşayıp kaynaşarak uzun bir Ünlü haline dönüşmesi yoluyla oluşur (13).

1) -k-(>-g-), -g-, -ğ- Ünsüzlerinin erimesi ile:

göb̄üna(XI/73), höb̄ün(IX/37), em̄inen(X/193), yem̄ini(II/135)
yȫumuş(VII/162), ğuş̄ını(III/153), ç̄arıllar(1/8), yird̄ından(VI/325)
yȫurdu(VII/9), ȫül(XII/21), ub̄ünü(XXIII/123)

2) -h- Ünsüzünün erimesi ile:

s̄ıbı sı(1/232), İ̄l̄enimize(IV/70), m̄üdde(IX/151), zab̄ı sı(XI/124)
d̄āa(VI/258), ȳāu(VII/81), ş̄er(VIII/2),

3) -r- Ünsüzünün erimesi ile:

ȳim para(VI/137) -r- Ünsüzünün erimesi ile oluşan hece kaynaşması yörede nadirdir.

4) -y- Ünsüzünün erimesi ile :

ȳelim(XV/8), gelm̄ecek(XII/33), ğ̄öncü(VI/243), türk̄eniñ(VI/61)
nebil̄in(XVI/89), ğ̄öyoruz(XV/47)

5) -v- Ünsüzün erimesi ile:

d̄ūak(X/8), ȫaya(VI/133), d̄ōasına(IX/71) < dov̄a < d̄ua

6) -n- Ünsüzünün erimesi ile:

s̄āa(VI/151), ȳūunu(X/249)

12. *. Ünsüz düşmesi ile:

-g-, -h-, -k-/-ğ-, -l-, -n-, -r-, -v-, -y- Ünsüzleri bir Ünlüden sonra geldiklerinde ya düşerler veya eriyerek kaybolurlar. Bu arada düşerken veya erirken önlerindeki Ünlüleri uzatırlar.

1) -ğ- düşmesi ile:

olan(1/3), alar(III/31), çī köfde(III/93), nālūb oldu (VI52)
 ūredelim(VII/33), ġāniynan(VIII/83), bālallar(VIII/106)

2) -k-/-ç- ünsüzlerinin erimesi ile:

āşam(IV/14), ōsüz(XI/29), ōşayyor(VI/154),

3) -h- düşmesi ile:

rāmeTden(VIII/99), nāni(XXI/90), tārana(XVI/74), rāmT(VII/72)
 bāşiş(X/74), nāluç(XXI/37), sabāle(XVIII/83), tāsildar(XVII/2)

4) -l- ünsüzünün düşmesi ile:

dīnemeyişin(VII/140), ōnük(X/142), dīnenir(XI/244)

örnek verilen kelimelerdeki -l- düşmesi l- n seslerinin yer de-
 ġiştirmesi (metathes) olayı ile ilgilidir. Metathes, bazı sözcüklerde
 ünsüzlerin yer deġiştirmesidir(14).

5) -n- ünsüzünün eriyip kaybolması:

sōra(VI/239), sōra(X/9) buradaki -n- sesinin eriyip kaybolma-
 sını Tuncer Gülensoy şöyle izah etmiştir:

soñra > sonna > sōna gelişmesi ile oluşur(15).

Bölge ağızlarında sōna(II/66), sōra(VI/239), soñura(IX/22) şe-
 killeri de kullanılmaktadır.

Yine metathes olayının gerçekleşmesi sonucunda -l- ünsüzünün e-
 riyip kaybolduġunu şu örneklerde görüyorsunuz.

bu ānandan (X/57) ne ānācin(X/57)

6) -r- ünsüzünün düşmesi:

-r- ünsüzünün eriyip kaybolması veya düşmesi bölge ağızlarında az
 rastlanan bir durumdur. Düşme olayının gerçekleştiġi bazı durumlarda
 da kendisinden önceki ünlü uzamaktadır.

bānāñi (XIX/82), tēsi(XI/30) < ters "hayvan pisliġi TDK.FS. s.1760"

14- Vecihe Hatiboġlu, Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü, Ank. 1982, s63

15- Tuncer Gülensoy, Kültahya ve Yöresi Ağızları, s. 24

sep-(VII/16), çikin(XIII/58) gibi kelimelerde de -r- ünsüzü düşerken kendisinden önceki ünlü uzanmaktadır.

7) -s- ünsüzünün düşmesine metnimizde örnek yoktur.

8) -v- ünsüzünün düşmesi ile:

dölet(VI/97), ğāmimiz(XVI/6) gibi nadir bir kaç örnek dışında hece kaynaşması yoluyla olan örnekler ilgili başlıkta verildi.

9) -y- ünsüzünün düşmesi ile:

ēşa(III/13) <eyşa <eşya , hōle(XIX/26) <höyle "şöyle"(TDK.TS.1391) bişēciK(XVI/90) bōle(VIII/21) <böyle, ūle(VII/49), ğāri(II/5), kōde(XI/18), sōleyim(IX/72), mādūnūsü(IV/27), bōlelikle(V/28)

10) -z- ünsüzünün düşmesi ile:

-z- ünsüzünün düştüğü bir kaç kelimele kendisinden önceki ünlüyü uzatmadığını görüyoruz ecik(XI/244), ıcık(VI/32) <azıcık

12. *. Çift ünlülerin kaynaşması ile:

eşgī olarak(IX/3), ona göre alacak(IX/49), inqitā iTdi(VI/205) nē atarsa(X/7),

A S L İ U Z U N L U K L A R

13. *. Anadolu Ağızlarında rastlansa bile yazı dilimizde veya edebî dil kabul ettiğimiz İstanbul ağızında uzun ünlüler çok çok nadirdir. Sseslilerimiz hep kısadır. Yazı lehçemizde kökten uzun sesli yoktur veya kalmamıştır. Yabancı kelimelerle dilimize gelen uzun sesliler de çoğunlukla ve hele konuşma ve halk dilinde çoğu zaman kısılır (16)

Yazı dilimizde kelime başında aslıf uzun ünlüler kaybolmasına rağmen

men Anadolu Ağızlarında bölgelere göre farklı olsa bile kelime başında aslı uzun ünlüleri görmek mümkündür. Zeynep Korkmaz bu konuda şunları söylüyor:

"Türk lehçelerinin aslı uzunlukları bahis konusu edilirken, Türkmençe, Yakutça, Özbekçe, Altayca gibi lehçelerle bir takım Orta Asya şiveleri (ve hatta genel Türkçeden uzaklaşan Çuvaşça ve bu uzun vokalli kelimelerin gelişme yönünü tayin bakımından mukayese için kullanılan Moğolca bile) dikkat nazarına alınmış , fakat mukayeselerde uzun vokallerin fazlasıyla bulunduğu Orta Asya Türkçesi ile aynı gruptan olan Anadolu lehçesi terekütsüz kısa vokalli bir lehçe örneği olarak gösterilmiştir. Ligeti bile makalesinde Anadolu'dan " uzun vokalleri bulunmayan Oğuz şiveleri" diye bahsediyor. Anadolu ağızları kat'iyen dikkati çekmemiş ve etnik unsurlar bakımından da Orta Asya menşesine bağlanabilen, bu sahada bu tip uzunlukların bulunabileceği hatıra gelmemiştir. Şüphesiz bunun başlıca sebebi malzeme azlığı ve mevcut malzemenin de uzunluklar nokta-i nazarından kifayetsiz oluşudur(17).

Bu konuda Ligeti ise "Kaşgarlı Mahmud'un sözlüğündeki kelimeler ile günümüzdeki kıyaslanırsa pek çok kelimedeki uzun ünlünün kısaltıldığı görülür." (18) diyerek Türkçenin önceki devrelerinde uzun ünlülerin de bulunduğunu ifade eder.

Karaman ve yöresi ağızları da aslı uzunlukları kısaltarak terk etmiştir. Fakat bölgedeki yapılacak derlemelerde Türkçedeki aslı uzunlukların izlerini bulmak da mümkündür. Derlediğimiz metinlerde tesbit edebildiğimiz kelime başındaki aslı uzun ünlüler şöyledir:

şü bü (VIII/1)

17- Zeynep Korkmaz, "Batı Anadolu Aslı Vokal Uzunlukları Hakkında", TDAY Belleten 1953, Ank. 1988, s. 198-199

18- L. Ligeti, "Türkçede Uzun Vokaller, Türkiyat Mecmuası, VII-VIII, s. 198-199

- kēsmik (IX/40) kesmik (TFS. " başak samanı , ince ve kırık saman")
 bōğle (IX/66)
 sū (IX/142)
 hēr (IX/179)
 dāyısı (X/22)
 hērkec (X/165)
 bēş (XI/46)
 hū (XII/12) hu-şu
 şū (XII/16)
 dāşlara (XII/28)
 hēp (XII/80)
 bīr (XIV/22)
 vār (XIV/ 128)
 dē- (XIV/66)
 yōş (XIV/175)
 īssız (XIV/85)
 çōş (XVIII/ 15)
 sū (XXII/15)
 gēri (XXIII/3)
 yāz (XXIII/204)
 yēr (XXIV/21)
 yāvrim (XXVI/1)
 sālī (XXV/29)
 ēyşā (XXIII/97)
 bāzertesī (XXIII/99)
 hēdiye (V/26)
 fākīr (II/172)
 cūmfiriyet (VIII/98)

Metinlerde de görüleceği üzere bir yerde kelime başında uzun ünlü görülürken, aynı kişinin başka bir yerde aynı kelimeyi kısa ünlüyle telaffuz ettiğini görüyoruz. Dikkat çeken bir nokta da dilimize dışardan girmiş bazı kelimelerde de ilk hecele uzun vokal kullanılmıştır.

Vurgu ve Tonlamaya Bağlı Uzunluklar

14. *. Konuşan kişinin o andaki psikolojik durumunu yansıttiren (hiddet, heyecan, korku, abartım, şaşkınlık, sevgi, sevinç) kelimeler daha çok, ünlülerin uzatılması, normal uzunluktan daha uzun ve vurgulu söylenerek yapılmıştır.

ohō (II/16), o (II/117), dē (VI/56), hā (VII/154),

yā, ne olıyır (VII/234)

ğıcır ğıcır dönellerdi (VIII/73)

kūt! damlan aşāya (IX/204)

kim uyur kim uyanıK (X/208)

ben uyanım g.tü yanıK (X/209)

gē, çāırırım (XI/260)

şıġır şıġır öterdi (XII/117)

dē inif boyusıra (XIII/122)

şō pencere (XIII/157)

yō, ağlaşırsanız demēceğiz (XIV/70)

vāy gidi günner vāy (XX/22)

Bu uzatmalar ünlüleme edatlarındaki vurgu ve uzunluk, anlam kuvvet vermek, abartmak içindir(19).

K I S A Ü N L Ü L E R

(Short vowels)

15. *. Kısa ünlüler, normal uzunluktaki ünlülerin boşlanma sürelerinden daha kısa bir sürede boşlanmalarından oluşurlar. Kısa ünlüler dilimizde yalın ya da eklerle uzatılmış tek veya çok heceli kelimelerde görülmüştür(20)

Dar ünlülerde görülen bu kısalık ünlü düşmesinin bir ara mehal-

19- A. Bican Ercilasun, Kars İli Ağızları, s. 58

20- Tuncer Gülensoy, Kütahya ve Yöresi Ağızları, s. 27

sidir. Vurgusuz olan açık orta hecede çok az olarak geniş ünlülerde bir kısalma olabilir(21)

İkinci sebep ise yanyana gelen iki kelimenin birincisinin son ses ünlüsü ile ondan sonra gelen kelimenin ön ses ünlüsü çift ünlü durumuna geldiklerinde, birinci kelimenin son ses ünlüsünde kısalma olur. Bu durumda ünlülerden birincisi ikinci ünlüye göre daha zayıf söylenir veya tamamıyla düşer(22)

1) Açıktaki orta hece ünlüsünün kısalması :

beKleyċāız (VII/78), hāneyīdik (VI/269), ortıya (VIII/67)
tarafeyċneri (VIII/59), cūmfıriyeT (VIII/98), çıkarırız (IX/77), öle ö-
le (XI/353), ġadeyifini (IX/114), zanıTdim (IX/203), ġaynınası (X/20)
ġavımı akRabası (X/7), sızılansın (XI/60), ufūler (XI/115), uzunnu-
ġūna (XXI/74), aviyidini (XXIII/22), beyleyċkene (XIX/18)

Ortada kalan açık hecelerde vurgusuzluk dolayısıyla ünlülerin kısalması konusunda herhangi bir kaide yoktur. Fakat bu kısalma daha çok -r-, -l-, -y- gibi akıcı ve sızıcı ünlüler yanında meydana gelir(23)

2) Arka arkaya gelen kelimelerdeki birinci ünlünün kısaldığı durumlar:

dovuyū ederler (XIV/9)

diplāmyī aldım (I/76)

iki ūş seferde (III/6)

ırazi olmuş (VII/12)

ġıymā ideriz (I/193)

seccadē ideriz (II/260)

ġoyū olunuz (IV/37)

aynayī alırsa (V/24)

köpeġi gelurdu (XXI/53)

21- A. Bican Ercilasun, Kars III Ağızları, s. 59-60

22- Tuncer Güllensoy, Kütahya ve Yöresi Ağızları, s. 27

23- A. Bican Ercilasun, a.g.e. s. 60

3) Yukarda verdiğimiz iki maddeden sonra, Türkçede kelime başında bulunmayan ünsüzlerin bulunduğu dilimize dışardan gelmiş kelimelerde ön ses ünlü türemesi olur. B şekilde ünlü türemesi olan kelimelerin başındaki ı- ve i- ünlüleri genellikle kısadır(24).

İrazi olmuş (VII/12), İlçusa (V/29), İlâzım (IX/180), İrezillî (VII/53)
İrâmetli (XII/152), İrahım (XIX/64), İlecberlik (XX/9)

4) Bazı kelimelerde kelime sonundaki ünlüler kısadır.

yavî (VI/208), nasî (XXI/56), tavî XVI/62), evelî (XIX/49) lamlî (XVII/18)
toplani geli geçeriz (XXIII/29)

GENİZ ÜNLÜLERİ

16. *. Türkçede, dilin arka tarafının yumuşak damağa teması ile genizden söylenen bir ng sesi vardır ki, biz buna nazal n adını vermekteyiz. Yazı dilimizde kaybolduğu halde, hemen hemen bütün Anadolu ağızlarında yaşayan nazal n'ler hece kaynaşması ve ünsüz düşmesi gibi fonksiyonlarını yanlarındaki ünlülere yükleyerek bunlara genzellik özelliği kazandırmışlar. İşte bu şekildeki ünlülere geniz ünlüleri adı verilir (25).

Bölgemiz ağızlarında, bahsettiğimiz şekilde oluşan geniz ünlüleri a, ı, ö, ü 'dir.

yayırsıñız (VII/248), onūñan (VI/22), bunīla (VII/89), sãñ (VI/51)
bãñ (VI/151), çuvalñı içine (X/227), yalñız (VII/113), ã (VII/204)

Yalnız bunların yanında genzel ünlü olması gerektiğine inandığımız bazı örnekler de vardır. Vecihe Hatiboğlu genzel ünlüleri tarif ederken diyor ki, " Geniz yoluyla çıkan ünlü, Türkçede bu ünlü ñ sesi ile birlikte kullanılır. tañrı, soñra, deñiz a, o, e, ünlüleri gibi(26).

24- Tuncer Gülensoy, Kütahya ve Yöresi Ağızları, s. 28

25- Tuncer Gülensoy, a.g.e. s. 28-29

26- Vecihe Hatiboğlu, Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü, s. 60

Eğer genzel ünlüler olarak nazal n'lerin yanındaki ünlüleri katedersek, bütün ünlülerin genzel olarak kullanıldığını söylemek yanlış olmaz. Bu kadar ileri gitmek istemiyoruz ancak vereceğimiz örneklerde nazal bir özellik olduğu kanaatindeyiz.

Bölgede düñürlük (VIII/24) kelimesi genelde düürlük (XIX/2) şeklinde telaffuz edilir. ü ünlülerinin nazal olduğu kanaatindeyiz.

dayımañolu (VI/181) örneğinde olduğu gibi bazan nazal n'lerin yanındaki ünlülerin de nazal olduğu kanaatindeyiz.

İKİZ ÜNLÜLER

(Diphthong)

17. *. Aynı nefes baskısı altında telaffuz edilen iki ayrı ünlünün birbiriyle sıkı sıkıya birleşmesine İkiz Ünlü adı verilir. İkiz ünlünün ortaya çıkabilmesi için her iki ünlünün de aynı hece içinde bulunması gerekir(27).

Vecihe Hatiboğlu ise buna "ikili ünlü" diyor ve "bir hecede yan yana bulunan iki ünlü" diye tarif ediyor(28).

Bölgemiz ağızlarında İkiz Ünlüler, g(ğ), h, v, y, k ünsüzlerinin erimesi ile oluşmaktadır. Bazan tek bir uzun ünlü oluşurken, genelde bahsedilen ünsüzler düşerken yanlarındaki ünlünün biri düşen sesi üzerine alıp uzarken diğerinin de varlığı hissedilmektedir.

şer beni(II/244) < eşer beni, yīimī altı(II/252) < yīğimī altı
yöürt(II/64), göbāına(XI/173), sāıbısı(II/232), zāır(VI/98), çıl(XII/21), āā(VII/14), āıla(VI/260), sıır sıpa(VIII/90), ilçusa(V/29),
böüşuyıllar(VII/30), aşca şeer(VIII/2), zāar(IX/226), iraa(VI/264)
yau(VII/81), saasına(I/47), mūāğāğ(XI/38), yēelim(XV/8), yīenim(VII/40), tiare(VI/141)

ÜNLÜ UYUMU

(Vowel harmony)

18. *. Ünlü uyumu, bir kelimedeki ünlülerin, kalınlık-incelik ve

27- Tuncer Gülensoy, Kütahya ve Yöresi Ağızları, s. 29

28- Vecihe Hatiboğlu, Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü, s. 71-72

düzlük yuvarlaklık bakımlarından birbirine uyması olayıdır(29).

Türkçede, köklerde olsun, kök ve eklerde olsun bir kelimenin bütün vokalleri çeşitli bakımlardan birbirlerine benzerler. Öyle ki, bir kelimenin ilk hecesindeki vokalın vasıfları nasılsa ondan sonraki hecelerin vokallerinin vasıfları da öyledir(30).

Mecdut Mansuroğlu, Türkiye Türkçesindeki ses uyumu konusunda bu konuda söz sahibi pek çok söz sahibi Türkologların görüşlerini verdiği genişçe bir makale yazmıştır(31).

Bölgemiz ağızlarında Ünlü uyumu dikkat çekecek kadar fazladır. Bu durum, dilimize dışardan girmiş kelimelerde bile zaman zaman görülmekte, bu da bölgemizdeki Ünlü uyumunun ne durumda olduğunu göstermesi açısından önemlidir. Yazı dilimizde dudak ünsüzlerinin yanında yuvarlak olarak bulunan ünlüler bölgemiz ağızlarında dil benzeşmesinden dolayı düzleşmiştir. Bölgemizde hem kalınlık-incelik hem de düzlük- yuvarlaklık uyumu oldukça ileri safhadadır.

çabık (VI/325) <çabuk , avcıfıdına (XII/13) <avuç , yâmur (IX/59) <yağmur, barıTgavran (XVI/14) <barutkavran, hamır (XVI/60) <hamır, tabır (XVIII/86) <tabur, galbırlar (XVIII/51) <kalburlar, pambı (XVIII/88) <pamuk-u

Bunun yanında diğer kelimelerde görülen düzleşmeler de dikkat çekecek kadar ileridir. Düzleşme özellikle y ünlüsünün yanında olmaktadır.

danışmıyız (X/2) <danışmayız, hocuydu (XIII/156) <hocaydı, buynuza (XII/150) <boynuza, deviydi (XII/145) <deveydi,

18. *. i- yardımcı fiili (cevher fiili) ile kurulan ve uyuma uymayan ince şekiller, -ken zarf fiili, dilimize dışardan gelmiş olan ki

29- Tuncer Gülensoy, Kütahya ve Yöresi Ağızları, s. 31

30- Muharrem Ergin, Türk Dil Bilgisi. s. 70

31- MecduT Mansuroğlu, "Türkiye Türkçesinde Ses Uyumu", TDAY 1959, Ank.1988 s. 81-93

bağlacı (edatı), -ışın/-işin zarf fiili ve ile bağlacının(edatının) uyuma uyduğu görülür

yalvarıka (XII/7) < yalvarırken

çıkarkana (VI/139) < çıkarken

ordaykana (VI/182) < orada iken

yunukana (XXI/90) < yunur iken "yıkandırken"

buluşuff (VII/106)

yabaynan (VIII/122) < yaba ile

burdaki (IX/161) < buradaki

oğarıkı (XVI/6) < yukarıki

duâyılan (III/60) < dua ile

onulan (VII/3) < onun ile

sabahlayı (XVIII/84) < sabahleyin

sabāla (XXIII/114) < sabahleyin

almanıñ uçun (XI/126) < almak için

onuñ uçu (XXI/27) < onun için

bakarsıñ kı (XX/14) < bakarsın ki

yapılmıyo ku (XX/25) < yapılmıyor ki

Şimdiki zaman eki -yor yazı dilimizde uyuma uymayan istisna eklerdendir. Sebebi ise ek önce bir yardımcı fiil iken ek durumuna gelmiştir. Bundan dolayı da yazı dilimizde hep kalın-yuvarlak şekli ile kullanılır. Bölgemiz ağızlarında ovalık köylerde (Karacaören, Eğilmez, Süleymanhacı Beydili) şimdiki zaman eki -yır/-yir, -yı/-yi şeklinde kullanılarak zaman zaman kalınlık-İncelik uyumuna uyar

duruyır (VI/147), diyir (VI/198), biriki atıyı matıyı (VII/82) diyi (VII/107), dimiyır (VII/137), galğışıyıllar (X/76), diyirik (X/100) sallı-yırdım (X/196), birikiyir (XI/203), isdiyirse (XI/240)

Bunun yanında düzlük yuvarlaklık uyumuna uyduğu halde aynı ek bazan kalınlık incelik uyumuna aykırı düşer.

ariyirdim (VII/142), yimiyır (VII/142), yürüyır (VII/140)

ıdiyır (VI/179),

YABANCI KELİMELERDE DİL BENZEŞMESİ

19. *. Dilimize dışardan girmiş bulunan bazı kelimelerin de böl-
gemiz ağızlarında Türkçe uyuma uyduğunu görüyoruz. Bu uyum bazan ge-
rileyici, bazan ilerleyici benzeşme yoluyla olur.

1) İlerleyici ünlü benzeşmesi ile uyuma uyanlar:

- ataş (VII/22) < ateş
camı (XVII/47) < cami
ğiymatı (XX/19) < kıymeti
zalım (XIV/140) < zalim
mezer (IX/127) < mezar
santım (VI/235) < santim
ğuvaTlı (XVI/80) < kuvvetli
ümüt (XXVII/176) < ümit
mavı (XIV/110) < mavi
enterı (XIV/18) < entari
habar (VII/35) < haber
antikeye (VIII/122) < antika (ikinci heceden sonraki bölüm uymuş)
kenerinde (VII/44) < kenarında
ezenden evel (X/159) < ezandan evvel

2) Gerileyici ünlü benzeşmesi ile uyuma uyanlar:

- mühütlerde (IX/36) muhitlerde
mekine (XVI/80) < makina
mekene, (XIX/17)
esgerler (XIV/109) < asgerler
tene (XX/42) < tane
comāaT (XVII/48) < cemat
navrız (XVII/28) < nevrüz
maram c çoudu (XVI/35) < meram z
kekil (X/135) < kakül
tezece (XIII/42) < tazece

mafāt eTdi (XVII/47) < vefat etti

cevabını (XI/145) < cevabını

3) Bazen orta hecedeki farklı ünlü iki yanındaki hecelerde bulunan farklı ünlülerin etkisi altında kalarak onlara benzer, böylece uyum hasıl olur.

mekene (XIX/17) < makina

4) Bazı durumlarda da aksi olur, orta hecedeki ünlü, iki yanında bulunan hecelerdeki ünlüleri kendisine benzetir.

munasıP (XXI/91) < mınasip

barabar (XVIII/96) < beraber

ÜNLÜ UYUMUNUN BOZULMASI

20. *. Bölgemiz ağızlarında dil benzeşmesi çok güçlü olduğu halde bazı nadir durumlarda uyumun bozulduğu görülür. Bu bozulmanın sebebi ünlüleri inceltme veya kalınlaştırma etkisi olan t, y, k, c, ç, s, l, r ünsüzlerinin etkisinden dolayıdır. Bu duruma örnekler şunlardır:

ğaleylice (IV/70) < kalay

bıçaK (XXVII/182) < bıçak

havlisini (II/225) < havlu

ğabillendi (VI/217) < kabullen-

oluyor (VII/56) < oluyor

aleyif ardından (XXV/18) < halay

cema (XI/5) < cuma

sila (XXVII/181) < sıla

ānīcin (X/57) < anlıyacaksın

āliyr (X/53) < ağılıyor

temam (X/76) < tamam

dāil (XI/20) < değil

yarelerim (XIII/188) < yara

buğdiyinden (XIII/174) < buğday

heyar (XIV/122) < hıyar
 ğarerlerimiz (IV/58) < kararlar-
 celalaniyi (X/104) < cilalaniyor
 haley (X/73) < halay
 ğahir (XIII/192) < kahır
 kâklık (XIV/95) < keklık
 tâilî (XVI/72) < tahılî

UYUM DEĞİŞMESİ

21. *. Bazı Unsüzlerin kalınlaştırıcı veya inceltici etkisinden dolayı uyum bozukluğu olduğu gibi, bazı Türkçe kelimelerde kalın sıradan ünlülerin incelendiği veya ince sıradan ünlülerin kalınlaştığı görülmektedir. Örnekler şöyledir:

1) a-a > e-e
 çente (XIV/110) < çanta
 emme (XVI/30) < amma < ama
 mesel (VII/55) < masal
 havasda (XXIII/77) < heves

2) u-ü > u-ü
 zuluf (X/135) < zülûf

3) ı-ı i-i
 misir ğavırgası (IV/47) < mısır

4) u-u > ü-ü
 hüdüd (VIII/90) < hudûd
 uyûmüşler (VII/49) < uyumuşlar

DUDAK BENZEŞMESİ

(Labial attraction)

22. *. İlk hecelerinde yuvarlak ünlü bulunan kelimelerin ikinci hecelerinde bulunan düz ve geniş ünlüler bazan darlaşıp yuvarlaklaşarak dudak benzeşmesine uğrarlar.

Dudak benzeşmesi (düzlük-yuvarlaklık uyumu): umumi Türkçe içinde yalnızca Türkiye Türkçesinde bulunan bir uyumdur. bu uyum, bir kelime düz vokalleri düz vokallerin, yuvarlak vokalleri ise dar yuvarlak veya düz geniş vokallerin takip etme hadisesidir(32). Ancak bizim bahsedeceğimiz durum yazı dilimizde düz geniş ünlülerin gelebileceği durumlarda dar yuvarlak ünlülerin tercih edilmesidir.

ğomuyuz (XII/167) < koymayız
 hocuydu (XIII/156) < hocaydı
 yukuyu (XIII/40) < yufkayı
 şoruyu (XX/5) < şorayı < şurayı
 oluyun (XII/27) < olayım
 öpüyün (XXVII/115) < öpeyim
 döndür- (XXVII/104) < dönder-
 göndür- (XIV/153) < gönder-
 öylü (XI/297) < öyle
 ölüydü (VI/147) < öyleydi öyle idi

Türkçedeki bir hususiyet de yuvarlak-geniş ünlülerin ilk heceden sonra kullanılmamasıdır. Dilimize dışarıdan gelmiş bu duruma uymayan kelimeler de vardır. Bölgemizde bu durumla ilgili kelimelerdeki ilk heceden sonraki yuvarlak-geniş ünlüler dar-yuvarlak olarak telaffuz edilir.

horuz (X/227) < horoz
 lodus (XXI/70) < lodös

Bağlantı hallerinde de, düz-geniş ünlülerin dar-yuvarlak hale dönüşmesi devam eder.

bunuñ için (VII/100) < bunun için
 onūla (VI/162) < onun ile
 unulan (XV/42) < un ile
 yoğusa (XIII/60) < yok ise

olduyusa (XIV/4) < oldu ise
 y umuş umuş (IV/40) < yok imiş
 yok  u (XX/25)
 onuf ulla (IV/33) < onunla < onun ile

B lgemizde bazan Şimdiki zaman eki -yor dar-d z  nl l  olurken bazan da, ilk hecesinde yuvarlak  nl lerin bulunduğu fiillerde dar-yuvarlak olur.

yo uruyur VI/146) < yuğuruyor

 NL  DEĞİŞMELERİ

(Vowel gradations)

23. *. B lgemiz ağızlarında genellikle b t n  nl lerin deĐiŐtiĐi g r lmektedir.  nl  değişmesi y n nden b lgemiz oldukça zengindir.  nl lerin değişmesi ve değişme sebebi konusunda Tuncer G lensoy'un s yledikleri b lgemizdeki  nl  değişmeleri i in de ge erlidir.

"B u değişmeler ya komşu hecelerde bulunan diğer  nl lerin ya da yanlarında yer alan  ns zlerin etkisiyle oluşmaktadır.  nl lerin  nl lere olan etkilerinden doğan ve T rk ede genel olarak  nl  uyumu başlığı altında incelenen değişimleri bir yana bırakırsak,  nl  deĐiŐmelerinin diğer sebebi de  ns zlerin  nl lere etkisidir. Bazı  ns zler kendi  zelliklerini  nl lere aktararak onların deĐiŐmelerini de sağırlar(33).

24. *. Kalın  nl lerin incilmesi: a > e

ulen(VI/273) < ulan <  lan < oğlan

filen (XX/135) < falan <  lan

hareni (IV/70) < haranı (TDK. TS. 609)

goley (XXI/61) < kolay

ğader (XX/8) < kadar
 vetan (XXVI/217) < vatan
 ezîrayîl (XXVI/237) < azraîl
 ğadeyif (IX/114) < kadayif
 ğabeadım (VI/222) < kabahat-im
 senatıf (VII/149) < sanat
 nesîaT (VII/2) < nasihat
 lōmen VI/183) < lokman
 ğater (VI/102) < katar

a > i : örneği az olan bir ünlü değişmesidir.

haviyi (XIII/113) < havayı "yörede 16 kg.'a eşit ölçü birimi"
 sayiT (XXVI/127) < saat
 baş pāriyi (XIII/60) < başparayı
 kiyaT (XIX/9) < kağıt
 içiK VI/53) azıcık

i > i : bu değişmenin de örnekleri fazla değildir.

ıcıK VI/53) ıcık ıccık accık azcık azıcık
 salı (XXIII/34) < salı
 sila (XXVI/182) < sıla
 ilisiyle (IV/52) < ılı-sıyla
 çinilesin (IX/197) < çinla- (TDK.TS. s. 304)
 bıçaK (XXVII/182) < bıçak
 ğayış (IX/217) < kayış (TDK.TS. s. 821)
 āliyım (VII/236) < ağla-
 tāil (XVI/72) < tahıl

u > u :

hücum (IX/17) < hücüm
 mālub (VI/52) < mağlup
 düğ (VI/240) < dua
 mūhūTlerde (IX/36) < muhit

o > ö :

söpeT (XXI/91) < sohbet

güc öğüz (XII/137) < güc oğuz

25. *. İnce Ünlülerin kalınlaşması :

1) e > a :

havas (VII/9) < heves

maķanizma (VI/195) < mekanizma (TDK. TS. s. 1002).

eķmāi (VII/9) < ekmek-i

köpaa (VII/27) < köpek-e

İlāin (XI/74) < İlehın < leğen (TDK. TS. s. 961)

yimāi (X/62) < yemek-i

ināi (XI/232) < inek-i

hızmacı (XII/15) < hizmetçi

navrız (IX/260) < nevrız (TDK. TS. s. 1084)

2) i > ı :

ıP āacı (XX/42) < ip

santım (VI/235) < santim (TDK. TS. s. 1256)

ıPrik (VIII/43) < ibrik (TDK. TS. 672)

cızıķ cızıķ (X/130) < çizik (TDK. TS. s. 315)

sāib (XII/13) < şahip

vaķdım (VII/35) < vaktim

mūsāvır (X/205) < mısafir (TDK. TS. s. 1029)

hanı (XI/201) < hani (TDK. TS: s. 674)

hızmacı (XII/15) < hizmetçi

haķıķ (XVI/69) < hakik

hatıPlar (XIII/104) < hatip-ler

hañğı (I/24) örneği i > ı değişmesi gibi görünüyorsa da aslında ET.'de-
ki şeklin korunmuş olmasıdır. (kanı)

padişah (VII/57) < padişah

3) i > a, ı, u :

hedāye (XIII/86) < hediye
 münāsıP (XXI/91) < münasip
 haqıyğat (IX/34) < hakikat
 merduvan (XXVII/209) < merdiven
 yarısıfı (X/82) < yarisin

4) ö o :

omaroğlu (XIII/166) < ömer
 tıraктор (IX/23) < traktör

5) ü > u :

yüfl dokuma (VI/122) < yün
 umuduñu (XIII/127) < ümit

6) e > o, ı

covabıñı (XI/145) < cevabını
 cōaP (XVIII/99) < cevap
 soyvır- (XIX/43) < soy-u ver-

7) i > u :

merduvan (XVII/209) < merdiven
 umuduñu (XIII/127) < ümit

26. *. Geniş ünlülerin daralması :

1) a > ı :

matıra (VI/887) < matara
 liriya (VI/157) < lira-ya
 çırın (XI/155) < çağır-
 şuriya (VII/47) < şura-ya
 gaynıtangıl (II/61) < gaynata
 dahı (VII/129) < daha (ET. takı)

2) a > i :

sayıT (XXVII/127) < saat
 haviyi (XIII/113) < havayı
 tiare (VI/14) < tayyare (TDK. TS. s. 1432)
 buğdiy (XII/170) < buğday
 kiyat (XIX/9) < kağıt

3) e > i :

diyneK (I/22) < değnek (TDK. İK. s. 87)
 yiği (I/74) < yeni
 hekāye (II/120) < hikaye
 yimen (IV/20) < Yemen
 domatis (XI/323) < domates (TDK. İK. s. 93)
 ilmas (XXIII/69) < elmas
 yıllirim (XX/1) < yerlerim
 iKmāi (X/67) < ekmek-i
 nire (VIII/12) < nere/nereye
 biniller (VIII/73) < binerler
 biyaz (XI/104) < beyaz
 irişgin (IX/95) < erişgin erişkin
 imine (IX/195) < Emine
 biygir (IX/212) < beygir
 elet- (XI/46) < ilet-

4) e > i :

dimāısa (XI/157) < dimek ise
 soyvır- (XIX/43) < soy-u ver-

5) o > u :

yuñururuz (IV/65) < yuğururuz
 çomra (VI/19) < Çumra
 yonannar (VI/21) < Yunan

vağuna (VI/272) < vagon
 salun (VIII/52) < salon
 horuz (X /219) < horoz
 motur (VI/287) < motor
 bastun (XXI/9) < baston

6) o > u :

mādünüs (IV/27) tek bir örnek var

7) ö > u :

şūle (VII/115) < şöyle
 xūde (X/100) < köy-de
 hūle (X/237) < hōyle < şöyle/öyle

8) e > u :

göndür- (XIV/153) < gönder-
 sürürdü (X/184) < sürerdi

27. *. Dar ünlülerin genişlemesi:

1) ı > a :

yıkayyoruz (II/7) < yıkıyoruz
 kiyat (XIX/9) < kağıt
 kaat (VI/161) < kağıt

2) ı > e :

heyar (XIV/121) < hıyar

3) i > a :

hedāye (XIII/87) < hediye

4) i > e :

aKçaşer (VIII/2) < Akçaşehir
 eysan (XVII/49) < insan
 nenni (XII/1) < ninni
 heç (XII/14) < hiç
 cihanker (VI/285) < cihangir
 key- (XIX/25) < giy-
 eTdiyarlar (XVII/49) < ihtiyarlar

5) u > o, ö
 oraşdı (VI/284) < uğraş-
 dova (XXIII/7) < dua
 dovaK (X/16) < duvak
 şorda (IX/4) < şurada
 bö ün (VII/68) < bu gün
 oğarı (XVIII/101) < yukarı
 vücot (XII/13) < vücut
 ğondura (I/87) < kundura
 örat- (XXIII/49) < uğrat-

6) u > ö, o :
 köfün (XXVII/26) < küfe
 köme köme (XI/347) < küme küme
 gözel (VII/170) < güzel
 böyü- (X/95) < büyü-
 kötāyanıñ (VI/255) < Kütahya
 yürü- (IX/203) < yürü-

7) u > e :
 beyük (XI/86) < büyük

8) u > e :
 cema (XI/5) < cuma

28. *. Düz ünlülerin yuvarlaklaşması :

1) a > u, ü
 vurucĭn (X/192) < vuracaksın
 hocuydu (XII/156) < hoca idi
 ğomuyuz (XII/167) < koymayız
 yuğuyu (XIII/40) < yufkayı
 buba (IX/68) < baba
 mādünüs (IV/27) < maydanoz

2) a > o :
 boba VII/102) < baba
 oporlona (VII/102) < hoparlör (TTS.), oparlör (TDK.İK.)
 pontul (XVIII/99) < pantolon (TDK. İK.)
 pontur (XXI/81) < pantolon
 malipoturacı (I/78) < manifatura (TDK. İK.)

3) e > o, ö :
 covabını (XI/145) < cevap
 löglek (XIV/161) < leylek
 cemaat (XVII/48) < cemaat
 cöap (XVIII/98) < cevap
 pölüt (XXIII/196) < pelit
 dölet (VI/97) < devlet

4) e > u, ü :
 üsüyün (XII/35) < Hüseyin
 örürük (X/181) < örüriz
 öpüyün (XXVII/115) < öpeyim
 öylü (XI/297) < öyle
 meturu (VI/329) < metre
 söylü- (VII/109) < söyle-

göndür- (XIV/153) < gönder-

5) ı > u :

buçā ınan (X/222) < bıçak ile

furun (VI/140) < fırın

burak- (VII/236) < bırak-

suva- (XII/10) < sıva-

6) ı o :

boçağını (XIV/122) < bıçak

7) ı > u, ü, u :

püşgevit (X/92) < bisküvi (TDK. İK.)

uçun (VII/100) < için

merduvan (XXVII/209) < merdiven

umuduñu (XXVII/127) < ümit

televizonda (X/3) < televizyon

müsavır (X/206) < misafir

mühütlerde (IX/36) < muhit

ümitsüz (IV/19) < ümitsiz

büber (XI/321) < biber

29. *. Yuvarlak Ünlülerin düzleşmesi :

1) o > a : horaz (XVII/46) < horoz

2) o > i : isdiyirse (XI/240) < istiyorsa

3) ö > a : oporlana (VII/102) < oparlör (TDK. İK.)

4) ö > e : eyle (XXIII/159) < öyle, çezildi (XIV/130) < çözül-
beyük (XI/86) < büyük, beyle (XI/314) < böyle

5) u > a : vurarsıñ (XIX/49) < vurursun, oşayyor (VI/154) < okşa-
mahabbet (VIII/75) < muhabbet

6) u > ı : garpız (XI/319) < karpuz, avıç (XI/331) < avuç

çamırdan (XI/327) <çamur, çabık (VI/325) <çabuk, savır- (XIX/52) <savur-, davıllar (XXIV/179) <davul, sabın (II/71) <sabun, ğabıı (II/132) <kabuk-ı, ğalbırlar (XVII/51) <kalbur, tabır (XVIII/86) <tabur, pambık (XIX/87) <pamuk, ğavırça (XIX/9) <kavurga, hamır (XVI/60) <hamur, abdilla (VI/69) <abdullah, çavış (XIII/176) <çavuş

7) u > i : fasilla (XIII/44) <fasulye, havlı (II/225) <havlu, cūmfiriyet (VIII/98) <cumhuriyet, ğabillen- (VI/217) <kabullenmāmdiye (XII/104) <mahmudiye, armTlı (XII/127) <armutlu

8) u > e : cema (XI/5) <cuma

9) u > i : pise (XI/173) <püse (yörede katranla yapılanmerhem) kekil (X/135) <kakül, türkiydi (X/76) <türkü,

30. *. Bölgemizdeki Ünlülerin değişimini tablo olarak vermek gerekirse şöyledir:

- 1) a > e, i, o, u, ı
- 2) e > a, o, u, ö, ü, i
- 3) ı > a, o, u, e, i
- 4) i > a, u, ı, e, ü, u
- 5) o > ö, o, a, u, ü, i
- 6) ö > a, o, e, u
- 7) u > a, a, o, ı, ö, e, i, ü
- 8) ü > o, u, ö, i

ÜNLÜ DÜŞMESİ

(Elision)

31. *. Vurgusuz olan orta hecedeki Ünlülerin genellikle kısaldığı-

nı, bazen de düştüğünü müşahade ettik. Bu durum Türkçenin geneli için geçerli bir durum olduğu için, bölgedeki durum da genel Türkçe temayülündedir.

Muharrem Ergin vurgusuz orta hece konusunda şunları söylüyor:

"Türkçe kelimelerde orta hecenin sonunda konsonant olmayan vokali düşme veya değişme temayülü gösterir. Ötürü ötrü misalinde olduğu gibi. Buna sebep Türkçede orta hecenin vurgusuz olmasıdır(34).

32. *. Yöremizde ünlü düşmesi dikkat çekecek kadar fazla değildir. Onun için ünlü düşmelerini değişik alt başlıklarla vermedik. Bölgede ünlü düşmesi :

1) Vurgusuz olan orta hece ünlüsünün düşmesi:

düvenne (XX/136) < düven ile (bölgede ile edatı eklenmiş vaziyettedir)
yanna (I/23) < yanına, şorda (XI/115) < şorada < şurada, eyce (XIII/57)
yalnız (III/34) < yalınız, hordaysa (XI/158) < horadaysa < orada ise
ğavmınıñ (XI/50) < kaviminin, yumuşaycağ (XXIII/193) < yumuşayacak
depeliyveri (XXIV/14) < tepeleyiverir, göynuna (II/17) < koyununa
emizde (XVI/54) < evimizde, avcıñdajına (XII/13) < avucundakine,
beñzi (XXI/41) < benizi, ğamına (III/10) < karınına,

2) Arkak arkaya gelen kelimelerde birincisi ünlü ile bitiyorsa ve ikincisi de ünlü ile başlıyorsa bazan bu anlülerden birisi düşmektedir.

ğuloğuz (XII/128) < ğoca Oğuz < koca Oğuz
nessin (XIV/143) < ne etsin
cumartesi (XI/23) < cuma ertesi
narasın (XIX/23) < ne arasın
nolacağ (II/30) < ne olacak
nolur (II/241) < ne olur
niderse (VI/74) < ne iderse

ÜNLÜ TÜREMESİ

33. *. Bilinen veya bilinmeyen fonetik sebeplerle bazı kelimelerin

iç veya son seslerinde Ünlü türemesi adını verdiğimiz bir takım olaylar ortaya çıkar. Bu türemenin gramer açısından hiç bir fonksiyonu yoktur(35).

Ö N T Ü R E M E

(Prefix)

34. *. Türkçede kelime başında umumiyetle c, ğ, l, m, n, n, r, v, z ğ, j, sesleri bulunmaz(36). Ancak, dilimize dışardan gelmiş bazı bazı kelimeler bu seslerle başlamaktadır. Bu seslerle başlayan kelimelerdeki bu zorluktan dolayı bu ünsüzlerin başına bir Ünlü ilişir.

Bu yabancı kelimelerden genellikle r, l ve ş ile başlayanlarına Anadolu ağızlarının gösterdiği tepkiden ve onları kurallı bir ses yapısına uydurma gayretinden, öntüreme adını verdiğimiz dil olayı ortaya çıkmıştır(37). Örnekler şunlardır:

1) i- türemesi: Bölgemizde en çok görülen ön ses ünlü türemesidir. İleşberler (I/85), İreKlerde (X/126), İlçüsa (V/29), İliman (VII/80)- İriyhan (II/83), İläin (XI/232), İrāmeTli (II/125), İrezilili (VII/53)- İleñger(XII/61) < lenger (TDK. TS. s. 963), İresmi (VII/86) < resmi, İläzım (XI/284), İlenimize (IV/70), İläana (II/207)

2) ı- türemesi : İradiyo (X/75), İrahma (XIX/64) < Rahime, İrahhat (XXI/28), İramazannarda (XXVII/99), İsıcah (XVII/27), İrāzı (VII/12), İrāmeTliniñ (XI/219)

3) u- türemesi : ũruma (XVII/25) < rum-a

4) ũ- türemesi : ũrya (VII/243)

5) e- türemesi : ezezillikden (XVII/13)

6) ö- türemesi : ördüzgar (XXI/70)

35- Tuncer Gülensoy, Kütahya ve Yöresi Ağızları, s. 42

36- Muharrem Ergin, Türk Dilbilgisi, s. 59-60

37- Tuncer Gülensoy, a.g.e. s. 43

İ Ç T Ü R E M E

(Infix)

35. *. Kelime içinde yanyana bulunan iki ünsüz arasında bazan bir ünlünün ortaya çıktığı olur. Bu duruma da iç türeme diyoruz. Bölgemizdeki iç türem olan durumlar ve ünlüler şunlardır:

1) -a- iç türeme ünlüsü: alamannar (VI/285)

2) -ı- iç türeme ünlüsü: tılısım (XI/166) tılsı (TDK. İK.)
mızırağ (VIII/71) < mızrak (TDK. İK.), masıraf (XII/156) < masraf,
ğısırağ ıla (XXI/67) < kısrak (TDK. İK.), sızıla- (XIV/104) < sızıla-

3) -i- iç türeme ünlüsü: asiri (VI/235) asrı (TDK. İK.) (aslıye)
çiffile- (IX/197) < çinla- (TDK. İK.), israililer (VI/265) < İsraililer
tiren (VI/174) < tren (TDK. İK.), ıradıyo (X/75) < radyo, metre (XI/
258) < metre (TDK. İK.), ezırayıl (XXVII/237) < Azrail (TDK. İK.)
edırafını (XI/18) < etraf (TDK. İK.), māızeme (VI/92) < malzeme (TDK. İK.)
afıyün (VI/92) < Afyon, hazireti (VI/50) < hazreti (TDK. İK.)

4) -u- iç türeme ünlüsü: ğıduret (II/171) < kudret (TDK. İK.)
meturu (VI/329) < metre (TDK. İK.), çomura (VI/59) < Çumra

5) -e- iç türeme ünlüsü: tarafeyneri (VIII/42) < tarafeyn (TDK. İK.)

S O N T Ü R E M E

(Suffix)

36. *. Kelime başında ve ortasında olduğu gibi, bölgemizde kelime sonunda da ünlü türemesi görülmektedir. Örnekleri şöyledir:

1) -e (sonda ünlü) türemesi: giymeñ kine (X/116) < giymezsın ki,
dirkene (VII/202) < der iken, ğārime (II/258) < gayri-m-e

2) -a (sonda ünlü) türemesi : cumaya (XXIII/100) < cuma (TDK. İK.)
ğayriya (VI/252) < gayri-y-a

3) -i (sonda ünlü) türemesi: neci (VII/178) ne

4) -u (sonda ünlü) türemesi : donuyu (VI/259) < don-u-y-u

yüzüğüyulu (VI/209) < yüzüğüyü "yüzü üstüne"

5) -ı (sonda Unlü) türemesi : delibaşı (VI/59) < Delibaş-ı

Ü N S Ü Z L E R

(Consonants)

37. *. 3 Kasım 1928 tarihinde, T.B.M.M.'nin aldığı kararla kabul ettiği, Latin kökenli Türk alfabesinde 21 Unsüz vardır. Bunlar:

b, c, ç, d, f, g, ğ, h, j, k, l, m, n, p, r, s, ş, t, v, y, z sesleridir. Anadolu ağızlarında bu seslere ilaveten kullanılan birkaç Unsüz daha vardır. Bu Unsüzler ise şunlardır(38):

b b ~ m arası ses

ğ kalın g

ħ Arap alfabesindeki (ha) harfi

ḥ Arap alfabesindeki hırıltılı h harfi

ķ kalın k harfi

ñ Türk alfabelerindeki sağır k veya nazal n harfi

w dil tedkiklerinde çift dudak v'si

(ˊ) Arap alfabesindeki ayın harfi, ayına benzer gırtlak sesi

Yukarda verdiğimiz Unsüzlerin teşekkül noktalarına göre özelliklerini şöyle tasnif edebiliriz(39): (bu tasnifte b ve w sesleri hariç)

1) Çift dudak Unsüzleri: b, p, m

2) Diş-dudak Unsüzleri: v, f

3) Diş Unsüzleri: z, s

4) Diş-dişeti(diş yuvası) Unsüzleri :d, t, n, l, r

5) Sert damak Unsüzleri: A- Ön: c, ç, j, ş, y

B-Arka:g, k

6) Yumuşak damak Unsüzleri: A- Ön: ñ

B-Arka: ğ, ķ

38- Tuncer Gülensoy, Kütahya ve Yöresi Ağızları, s. 45

39- Tuncer Gülensoy, a.g.e. s. 46 ve M. Ergin, Türk Dilbilgisi, s. 43-48

7) Küçük dil ünsüzleri : ğ, ħ

8) Gırtlak ünsüzleri : (ayn), ħ

9) Nefes borusu ağzı ünsüzü: h

Bu ünsüzlerden m, n, ĩ, l, r, y ünsüzleri akıcı ünsüzler, diğerleri de katı ünsüzlerdir.

Bu ünsüzler yine tonlu(b, c, d, g, ğ, m, n, ĩ, l, r, v, z, j, ğ, ħ, y) ve tonsuz(p, ç, t, k, k, f, s, ş, h, ħ, ve ayın) olarak da tonlu olup olmamalarına göre tasnif edilirler.

Alfabemizdeki 21 ünsüz ve Anadolu ağızlarında kullanılan diğer ünsüzler de dahil, bunların boğumlanma noktaları ve ses karakterleri bakımından özellikleri şöyledir(40):

- b : çift dudak, patlayıcı, tonlu
- c : Sert damak, ön, patlayıcı tonlu
- ç : Sert damak, ön patlayıcı, tonsuz
- d : Diş-diş eti(diş yuvası), patlayıcı, tonlu
- f : Diş-dudak, sızıcı, tonsuz
- g : Sert damak, arka, patlayıcı, tonlu
- ğ : Yumuşak damak, arka, patlayıcı, tonlu
- h : Nefes borusu ağzı, sızıcı, tonsuz
- ħ : Gırtlak, sızıcı, tonlu
- ħ : Küçük dil, sızıcı, tonlu
- j : Sert damak, ön, sızıcı, tonlu
- k : Sert damak, arka, patlayıcı, tonsuz
- k : Yumuşak damak, arka, patlayıcı, tonsuz
- l : Diş-diş eti, yan boğumlanmalı, tonlu
- m : Çift dudak, genzel, tonlu
- n : Diş-diş eti, genzel, tonlu
- ĩ : Yumuşak damak, ön, genzel, tonlu
- p : Çift dudak, patlayıcı, tonsuz

- r : Diş-diş eti, titreyici, tonlu
s : Diş, sızıcı, tonsuz
ş : Sert damak, ön, sızıcı, tonsuz
t : Diş-diş eti, patlayıcı, tonsuz
v : Diş-dudak, sızıcı, tonlu
y : Sert damak, ön, yarım Unlu, tonlu
z : Diş, sızıcı, tonlu
ayn : Gırtlak, patlayıcı, tonsuz.

38. *. Prof. Muharrem Ergin ise Doç. Dr. Tuncer Gülensoy'un tonlu tonsuz sınıflandırmasını, sedalı-sedasız olarak tasnif etmiştir. Muharrem Ergin sadece yazı dilimizdeki Unsüzleri değerlendirir. Tuncer Gülensoy ise Anadolu ağızlarında bulunan alfabemiz haricindeki Unsüzleri de tasnifine almıştır. Muharrem Ergin ilaveten, sedasız konso - nantların sedalılar arasında birer karşılıkları olduğunu belirtir ve bu karşılıklı olmanın ise teşekkül noktalarının aynı yerden olmasından kaynaklandığını söyler(41). Sedasız karşılığı olan sedalı Unlular ise şöyledir:

- b - p
c - ç
d - t
g - k
ğ - k
ğ - h
j - ş
v - f
z - s

Sedasız karşılığı olmayan Unsüzler ise şunlardır:
ince ve kalın l, m, n, fl, r, y

41- Muharrem Ergin, Türk Dilbilgisi, s. 46

Ünsüzlerin bölgemiz ağızlarındaki durumları ise şöyledir:

1) b Ünsüzü : Bazan tonsuzlaşarak p sesine yakın telaffuz edilir. b-p arası, patlamasını kaybetmiş (P) bir p gibidir. Yalnız b ünsüzünün tonsuzlaşmasına çok nadir rastlanır.

ıPdım (II/21), harP (VI/124), zePze(XI/213) ıPrıK(XI/66)

Bazen de tonsuzlaşarak tamamen p'ye dönüşür. pañonoT(VI/160)

2) g/ğ Ünsüzleri : Bunlar nadiren tonsuzlaşırlar. Bölgemizde yalnız sadece birkaç örnek vardır. ğavırğa (XIX/9) örneğindeki gibi. Ancak, k ve k Ünsüzleri patlamalarını kaybederek g-k arası K ve ğ-k arası K Ünsüzleri olurlar. k/k Ünsüzleri g/ğ ünsüzlerinin telaffuzuna yakınlaşırlar. diyneK(I/22), ekmeK (VII/39), çok (I/2), oPruKdan(VIII/13), ğaKmam ssım (IX/124), sūd aKğı (XIX/34), çardaKları (XXVII/125)

r Ünsüzü : Bu ünsüz bazı durumlarda tonunu kaybederek yıpranır ve düşme eğilimi gösterir. Fakat bu umumî bir temayül değildir. Türkçenin genelindeki temayülden daha fazla bir düşme temayülü göstermez. Zaten r ünsüzü titreşim olmasından dolayı diğer konsonantlar kadar sağlam değildir, bundan dolayı bazan düşme temayülü gösterir(42). Bu durum özellikle bir kelimedede birden fazla arka arkaya gelen hecelerde r ünsüzü ise kendini gösterir. r ünsüzü bazı durumlarda zayıflarken, bazan da düşür.

müsafirperverler*(I/1), göndeririz (I / 9), dağarlardı (II/48)
deşdirirım (VI/24), kazım ğarabekir (VI/267), öşür (IX/46)

(*) ayın ünsüzü: Arapçadaki hemzenin karşılığı olan bu sese derlemizde rastlayamadık. Bölgemizde çok nadir kullanılan bir sestir. Bu sesin kullanılması, bölgemizde tamamen şahsın ağız yapısı ve özelliğiyle ilgili bir durum olsa gerektir. Şahsen müşahede ettiğimiz birkaç kelimeyi zikretmekte fayda görüyorum. pe^ˆrol (metin dışı), to^ˆdur (metin

dışı), yo^llu^ğ (metin dışı)

ñ ünsüzü : Türkçenin eski devirlerinden beri var olan bu ünsüz bölgemiz ağızlarında çok yaygındır. Kelime köklerinde, ilgi hali ekinde, iyelik eki ikinci şahıs, ve fiillerin çekimli şekillerinde de 2. şahıs eklerinde ET.'de olduğu gibi devam etmektedir(43).

ET.'de genitif eki konsonant ile biten isimlerde -uñ/-uñ, vokal ile bitenlerde ise -nuñ/-nuñ'dür(44). Yine ET.'de teklik ikinci şahıs iyelik eki -n'dir(45).

Bölgemizde ilgi hali eki genellikle n'li şekilde kullanılmakta ve 2. teklik şahıs iyelik eki ve çekimli fiillerdeki 2. şahıs ekleri n'li şekilde kullanılmaktadır. Bu durumlar dışında yazı dilimizde n ünsüzünün kullanıldığı bazı kelimeler n'li telaffuz edilmektedir. Bu şekilde olan kelimeler şunlardır:

yuñuñu (XI/283) ET.'de yuñğ (DLT.Dz. s. 156) (TDK. Ank. 1972)

buñar (XII/132) ET. bıñar (DKK. İn. s45)

yalıñız (VII/66) ET. yalıñuz (ETY. s.131) yalıñus (DLT. Dz. s. 143)

öñce (V/1) ET. öñ (ETG. s. 290) (A.Von Gabain, Eski Türkçenin Grameri " Çev. M. Akalın", TDK. Ank. 1988)

göñül (IX/21) ET. köñül (ETY. s.62), göñül (KB.İN. s. 276)

ombiñ (X/76) ET. biñ (ETY. s. 27), miñ (ETY. s. 67)

yeñi (VIII/6) ET. yañı (ETY. s. 131)

soñumuz(VI/180) ET. 'soñ(ETG. s. 294)

deñizde (XXVII/133) ET. deñiz (DKK. İn. s. 81)

eñ evel (XXI/18) ET. eñ ilk (ETY. s. 45), eñğ, eñ daha (KB.İN. s.149)

oñamadı (VI/165) ET. oñ- (ETY. s. 72), oñğul-(DLT.Dz.s.88) (KB.İN.s 344)

ğalıñ (II/13) ET. ğalıñ: öncül, mihir (DLT. Dz. s. 56)

43- Saadet Çağatay, "Türkçede ng Sesine Dair", TDAY 1954, Ank. 1988, s. 15- 30

44- F. Kadri Timurtaş, Eski Türkiye Türkçesi, İst. 1981, s.68

45- F.Kadri Timurtaş, a.g.e. s. 64

sañlan- (XVI/77) ET. (ETG. s. 294)

yañlış (XIII/91) ET. yañıl- (ETY. s. 132)

Bazı şahıs zamirleri ve işaret zamirlerinde de ñ sesini görürüz.
baña (II/10) ET. maña (ETY. s.66)
saña (IX/186) ET. saña (ETY. s. 96)
oña (VII/124), buña (VI/181) kelimelerinde zamir m'si ñ'ye dönüşmüş,
benzer bir durum m > n değişmesi aşdññ ĩı, tavlandırdıññ ĩı (II/189)
bizifkiler (X/76) örneğinde de birinci teklik şahıs zamirinde n sesi-
nin yaşadığını görüyoruz.

Şu kelimeler de bölgemizde ñ sesi ile telaffuz edilmektedir
deñiş- (VI/151), yofñur-(VI/146), ğoñşu (II/156), duññurılık (VIII/124),
ğolañ (XXIII/101), yañlış (XVI/189), doññ-(IX/109)

Aynı kelime içinde n ve g sesi yanyana geldiğinde veya arka arka-
ya gelen kelimelerde ilk kelimenin son sesi ve ikinci kelimenin ilk se-
si n veya g olursa n sesi nazal n olarak telaffuz edilmektedir.
ilañ ğine (II/246), oñ ğün(III/14), yüzüñ ğuyulu (VI/209), ğañ ğarda-
şı (VII/148), çimeñ ğıyuy (XVIII/3), o ğüñ ğayri (II/51),

zeñgin(XI/292), ileñger(XII/61), ciñgan(XIII/204), yeñge (XIV/48),
añgara(VI/238), cıhañker(VI/285), sallıñgaç(VIII/73), yañgın(IX/154),
meñgişli(IX/251), mañgal(XV/37), pañgonoT (VI/160), beñzi (XXI/41)

İkilemeye benzer şekilde arka arakaya gelen kelimelerde bazan ilk
kelimenin sonunda -n türemesi görülür. gonun gonşu(II/156), birifñ çal-
kar birifñ döker (XXI/75)

Derlediğimiz metinlerde tek görülen bir örnek de n- önses ünsüzü-
nün türemesidir aynama nelime aldım (XIV/141)

Bunların dışında n ünsüzünün bulunduğu diğer kelimeler şunlardır:
Yalnız bu kelimeler metin dışıdır.

ifñle- "inlemek", öñ- "beklemek", buñuz "buğuz", ğeñiz "geniz", añ "iki
tarla arasındaki sınır", yañal "kızarmaya başlamış elmanın rengi"
yañaz "sakar", añız "anı", siñ- "sin-", diñ- "din-"

Ö N S E S Ü N S Ü Z L E R İ

(Initial consonants)

39. *. Karaman ve yöresi ağızlarında, yazı dilimizde olduğu gibi kelime başında ğ ve n sesleri kullanılmaz. Derlemiş olduğumuz metinlerde yalnızca bir örnekte n- önses ünsüz türemesine rastladık.

Kelime başındaki h- ünsüzü k-'dan dönmedir. ET.'deki k- ile başlayan kelimeler yazı dilimizde de pek çoğunda h-'ya dönüşmüştür.

j- ünsüzü ile başlayan kelime dilimize dışardan girmiştir. Ancak, dışardan girmiş bile olsa j- ünsüzü bölgemizde kelime başında kullanılmaz. Metnimizde tesbit edebildiğimiz tek bir kelimedede j- c- değişmesi olmuştur.

Diğer bütün ünsüzler kelime başında kullanılmıştır. Kelime başında kullanılmayan ünsüzler, dilimize dışardan gelmiş kelimeler hariç ses taklidi kelimelerdir.

Türkçede kelime başında kullanılmayan ünsüzler bulunan dilimize dışardan gelmiş kelimelerden bazılarında önses ünlü türemesi oluyordu. Bölgemiz ağızlarında bu şekilde olan kelimelerden aslını muhafaza etmiş olanlar da vardır. Bunlar:

1) r- ile: rāmeT(VIII/99), radiyo (XXI/18), ramazan (II/92), reyisî (VI/25), rusufî (VI/97)

2) l- ile: lāğlek (XIV/161), lira (VI/107), lodus (XXI/170), limonata (V/30), lōkum (III/4), lādes (II/19), lōmen(VI/183)

Bazı kelimelerde, kelime başında n- > l- değişmesi olmuş, l- ünsüzü n- ünsüzünün yerine kullanılmıştır.

leticede (VI/232), lōbed (XVIII/78), lamlı (XVII/18) < namlı (TDK.TS.)

3) z- ile: ziyāreT (II/140), zerde (III/118), zayıf (VI/208), zayten (XII/104), zuluf (X/135), zāti (IV/45), zire (IX/77)

Bölgemiz ağızlarında kelime başında kullanılan z- ünsüzlerinin bazıları s- > z- değişmesi sonucu, s- ünsüzü yerine kullanılmıştır.

zilifge (XVI/1) < silifge

zopa (IV/40) < soba

zePze (XI/213) < sebze

zenātım (VII/153) < sanat

zabānan (XI/5) < sabahleyin

4) n- ile: nalband (I/16), navrız (IX/260), nesīaT (VII/2), naķ-
liyeT (XVIII/31), nīad (VI/168), nazar (IX/110)

n- ünsüzünü korumuş yabancı kelimeler yanında ne soru zamiri ve
bu zamirden türeme diğer kelimeler şunlardır:

nirelerinñ (IX/205), narasın (IV/45), nābacaķsıñ (VI/299), nōrū-
yifñiz (XI/155), niye (VII/28), nediy (XII/157), nōlur (II/241), ni-
derlerse (VI/74), neyise (IV/57), nessin (XIV/143), naśi (XXI/56),

5) c- ile : Bölgemiz ağızlarında c- ünsüzü bazan ç-'nin yerini,
nadiren de s-, j-, g- ünsüzlerinin yerini almaktadır.

1) ç- > c- : cıfğannarda (XIII/204) < çingene (TDK. İK.)

cızı (VII/13) < çiz-'den

cızıķ (X/130) < çizgi'den

cēiz (XXIII/42) < çeyiz (TDK. İK.)

2) c- > ç- değişmesinin tek örneği cekeT (VIII/39)

3) s- > c- : cīara (II/59) < sigara (TDK. TS. s. 1306)

4) j- > c- : candarma (XIV/151) < jandarma (TDK. İK.)

cava (VI/287) < jawa "bir motosiklet markası"

cib (IX/154) < jeep "bir motorlu taşıt markası"

5) g- > c- : çavır (XII/4) < gāvur (TDK. İK.)

6) Kelime başında c- ünsüzünü korumuş olan diğer yabancı keli-
meler de şöyledir: coaP (XVIII/98) cevap, cambaz (II/237) cambaz

cihanker (VI/283) < cihangir (TDK. İK.)

cūmbüş (XX/20), cekeT (VI/124), camcı (XIII/21), curā (III/75)

cūmfirīyeT (VIII/98) < cumhuriyet (TDK. İK.)

cinnar (X/195) < cinler

cıfğıl (XIX/28) < cingil (TDK. TS. s. 257), çingil (TDK. İK.)

ş- ünsüzü: şī ali (II/227), şinci (VIII/45), şı (VI/134) şey
şişe (XIV/201), şiy (XIII/5), şenniK (XIII/12), şepiT (XVII/39), şo-
nūnan (XI/204), şeytan arabası (XVII/32)

şamdalı (XII/163) <çam gibi bazı kelimelerde ç-> ş- değişmesi
olmuştur. Bir de ş-> h- değişmesi mi, yoksa h- önses ünsüz türemesi mi
olduğu kestirilemeyen hu şadar (XII/98) <şu kadar, hindiki (XVI/23) <
şimdiki, örnekleri var.

f- ünsüzü : f- ünsüzü metinlerde yalnızca bir yerde kelime başın-
da v- ünsüzünün yerine geçmiştir. fişneçürü (X/146) <vişneçürüğü
Bunun dışında kelime başında f- ünsüzü tonlularak v-'ye dönüşmekte-
dir. vilan (IX/207) <filan örneğinde olduğu gibi.

f- ünsüzünü korumuş diğer örnekler şunlardır:
fakir (II/172), fişāi (VI/195), fazlıysa (XX/38), filcan (XI /351)
faPrişalar (I/49), fasilla (XIV/44), felen (XIX/13)

p- ünsüzü: p- ünsüzü bazı kelimelerde kelime başında bir b-> p-
değişmesi sonucu, b- ünsüzünün tonsuzlaşmasıyla b-'nin yerine geçmiş-
tir. paltıyan (XIII/186) <balta (TDK. İK.)

püşgevit (X/92) <bisküvi (TDK. İK.)

pañgonoT (VI/160) <banknot (TDK. TS. s. 141)

pel- (XII/98) <böl- (TDK. İK.)

Bazı örneklerde de kelime başındaki p- ünsüzü tonlularak b-
ünsüzüne dönüşmüştür.

baTlıcan (X/62) <patlıcan (TDK. İK.)

bazertesi (XIX/19) <pazartesi (TDK. İK.)

Kelime başında p- ünsüzünün korunduğu örnekler ise şöyledir:
pilā (XXV/34), pençere (XIII/187), patışah (VII/57), pişe (XI/173),
peşdambal (III/33), peşdimal (XII/82), piyaz (II/211), pöLUT (XXIII/196)
pateriz (XXI/86), pabiş (XI/199), parıyı (XIV/60)

ÖN SES ÜNSÜZ DEĞİŞMELERİ

41. *. Buraya kadar dilimize dışardan girmiş kelimelerdeki, Türk-
çe kelimelerin başında bulunmayan önses ünsüzlerini inceledik. Türkçe

kelimelerdeki önses ünsüz değişimleri de şöyledir:

1) k- > g- değişmesi:

geçi (XXIV/19) < keçi (TDK. İK.), gendiñ (IV/4) < kendin (TDK. İK.)

Buna benzer nadir bir kaç örnek dışında k- > g- değişmesine örnek yoktur. Bölgemizde kelime başında k- sesinin tonlulaşması nadirdir.

ET.'deki k'li şekiller Türkiye Türkçesinde yerini g-'li şekillere bırakmıştır. Fakat bölgemizde ET.'deki şekilleri muhafaza edilmiş örnekler de bulmak mümkün. Bunlar: kölgelendim ğabağışlar (XIV/78), künde (XIII/125), kiri (XI/90), key- (XIX/25), köneK (X6140)

2) ğ- > k- değişmesi: Derlediğimiz metinlerde bu değişmeye örnek yoktur. Zaten ender görülen bir değişmedir.

3) g- > k- değişmesi: B u değişme de ender görülen değişmedir. Karaman ve yöresinden derlediğimiz metinlerde örneğine rastlayamadık.

4) k- > ğ- değişmesi: Bölgemiz ağızlarında, yazı dilimizdeki kelime başında kullanılan tonsuz art damak ünsüzü k- tonlulaşarak, ğ-'ya dönüşmüştür. Bu değişme yalnızca kelime başında değil kelime içinde de olmaktadır. Ayrıca bu değişme dilimize dışardan girmiş kelimelerde de olmaktadır. Örnekleri şöyledir:

1) Türkçe kelimelerde: ğonuyuz (XII/167), ğonuşdurmuyuz (XIX/23) ğavrılmış (II/202), ğonuyır (XI/329), ğız (III/14), ğurT (XXI/55), ğadağ (XVIII/100), ğalbır (XVII/51), ğarpız (XI/319)

2) Dilimize dışardan girmiş kelimelerde : ğamyon (II/215), ğuvaTlı (XVI/80), ğavmınıñ (XI/50), ğahrinen (IX/96), ğabrisdan (II/156) ğahve (V/35), ğıyamaT (VI/168)

5) t- > d- değişmesi : ET.'de kelime başında bulunan d- ünsüzleri tonlulaşarak d-'ye dönüşmüşlerdir. Bu değişmenin bir kuralı yoktur. Kendinden sonra kalın ve ince ünlü bulunan her durumdaki t-'li şekil d-'ye dönüşmüş olmaktadır. Bölgemizde ET.'deki t-'li şekli korumuş olan kelimeler de vardır. Örneği bölgemizde bol olan bu değişme kelime

ortasında da olmaktadır. Örnekler şöyledir:

dezelere (XIX/11), daşmayız (XIX/40), davşınmşlar (XVIII/36), daşğaleden (XIII/153), dene (I/63), duz (III/101), depele- (XXIV/14), da-
bağ (XXII/5), dut- (XIII/2), dıq- (XII/164), daTlı (XIV/76)

ET.'deki t-'li şekli muhafaza eden örnekler de şöyledir:

tastasında (XIII/149) ET. "bir şeyin kötüsü, bayağısı", bölgemizde
ise "arka arkaya" (DLT.Dz.)

tiken (VI/118), taa (XVI/78) <daha (ET takı)

Metinlerimizde yalnız bir kelimedeki kelime başındaki t- ünsüzü ç-
olmuştur. çencire (XII/93) <tencere (TDK. İK.)

6) d- > t- değişmesi : Bu değişme az rastlanan bir değişmedir. İ-
ki örnek bulabildik. Bu iki örnek de yabancı kökenli kelimeler.

toğdur (X/88) <doktor (İng. doctor, Altın Sözlük Golden Dictionary)

tomatis (XXIII/154) <domates (TDK. İK.), (Bu kelime İngilizce toma-

to olarak geçmekte. Altın Sözlük Golden Dictionary) Kelimenin
aslı nasıl olursa olsun bizim yazı dilimizde kelime domates olarak
kullanılmaktadır.

Bir örneğimizde de d- > c- değişmesi olmuştur. Kelime hernekadar
taklidi bir kelime ise de belirtmekte fayda görüyoruz

cizil- (XII/129) <dizil- (TDK. İK.)

7) b- > p- değişmesi : Bölgemiz ağızlarında örneğine az rastlanan
bir değişmedir.

pel- (XII/98) <böl- (TDK. İK.)

pağonoT (VI/160) <banknot (TDK.TS. s. 141)

püsgeviT (X/92) <bisküvi (TDK. İK.)

palta (XIII/186) <balta (TDK. İK.)

bazertesi (XIX/19) ve baTlıcan (X/62) kelimelerinde p- > b- deği-
şimi olduğunu daha önce belirtmiştik.

Bu gün yazı dilimizde p- ünsüzü ile başlayan birkaç kelime ET.'deki
kullanılışını muhafaza etmiştir. buhar (XII/132) ve bannāñı (XVI/44)

Ü N S Ü Z T Ü R E M E S İ

(Prothesis)

44. *. Bölgemiz ağızlarında önses Unsüz türemesi örneğine çok az rastlanan bir durumdur. Bölgemizde ön seste türeme yapan Unsüzler h- ve y- Unsüzleridir.

hoTlamş (X/233) <h- oTlamş <atlamş (?)

höbein (IX/137) <höbek-in (TDK. İK.)

hurdan (XII/62) <h- urdan <oradan, haba (XII/126) <h-aba "kalın yünkum)

hordaysa (XI/158) <h-ordaysa, hunnara (XII/152) <h-unnara <onnara

hüle (X/236) h-üle <öyle, hullarımızı (XXI/85) <h-ullarımızı

höle (XI/226) <h-öle <öyle, huriya (XI/193) <h-uriya <oraya

hindiki (XVI/23) <h-indiki <indi ET. amtı (ETY. S. 760),

endi (KB.İn. s.146)

hu ğadar (XII/98) <h-u ğadar

höğle (XXI/13) <h-öğle <öyle

Bu kelimelerdeki h- Unsüzlerini ön türeme kabul edersek, bölgemizde verdiğimiz kelimelerin ş-'li şekilleri de vardır. O zaman onları da vermekte fayda görüyoruz. şorda (XI/115) <ş-orda gibi

Arka arkaya gelen kelimelerde birincisi ünlü ile bitiyorsa ve ikincisi h- Unsüzü ile başlıyorsa böyle durumlarda genelde kelime başındaki h- Unsüzü düşmektedir. hacı asannar (VIII/16), allaiñ ikmeti (IX/108) köyüñ alkı (IX/171), çarıñ alkıyı (VII/31) örneklerinde olduğu gibi.

y- türemesi: örnekleri azdır.

yesir (VI/279) <y-esir, yüründe (X / 142) <y-üründe <uğrunda "ön"

yüzellik (XI/51) <üzerlik (TDK. TS. s. 1544).

sözüm abana (VIII/96), ğöñcü ç mu (VI/243), bñ anna (VI/139) örneklerinde de ikinci kelimelerdeki y- Unsüzleri düşmektedir.

Karaman ve yöresinden derlediğimiz metinlerimizde önseste g- ve v- Unsüzlerinin türemesi olayına rastlayamadık. Zaten kelime başında Unsüz türemesi hadisesi bölgemizde örneği az olan bir hadisedir.

İ Ç S E S E S Ü N S Ü Z D E Ğ İ Ş M E L E R İ

İ Ç SESTE TONLULAŞMA

45. *. Kelime içinde iki ünsüzün yanyana geldikleri durumlarda, birinci ünsüz tonsuz olsa bile ikinci ünsüz genellikle tonlu veya tonlulaşma eylimindedir

sıkışdıрмаğ ucu (II/160), kaçdığınan (VII/50), gıPgırmızı (XII/143), büyüTdüm (XII/24), esger (XIV/109), mKdar (XVI/30), daşşale(XIII/103)

B u durumun aksi örneklere de rastlamak mümkün.Kelime içinde yanyana bulunan iki ünsüzden ikincisinin tonsuzlaştığı da görülür.

pençeriye (X/155), kirpit (VII/191), kavırkıla (XIX/12), iPtım(II/3)

46. *. Bir kelime içinde iki ünlü arasında bulunan ünsüzler genellikle tonlulaşır. Aynı durum bağlantı halinde olan kelimeler için de geçerlidir.

çabıT (XI/173), müsāvır (X/205), deliğanni (VI/84), taravı (VII/151) ediravında (XI/334), altıbarmağ (XXVII/22), iki ücümüz (XI / 83) gâbid (VI/239)

47. *. Sonradan tonlulaşmış olan g ünsüzü, bazen sızıcı tonlu ğ ünsüzüne dönüşür. Bu durum bölgemizde genellikle ikinci kelime ünlü ile başlıyorsa birinci kelime sonundaki g veya birinci kelime bir ünlü ile bitiyorsa ikinci kelime başındaki g ünsüzü sızıcı tonlu ğ' ye dönüşür. Bu durum yörede Kızıllar Ağını, Taşkale, Yeşildere, Barut-kavran, Çimenkuyu, Başharman, Akpınar köylerinde daha sık rastlanan bir hadisedir. Karacaören, Egilmez, Süleymanhacı ve Beydili yörelerinde ise benzer durumda g ünsüzü düşmektedir.

hu ğapı (XII/16), yoğ udu (XIII/5), ağşam (XIV/1), çoğ udu (XVI/36), göçürdeceğ olmuşlar (XVIII/13), çoğ aP (XV/6), ağ örtü (XII/85), neye ğelmen (XIII/68), açığ açık (XVIII/56), yumruğ ula (XXI/57), ço-cuğ olunca (XXII/14), bir iki ğün (XXIII/154), bayrağ asılı (XXIV/8)

çalgıcı ğelidi (XXV/29), elliğ ile (XXVII/95)

Yalnız iki örnekte iki ünlü arasındaki sızıcı tonlu ğ sesinin yerini h ünsüzü almıştır. aşahı (XVI/3), duTduhu (XVI/3)

-f- > -v- değişimi: Bölgemizde -f- sızıcı tonsuz ünsüzü, zaman zaman sızıcı tonlu -v- ünsüzüne dönüşmektedir. kövte X/59), keşve geldi (VI/192), taravdan (VI/301), tekviv (VI/216), havta (XIII/15), sınıva (IX/77), çift (VIII/81), televun (VI/87). horturav (X/113), şavağ (XI/233)

Metinlerimizde bir örnekte -f- > -y- değişmesine rastladık: öykeli (XIII/177)

İÇ SESTE TONSUZLAŞMA

48. *. Bölgemiz ağızlarında örnekleri fazla olmamasına rağmen iç seste tonsuzlaşmanın örnekleri şöyledir:

1) -d- > -t- :

sontaç (IX/51) sondaj (TDK. İK.), padişah (VII/229) < padişah

2) -v- > -f- :

kefkir (XXVII/30) kevgir (TDK. İK.), oflakı (XXIII/138) < oklava
ikinci örnekte önce k ve v ünsüzleri arasında bir metatez olayının gerçekleşmiş olmasını düşünmemiz lazım. oklava (TDK. TS. s. 1101)

3) -b- > -p- :

kirPit (VII/191), zePze (XI/213), ıPrıı (XXIV/14), faPriğa (I/49), ğaPrisdan (II/156), *aPdes (III/71), zopa (IV/40), ğıPle (VI/112) s̄öpeT (XXI/91), ıPrāim (XXVI/19),

4) -ğ-, -g-, -ğ- > -k-, -k- :

cihanker (VI/285), süpürke (VII/190), ğavırğa (XIX/9), kefkir (XXVII/30) < kevgir (TDK. TS. 846), (TTS. kefgir) bayağı (IX/60) < bayağı (TDK. TS. s. 158)

5) -c- > -ç- :

ileinçe (VIII/43), davılçı (XX/24), gelinçi (XI/89), düünçü (X/69), dabança (XVIII/91)

6) -z- > -s- :
tesgere (I/41), buşane (IV/59), yüssük (XV/9), tertemişçe (XIX/48),

Karaman ve yöresi ağızlarında metinden tesbit edebildiğimiz kadarıyla kelime içinde tonsuzlaşma:

-d- > -t-, -v- > -f-, -b- > -p-, -g- > -k-, -ğ- > -k-, -c- > -ç-,
-z- > -s- ünsüzleri arasındadır.

Metinlerimizde yalnızca iki örnekte -ğ- > -h- tonsuzlaşmasına rastlanmıştır. aşahı (XVI/3) ve duTduhu (XVI/3). Metinlerimizde ise -j- > -ş- ünsüzleri arasındaki tonsuzlaşma örneği tesbit edilememiştir.

İ Ç S E S T E S İ Z İ C İ L A Ş M A

49. *. Bölgemiz ağızlarında sızıcılaşma olayı -ğ-, -g-, -k- > -y-;
-ç- > -ş-; -h- > -y-, -v- ünsüzleri arasındadır.

1) -g-, -ğ-, -k- > -y- :
kiyaT (XIX/9), ayşam (XXIII/180), buydey (XI/59), öylen (III/50),
eylenceli (III/20), buyday (IV/32)

2) -ç- > -ş- :
ileşber (I/85), saşlı (IV/20), ölçmek (I/64), utañgaşlık (XI/164),
iş- (XII/5), geşmezdi (XIII/9), işdima (XVIII/183), aşlık (XIII/139),
geşlerden (XV/46), ilaşla- (IX/22), ğazzık geşmez yaylası (VIII/95)

3) -h- > -y-, -v- :
savır (IX/124), yavıT (XVIII/98), ğayfe (II/19)

AKICI ÜNSÜZLER ARASINDAKİ DEĞİŞMELER

50. *. Bölgemizdeki akıcı ünsüzler arasındaki değişmeler şöyledir:

- 1) -r- > -l- : erzulum (IX/192), güleş (XXI/91), cilid (VIII/70)
- 2) -r- > -n- : oporlana (VII/2) < oparlör (TDK. İK.)
hoparlör (TTS.)
- 3) -l- > -n- : kinoflu (VI/123) bu örnek dışındakiler ile edatı-
nın ekleşmiş ve sonundaki -n son ses ünsüz türemesi olan ünsüzle ge-
rileyici benzeşme sonucu -l- > -n- değişmesi olmuştur.
ğaşşınan (VIII/32), kaçdığıynan (VII/50) "kalktığı gibi"
zabānan (XI/111)
- 4) -n- > -m- : ombir (II/29),
- 5) -n- > -ñ- : çifñile- (IX/197), hañğısı (I/24), yifñge (II/55),
yañışlı (XVI/9), beñzi (XXI/41), yalıñız (IX/54), difñle- (IX/128)
- 6) -n-, -n- > -y- : iysan (XXIII/213), eysan (XVII/49)
- 7) -y- > -n- : pendir (X/180), gününnen (VII/52), elinnen (XI/55)
ceviz içinnen (X/210)
- 8) -m- > -ñ- : goñşu (II/156)
- 9) -m- > -ñ- : bizifñkiler (X/76) Aslında bu ET.'de şahıs zamirle-
rine gelen genitif ekinin yaşamasıdır.
- 10) -l- > -r- : armında (XII/86), arının çatına (IX/103)
- 11) -n- > -l- : dölüm (IX/67), elvāj (II/255) < enva-ı (TDK. İK.)
malipoturacıdan (I/78) < manifaturacı (TDK. İK.)

İç sesteki diğer ünsüz değişmeleri:

- ğ- > -ñ- : deñiş- (VI/151), göñüs (IX/138)
- b- > -m- : meçmur (VI/303), gimi (XI/312), maçmı (XVII/48),
göçemeli (XVI/13)
- m- > -n- : şindi (VI/153), şinci (VIII/45), hindi (XVI/23)
- y- > -ğ- : heğbe (XIV/14) heybe (TDK. İK.)
- söğle- (XXI/90) < söyle- (TDK. İK.), löglek (XIV/16) < leylek (TDK. İK.)
- höğle (XXI/13) < şöyle, böğle (IX/66) < böyle
- v- > -ğ- : coğap (XV/6) < cevap (TDK. İK.)
- d- > -c- : şinci (VIII/45) < şimdi (TDK. İK.)
- h- > -y- : ğabeyed (XII/8) < kabahat (TDK. İK.)

- h- > -t- : eTdiyarlar (XVII/49) < ihtiyar, taTdadan (XXI/52)
 -h- > -f- : cİmhuriyet (I/68) < cumhuriyet
 -ğ- > -t- : ayıTla- (XIII/147) < ayıkla- (TDK. İK.)
 -k- > -ñ- : yuñseñev (XII/75) < yüksek (TDK. İK.)
 -j- > -c- : detercön (XXIII/190) < deterjan (TDK. İK.)
 -f- > -p- : mnilpotura (I/78) < manifatura (TDK. İK.)
 -v- > -h- : güheş (X/89) < güveş (TDK. İK.)

İÇ SESTE UNSUZ BENZEŞMESİ

(Assimilation)

51. *. Bir gramer birliğinde, bir kelimede bazen yanyana gelen veya biraz aralıklı olarak bir arada bulunan iki sestem birinin diğesine tesir ederek onu kendisine benzettiği, böylece iki sesin birbirine benzeştiği görülür(46).

Bölgemiz ağızlarında bazı benzeşmelerin örneği bol olduğu halde bazıları da çok az görülür.

Benzeşme ilerleyici ve gerileyici olarak iki şekilde görülür.

1) İlerleyici benzeşme: Bir kelime içinde bulunan iki unsuzden birincisinin kendinden sonra geleni kendisine benzetmesi olayıdır(47).

1) -nl- > -nn- benzeşmesi:

annaşdııkları (I/3) < anlaştıkları, sahinnar (XIV/21) < sahanlar, gelinnik (XV/25) < gelinlik, uzunnuğuna (XXI/74) < uzunluğuna, çekenner (VIII/16) < çekenler, tarafeyñneri (VIII/42) < tarafeynleri, cinnar (X/195) < cinler, cingannar (XIII/204) < çingeneler

II) -yl- > (-nl-) > -nn- benzeşmesi : Örneğine bir kaç kelimede rastladığımız dolaylı bir ilerleyici benzeşme örneği vardır. Yanyana bulunan -yl- seselerinden önce -y- yardımcı unsuzünün -n- olmasından

46- Muharrem Ergin, Türk Dilbilgisi, s. 52

47- Tuncer Güllensoy, Kutahya ve Yürekl Ağızları, s. 61

sonra benzeşme gerçekleşmektedir.

silahınnan (VI/62) < silahınlan (silahıyla)
gününnen (VII/152) < gününlen (günüyle)
ceviz içinnen (X/210) < içinlen (içiyle)
elinnen (XI/55) < elinlen (eliyle)

III) -ly- > -ll- benzeşmesi:
fasülle (I/56) < fasulye (TDK. İK.)
millon (IX/122) < milyon (TDK. İK.)

2) Gerileyici Unsüz benzeşmesi : Bir kelime içinde yanyana bulunan iki Unsüzden ikincisinin kendisinden önceki Unsüzü kendisine benzetmesidir(48).

I) -rl- > -ll- benzeşmesi :
yazalallar (XI/172) < yazalarlar , yıllerim (XX/1) < yerlerim,
annaşabilillerse (I/4) < anlaşabilirlerse, ollara (VIII/9) < orlara,
biygiller (IX/231) < beygirler, edebaşlallar (XIII/40) < edebaşlarlar,
dellerdi (XVII/24) < derlerdi, yapıyollar (II/212) < yapıyorlar,
yaşallar (X/35) < yakarlar, vurıyıllar (VII/80) < vuruyorlar

Görüldüğü gibi bu benzeşme genelde çokluk eki -ler/-lar ve üçüncü çokluk şahıs eki (çekimli fiillerde) -ler/-lar eklerinin, kendilerinden önceki r Unsüzlerini kendilerine benzetmeleriyle olmaktadır.

II) -ls- > -ss- benzeşmesi :
ossun (II/52) < olsun, açısın (X/154) < açılısın, gessin (VII/6) < gelsin

III) -tc- > -cc- benzeşmesi :
büccesine (IV/1) < bütce bütçe, hizmacı (XII/15) < hizmetçi < hizmetçi
davecci (X/63) < davetçi/davetçi, sünnecci (II/139) < sünnetçi/sünnetçi,
çicci (I/85) < çiftçi < çiftçi

IV) -nm- > -nm- benzeşmesi:
dönme dolab (XII/77) < dönme dolap, doçamma (VII/200) < dokunma
seslenmemiş (VII/24) < seslenmemiş, binmişler (VI/72) < binmişler,

inmezdi (III/48) <inmezdi, ğommaz (X/26) <gonmaz, duturmaz (XII/82)

V) -zs- > -ss- benzeşmesi :

olmassa (II/234) <olmazsa, atmassan (VI/227) <atmazsan, çağır-
massan (XIII/45) <çağırmazsan, virmesse (XXVII/215) <virmezse

VI) -ğn-, -gn- > -nn- benzeşmesi :

çin innesi (II/250) <iğne, çinnenecek (XXVII/26) <çiğnenecek,

VII) -rn- > -nn- benzeşmesi :

bunnuña (VII/67) <burnuna, bannāñı (XVI/44) <barnağınını, ğannıñı (VI/9)

VIII) -ts- > -ss- benzeşmesi :

essin (XII/21) <etsin, yassin (VII/183) <yatsın, nessin (XIV/143) <ne etsin

IX) -sc- > -cc- benzeşmesi :

tükenece (XII/24) <tükenesce <tükenesice

Birleşik isim olmuş kelimelerde de benzeşme olayına rastlamaktayız.

cinneren (VI/23) <cinderen (yörede bir köy ismi)

Benzer ikinci durum ise çekimli bir fiilden sonra gelen soru ekin-
de olmaktadır.

girdiñ fi (II/57), aşıdñ fi (II/189)

Verdiğimiz son iki örnekte ilerleyici benzeşme olmaktadır. Ancak,
yöremizde benzer şekilde gerileyici benzeşme de olmaktadır. Bunun ör-
neğine metnimizde rasayamadık.

B E N Z E Ş M E Z L İ K

(Dissimilation)

52. *. Muharrem Ergin'in "Aykırılaştırma"(49), Vecihe Hatiboğlu'nun
" Aykırılık, kural dışılık"(50) dediği benzeşmezlik(51) :Bir kelime i-
çinde yanyana gelmiş bulunan aynı cinsten iki ünsüzden birinin, kendi
boğumlanma noktasını ötekinden ayırarak başka bir ünsüze dönmesidir.

M. Ergin bu olayı izah ederken, bu durumu "Türkçenin ikiz sestem

49- Muharrem Ergin, Türk Dilbilgisi, s. 53

50- Vecihe Hatiboğlu, Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü, s. 17

51- Tuncer Gülensoy, Kutahya ve Yöresi Ağızları, s. 62

kaçınması" olarak izah ediyor. Bu durum genellikle, dilimize dışardan girmiş kelimelerde meydana gelmektedir(52)

Umumi Türkçede olduğu gibi bölgemiz ağızlarında da çok güçlü bir benzeşme eğilimi vardır. Bundan dolayı benzeşmezlik olayı bölgemiz ağızlarında az rastlanan bir durumdur.

filcan (XI/346) < fincan (TDK. TS. s. 505)

SON SESTE ÜNSÜZ DEĞİŞMELERİ

53. *. Bölgemiz ağızlarında son seste meydana gelen ünsüz değişimleri şöyledir:

- ç > -ş, -c, -s
- r > -k, -s, -m
- z > -s, -c
- h > -k, -t
- k > -h, -ğ, -v
- s > -ş, -z
- k > -ğ
- ğ > -ğ
- n > -r, -h, -ş, -m
- n > -m, -h
- m > -n, -h
- t > -d, -c, -s
- p > -b, -k
- c > -ç
- f > -v
- y > -ğ
- ş > -s

Bölgemizde son seste meydana gelen ünsüz değişimleri yukarıda olduğu gibidir.

SON SESTE TONSUZLAŞMA

54. *. Kelime sonunda Unsüzlerin tonsuzlaşması bölgemiz ağızlarında $-z \rangle -s$ tonsuzlaşması hariç az rastlanan fonetik hadiselerdendir.

1) $-z \rangle -s$: Bu tonsuzlaşma bölgemizde Türkçe ve yabancı bütün kelimelerde olmaktadır.

ğıs (II/23) \langle kız, sas (VI/10) \langle saz, uçyüs (VII/116) \langle uçyüz,
kendimis (VIII/17) \langle kendimiz, tinas (IX/32) \langle tınaz (TDK. TS. s.1471)
sekis (XI/205) \langle sekiz, bis (XVIII/96) \langle biz, doşus (XVIII/88) \langle dokuz
otus (XXI/21) \langle otuz, ğarerimis (XXVII/11) \langle kararımız

2) $-c \rangle -ç$: Bu Unsüzde tonsuzlaşma örneği çok azdır.

saç (XIII/15) \langle sac (TDK. TS. s. 1337), saç yatacak (XIV/28),
saç ğurallar (XV/17)

Diğer Unsüzler arasında tonsuzlaşma örneğine rastlanamamıştır.

SON SESTE TONLULAŞMA

55. *. Bölgemizde son seste tonlulaşma $-ç \rangle -c$, $-t \rangle -d$, $-p \rangle -b$
 $-s \rangle -z$ Unsüzleri arasında olmaktadır.

1) $-ç \rangle -c$ tonlulaşması:

ic (XV/14) \langle iç, sağdıç (XIII/39) \langle sağdıç (TDK. TS. s. 1241)
üç (XXVII/167) \langle uç, bişirgeç (XXVII/98) \langle bişirgeç, heç (XXI/22) \langle hiç
çec (IX/40) \langle çeç (TDK. TS. s. 286) hic (XX/19) \langle hiç

2) $-t \rangle -d$ tonlulaşması:

süd (XIX/34) \langle süt, cirid (IX/174) \langle cirit, cilid (VIII/70) \langle cirit
dörd (IV/41) \langle dört

3) $-p \rangle -b$ tonlulaşması :

asbab (XIX/34) \langle esvap (TDK. TS. s.469), nasib (XIV/4) \langle nasip (TDK.İK.)

dolab (XII/77) < dolap (TDK. TS. s. 394)

4) -ş > -c tonlulaşması :

alçıc (XXV/8) < alkış, (TDK. TS. s.53),

5) -s > -z tonlulaşması :

pateriz (XXI/86) < patates (TDK. TS. s. 1168), sivaz (VI/170) < Sivas

herkiz (XX/42) < herkes (TDK. TS. s. 635)

6) -k > -g, (-ğ) tonlulaşması :

göğ (XXI/66) < gök (TDK. TS. s. 557)

7) -f > -v tonlulaşması :

hoturav (X/113) < fotoğraf (TDK. TS. s. 513)

SON SESTE SIZICILAŞMA

56. *. Sızıcılaşma, sızıcı olmayan ünsüzlerin sızıcı olan ünsüzlerle değişmesidir. Bölgemizde sızıcılaşma hadisesi -ç > -ş, -k > -h, -ç > -s, -t > -s ünsüzleri arasında olmaktadır.

1) -ç > -ş son ses sızıcılaşması :

bir ğaş (XXVII/27) < bir kaç, sâdiş (XVIII/98) < sağdıç, ğaş (XVIII/6) < kaç, ağaş (XII/124) < ağaç, hiş (X/95) < hiç, güheş (X/89) < güveç, geş-(VIII/61) < geç-, ğılış (VII/194) < kılıç, uş (VI/89) < uç

2) -k > -h son ses sızıcılaşması :

ğazağ (V/2) < kazak, çocuğ (V/2) < çocuk, yapardığ (XVIII/99) < yapardı, ğışlardığ (XVII/3) < kışlardık, yurduğ (XVI/81) < yurduk

Arka arkaya gelen iki kelimededen, ünsüzle biten bir kelimededen sonra ünsüzle başlayan bir kelime geldiğinde, ikinci kelimenin ilk ünsüzü sızıcı ise kendisinden önceki kelimenin son ünsüzünü de kendisine benzetmektedir.

3) -ç > -s : ğas sene (IX/7) < kaç sene, us saat (IV/3) gibi

4) -t > -s : çis sür-(VIII/86) < çift sür-, çapıs ser-(XII/58)

57. *. Biraz önce verdiğimiz sonseste tonsuzlaşma, tonlulaşma ve sızıcılılaşma dışında son seste meydana gelen diğer ünsüz değişimleri de şöyledir:

- t > -c : çic çarık (VII/2) < çift çarık, çeşic çeşit (XI/171)
 süc çek- (XI/222)
- r > -k : gadaK (XXV/39) (XX/38) kadar
- r > -m : birem birem (XIII/86) < birer birer
- k > -v : göv (IX/77) < gök
- p > -k : gelik gidenleri (VII/248) gelip gidenleri
- n > -m : sem miydin (VII/52) < sen miydin
- h > -k : tesbiK (XXVII/72) < tesbih (TTS.)

Ü N S Ü Z D Ü Ş M E S İ

58. *. Bölgemiz ağızlarında iç seste bulunan ünsüzlerden ğ, h, l, r, s, v, y ünsüzlerinin iki ünlü arasında eriyerek ünlüleştiğini uzun ünlüler bölümünde verdiğimiz için burada, kelime içinde düşen diğer ünsüzler üzerinde durulacaktır. Bazılarının örnekleri çok az olan kelime içindeki ünsüz düşmeleri şöyledir:

- 1) f düşmesi :
- yuğa (XV/17) < yufka, (TDK. TS? s. 1644)
- çIT (VI/132) < çift, çicci (VII/3) < çiftçi

- 2) g, ğ, ğ, düşmeleri:
- hoturav (X/113) < fotoğraf

Bölgemiz ağızlarında hem ince sıradan ünlülerin bulunduğu kelimelerde g, hem de kalın sıradan ünlülerin bulunduğu kelimelerde g'nin düştüğü görülür.

sōan (II/80), yāmır (VII/173), bāışılyım (VII/250), ābey (XVIII/22), ğarşı arşına (XVI/63), etē etmez (XVI/76), bizē edelim (XVII/34), ēil (VI/215),

59. *. Bölgemiz ağızlarında sık rastlanan kelime başındaki düşmeler arka arkaya gelen kelimelerle bazan ilk kelimenin son ünsüzü

kendisinden sonra gelen ve ünsüzle başlayan kelimenin ünsüzü tarafından etkilenecek değişmekte veya ilk kelimenin son sesi ünlü ise ikinci kelimenin kelime başı ünsüzü düşerek ilk kelimenin kelime sonu ünlüsünü uzatmaktadır. Yukarıda verdiğimiz üç örnek "garşı arşına, öte etmez, bize edelim" örnekleri bahsettiğimiz olayın gerçekleştiği durumlardır.

3) h düşmesi:

h ünsüzü düşerken kendisinden önceki ünsüzü genelde uzatmaktadır, fakat düşürken kendisinden önceki ünsüzü uzatmadığı durumlar da vardır.

I) Düşerken kendisinden önceki ünlüyü uzattığı durumlar:

sēile(XVII/3), nāluk(XXI/37), tāsildar(XVII/2), sabāle(XXIII/116)
tārana (XV/42), yāu (XXI/25),

Diğer durumlar:

bir eybe (XVI/85), bī avta (XVI/52)

II) Düşerken önündeki ünlüyü uzatmadığı durumlar:

cepe (VI/45), ğoşasar(VI/56) < Koçhisar, aley (XXV/18), mapus (VI/237)
üsüyün (XII/36), deşetli (IX/233), diş edij(X/92) < diş hedik-i(TDK.
TS. s. 630), bir avaylı (XI/314) < havayı, seyat (VII/59), mütüş (IX
/58),

4) l düşmesi:

nasī (IV/21), māizeme (VI/84), ğağ- (IX/121), aTmış (VI/155), aT yanı-
nı (XII/166) < alt (TDK. TS. s. 58), dīnenir (XI/244), ānam(X/57)

5) r düşmesi :

seP- (VII/16), tesi (XI/30), bi de (VI/184), ediveri(XXI/8), isdel-
lē (XIX/6), bilimiñ (XVI/27), uşveT (XVIII/102), seğidirdir(XXI/56),
çikin (XIII/58) < çirkin (TDK. TS. s. 313)

6) s düşmesi :

anarşiT (XIII/95) (VII/239) < anarşist (TDK. İK.)
ıccağ (XX/15) < sıcacık(?)

7) z düşmesi : Bölgemizde düşmesine az rastlanan bir ünsüzdür.
eciK (XI/244) < azıcık(?), ıcıK (VI/32) < azıcık, olma m (XVII/18)

8) k/ğ düşmeleri :

āşam (X/157), bāalim (VI/246), esiğini (XII/50), vāıT (II/19),
ōsüz (XI/29), pātini (XII/10) < patık/patates

9) n düşmesi :

tülbeT (II/255) < tülbent, piriş (III/116) < piriç, onuñ uçu (XXI/27)
sümerbaK etibaK (VI/254) < Sümerbank Eti Bank, geş (VIII/61), deK
gel- (VII/146) < denk gel-,

10) t düşmesi :

mes (I/87) < mest, aPdes (III/71) < abdest, dos (V/20) < dost,
üs (XII/166) < üst, çöker- (XII/165) < çökert-

11) y düşmesi :

aTdımdı (XIX/30) < atdımydı, ēşa (XI/3) < eşya, şıh (VI/47) < şeyh,
gümlşnldü XII/87) < gümlşnlydü, bişēciK (XVI/90) < bir şeycik, ti-
are (VI/141) < tayyare (TDK.TS.), nee (VII/112) < neye/niye, ğor VII/
27) < koyar, ğomuyuz (XII/167) < koymayız, sülūman (VI/205) < süley-
man, ölelikle (VI/28) < öylelikle

12) v düşmesi :

ğāmıızın (XVI/6) < kavım, övün- (II/253) < övün-, cōaP (XVIII/99)
döleT (VI/97) < devlet, öaya (VI/133) < ova, pılā (XXV/32) < pılav

13) n düşmesi :

onūnan (VI/32) < onuñ ulla "onun ile", sāa (VI/151) < saña,
yalıñız (VII/78) < yalıñız, öünden (XI/248) < önünden, bunīla (VII/89)

ÜNSÜZ İKİZLEŞMESİ

60. *. Karaman ve yöresi ağızlarında da, diğer Anadolu ağızlarında ve ET.'de olduğu gibi kelime içinde ünsüz ikizleşmesi hadisesi vardır(53).

Bölgemiz ağızlarındaki ünsüz ikizleşmesi daha çok, 1- Vurguyu artırmak, 2- Bölgedeki ses değişmelerinden doğan bir gelişme sonucudur.

53- Muharrem Ergin, Türk Dilbilgisi, s.66 ve T. Gülensoy, Kütahya ve

İlerleyici ve gerileyici ses benzeşmeleri konusunda, bu ses değişmelerinden doğan ikizleşme kelimelerimizdir. Diğerleri şunlardır:

- ıccıK (II/178) < ızcık < azcık < azıcık,
ıccaK (XX/15) < ıscak < ısıcak < sıcak,
diyoruz (II/214) < diyoruz
dayıssı (X/162) < dayısı
ağassı (XII/158) < ağası/abisi
halassı (II/47) < halası
anassı (XIII/19) < anası/annesi
değişmişim (II/166) < değişmişim
bilezziK (II/259) < bilezik
yüssük (XI/349) < yüzük
eşşik (XXIII/54) < eşik
beşşik (V/2) < beşik
eşşek (VI/8) < eşek
çoğalmışık (VI/29) < çoğalmışız
billeş (VI/69) < özel isim
ışşıK (VI/152) ?
oşayyor (VI/154) < okşuyor
yanna (VII/4) < yanına
hemmen (VII/212) < hemen
enmi (VIII/59) 'amca'
ğaşşınan (VIII/32) < kaşık ile
amma (VIII/13) < ama
vırrıKlar (VIII/16) özel isim
sallıngaç (VIII/73) < salıngaç /salıncak
ğazzıK (IX/33) < kazık
güccük (IX/109) < küçük
çille (IX/207) < çile
kelle (X/176)
yunussum (XI/227) < yunuşum /yıkama şım

- fanille (VI/259) < fanila
 emme (XII/34) < ama
 aŧŧađı (XII/117) < aŧađı
 biŧŧek (XII/169) < "yörede ayran yaymak için kullanılan alet"
 döŧŧeđini (XIII/79) döŧek
 yannama (XVI/81) < "yörede kullanılan özel bir giysi"
 yassağ (XVI/89) < yasak
 enniK (XVI/80) < "yörede ekin derilirken parmaklara takılan alet"
 belliğ (XVII/50) < bellilik
 yüzzük (XVIII/63) < yüzük
 anne (XIX/1) < ana
 götürmeyyoru (XXI/29) < götürmüyor
 nahacca (XXV/44) ?
 bobassı (XXVI/3) < babası

İKİZ ÜNSÜZÜN TEKLEŞMESİ

61. *. Dilimize dışardan girmiş bulunan, özellikle Arapça kelimelerdeki ikiz ünsüzlerden biri gevşeyerek düşer. Örneği fazla olmamasına rağmen ŧunlardır:

eveli (III/28), hağından (IX/215), guvatlı xvi680), teyare (VI/304)-
 evela (VII/32), sırrı (VII/90) < sırrı, zanıTdim (IX/203)

HECE KAYNAŞMASI

(Contraction)

62. *. g, đ, k, y, sert damak ünsüzleri ile n yumuŧak damak genzel ünsüzü ile v, r, h ünsüzlerinin eriyerek kaybolmaları ve düşmeleri diğer bütün Anadolu ağızlarında olduğu gibi, bölgemizde de hece kaynaŧmasına sebep olmaktadır.

yöruıldığdan (III/95) < yoğurulduktan

göyörüz (XV/47) < koyuyoruz
 ovalıP (XV/43) < ovalayıp
 başlālım (XVIII/99) < başlayalım
 güccūke (XVI/56) < küçüclük iken
 güccüklüümde (XI/212) < küçüclüklüümde
 padişāhıolu (VII/95) < padişahın oğlu
 oynācaz (XII/72) < oynayacağız

HECE YUTUMU (Haplologie)

63. *. Bir kelimedede yanyana bulunan ve sesleri, boğumlanma nitelikleri bakımından birbirine eşit, benzer veya aynı olan iki heceden birisinin eriyip kaybolması ve böylece söylenişte tek hece görünümü verilmesi olayıdır(54). Bölgemizde az olan örnekleri şöyledir:

mukderi (XVII/51) < mukteditri
 mafaza (XVIII/41) < muhafaza
 bellig (XVII/50) < bellilik
 yēlim (XVII/35) < yiyelim
 boyanaya (XVI/84) < boyahaneye
 kitleller (XI/90) < kilitlerler
 seyāt (VII/59) < seyahat
 öylen (III/50) < öyleleyin

ÜNSÜZ TÜREMESİ (Anaptyctic consonant)

64. *. Türkçede kelime köklerine ekler bağlanırken yan yana gelen iki ünlünün çatışmasını önlemek için bu iki ünlünün arasına zamir n'si ve -y- koruyucu ünsüzü getirilir(55).

54- Tuncer Gülensoy Kütahya ve Yöresi Ağızları, s. 68
 55- Tuncer Gülensoy, a.g.e. s. 68

Janos Eckman Türkçedeki Unsüz türemesinin sebeplerinin etimolojik olmayıp çeşitli fizyolojik veya başka sebeplerden olduğunu söyleyerek bu konudaki çalışmaların da çok iptidai olduğunu belirtmektedir(56).

Yazı dilimizden farklı olarak diğer Anadolu ağızlarında olduğu gibi, bölgemizde de kelime içinde türemiş Unsüzler bulunur. Başta ortada ve sonda türemiş olan Unsüzler ve örnekleri şöyledir:

1) Öntüreme:

- I) h- öntüremesi: h**ö**bek (IX/34), haba (XII/126),
- II) y- öntüremesi: yesir (VI/279), yüzellik(II/51), yürün-
de (X/142),
- III) d- öntüremesi : daşırı (VIII/40) yalnız bir örnek
- IV) b- öntüremesi : bile (XI/1) b-ile, yalnız bir örnek

2) Orta türeme:

- I) -b- ortatüremesi: pambık (XIX/27), peşdambal(III/33)
dePboy (XVIII/81)
- II) -d- ortatüremesi: ayriyeTden (VIII/91), söunaTdan(XX/41)
yeniTden(XXV/12)
- III) -y- ortatüremesi : ayile (VII/57), zayti (XII/17), say-
ti (XIV/44), sayiT(XXVII/127)
- IV) -l- ortatüremesi : teltiİ(VI/210)
- V) -h- ortatüremesi : sahiT (XVI/33)
- VI) -v- ortatüremesi : davşı- (XVII/52), divlim(XVI/68)

3)Sonda türeme:

- I) -n son ses türemesi:tas ınan(II/68), duāyılan(III/60), em-
riyten (VIII/23), birin(VI/174)⟨bir ke-
resinde", dellerdı kin(XVII/24), do-
kullardın (XX/42) "dckurlardı", il-
kin (XIX/65) "ilk önce", öküü Udün(XX/
41) "öcüü idi"

- II) k/-k son ses türemesi: şindik (XXI/77), olıncıK(XI/152),
gelinceK(XVIII/10),
- III) -m son ses türemesi: mesela kim (VIII/30)
- IV) -y son ses türemesi : ney (VII/4)"ne", dePboy(XVIII/81)
- V) -v son ses türemesi: kilov (VI/104)
- VI) -n son ses türemesi: birin çalkar birin döker(XXI/75)
"biri çalkar biri döker"

ÜNSÜZLERDE YER DEĞİŞTİRME (Metathesis)

65. *. Aynı kelime içinde bulunan komşu veya uzak ünsüzlerin yer değiştirmesi hadisesidir. Yer değ

Ünsüzlerin yer değiştirmesi fonetik bir olay olduğu kadar, telafuz cihazlarının fizyolojik örgüsünden de doğmaktadır. Metathezin söz ve deyim zenginliği ve çeşnisi bakımından dilimiz için oldukça büyük bir önemi vardır(57).

Metathezini oluşumu, bazı kelimelerde daha sonra gelecek bir ünsüzün boğumlanma noktasının daha önceye alınarak söylenmesidir. Kısaca ses çıkışlarındaki boğumlanma noktalarının kolaydan zora doğru sıralanmasından başka bir şey değildir(58)

Ahmet Caferoğlu ise metathezin oluşma sebebini, fonetik olayın yakın ve uzak komşu ünsüzlerin yer değiştirmesinin konsonlar karşılaşmasından veya tokuşmasından doğan deyim zorluklarını gidermek için ortaya çıkar. Bu ünsüzler arasındaki yer değiştirme bütün ünsüzler için şumullendirilemez(59).

Metathez iki komşu ünsüz arasında gerçekleşirse yakın yer değiştirme, komşu olmayan, aralarında başka ünsüzlerin bulunduğu ünsüzler ara-

57- Ahmet Caferoğlu, "Anadolu Ağızlarındaki Metathese Gelişmesi", TDAY 1955, Ank. 1988, s. 1

58- Tuncer Gülensoy, Kütahya ve Yöresi Ağızları, s. 69-70

59- Ahmet Caferoğlu, a.g.m. s. 2

sında olursa, komşu olmayan ünsüzler arasındaki yer değiştirme adı verilir. Bölgemizdeki ünsüzler arasındaki yer değiştirme ve örnekleri şöyledir:

I) Yakın yer değiştirme:

1. -rv- > -vr- : kevran (I/53) < kervan
devriş (VIII/58) < derviş
2. -rh- > -hr- : tahrana (IV/36) < tarhana
3. -ry- > -yr- : ğayrola (V/2) < karyola
4. -ml- > -lm- : melmekeT (VI/323) < memleket
5. -lv- > -vl- : havla (XII/99) < helva
6. -sy- > -ys- : isdayson (IX/210) < istasyon
7. -br- > -rb- : ırbala (XVII/22) < ıbrala
ırbıķ (XVI/81) < ıbrık
8. -şy- > -yş- : eyşa (XXIII/97) < eşya
9. -şh- > -hş- (-nş-) : menşur (X/147)

II) Komşu olmayan ünsüzler arasında yer değiştirme:

1. v-y > y-v : güyeĝi (XIV/39) "yalnız burada önce bir
v > ĝ deĝişmesinin olmuş olması lazım"
2. l-r > r-l : serelek (XVII/23) < Selerek
ireli (VI/329) < ileri

Komşu olmayan ünsüzler arasında iki ünsüzden fazla yer değiştiren ünsüzlerin bulunduğu yer deĝişmesi de vardır.

allah görseTmesin (XVII/45)

66. *. Bir de yer deĝiştirme olayının olduğu seslerden birinin düştüğü kelimeler vardır. Bu yer deĝiştirmenin sebebi, telaf - fuzunda güçlük çekilen ünsüzün, erimeye veya düşmeye müsait yere alınması şeklinde de düşünmek mümkün. Bu durumda olan kelimeler ise şunlardır:

dīnenir (XI/244) < dinlenir, ānamdan (X/57) < anlamdan,

ōnuk (X/142) < önlük, sōna (VII/67) < sonra, ĝōnūfū (VII/99) < gönülünü

ēşayı (XI/3) < eşyayı,

V U R G U

(Accent)

67. *. Vurgu, kelime içinde hecelerden birinin diğerlerine göre daha baskılı telaffuz edilmesidir(60).

Kelime içindeki hecelerden birinin diğerlerine göre daha baskılı söylenmesi, kelimedeki tonlamayı değiştirdiği halde anlamlarını fazla etkilemez(61).

Muharrem Ergin ise Türkçedeki vurgu hakkında kısaca şöyle söyler:

"Vurguların kuvveti çeşitli dillerde birbirinden farklıdır. Türkçe vurgu bakımından mülayim bir dildir. Vurgulu ve vurgusuz heceleri arasında fazla bir kuvvet farkı yoktur. Yani Türkçe hafif vurgulu bir dildir. Türkçede kelime kök ve gövdelerinde orta hece ve kenar vurgusuzdur. Vurgu bu heceler dışında yani, ilk veya son hecede bulunur. Bunlar arasında da umumiyetle vurgulu olan son hecedir. Fakat yerli yabancı bütün yer adları ile Türkçede benimsenmemiş olan yabancı şahıs isimlerinde ve bazı yabancı kelimelerde vurgu ilk hecede bulunur(62).

Karaman ve yöresi ağızlarında da vurgu, bahsettiğimiz umumi Türkçedekinden farklı değildir.

Özel isimlerde vurgu genellikle ilk hecededir:

'usbaş köyü(1/35)

'gonya (VI/66)

'bulgar (VI/31)

'erzulum (IX/192)

'aKçaşeer (VIII/2)

'oPruk (VIII/12)

'isdambol (VI/34)

Sonu -stan ile biten yer adlarında vurgu son hecededir.

arabis'dan (VI/45)

60- Vecihe Hatiboğlu, Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü, s. 130

61- Tuncer Gülensoy, Kütahya ve Yöresi Ağızları, s. 70-71

62- Muharrem Ergin, Türk Dilbilgisi, s. 103

Yer adlarında ilk hecenin son sesi bir ünlü ise vurgu ikinci heceye geçer.

u'rumeli (VIII/9)

yi'men (IV/20)

ço'mura (VI/59)

Dilimize Arapça ve Farsçadan geçmiş şahıs isimlerinde vurgu genellikle son hecededir.

ay'şa (XIV/203)

süley'man (VI/244)

sa'deT (II/164)

musda'fa (XII/17)

Türkçe nida edatlarında vurgu ilk hecededir.

'sus (II/23)

'yâ (VII/18)

'yâu (XXI/25)

II .BÖLÜM
ŞEKİL BİLGİSİ

A. İ S İ M L E R
Y A P I M (T Ü R E T M E) E K L E R İ

68. *. Yapım ekleri, kök veya gövde halindeki kelimelere getirilerek, başka anlamda yeni kelimeler türetir.

Türkçede yapım ekleri genelde aynıdır. Ancak bazı eklerin bazı yerlerde daha sık, bazı yerlerde daha seyrek kullanıldığı, bu eklerin ağızların etkisiyle ufak tefek değişikliğe uğradığı da görülür. Bu değişiklikler son seste ünsüz değişmesi, hece kaynaşması, benzeşme nedeniyle değişme, son seste ünsüz düşmesi ile değişikliklere uğrarlar(63).

69. *. 1. İsimden isim, sıfat ve zarf türeten ekler:

Türkiye Türkçesinde ve yazı dilimizde -lık/-lik, -luk/-lük isimden isim türetme eki Karaman ve yöresinde -lık/-lik, -luk/-lük, -lık/-lik, -luk/-lük, -lık/-lik, -luk/-lük, -lık/-lik, -luk/-lük olarak görülür.

70. *. Bu ek isim kök veya gövdelerinden müşahhas mücerret anlamları olan kelimeler türetir. Bunun yanında yer, meslek, araç adları türetir. Ekin ince, kalın, düz ve yuvarlak şekilleri olduğu için eklendiği kelimedede uyuma girer.

1) Bu ek soyut isimler türetir:

geşlik(VII/206), alléklîğ (VI/75), allek-lik it-"kumazlık", şennik (XIII/12), irezillîğ ile(X/106) < irezillik, niralık (IX/122) < liralık, dünürlük (III/3) < düğürlük, ğıtlığ (I/59) < kıtlık

2) Yer bildiren isimler türetir:

ğabirisdannîa (XXI/90) < kabirisdannık-a, çobansalığa (XXI/42) < çobansalık-a, ğuzu kölgeliği (XII/133) < gölgelik-i

3) Meslek isimleri türetir:

ileçberlik (XX/9) < rençberlik, duvarcılık (VIII/102), çobancılık(XX/9)

asgerlik (I/40), çicçilik (XIX/7)

4) İsimlerden eşya ve araç isimleri yapar:

gelinnik (II/44), damazlık (XIII/67), yamalığ at-(XII/58) <yamalık, gırtlık (XI/28) "koyun yünü kırılan makas", işlik (X/110) "içe giyilen gömlek", başlık (XI/33), önlük (III/39), çarıklık (VII/55)

5) Dilimize dışardan girmiş yabancı kelimelerde de bu ek kullanılır:

müsâfirlik (II/208), sünnetlik (IV/3), severbirlik (VI/266)

6) Ayrıca bölgemizde bir durumu abartmak için de bu ek kullanılmaktadır. Yazı dilimizde -man veya -cık/-cik eklerinin yaptığı görevi yapar:

göcalık (XXI/30) <kocaman, güccüklük (metin dışı) <küçücük
biyazlık (XI/100) <bembeyaz

7) Yine bölgemizde yazı dilimizde -ca/-ce eki ile yapılan bazı hal zarfları bölgemizde -lık/-lik ekiyle yapılır:

topaklık (XII/169) <topakça "yuvarlakça"

8) Bölgemizde bazen bu ek sebep bildiren zarfların yerine kullanılır :

ğarşılık çıkmışlar (XIII/138) "karşılama için çıkmışlar"
ağırlık (XXIII/18) "ağırlama için katılan, ikram için verilen"

70. *. -cı/-ci, -cu/-cü, -çı/-çi, -çu/-çü eki: Bu ek, eklendiği isim kök ve gövdelerinden meslek ismi veya meşgale belirten kelimeler türetir:

düüncü (X/70), davıç (XIX/24), tuhâfiyeci (II/45), havacı (I/42), sennetçi (II/134), gelinçi (XI/89), falcılık (VII/149), camcı (XIII/21) hizmetçi (XII/15), balıkçı (VII/169), mesci (IX/91), öşürçü (IX/46),

71. *. -lı/-li, -lu/-lü -nı: Bu ek cümle içinde sıfat olarak kullanılan isimler yapar. Eklendiği kelime kök veya gövdesinden kök ve gövde ile ilgili, sahip olma, bir yere bağlı bulunma kavramlarını veren kelimeler türetir. Eklendiği kelimedeki uyuma uyar.

simli (II/33), tapılı (VI/25), hediye (V/20), nişanlı (II/43), daTlı (II/186), pāreli (X/130), zevkli (IX/125), sulu (X/6), yaşı-
lı (XVI/87), güzulu (XI/133), belālı (XXIII/51), yılannıyan(VI/50)
ölgülü yerine (XVII/48)

72. *. -sız/-siz, -suz/-süz eki: Bu ek eklendiği isim kök veya gövdelerinden vasıf isimleri de yapar, asıl görevi menfiliktir, olumsuzluk, yokluk ifade eder.

amansız (XIII/180), yazısız (XIV/86), susuz (XXIII/81), köpeksiz (XXI/54), mantıksız (XIII/93)

73. *. -ki aitlik eki: eklendiği isme, içinde bulunma, bağlı-
lık ve aitlik ifade eder. Yazı dilimizde sadece ince şekli olan ev u-
yuma uymayan istisna eklerden kabul edilen -ki aitlik eki bölgemiz a-
ğızlarında uyuma uymuştur. Ek bölgemizde -kı/-ki, -ku/-kü dört ayrı
şekilde kullanılmaktadır.

ğaynananıkı (XIII/13), biziñki (XII/71), aşahıki (XVI/5), onunķunu(X/
29), şimdiki (II/12)

74. *. -cıķ/-cik, -cuķ/-cük (-cıķ/-ciK, -cuķ/-cük) eki: Eklendi-
ği isim kök veya gövdelerinden küçültme, sevgi, şefkat ve acıma, a-
bartma ifade eden isimler yapar.

ikiceciK (IV/38), güccücuK (XVI/64), huncacıK (XII/98), ufacıK (X/133),
acıcıK (VIII/110), fnceciK (II/111),

usulcaciın (XII/98) örneğinde olduğu gibi bazan zarf yapar.

75. *. -ca/-ce eki : Çekim eki olarak eklendiği isim kök veya gövdelerine "gibi, göre, kadar" anlamlarını katar Yapım eki olarak da değişik anlamlarda yeni kelimeler türetir.

çoķca (X/20), güzelce (XIX/52), usulcaciın (X/145), göKceciK (XII/
/74), pekcece (II/88), güccücecik (XIII/57), eyce(XIII/57), ikice-
ciK (IV/38), öfice (XV/25), ipiyce (I/84), biceciK(II/19), evelce-

si (XVIII/98), ğaleylice (IV/70), boşcana (XXVII/86), büyükcene (IX/66), tertemisce (XXVII/46), gibicesine (XVIII/25), evelcesi (XVIII/98)

Verilen örneklerde görüldüğü gibi bu ek bazen -cık/-cik ekinde önce gelerek bu ekle birlikte kullanılıyor. O zaman ek, -cık/-cik ekinin gelmesi için bir basamak fonksiyonu görüyor. Anlam olarak tamamen -cık/-cik ekiyle birlikte, bu ekin fonksiyonun yerine getiriyor.

Bazı durumlarda da ek kendisinden sonra -na/-ne ekini alıyor, fakat ifade ettiği mana değişmiyor.

76. *. -cāız -cağız (-cēiz -cez, -cēğiz) : Ek isimlerde sevgi, şefkat bildirir, acıma ve zavallılık ifadeleri verir. bubacāızım (II/20), annecēzim (II/129), bicēiz (IX/231), adamcağızlar (XIII/122), adamcāız (XVIII/92)

Bölgemiz ağızlarından Kızıllar Aşını'nde bu ek, -ceğizimene/-cağızımına (-cağızım/ceğizim, cağızım/-ceğizim) şeklinde de kullanılır. ondan gericeğizimene (XII/132),

Ekin benzer şekilde kullanılışını Barutkavran köyünde görüyoruz. ondan sofluracıma (XVI/18)

77. *. -ıncı/-inci, -uncu/-üncü : Sayılara eklenerek onlara sıra kavram verir ve sıra sayı sıfatları türetir.

ikinci (X/16), üçüncü (X/186), dokuzuncu (XXVII/152)

78. *. -layın/-leyin, -layı/-leyi, -la/-le (-nan/-nen, -ısı, -n): zabāleyin (II/47), sabāle (XXIII/116), sabāleyi (XVIII/83), sabahlayı (XVIII/84), sabāla (XXIII/114), zabānan (XI/5), öylen (III/50), ikindin (XXIII/115),

Bu ekin yerine kullanılan ve aynı görevi gören şu şekilde bir kullanım da vardır:

sabāısı (XIII/76), sabahısı (XIII/76), zabāısı (XI/124)

79. *. -ğıl/-gil, -ğul/-gül : Bu ek gurup ve topluluk ismi yapar.

hocağil (XII/100), gaynıtangil(II/61), dedemgil (XVIII/32), bubamgil (II/180)

Ek bazı bölgelerde iki ünlü arasında kalarak, önce tonlularak g'ya dönüşür, sonra da ğ sesine dönüşür.

80. *. Bölgemizde kullanılan işlek olmayan diğer ekler şöyledir:

1. -ğa/-ge : mı sırğa (II/110) < mı sır-ga
2. -cağ/-cek : öncek (X/119) < ön-cek, gölcağı (XIII/207)
3. -sal/-sel : ğumsal (XI/180) < gum-sal
4. -lık-sıra : -ca/-ce ekinin yerine kullanılır. Bu kullanım şekli oldukça yaygındır. ölelik sıra(IV/62)
5. -ber : bu ek -ar/-er ekinin kelime ortasında iç türeme yoluyla aldığı şekil olabilir. emirber(XXI/1)
6. -seğil: (?) biseil (XVI/91) "biraz"
7. -am/-em : Bazan -ar/-er eki yerine kullanılır. birem bi-rem (XIII/86) bir-em bir-em < birer birer

II. İsimden fiil yapma ekleri:

81. *. +la/+le eki: Yazı dilimizde ki bu ek bölgemizde bu kullanım yanında +lı/+li, +lu/+lü, +nı/+ni, +nu/+nü şekillerinde de kullanılır.

sallıyordım (X/196), suluyur (VII/182), annıyacığın (VIII/79), dinnendirdi (XII/20), çokuluyım (VII/166), sütleymedim (XXII/229), saflandır (XVI/76), difilen (IX/128), depeliyveri (XXIV/14)

82. *. +r : biçer (VIII/117), okurlarını (XIX/13) < oku+r ufurüller (XXVII/65) < ufu+r

83. *. +uş/+üş : (?) çokuşdu (XXVI/7) < çok+uş (bu ek +u isimden fiil yapma ekine gelen -ş fiilden fiil yapma eki de olabilir)

84. *. +k : birikir (XII/90) < biri+k-

Bu ek bölgemizde çok seyrek kullanılan bir ektir.

III. Fiilden isim yapma ekleri:

85. *. -a/-e : et yeye (XXIII/12) < ye-y-e, geze gel-(XIV/10)

86. *. -u/-ü : oturu yer ederiz (XIV/13) < otur-u

güdüye git- (IX/235) <güt-ü

87. *. -ı/-i : seki (XXIII/201) <sek-i, sızıla-(XIV/104) <sız-ı

88. *. -tu/-tü (-du/-dü): okuntu (XIX/13)

89. *. -ak/-ek (-ık/-ik, -k) : kesik (XI/251), saçağı (XXVII/177) batırık (XXIII/147), yakışığı (XXV/67), dımık (XXII/167), süzek (XXIII/135), çalık (VIII/111), dilik (VIII/111), oyuık (IX/8), bıçık (IX/8), açık (IX/11), ılık (II/88)

90. *. -ğı/-gi, -ğu/-gü, -kı/-ki, -ku/-kü : ölgülü (XVII/48) ölgü, bürgü (XII/63) bürü-gü (vurgusuz orta hece düşmesiyle), düz -gülü (XVI/82) <düz-gü, çalgı (XXIV/8),

Bu ek bölgemizde nadiren, -ka/-ke fiilden isim yapma ekinin darlaşması sonucu -kı/-ki şeklinde kullanılır. kavırkı (XIX/12)

91. *. -ğın/-gin : gızgın (XXIII/212), alışgın (IX/178)

92. *. -ın/-in (-n) : ekin (XXIII/166) ekin dikin

93. *. -da/-de : irişde (XXVII/100)

94. *. -r : okur (XIX/13) <oku-r

95. *. -enek (-enek/-anaık) : örenek görenek (XVIII/100) gör-enek görenek (XI/202) gör-enek

96. *. -ğa/-ge (-ka/-ke) : gāvırğa (IV/47), kavırka (XIX/9)

97. *. -ca/-ce : eylence (III/20)

98. *. -ğaç/-geç (-ğaş/-geş) : yüzgeşlik (VII/153) <yüz-geş

99. *. -alaık/-elek (-alaık/-elek) : basalaık (XXI/37) <bas-alaık

100. *. -baç/-beç : saklambaç (XI/346) <saklan-baç

101. *. -ceme : düşün-ceme (VII/96) düşün-ceme

102. *. -ma/-me : yakalamalı (IX/160) <yakala-ma, giymalı (X/143) <giy-ma, pek vurmalı değil (IX/177) <vur-ma

IV. Fiilden fiil yapma ekleri :

103. *. Bölgemizdeki fiilden fiil yapma ekleri yazı dilimizdeki-lerden pek farklı değildir. Bölgemizde kullanılan fiilden fiil yapma ekleri şöyledir:

104. *. -ma/-me (-m/-mi, -ru/-rü) : Eklendiği fiil kök ve-

ya gövdesine olumsuzluk anlam katar, olumsuz fiiller türetir.

gıyman (II/88), gidemeyivirdik (I/74), bilmem (VI/153), bölmiciñ (VII/9), niye uyumyıñ (X/213), gonusamayorum(VIII/14), bitirmezik (X/3), gomyuz (XII/167), yaPmazık (XI/15)

105. *. -n- (-m-) : Yazı dilimizde olduğu gibi bölgemiz ağızlarında da çok işlek olarak kullanılan bir fiilden fiil yapma ekimizdir. Edilgen dönüşlü ve hem edilgen hem dönüşlü fiiller türetir. Bölgemiz ağızlarında olumsuzluk ekiyle yanyana geldiğinde -m- olarak görülür. İlerleyici bir benzeşme ile -m-'ye dönüşür.

elence (III/45), dolamaz (II/37), düzünü goşunular(XIV/49), duntutu (XIX/13), dutumazdı (XII/82), seslenmemiş (VII/24)

Metinlerimizde yalnız bir örnekte dönüşlülük ifadesi için -n- yerine -k- kullanılmıştır. görükür durur (XII/144)

106. *. -l- edilgenlik ve pasiflik eki: Eklendiği fiil kök veya gövdelerinden kendi kendine olma ifade eden fiiller türetir. dutulduysa (XXIII/214), yenilmiş(I/25), dikilir (IV/14), sayılıyor(V/15), yapılmıyo (XX/25), çihıydı (XVII/26), yūılır (XIV/20)

107. *. -ş- Yazı dilimizde olduğu gibi bölgemizde de çok sık kullanılır ve dönüşlülük ve mışareket ifade eden fiiller türetir. gülüşüller (IV/48), toplaşır (XXV/48), bilişiller (IX/123) bölüş-hatırlaşdı (IX/54)

108. *. -t- (-d-, -T-) : Fiil kök veya gövdelerinden oldurma ve ettirme ifade eden fiiller türetirler. çürüTdüm(XXVII/163), ağlaTmağ uçu(XXIV/18), çıkarTdırı (XIII/64), göçürdeceğ olmuşlar(XVIII/13), bekedin (XXIII/189), yūKlediriz(XXIII/174)

109. *. -r- : oldurma ve ettirme ifade eden yeni fiiller türetir. bişirgeç (XXVII/98), göçür(XVIII/13),

110. *. -dır-, -Tır-, -Tur-: bu ek de eklendiği fiillere oldurma ve ettirme anlamları veren yeni fiiller türetir. döndürdüümlüz(XXVII/104), değdirdiyse (XXIII/213), dePdiriller(XXIV/14), çekdiririz (XVIII/74), çimdriiller (XXIII/92), aldırdım (XXI/21),ğarşılaTdır(IX/110), çıkarTdır(XIII/64)

HAL EKLERİ

111. *. 1. İlgî hali (Tamlayan durumu; Genetive): İlgî hali eki bir ismin tabî olduğu başka bir isme bağlanmasını sağlar(64). Yani bir ismin anlamının, başka bir isme bağlanarak tamalanmasını sağlar. Genitiveki ismi isme bağlar, ikinci derecede bir hal ekidir(65).

Yazı dilimizde ilgî hali eki Ünlü ile biten isimlerden sonra -nın /-nin, -nun/-nün; Ünsüz ile biten isimlerden sonra -ın/-in, -un/-ün'dür.

Bölgemiz ağızlarında ilgî hali eki ET.'de olduğu gibi(66) -ıñ/-iñ -uñ/-üñ; -nıñ/-niñ, -nuñ/-nüñ şeklinde nazal n ile kullanılır. Yazı dilimizde olduğu gibi n'li şekilde kullanış da vardır. Örneklerimiz şöyledir:

sacıñ içine (XVII/38), hanın içersine (I/52), bunuñ büyük annesi(II/6), köyüñ adı (VII/4), hamamıñ göbek taşı(III/22), herkeşin(IV/1), gücöğüzüñ başı (XII/137), beniñki (XII/164),

Yalnız bir kullanış şeklinde -n ünsüzü düşmüştür. biziki (X/24) < bizinki/bizinki, eteki -n/-n düşmesi genelde birinci teklik veya çokluk şahıslar aitlik eki aldığı zaman olmaktadır. Diğer şahıs zamirlerinde de zaman zaman düştüğü görülmektedir.

b. -nın/-nin, -nun/-nün, -nıñ/-niñ, -nuñ/-nüñ

ayağgabı sının içine(III/52), cāminin minaresinden(VI/71), odanıñ sayı-bı (VIII/65), geliniñ düjainı(X/27), durmuşlunuñ mīmline(XII/112),

c. hece kaynaşması olduğu durumlarda:

onūñnan (X/31) < onuñ ulan < onun ile, onū içinde (X/171) < onun içinde

d. Bazan da Ünlü ile biten isimlerden sonra -yıñ/-yiñ, -yuñ/-yüñ eliyiñ artığı (XVII/41) < elinin

64- Muharrem Ergin, Türk Dilbilgisi, s. 229

65- Muharrem Ergin, a.g.e. s.17

66- A. Von Gabain, Eski Türkçenin Grameri, (Çeviren: Mehmet Akalın), Ank. 1988, s. 63

112. *. II. Yükleme hali (Belirtme durumu; Accusative) : Yükleme hali eki isim ve isim görevi gören eklere gelir(67) ve ismi doğrudan doğruya fiile bağlar, fiilin nesnesini yapar(68).

Yazı dilimizde -ı/-i, -u/-ü; -nı/-ni, -nu/-nü şekliyle kullanılan ek bölgemizde bazan ünlü ile biten isimlerden sonra -yı/-yi, -yu/-yü şeklinde de kullanılır.

a. -ı/-i, -u/-ü :

gönlü (XXII/1), odunu (XXV/25), gızı (XIII/29), asâleti (XVIII/9)

b. -yı/-yi, -yu/-yü :

yanmayı (XXVII/50), delibaşığı (VI/70), câmiyi (IX/4), gıneyi (X/54), bazlamayı (XIII/26), donuyu (VI/259), şoruyu (XX/5)

c. -nı/-ni, -nu/-nü :

hepisini (XVIII/19), eşyâsını (XXIII/97), duzunu (XIX/54), eli gü-nü (XXV/48)

d. Yükleme hali ekinin geldiği ismin son ünsüzü düşmeye müsaitse düşer. Düşen ünsüzden önceki ünlü ile yükleme hali eki diftong olur. diynēi (IX/181), öynüü (X/143), potūü (X/238), ıkmāı (X/67), memēı (XI/236) ğuddūsi (VI/200)

e. Bazan ET.'deki yükleme hali ekinin kullanılmasını da yaşatan nadir örnekler vardır. İresmişin (VII/87), birin (XXI/75)

f. şeeri geldim (I/18), eTden yanı (XI/292) gibi nadir bir kaç kullanışta yükleme hali eki yönelme hali eki yerine kullanılmıştır.

113. *. III. Yönelme hali (Yönelme durumu; Dative) Eki: İsmi temsil ettiği kavrama yönelme, dönme, yaklaşma ifade eder. Yönelme hali eki yazı dilimizde olduğu gibi ünsüzle biten isimlerden sonra -a/-e, çok nadiren -ı/-i; ünlüyle bitenlerden sonra ise -ya/-ye bazan da ünlüyle biten isimlerden sonra özellikle iyelik eki almış olanlardan sonra da -na/-ne'dir.

67- Tuncer Gülensoy, Kütahya ve Yöresi Ağızları, s. 79

68- Muharrem Ergin, Türk Dilbilgisi, s. 229

1. -a/-e, -ı/-i :

hamama (III/34), gönene(XX/35), baña (XII/18), eliñize(XX/3)
onuñ yanını şēeri geldim(I/18), eTden yanı (XI/292)

2. -ya/-ye :

arabıya (III/62), ortıya (V/19), orıya (VI/19), içeriye(VII/58), dam-
lamaya (IX/25), fılançaya(XIII/7), bize(XVII/34), gelıne(XIV/34)

3. -na/-ne, -nı/-nı :

büccesine (IV/1), yanna (VII/139), onuñ yanını şēeri geldim(I/18)

4. Derlediğimiz metinlerde tek bir örneğine rastladığımız yö-
nelme hali eki yükleme hali eki yerine kullanılmıştır.

orıya yurt duTmuşlar (VIII/15)

5. Bazan yönelme hali ekinden önceki ünsüz eriyerek düşmekte, o
zaman düşün ünsüzden önceki ünlü ile yönelme hali eki diftong oluşturu-
maktadır. dūaa(XI/6), sāa(XI/140), bāa(VI/151), yuvacTā (XI/221),
eşā (X/174), çocūa(IX/201), köpāa(VII/27), çaydannā (II/204)

114. *. IV. Bulunma hali (Lokative) : Bulunma hali, isim ya da is-
min yerine kullanılan kelimelere -da/-de, -ta/-te eklerinin getirilmesi
suretiyle yapılır. Bölgemiz ağızlarında da yazı dilimizde kullanılan
şekiller kullanılmaktadır. Ancak yazı dilimizde olduğu gibi tonsuzlar-
dan sonra t'li şekiller getirilmez. Ekten önceki ünsüz ne olursa ol-
sun d'li şekiller tercih edilmektedir. t'li şekil nadiren kullanılır.
merduvanda (XXVII/209), çadırda (XX/10), ğurban bayramında(XVII/33)-
ğına gecesinde (XXV/8), ğaramanda (I/68),

Verilen örneklerde olduğu gibidolaylı tümleç yapmasının yanında,
halda (XIX/81), künde (XIII/124), benim zamanında (I/68) örneklerin-
de olduğu gibi zarf da yapar.

Bölgemizde bulunma hali ekinin şu kullanılışı nadir de olsa bu-
lunma hali ekinin yönelme hali ifade ettiğini göstermektedir.
senin burda bi geyik geldi (VII/85), bi tenikedeki külu gatarız(XXIII/198)

115. *. V. Ayrılma Hali (Çıkma durumu; Ablative) Eki: Osmanlı Türk-

çesinde olduğu gibi(69) bölgemizde de yalnızca tonlu şekilleri kullanılır.

Ayrılma hali, isim ya da isim soylu kelimelere-dan/-den, -tan/-ten eklerinin getirilmesi suretiyle yapılır. Asli fonksiyonu ayrılma, uzaklaşma ifade etmektir. Ancak yönelme ve bulunma ekleri ile birlikte, zaman ve mekan içinde, işin yer ve istikametini bildirir. Bunu yaklaşma, bulunma, uzaklaşma ifade etmek suretiyle yaparlar(70).

1. Hareketin istikametini belirtir :
göçerdiñ yaylasından seçile (XVII/3), orta asyadan gelmiş (XVIII/9)

2. Bir bütünün içindeki parçaları ifade eder:
saçıyñ telinden (VII/165) o hoturavlardan (X/113)
salçalık büberden dörañ (II/83)

3. Bir hareketin başlangıcının belirtilmesinde kullanılır
aklım irdikden bu yanna (VIII/3)

4. Önce, sonra zarfları ablatif ekinden sonra gelerek, birlikte cümle içinde zaman zarfı yaparlar:
cämiden gelmeden önce zerdeyle pılav bişer (III/115)

5. Bir hareketin failini ifadede kullanılır:
allah tarafından (VII/151)

6. Bütünlük ifade etmek için kullanılır:
başından aşāı (V/15), ğız, ğolundan başına bir al örter(XIV/53)

7. Yapılmış bir şeyin neden yapıldığını ifade etmede kullanılır:
batırñ dahından yaparız (II/201)
calla, patlıcandan ydñi (XV/19)
nişasTadan açallar (II/99)

8. Mıkayese yaparken kullanılır :
yuğadan ince (II/199)

9. Diğer örnekler:
hağından gelir(VI/4), bunnar ordan ğitdiler (VI/68), bulğaryadan gelen-

69- Muharrem Ergin, "Türkiye Türkçesi" , Türk Dünyası El Kitabı, C.2
Ank. 1992, s. 205

70- Muharrem Ergin, Türk Dilbilgisi, s. 235

116. *. VI. Eşitlik hali (Eşitlik durumu; Equative) : Eşitlik hali eki -ca/-ce olup, eklendiği isim ile başka bir kelime arasında nitelik esasına dayanan eşitlik ve benzerlik münasebeti kurar. Eski Türkçede bu ek çok yönlü bir kullanım vardı. Ek ET.'de zamirlere ve isim fiillere de gelirdi(71).

Fakat bu ek artık günümüzde fonksiyonunu kaybetmiştir. Ek isim çekim eki olmaktan çıkmış zarf eki durumuna gelmiştir(72). Fakat nadi-ren isim çekim eki olarak kullanılmaktadır. Ancak biz derlediğimiz metinlerde ekın asıl fonksiyonunda kullanıldığı şekline rastlayamadık. Ekin diğer şekillerde kullanıldığı örnekler de şunlardır: usulca (VI/145), eyce (XIII/57), tertemisçe (XIX/48), tükenecce(IV/70) biceciK(II/19)

117. *. VII. Vasıta hali (Instrumentalis) : fiilin ne ile, nasıl, ne zaman yapıldığını ifade etmek için isme getirilen ektir. Bundan dolayı ek cümlede ve kelime gruplarında daima zarf olarak kullanılır. Ek, daima ismi fiile bağlar, asıl göreve vasıta ifade etmektir. Ekin zaman ve tarz ifade etmesi de bu fonksiyonundan kaynaklanmaktadır(73).

Türkçede asıl vasıta hali eki -n'dir. Fakat bu ek bu gün kullanımdan kalkmış yerini ıla/ile edatı almıştır. Bu edatın da eklediğini ve vasıta hali ekinin yerini aldığını görüyoruz. Bölgemizde bazı kelime lerde ekın eski şekli -n, klişeleşmiş olarak yaşamaktadır. Bölgemiz ağızlarında kelime sonunda -n türemesi şeklinde görebileceğimiz şekiller bu ekın kullanılışının izleridir.

öylen (III/50), güzün(VIII/21), gışın (XX/34), bilen(XIX/1)"filan" ikindin (XXIII/115), *

Bu gün instrumental ekinin yerini almış olan ve çoğu zaman ekleşmiş vaziyette kullanılan ile edatı bölgemizde uyuma uyumuştur. -la/-le, -ıla/-ile,-ula/-üle şeklinde kullanılmaktadır. Ayrıca zaman zaman ekın eski instrumental ekini de bünyesine alarak -lan/-len, -ılan/-ilen, -ulan/-ülen şeklinde kullanıldığını görüyoruz. Bazan da ilerleyici benzeş-

71- Zeynep Korkmaz, "Türk Dilinde -ca eki ve Bu Ek ile Yapılan İsim Teşkilileri Üzerine Bir Deneme", TDAY 1958, Ank.1988 s.43

72- Tuncer Gülensoy, Kütahya ve Yöresi Ağızları, s. 83

73- Muharrem Ergin, Türk Dilbilgisi, s. 237

meyle -na/-ne, -nan/-nen, -ınan/-inen, -ünan/-ünen şeklinde kullanıldığını görmekteyiz. Ekin bölgemizde kullanılışı şöyledir:

onulan (VII/111), amerikaynan(VI/302), biçerünen(VIII/14), duayılan (III/60), sennen(VII/148), gelinne bile(XI/1), paltıylan(XIII/186), parasıylan (XXI/81), fazlasınna(XIX/6), bunla(VII/89), düvenne(XX/36) onūnan(VI/32), emriyinen(VIII/23), kaçdığıynan(VII/50), devletinen(VII/121), onuñula(IV/33), zabānan(XI/5), onnarınan(VII/127), ilkin(XIX/65), irezillik ile(X/106), onulan (VII/111), eT suyunnan (II /88), şafānan(X/159), arabıyla (XIX/22)

118. *. VIII. Yön gösterme (Direktive) ekleri: ET.'de yön gösterme ekleri, +garu/+geri nadiren de +karu/+kerü'dür(74).

Ek Türkiye Türkçesinde g seslerinin düşmesiyle aru/-erü şeklinde kullanılmıştır. Bu ek bu gün -ra/-re ve -arı/-eri olarak iki şekilde yapım eki fonksiyonunu üstlenmiştir. Bu gün ise bu ekin görevini datif eki ile doğru, karşı gibi yön edatları almıştır(75). E yazı dilimizde olduğu gibi bölgemizde de sadece klişeleşmiş şekilde bazı kelimelerde varlığını devam ettirmektedir. Ekin bölgemizde kullanılışı ise şöyledir:

soñura (XIII/148) < soñ-ura, nire (VIII/12) < ni-re, ora(XI/253) < o-ra
yokarı (XVIII/36) < yok-arı, yöre (XXI/66) < yö-re "yüksek", sōra(III/13) < so-ra, keri (X/177) < ke-ri, sōra (VI/161) < so-ura, geri(XII/75) < ge-ri, okarıki (XVI/6) < ok-arı, üzere (XII/49) < üz-ere, içeri (VIII/125) < iç-eri, ha şura ha bura (VII/230) < şu-ra bu-ra

Bunların dışında ek şu kelimelerde klişeleşmiş olarak vardır: yürüñde (X/142), öñürñme(X/144) "önüme", nirdede(VII/17) < nirede, orayı (IX/10), üzerindeki (IX/169), buriya(X/127), orıyı(VI/265), orada-kınnar (VI/229), şorıyı (XX/5), hullarımızı (XXI/85), horadaysa(XI/158), şuriya (VII/147), ireli (VI/330) ileri gibi yön gösterme edatlarında ve işaret zamir ve sıfatı olarak kullanılan kelimelerde bu eki klişeleşmiş olarak görmek mümkündür.

74- A. Von Gabain, Eski Türkçenin Grameri (Çev. M. Akalın), s. 65

75- Muharrem Ergin, Türk Dilbilgisi, s. 241-242

119. *. IX. Sebep gösterme (Adessiv) eki: Eski Türkçedeki uçin uçin edatının ön ünlüsünü kaybedip ekleşmesi ile oluşmuş bir isim hal ekidir(76).

Ekin oluşması konusunda, Tahsin Banguoğlu, A. Von Gabain uç kelimesinden türediğini ve iyelik eki ile instrumental ekinin edatı meydana getirdiğini söylemektedirler. Fakat uç kelimesinden türediği konusundaki ortak görüş ekler konusunda pek yoktur(77).

Bölgemiz ağızlarında da ekleşmiş olarak kullanılan edat, çoğu zaman ön sesi düşmemiş olarak, fakat isimlerle birleşmiş olarak kullanılır. Bölgemizde genellikle ek son sesi düşmüş olarak kullanılır. Bölgemizde ek -çun/-çün, -uçun/-uçün, -uçu/-uçü şekillerinde kullanılır. onuñ uçu gızlar türbesi diyorlar (II/47)

almanıñ uçu (XI/126)

ağlatmağ uçu (XXIV/18)

benim uçu (VII/124)

sıkışdırmağ uçün (II/160)

zor olduğū uçun (IX/34)

ālatmanıñ uçu (XI/29)

ğaşmağ uçu (XII/96)

iğreti bir yar uçu (XXVII/159)

yemē uçu (XVI/65)

Görüldüğü gibi edat ilk ünlüsünü kaybetmediği halde, ünlü ile biten kelimelerde diftong oluşturmakta, ünsüz ile biten kelimelerin son ünsüzünü tonlulaştırmaktadır. İlk ünlüsünün düştüğü durumlyar da vardır ancak her halükarda edat bölgemizde ekleşmiş olarak kullanılmaktadır. böcü börtü düşmemesi için (II/160)'da olduğu gibi yazı dilindeki kullanış da yaygınlaşmaktadır.

İSİMLERDE ÇOKLUK

120. *. Çokluk eki isimlerin çokluk şekillerini yapan -lar/-ler

76- Tuncer Gülensoy, Kütahya ve Yöresi Ağızları, s. 85

77- Z. Korkmaz, "uçun-uçün- için vb. Çekim Edatlarının Yapısı Üzerine" TDAY 1961, Ank. 1988, s. 31-32

ekidir. Ek topluluk ve grup isimleri de yapar.

Ekin bölgemiz ağızlarında da kullanılışı yazı dilinde olduğu gibidir. Ancak bazan bazan ilerlayıcı benzeşme ile -nar/-ner şeklinde kullanıldığı da görülür. Bölgemizdeki kullanılışı:

eTdiyarlar (XXVII/49), esgerler (XIV/109), sadışlar (XI/128), geşler (IV/44), şindikinner (XI/265), bizikinner (XII/99), salunnar (III/9), vay gidi günner (XX/22)

Topluluk ve grup ismi türetir:

vırrıklar (VIII/16), hacı asannar (VIII/16)

İYELİK EKLERİ

121. *. İyelik ekleri eklendiği kelimenin ifade ettiği nesnenin kime veya neye ait olduğunu, sahibini belirten eklerdir.

İyelik ekleri bağlandıkları nesnenin aidiyetini şahıs olarak belirtirler. Bu şahıslar, konuşan (ben-biz), dinleyen (sen-siz) ve adı geçen (o-onlar) olarak altı tanedir (78).

Bölgemizde kullanılan iyelik ekleri şöyledir:

1. teklik şahıs: -°m

elimden dutuyorlar(II/36), ğuzum (IV/51), sözüm abana(VIII/86), iki dayım öldü (VI/30), sövenden beri ğelmez (XII/16), salham (XIII/200)

2. teklik şahıs: -°n, -°ñ

arkadaşların (XIV/94), bannāñı (XVI/44), bacıñ (XIX/63), atıña(VII/64)

3. teklik şahıs: -ı/-i, -sı/-si (-u/-ü, -su/-sü)

derisini yüzdüler (XXI/48), pençeresi (XXIII/48), kilcu datı (VI/104) çocūu(XI/231), anassı(II/130), sâıbısı (III/47),

Bölgemizde üçüncü teklik şahıs iyelik ekleri sık sık katmerli şekilde üst üste kullanılır. sâıbısı (II/232)

Yine bölgemizde -layın/-leyin ekinin yerine isimlerde iyelik ekinin katmerlenmiş şekli kullanılır. sabâısı (III/47)

Bölgemiz ağızlarında iyelik ekiyle ilgili bir durum da, iyelik 3. tellik şahıs eki ünlü ile biten kelimelerden sonra geldiğinde genellikle s ünsüzü ikizleşmektedir. ağassı (II/259), bubassı (XIV/4)

1. çokluk şahıs :-mız/-miz, -muz/-müz

adetimiz (XXV/11), gızımız (XVI/91), tarlamız (XII/127), yōurdumuz eyi oludu (XVI/41)

2. çokluk şahıs: -nız/-niz, -nuz/-nüz, -ñız/-ñiz, -ñuz/-ñüz:

gızınızı isdiyi ğeldik (XIV/3), ğardaşñız (VII/156), gölüñüz (x/44)

3. çokluk şahıs : -lar/-ler :

omuzlarına dağarlar (XIV/14), elleriyen dereller (VIII/113) öküzleri (VII/21), yüklemişler çadırlarını (VI/8),

122. *. İlgı (âitlik) eki:

Bölgemiz ağızlarında ünlü uyumuna uyan aitlik ekinin -kı/-ki, ve -ku/-kü şeklinde kullanıldığını görmekteyiz. Kullanılırken yardımcı ses aldığı, iyelik eki fonksiyonu taşımak üzere isim işletme eki gibi kullanıldığını, yapım eki özelliği de arzettiğini görüyoruz.

oğarıkı (XVI/6), üzerindeki (IX/169), şındaki (IX/63), biziñkiler (X/76) biziñkinner (XII/99), halınıkı (XII/125), onuñkunu (X/129), hindiki (XVI/23), aşahıķı (XVI/5), sāmalanıķı (IX/234), hunuķunu (XVI/86) biziķiler (X/24), yarım dūnyadāı (VI/42), edīrafđāı (VII/3), şımliki (I/79), eskiki (XIX/11), biziķiler (X/24)

123. *. Soru eki:

Yazı dilimizde olduğu gibi bölgemiz ağızlarında da soru eki m, mi, mü, mü'dür. Bir kaç istisnada ise ilerleyici benzeşme sonunda ek nı olmuştur. ğirdiñ ği (II/57) Diğerleri şöyledir:

bilifñ mi (VII/223), cirid oynar mı (IX/182), dam başında oT mıydum (X/37), geldi mi (XIV/68), yayma mısıñız (XVI/43), üsdüñüzde yük müydüm (X/38), allah bize mi yazmış (XXVII/123)

B. Z A M İ R L E R

124. *. Şahıs, gösterme, belirsizlik ve soru kavramları vere-
rek varlıkların yerini tutan kelimelere zamir denir(79).

Karaman ve yöresi ağızlarında zamirler şöyledir:

125. *. A. Şahıs zamirleri: Varlıkları şahıslar halinde ve tem-
sil suretiyle karşılayan kelimelerdir(80).

Bölgemizde şahıs zamirleri ve çekimleri tabloda olduğu gibidir.

<u>Yalın hal</u>	<u>İlgi hali</u>	<u>Yükleme hali</u>	<u>Yönelme hali</u>	<u>Ayrılma hali</u>	<u>Bulunma hali</u>
ben(XVI/13) bem b.(X/39)	benim(IX/24) benim(XII/164)	beni(VI/194)	bana(XII/43) bāa(VI/299)	benden(XI/31)	bende
sen(XI/288) sem m.(VII/52)	senim(XII/46)	seni(XIV/80)	saña(XI/345) sēa(VII/105) seña(VII/64)	senden	sende
o(VII/75)	onu(XI/253) onū(X/19)	onu(X/168)	ona(XII/120) onā(VII/224)	ondan(XII/171)	onda(XVI/42)
biz(XIX/13)	bizim(VIII/2) bizin(XII/71)	bizi(VI/199)	bize(XVI/7)	bizden(VII/31)	bizde
siz	sizin(VIII/56)	sizi	size(VIII/24)	sizden	sizde
onlar(XIX/5) onnar(X/137)	onların(VI/4) onnarın	onları(VI/43) onnarı	onlara(XII/94) onnara	onlardan(VI/32) onnardan	onlarda onnarda

126. *. Şahıs zamirlerinin edatlara bağlanması:

benimuçu (VII/124), onuuçu(II/47), onuunan(VI/32), sennen(VII/148)
Görüldüğü gibi bölgemiz ağızlarında da yazı dilinde olduğu gibi ile,
için, gibi edatlarına zamirler ilgi hali eki ile bağlanırlar. Bu bağ-
lanma çeşitli çekim şekilleri ile olur.

79- Tuncer Gülensoy, Kütahya ve Yöresi Ağızları, s. 88

80- Muharrem Ergin, Türk Dil Bilgisi, s. 265

Yalnız, ben gibi olunca (XII/26) örneğinde olduğu gibi nadiren zamirler çekim eki almadan edatlara bağlanabilmektedir.

127. *. Dönüştülük zamiri: Yazı dilimizde olduğu gibi dönüştülük zamiri olarak bölgemiz ağızlarında da "kendi" kelimesi kullanılmaktadır. Ancak bölgemiz ağızlarında kelime başındaki Unsüz tonlulaşmaş - olarak kullanılır.

gendim	gendimden anadiyim(X/184), gendim (VI/39)
gendiñ	gendiñe göre(XII/140)
gendi	gendi(XII/184), kendi kaçtıyr(VII/49), gendisi(VII/58)
gendimiz	gendimizi(VI/32), kendimisiyiz(VIII/17), gendimiz(XX/29)
gendiñiz	kendiniz, kendiñiz
gendileri	gendileri, kendileri

128. *. B. İşaret zamirleri : Bölgemiz ağızlarındaki işaret zamirleri de yazı dilimizdekilerden pek farklılık arzetmez.

Şahıs zamirlerinin çokluk şekillerinde olduğu gibi, işaret zamirlerinin çokluk şekillerinde de ilerleyici benzeşme olur ve çokluk şekiller, bunnar, şunnar, onnar şeklinde n'li kullanılır.

<u>Yalın hal</u>	<u>ilgi hali</u>	<u>Yükleme hali</u>	<u>Yönelme hali</u>	<u>Ayrılma hali</u>	<u>Bulunma hali</u>
bu	bunun	bunu	buna	bundan	bunda
hu	bunuñ	bunu	buña		
	hunun	hunu	huna /huna	hundan	hunda
şu	şunun	şunu	şuna	şundan	şunda
	şunuñ	şunu	şuña		
şo	şonun	şonu	şona	şondan	şonda
	şonuñ	şonu	şoña		
o	onuñ	onu	ona	ondan	onda
	onun		oña		
ho	honun	honu	hona	hondan	honda

bunlar	bunların/ñ	bunları	bunlara	bunlardan	bunlarda
bunnar	bunnarın/ñ	bunnarı	bunnara	bunnardan	bunnarda
şunlar	şunların/ñ	şunları	şunlara	şunlardan	şunlarda
şunnar	şunnarın/ñ	şunnarı	şunnara	şunnardan	şunnarda
şonlar	şonlarıñ	şonları	şonlara	şonlardan	şonlarda
şonnar	şonnarıñ	şonnarı	şonnara	şonnardan	şonnarda
onlar	onların/n	onları	onlara	onlardan	onlarda
onnar	onnarın/n	onnarı	onnara	onnardan	onnarda
onna	onların	onları	onlara	onlardan	onlarda
honlar	honların	honları	honlara	honlardan	honlarda
honnar	honnarın	honnarı	honnara	honnardan	honnarda

Eşitlik hali bunca, şunca onca şeklindedir.

Normal olarak işaret zamirleri yön ekleri almazlar. Yön eki almış gibi görülenler ise bu ara, şu ara o ara gibi birleşmelerden doğmuş şekillerdir (81).

burda (IX/123), hurda (IX/141), ona (I/24), bunnarı VIII/44), buna (VII/86), bura VII/230), onla (VII/124), buna (VII/113), onu(VI/48), şurda (IX/246), bu baharıñ geldiñine işaret (IX/260), onun(XI/253), şurıya (XI/328), şu, kirman çöpü(XII/154), onuñ içine(II/127) onu şöle ıcıķ tavlandırın(II/189), hu (XVI/27), hordaysa (XI/158), şorda (XI/115)

129. *. İşaret zamirlerinin edatlara bağlanması: İşaret zamirlerinin edatlara bağlanması tıpkı şahıs zamirlerinde olduğu gibidir.

bunñla (VII/89), onñnan (VI/32), onuñ jılan (XXVII/67), onuñ jucu(XXI/27), bunuñ juçun (VII/100)

Yalnız onula(XXI/63) örneğinde olduğu gibi istisna durumlar da vardır.

130. *. C. Soru zamirleri : Bölgemizde kullanılan soru zamirleri

nirde (VII/17) nirede neredede ne arada
 ne (VI/26), nâl (XVI/76), nediy (XII/157) ne diye'niçin",
 kimler (II/22), na (XVI/86) neye (XIII/68) "niçin"
 kim uyur kim uyanığ (X/208), nee(XIII/32) niye "niçin"
 nirelere (VI/56), ney (VII/4), nesin, nireye gidiyîğ (VII/147),

131. *. D. Belirsizlik zamirleri : Nesneleri belirli belirsiz olarak temsil eden zamirlerdir

herkec (XI/250), biri kötü oynar (XII/77), herkiş (XII/90), filanca(XIII/7), hepimiz (I/1), Ėonu Ėomşu (I/8), hısım ahraba (I/8), hağgi (II/22), herkeş (II/63), şe (XIX/6), şĖ (II/8), kimi şarkı söyler (III/29), kimisi (III/63), şıynen (VII/252), birezi (XVI/77) birisi (XI/350), biri (IX/86),

C. S I F A T L A R

132. *. Bölgemiz ağızlarında kullanılan sıfatlar genel olarak şöyledir:

133. *. I. Vasıflandırma sıfatları: Vasıflandırma sıfatları, nesnelere vasıflarını belirtirler.

çok büyük faPriğalar (I/50), kötü Ėadın(II/39), sakallı saşlı erkekler (IV/20), simli peşdamballar (III/33), hacı Ėıcab(VI/194), kel olan(VII/45), canı arısı (VII/214), ufağ Ėuyu (IX/51), çuğa bez (X/147), Ėumsal toPrağ (XI/180), ĖökceciĖ depe (XII/74), ĖıPĖırmızı et (XII/143), Ėeliñ Ėız (XIII/83), Ėümlüş toĖa (XIV/96), bükme ĖöyneĖ (XVI/88), yeni bi düen (XVII/14), düğün odunu (XXV/24),

134. *. II. Belirtme sıfatları: İşaret sıfatları nesnelere bünyesinde olan bir vasfı göstermez, nesnenin yerini işaret ederek, sayısını belirterek veya nesneyi soru şeklinde belirterek veya da belli belirsiz şekilde nesneyi belirtir (82).

135. *. a. İşaret sıfatları: İşaret sıfatlarıbölgemizde yazı di-

limizdeki ilaveten kullanılan bir kaç şekille birlikte şöyledir:
o gün (II/19), şu cāmiyi (IX/4), hu ğadar yamalığı (XII/58), Şo pen-
çere (XIII/86), hu ev (XXIII/184), bö ğun (XXIII/189), bu baharın
(IX/260), bu köpekler (VII/45)

136. *. b. Sayı sıfatları: Sayı sıfatlarının kullanılışı bölge-
mizde şöyledir:

137. *. 1) Asıl sayı sıfatları:

bir (VIII/48), biri (IX/106), bir iki (IX/160), bir avaylı (XI/314)
iki (IX/5), iki cins at (I/19), iki uş dağım (II/251), iki (III/4)
uç uş beş (VII/105), uc çeşit (VI/89) uŐdŐrt (X/116), uş saat (IV/3)
dört dördü (VI/153), dört (IX/33), dörd (III/78)
beş (IV/18), biş (IX/159)
altı (I/61)
yedi (II/249), yidi yılın (IX/28)
sekiz (VIII/76), sekis (XI/205)
dokuz dokuz (XVIII/88), yirmi doğuz (I/40)
on (IX/167), on metre (XI/259), on para (VI/178)
onbir (II/29)
on iki (VIII/103), oniki yağa (X/155), on yidi (IX/150), onuŐ (II/78)
yirmi (V/11), yirmi doğuz (I/40), yigirmi (IX/120), yigirmi yimbeş
(IX/247), yim para (VI/136)
otuz (VI/6), otuz (XXI/21), otuzdört (I/58), otuz yedi (VI/269), otuz-
s sekiz (VI/269) 6
kirk ğırgun (XXI/61)
elli (IX/67), elli ikisinde (II/68)
altmıŐ elli atmış (IX/67)
yetmiş yetmiş sene (XVI/5)
seksen genel
doksan genel
yüz yüs tane (VI/287), yüzelli (VI/108), yüz elli (VI/21), uç-
yüz bin (II/153), beş, sekiz yüz beygir (IX/238), beşyüz (XI/33)

bin genel, bir lira (VIII/18)

bir milyon genel, bir milyon(XI/35), beş milyon(IX/122)

137. *. 2) Sıra sayı sıfatları: Sıra sayı sıfatları rakamların sonuna +ıncı/+inci, +uncu/+üncü getirilerek yapılır. Bölgemizde kullanılışı şöyledir:

birinci ayda (VIII/22)

ikinci(X/161)

üçüncü (II/193)

dördüncü (I/75)

beşinci (VII/37)

altıncı (VII/37)

onuncu (VIII/22)

elliikinci(II/169)

138. *. 3) Üleştirme sayı sıfatları: Rakamlara +ar/+er, +şar/+şer eklenerek yapılır.

birer birer (IX/153), birer (XII/52)

üçer üçer (II/193)

sekizer sene (VI/234)

Üleştirme sayı sıfatları yapılırken, birer birer veya teker teker yerine birem birem (XIII/86) şekli kullanılır.

139. *. 4) Kesirli sayı sıfatları: Bu türe örneklerimiz çok azdır.

üçte ikisini (I/61)

yüzde otuz (VI/247)

üç buçuk, beş buçuk (VI/89)

yedibuçuk (VII/96)

140. *. c. soru sıfatları: Soru sıfatları nesnelere soru yoluyla belirten sıfatlardır.

ni ğadaĶ (XX/38), ne (VI/180), na (XVI/86), hani(XVIII/84), hanı (XI/201), ğaç (I/60), nasıl (XIV/167), nası (VI/299), ğaçıncı(VII /37), hangi (II/22) ğaş (X/111) " kaç", ğaç (XVI/84) "kaç",

Bazı soru sıfatları ile soru zamirlerinin aynı olduğunu, bunların kullanışta ayrıldıkları malumdur.

141. *. d. Belirsizlik sıfatları: Belirsizlik sıfatları varlıkları belirli belirsiz bir şekilde belirten sıfatlardır. Bölgemizdeki kullanılan şekilleri şöyledir:

bi şî (VII/63), birer ikişer (VII/80), uş beş arkadaş (VII/105), birğaç er(IX/163), on ğadaĶ filan ğadın (IX/167), bi al şey daĶardıĶ(XII/84) onbeş yirmi arkadaş (I/26), hemen emen bir ucu(I/45), bir ğısması (I/48), uş ğüm mül dörT ğüm mül (I/71), bi hayli insan (II/39), o bir hav ta (II/122), iki uş ğün (II/85), beş on ğaP yimek (II/173), birez başlıĶ (X/8), otuz ğün filen (XX/36),

D. Z A R F L A R

142. *. Bölgemizde, zarf olan veya isim ve sıfattan türemiş olan zarflar şunlardır:

143. *. Yer-yön zarfları: aşşaidan (VII/117), ğıPle (VI/112), aT yanını (XII/166) "alt", uş yanını(XII/166) "üst", duluna(XVII/49), uşlarında (XXIII/188), dörü ğaç-(VI/326), yoĶarı (XXVII/210), oĶarı (XVIII/101), geri (XIV/22), alt baş (IX/33), boydam boya (XXI/ 74), tinasın uzunluğuna göre (XXI/74), başı yoĶarı (XII/141), yanıbaşları (XII/81), yan (VI/328), ireli(VI/330), ete (XVI/76), kiri(XI/90)

144. *. Zaman zarfları : Bunlar zarf olarak kullanılan çeşitli zaman isimleridir:

zabāna (XI/5), zabāınan (XI/3), zabāısı (XI/124), sabahleyin (II/70) zabāleyin (II/47), sabahlayı (XVIII/84), sabāle (XIX/71), ğice (X/79), sōna (II/66), sōra (III/113), öñce(V/L), evel(X/159), ezel(VIII/2), eñ sonunda (V/13), ondan ğiri(II/222), ondan keri (X/177),

sounaTdan(XX/41), iPtima (II/3), hemmen (VII/240), hālen(1/54), letī-
cede (VI/232), birez(VII/165), daha (VIII/41), dahı(VII/129), dāa(VII
/35), dāı (I/74), şindi (VI/235), hindik (XXI/77), şinci(VIII/45),
hindi (XI/285), ikindin(XXIII/115), evelisi(XXV/6), evelcesi(XVIII/
98), evelā(VII/32), ayşam(XIX/78), ōlen (XIX/72), esgiden(1/16),gü-
zün (VII/21), baharın(VIII/102), böün(XIII/2)

145. *. Niteleme ve durum(Nasıllık-nicelik) zarfları: Bunlar hal
ve tavır ifade eden zarflardır. Hal ve tavır ifade eden her isim na-
sıllık-nicelik zarfı olarak kullanılabilirdiği için bu zarflar oldukça
çoktur(83). Bölgemizde kullanılanları şöyledir:

tası tasında (XII/149), eñse eñseye(XXIII/38), götüñ götün(IX/141),
hūle (X/236), şōle(XI/194), sahir(XII/109), zayten(XII/104), zatan(X/
129), eciK(XI/244), birem birem (XIII/86), gine(X/212), çıpıl çıpıl
çimdir-(XII/1), lıķır lıķır emdir-(XII/1), ile ile doķu-(XII/119),
biriy (XIII/59), divlim divlim (XVI/68), eyle (XXIII/159),tezece(XIII
/42), halda (XIX/81), ĩleliksıra(XI/26)"öylece", çıķla(XII/171)"yal-
nızca, sadece", barabar(XVIII/96), şōle (XI/194), çoķca(XI/297),u-
sulcacıın(XI/145), hōģle (XXI/13), böģle(IX/66), şōģle(XXI/90), şō-
le(IV/37), eyce (XII/57), ayriyeten(VIII/50), böyükcene(VIII/66),ke-
leş(XVI/83), bayāı(XXI/29), bıssürü (XXI/32)"pek çok", öylecene(XXVII
/95), boşcana (XXVII/86), eyle (XXIII/159), gözölce(XIX/52), garer
(XIX/54), güccücecik(XIII/57), eycece(XXI/28), bir sürü (XXI/32), ba-
ģırı çıģırı(XIII/111), ōleliksıra(ııı/77), ōlelikle(VI/28), ūlece
(VI/44), ōlē ōle (XI/353), şōlecene(XIX/43), hūle(X/237), kōme kōme
(XI/347), ōle (XII/266),

146. *. Azlık-çokluk zarfları: Bunlar azlık çokluk ifade eden ve
miktar, derece bildiren zarflardır(84).

eñ (XXI/18), birez (VII/165), bayāı (IX/60), pek(XI/311)

83- Muharrem Ergin, Türk Dilbilgisi, 261

84- Muharrem Ergin, a.g.e. s. 262

E. F İ İ L L E R

147. *. A. Şahıs ekleri : Şahıs ekleri, çekimli fiillerde hareketi yapan ve olan şahsı ifade eden eklerdir(85). Emir kipindeki özel şahıs ekleri bir tarafa bırakılacak olursa Türkçede iki tip şahıs eki vardır

148. *. a) Birinci tip şahıs ekleri :Birinci tip şahıs ekleri zamir kökenli olup yazı dilimizde geçmiş zaman, şart ve emir dışındaki çekimlerde, yani şimdiki zaman, geniş zaman, gelecek zaman ve öğrenilen geçmiş zaman, istek, gereklilik çekimlerinde kullanılan eklerdir(86)

1. Şahıs teklik: -°m, -°n (-yın/-yın)

bilemeyom (IX/256), bilemeyecāım(VI/48), size gösderirim(VI/177), ey-cece görürün(XXI/28), çicci dutarım (VII/7), dünyam deġşmissim(II/166), bilmiyorum (I/37), sıyırırın temizlerin(XII/68), bençeç geTmem(XXII/6), anıym şıma şıyın(XII/45), aklıma ġaybeTmişiyin(XXI/ 10)

2. Şahıs teklik: -°ñ, -iñ/-iñ, -uñ/-uñ, -sıñ/-sıñ, -suñ/-suñ
-sın/-sın, -sun/-sun,

yaparsın(II/88), senin annıyacāıñ(VIII/79), sen getiriñ(IX/133), a-lın götürün (X/174), sapını çekicin(X/192), yıķmş olusun(XVIII/73) gözölce savırısıñ(XIX/43), sen bakarsıñ (XX/14), yapar mısın(VII/63) biliyoñ mu (XV/1), bilimiñ (XVI/27), batırısıñ(XVI/44),delimiñ(II/24)

1. Şahıs çokluk: -°z

yayarız(II/92), yontarız(III/100), boşaldıyoruz(XV/34), geTmeyiz (XVIII/16)

2. Şahıs çokluk: -sıñız/-sıñız, -suñuz/-suñuz, -sıız/-sıız,
-nız/-nız, -nuz/-nuz, -nız/-nız, -nuz/-nuz

sarılacakşıñız(XVIII/24), yapacāñız(XVIII/22), ne yapıyırsıñız(VII/248), basacakşıñız(IX/159), deyecekşıñız(XIV/3), nörtüyñız(XI/155)

85- Muharrem Ergin, Türk Dilbilgisi, s. 282-283

86- Tuncer Gulensoy, Kütahya ve Yöresi Ağızları, s. 98-99

yayma m sınız(XVI/43), imzalar m sınız(VI/87)

3. Şahıs çokluk: -lar/-ler

söz keseller(I/5), göyuyollar(II/148), gülüşüller(IV/48), âliyıllar (VII/242), seğ dökeller (IX/105), almyyorurlar (XII/29), varamyvermişler(XIII/123), gavgayaPmşlar (XVIII/33)

149. *. b) ikinci tip şahıs ekleri: İkinci tip şahıs ekleri iye-lik menşeyli olup, yazı dilimizde görülen geçmiş zaman ve şart çekimlerinde kullanılan eklerdir(87).

Bölgemizde, 1.tip şahıs eklerinin kullanıldığı geniş zamanın çekimlerinde 1. çokluk şahıs eki olarak -k kullanılır. Aynı şekilde 1. çokluk şahıs şimdiki zaman ve istek kipinin çekimlerinde de zaman zaman -k ikinci tip şahıs ekinin kullanıldığı görülmektedir.

1. Şahıs teklik: -°m

geşdim(X/79), doymadım(XXVII/219), görmedim (IX/23),

2. Şahıs teklik: -°n, -°n

aldıñ geldiñ (II/23), guruduñ(IV/37), didiñ(VII/23), gonardıñ(XVII/49), aTladıñ m (XVII/16), basarsañ(IX/14)

1. Şahıs çokluk: -k/-k, -K/-K, -h

yapardıK (I/7), bakardıK (IV/60), çığırıdıK(XII/57), ğışlardıh(XVII/3), atardıh(XVII/39), başladıh(I/71), gezerdik (I/28), geçirirdiK(IV/50), giyerdik (X/115)

2. Şahıs çokluk: -nız/-niz, -nuz/-nüz, -ñız/-ñiz, -ñuz/-ñüz, -ız/-iz, -uz/-üz

geldiñiz(VI/87), ağlaşırsañız(XIV/70),

3. Şahıs çokluk: -lar/-ler

götürdüler(I/73), çıktılar (II/16), birleştiler(VI/31), didiler (III/81), gurdular (VI/84)

150. *. B. Şekil ve zaman ekleri: Şekil ekleri, kip yahut şekil fiil kök veya gövdesinin ifade ettiği hareketin ne şekilde yapıldığını veya olduğunu gösteren gramer kategorisidir. Zaman ekleri ise, fiilin gösterdiği hareketin hangi zamanda yapıldığını veya olduğunu ifade eden gramer kategorisidir(88).

151. *. I. Geniş zaman ekleri: Yazı dilimizde geniş zaman eklerine 1. tip şahıs ekleri gelir. Bölgemizin bazı köylerinde ise 1. çokluk şahısa gelen şahıs ekleri 2. tip şahıs ekleridir. Olumsuz şekli ise -mazık/-mezik veya -mak/-mek şeklinde yapılır.

1.Şahıs teklik: -r-um/-r-üm, -a-rım/-e-rim,-ı-rım/-i-rim,
-u-rum/-ü-rüm

çıkartırım(VII/10), göndürürüm (VIII/38), bilirim(IX/80), ederim(XII/17), beklerin(XIV/101), görüm (II/90),

2. Şahıs teklik: -ı-r-siñ/-i-r-siñ, -u-r-suñ/-ü-r-suñ,
-ı-siñ -ı-r-siñ, -i-siñ -i-r-siñ
-u-suñ -u-r-suñ, -ü-suñ -ü-r-suñ
-a-r-sın/-e-r-sin, -oñ, -añ/-eñ, -iñ/-iñ

çarıñ(II/67), gatañ (IV/35), diñleñ(IX/128), atarsıñ(XI/74), batırısıñ(XVI/44), varısıñ(XIX/78), oturuñ(XIV/2), indirin(II/89), güruduñ yiñ (IV/35), çekersıñ (XIX/81), döküvirisıñ(XIX/75)

3. Şahıs teklik: Geniş zamanın 3. teklik şahsı eksiz olmaktadır. Ancak bölgemizde bazan geniş zamanın 3. teklik şahsı kullanılırken -r -r sesi düşmekte ve -ı/-i, -u/-ü geniş zaman eki olarak kalmaktadır. -r sesinin düşmesi genelde dar ünlülerle biten fiil kök veya gövdelerinden sonra olmaktadır.

geli (XIV/5) < gelir, asılı (XIV/8), duru (IX/183) < durur, gavişdırı (VI/330) < kavuşturur, oturu (XIX/55) < oturur

1. Şahıs çokluk: -a-r-ız /-e-r-iz, -u-r-uz /-ü-r-üz,
 -ı-r-ız/-i-r-iz, -ı-r-ık/-i-r-ik, -u-r-uk/
 -ü-r-ük, -ı-r-ıķ/-i-r-ik, -u-r-uk/-ü-r-ük
 menfisi: -mazık(-ķ), -mezik(-k)

bitiririk (X/3), dikerik (X/15), gönderirik (XI/10), keserik (XI/62)
 söylemezik (XI/154), yapmazık (XI/15), örürük (X/181), bitirmezik (X/3)

2. Şahıs çokluk: -a-r-sınız /-e-r-siniz, -ı-r-sınız/-i-r-siniz
 -a-r-sınız/-e-r-siniz, -ı-r-sınız/-i-r-siniz
 u-r-sunuz/-ü-r-sünüz, -u-r-sunuz/-ü-r-sünüz

Geniş zamanın 2. çokluk şahısı için metnimizde bulabildiğimiz örneği-
 miz yok. Kullanılışı şöyledir:

gelirsiniz, gidersiniz, bulursunuz, yaparsınız, ölürsünüz, olursunuz

3. Şahıs çokluk: -arlar/-erler, -ırlar/-irler, -urlar/-ürler
 -allar/-eller, -ıllar/-iller, -ullar/-üller
 nadiren, -alar/-eler, -ılar/-iler, -ular/-üler
 keseller (I/3), tutarlar (III/7), şunullar (VII/73), yidiriler (IX /
 103), yollarla (XIX/5), alılar varılar (XIII/70), edeler (XXIII/41)

veriler (XII/50), endiriveri (XIII/131), sürüveridik (XVII/10) ör-
 neklerinde olduğu gibi birleşik çekimlerde ve birleşik fiillerde ge-
 niş zaman e'inden önce r sesi varsa böyle durumlarda geniş zaman -r'
 si genellikle kullanılmaktadır. Buna düşünme diyebiliriz. Ancak bu
 düşünmeden sonra kendisinden önceki ünlü uzamaktadır

Geniş zamanlı fiil çekimlerinde geniş zaman e'inden önceki ge-
 niş ünlüler zaman zaman dar yuvarlak olmakta, bazı durumlarda da ak-
 si olabilmektedir.

152. *. II. Şimdiki zaman: Hem şekil hem zaman ifade eden şim-
 diki zaman eki, yazı dilimizde -yor e'idir.

Şimdiki zaman eki, yorı- "yürümek" fiilinin yorı-r geniş zaman şeklinden çıkmıştır. Eski Anadolu Türkçesinde hep birleşik fiil çerçevesi içinde kullanılan bu yorır Osmanlıcada haploloji yoluyla eklenmiş ve böylece -yor şimdiki zaman eki ortaya çıkmıştır. Ekin vokal uyumuna uymamasının sebebi de bir kelime kökünden kalmış olmasıdır(89).

Bölgemizde şimdiki zaman eki çok değişik şekillerde kullanılmaktadır. Bazan düzleşip darlaşarak uyuma uyduğu, bazan da yorı- yardımcı fiil şeklini muhafaza ettiğini hatırlatan kullanışlar vardır. diyorlar (II/257) örneğinde olduğu gibi yardımcı fiil olarak kullanıldığını hatırlatan örneğin yanında duruyır(VI/147) örneğindeki gibi darlaştığı, bakıyım (XI/165) örneğinde olduğu gibi ekin ünlüsü -nün düştüğü görülür. Bölgemizdeki kullanılışları şöyledir:

1. Şahıs teklik:

viriyom(II/24), ediyırım(VI/174), gidiyırım (VII/129), aliyim(VII/236) bilmeyorum(VIII/12), konuşamıyorum(VIII/14), biliyom(VIII/14), sallıyırdım(X/196), bakıyım (XI/165), görmüyon(XX/2), isdeyyorun(XXI/29)

2. Şahıs teklik:

götürüyon(II/58), göyuyorsun(II/59), idiyöñ (VI/26), geliyiñ(VII/96), itmayiñ(VII/112), seviyiñ (VII/188), isdiyiñ(X/126), uyumayıñ(X/213) diyiñ (XI/239), biliyöñ mü (XIII/96), göyuyöñ (XV/43), görüyoñ(XX / 5), uyuşuyöñ (XXVI/5)

3. Şahıs teklik:

atıyorur (II/129), duruyır (VI/147), idiyır (VI/179), oynıyor(VI/203), oluyır(VII/56), viriyır(VII/91), biriki atıyı matıyı (VII/82), artırıyı (VII/101), olıyı (VII/117), estiyor (IX/32), olmayor(IX/81), eridiyoru (IX/106), aliyır (X/53), olıyı (X/151), çamurlanıyı(X/104), goyuyır (X/125), geliyi(X/217), diyi(XI/5)"diyor", demliyyorur(XII/39), giyiyor (XV/27), sovuyyorur(XV/34), oluyoru (XVI/84), geTmiyor(XVIII/46)

yapılmıyo kı (XX/23), götürmeyyoru (XXI/29), sıkıyoru(XXI/52), oluyoru (XXIII/101), ğaynayyoru (XXVII/38)

1.Şahıs çokluk:

yıkayyoruz(II/7), bilmeyorduk (II/212), getiriyoruz(VI/172), ğaldırıyoruz(IX/20), diyirik(X/130), idiyoruz (XV/30), isdiyoruz(XV/4), ğoyuyoruz (XV/47), gidiyoruz (XXVII/25), ğorkuduyuk (VII/249)

2. Şahıs çokluk:

ne iş yapıyırñız(VII/248), niye uyumuyırñız(X/209), nörüyñiz(XI/155) isdemiyorsañız (XVIII/21)

3. Şahıs çokluk:

büküyollar (II/96), oynayyolar (II/120), ğoyuyolar (II/231), sayıyollar(v/12), ğıriyolar(V/37), vurıyılar geliyiller (VII/80), toPlanıyılar (VII/106), evleniyiller gelin olullar (VII/257), çilli diyeller(X/60), dakiyeler (XI/163), geçiyiler (XI/165), almıyıyorurlar(XII/29), ğıydiriyollar (XV/27), ğoyuyolar (XV/38), yiyolar (XV/39), varamıyollar (XX/22), ğucaqlıyyollar ağladıyollar (XXIII/85), isdeyolar(XXVII/2) isdeyollar (XXVII/2)

153. *. III. Görülen geçmiş zaman eki: Bölgemiz ağızlarında da yazı dilimizde olduğu şekilde -dı/-di, -du/-dü şeklindedir. Ekin yalnızca tonlu şekilleri kullanılmaktadır, nadiren tonsuz şekiller de kullanılmaktadır. Tonsuz ünlülerle biten kelimelerde zaten özellikle k, k, t, p, ç ünsüzleri patlamalarını kaybetmekte dolayısıyla tonlu şekiller bu ünsüzlerden sonra rahatça kullanılabilir. Bölgemizdeki kullanılışı şöyledir:

1. Şahıs teklik : -dım/-dim, -dum/-düm

gülmedim (XXVII/145), aldım (XXI/21), okudum (IX/146), büyüTdüm(XII/24), didim (II/81), suvaTdım suvadım(XII/10)

2. Şahıs teklik: -dıñ/-diñ, -duñ/-düñ, -dın/-dın, -dun/-dün

aldıñ(XVI/8), yandırdıñ(XIV/203), gecikdiñ (VII/94), okuduñ(II/ 170) ğaldırdıñ(I/60)

3. Şahıs teklik: eksiz(-dı/-di, -du/-dü)

döndü (VI/298), vardı (I/46), itdi (VI/34)

1.Şahıs çokluk: -dıķ/-dik, -duķ/-dik, -dıķ/-dik, -duķ/-dik
-dıķ/-duķ

saıdıķ ğurtulduķ (xxvi/17), yapardıķ (XVIII/99), sürdüK (XII/159),
baķdıydıķ (XII/73), doldurduķ (VI/275), ğiyerdiK (VI/101), olduķ (I/44)

2. Şahıs çokluk : -dıñız/-diñiz, -duñuz/-düñüz, -dınız/-diniz
-dunuz/-dünüz, diñiz/-diñiz, -düñüz/-düñüz

çıkdıñız (X/230), geldıñız (X/205)

3. Şahıs çokluk: -dılar/-diler, -dular/-düler

daķdılar (XVI/34), dönderdiler (IX/17), didiler (II/81)

154. *. IV. Öğrenilen geçmiş zaman: Karaman ve yöresi ağızlarında öğrenilen geçmiş zaman eki yazı dilimizde olduğu gibi -miş/-miş, -muş -müş olup genellikle çekimi 1. tip şahıs ekleri ile yapılır.

1.Şahıs teklik : -mişim/-mişim, -muşum/-mişüm,
istisna bir kaç ekte -muşuyun, -mişim,
-mişim şiyin

deişmissim (II/166), ğaķmam ssim (IX/124), uyumussum (XI/236), anıy -
mişim şiyin (XII/45), ğaybetmişiyin (XXI/20)

2. Şahıs teklik: -mişsin/-mişsin, -muşsun/-mişsün, -mişin/-mişin
Metnimizde öğrenilen geçmiş zaman 2. teklik şahıs için örnek yoktur.

1. Şahıs çokluk: -mişiz/-mişiz, -muşuz/-mişüz, -mişik (K)
-mişik (K)

çoalmı ssıK (VI/29), yal'mı ssıK (II/254),

2. Şahıs çokluk : -mişsiniz/-mişsiniz, -muşsunuz/-mişsünüz
-mişsiñiz/-mişsiñiz, -muşsuñuz/-mişsüñüz
-mişiñiz/-mişiñiz, -muşuñuz/-mişüñüz

3. Şahıs çokluk : -mışlar/-mişler, -muşlar/-müşler
 döşmüşler (VI/8), almışlar (VI/9), oturmuşlar(VI/28), düşmüşler(X/
 199), varmışlar (X/197), olmuşlar (VII/152), duTmuşlar (VIII/15)

Yalnız tek bir örnekte, öğrenilen geçmiş zaman yerine geniş zaman eki kullanılmış döküverir (XIII/175)

155. *. V. Gelecek zaman ekleri: Karaman ve yöresinde gelecek zaman eki, yazı dilindeki kullanışa yakın sayılmaz. 1. teklik şahısta genellikle ekin sonundaki -k /ç ünsüzleri düşer şahıs ekleri bağlanır. Birinci teklik şahısta şahıs eki olarak -m yerine, sık sık -n sesini görebiliriz. İkinci teklik şahısta da -n şahıs eki -k/-k ünsüzleri düşmüş eke eklenir. 3. teklik şahısta zaman zaman ekin başındaki a, e ünlülerinin düştüğünü, kaynaştırma ünsüzü y'nin ise ekin bünyesine girdiğini görürüz. Cevher fiili ile kullanışta ve birinci çokluk şahısta -k/-k seslerinin düştüğü, ünlülerin diftonglaştığı görülür.

1. Birinci teklik şahısta genellikle hece kaynaşmasına, hece yutumuna ve k/ç sesinin erimesi ile diftonglaşmış şekiller görülür.

2. Birinci teklik şahıs eki olarak -m ve -n karışık olarak kullanılır.

3. Bazan gelecek zaman ekindeki k/ç sesi düşer, ünlüleri daralır, şahıs ekiyle gelecek zaman eki arasına y yarı ünlüsü girer.

4. Birinci çokluk şahısta, şahıs eki olarak Eğilmez, Karacaören, Süleymanhacı, Beydili köylerinde, metnimizde geçmemesine rağmen merkezde de 2. tip şahıs eki kullanılır.

5. Bazan da gelecek zaman ekindeki k/ç ünsüzleri patlamasını kaybe-

derek k/ķ - g/ġ arası K/Ķ olur. Bazan daha ileriye giderek önce g/ġ olur, sonrada gevşeyerek ġ olur.

6. Ekteki k/ķ Unsüzleri düştüğü zaman Unlülerde darlaşma olmuşsa genellikle k/ķ Unsüzünden önceki Unlü uzar, ek -cīm, -cīk şeklini alır, darlaşma olmamışsa k/ķ Unsüzünden önceki Unlü genelde uzamaz.

Kullanılışı şöyledir:

1. Şahıs teklik:

nöğürecem(XXVI/15), ölecen (XXIII/185), virecem (XXI/271), yuyacāım (X/240), dutacam (IX/112), çıkıcıyım (VII/62), bilemeyecāım(VI/237), hatırlayanıcam(1/59)

2. Şahıs teklik:

verecēñ (XV/49), ne edecēñ (XIV/26), bakacañ (XI/122), annıyacāıñ(VIII/79), gidicīñ(VII/77), alacaķsıñ(VII/143), yidireceksıñ(VII/65), yapıcīñ(VII/8), vuracaķsın(VI/326), bōlmīcin(VII/9), nābacaķsın(VI/200) gecikmeyeceksin(VI/330)

3. Şahıs teklik:

yumuşaycaķ(XXIII/193), göndürecēse(XXI/4), gelmēceK(xıı/33), olmīcıĶ (VII/31),

1. Şahıs çokluk:

yapacāız(XVIII/22), gedemēcez(XIII/121), alaċıyık5xı6127), evlenecāız (VII/216), çıkarıcıĶ(VII/32), idecāız (VI/62), çalacaz(XII/72),

2. Şahıs çokluk:

basacaķsınız(IX/159), deyeceksiniz(XIV/3), sarılacaķsınız(XVIII/24), Metnimizde geçmemekte fakat 2. çokluk şahısta, gideceniz, geleceğiniz, yapacağınız şeklinde, ek -eceniz, -acanız şeklinde de kullanılır.

3. Şahıs çokluk :

vuracaĶlar (VI/195), daķacaĶlar sa (II/46)

156. *. VI. Emir ekleri : Derlediğimiz metinlerden emir eklerinin kullanılışını tam vermek oldukça zor. Metnimizden bulabildiğimiz örneklerimiz, bölgemizde ekin kullanılışı şöyledir:

1. Şahıs teklik:

bulayım (XVII/277), doymayın (XXVII/192), göndürüyün (XIV/153), affe-
diyın (XIV/160), yatıyın (XIII/160), oluyun (XII/27), n^öürüyün (XII/
25), biliyim (XI/99), gurtulayım(X/42)

2. Şahıs teklik :

İkinci teklik şahsın emir şekli fiil kök veya gövdesinin eksiz,
yalın haliyle olmaktadır.

3. Şahıs teklik :

bağlasın (XII/194), yıkılsın (XIV/90), dursun (VI/4)

1. Şahıs çokluk :

deyelim (XIV/3), danışalım (XIV/4), göçürelim (XVIII/14), gidelim(X
/49), g^âçalım (VII/39)

2. Şahıs çokluk :

g^înamayın (XXIII/74), vermeñ (XIV/144), g^ötürmeyin (XVIII/20)

3. Şahıs çokluk :

-sınlar/-sinler, -sunlar/-sünler, sınlar/-sinler, -sunlar/-sünler,
-sinnar/-sinner, -sunnar/-sünner

Derledeğimiz metinlerde 3. çokluk şahsın emir çekimine örnek bula-
madık.

157. *. VII. Şart eki : Şart eki yazı dilimizde olduğu gibi -sa/-se
şeklinindedir. Ekin kullanılışı da yazı dilimizde olduğu gibidir.

1. Şahıs teklik: (-sa-m/-se-m) virsem(VII/63), bulursam(XI/35)

2. Şahıs teklik: (-sa-n/-se-n, -sa-ñ/-se-ñ) görseñ(II/17), ossañ
(IV/38)

3. Şahıs teklik : (-sa/-se) geldiye(XIII/174), göndürec^êje(XXI/4)

1. Şahıs çokluk : (-sa-k(K)/-se-k(K)) sa^ğlasa^ğ(XXVII/209), isdedi-
seK (VI/90)

2. Şahıs çokluk: (-sa-nız/-se-niz, -sa-ñız/-se-ñiz, -s^âız/-s^êiz)
virirseiz (VI/220)

3. Şahıs çokluk: (-larsa/-lerse, -salar/-seler) dakacaklarsa(II/
46), verilerse (XII/48), diğer şekil için örnek bulamadık.

158. *. VIII. İstek eki : İstek ekinin kullanıldığı şekiller derlediğimiz metinlerde çok azdır. Bölgemiz ağızlarında istek ve emir ekleri ortak kullanılmaktadır. Dikkat edecek farklılık 1. çokluk şahsın emir çekiminde şahıs eklerinin genelde 2. tip şahıs ekleri olmasıdır. gidek, gelek, yapak vb. gibi. İkinci husus da, 3. çokluk şahsın emir çekiminde -ası/-esi gelecek zaman partisibinin özellikle beddua ederken kullanılmasıdır. gıranar girecceler (X/228)'de olduğu gibi.

1. Şahıs teklik : çekdiriydim (X/114),

2. Şahıs teklik : vireydin (VI/215)

Diğer şahısların çekimi için metinlerimizde örnek bulamadık.

159. *. XIX. Gereklilik eki : Derlediğimiz metinlerde sadece birkaç örneği bulunan gereklilik kipinin kullanılışı yazı dilimizde olduğu gibidir. Bu kip bölgemizde zaten az kullanılmaktadır. Onun yerine, o görevi yapacak başka şekiller tercih edilmektedir. Bu şekil: -ması/-mesi lazım vb. şekillerdir. cırıda yakın olması ilazım (IX/180) basıP çekivirmen ilazım (IX/14) örneklerinde olduğu gibi.

Metinlerimizde geçen gereklilik kipinin kullanılışı şöyledir: sas kenarı olmalı (VI/11), senin eli balamalı, benim de ayı balamalı yemeliyiz (XVI/70)

E K - F İ İ L (Cevher fiili)

160. *. Cevher fiili, kendi başına hiç bir manası olmayan, normal fiil çekimlerinin birleşik çekimini yapmakta ve isimleri fiilleştirmekte kullanıldığı için "isim fiili" de denilir. Cevher fiili hiç bir yapım eki almaz, hiç bir isim veya fiil gövdesi meydana getirmez, yalnızca yanına geldiği isim veya fiil şekli ile birlikte açık bir mana kazanır, belli bir vazife görür. Bu fiil ET.'de er- şeklinde idi. Normal bir yardımcı fiil olan er- fiili Batı Türkçesinde -r sesi düşerek, kalan e sesi de e i değişmesi ile i- şeklini almıştır(90).

i- fiili bölgemiz ağızlarında kalını ve yuvarlak şekilleriyle birlikte dört şekilde kullanılmaktadır. Böylece i- fiili bölgemiz ağızlarında uyuma da uymuştur. Fiil bölgemizde i-/ı-, ü-/u- olarak, dar-düz ve dar-yuvarlak ünlüler olarak kullanılır.

Zaman zaman i- yardımcı fiilinin, isim veya fiillere bağlanırken düştüğü, ünlü ile biten fiil veya isimlerden sonra geldiğinde ise araya y yarım ünlüsünün girdiği görülür. Kullanılışı şöyledir:

oynarlardı (I/22), varımış (I/37), nalband ıkan (I/16), iyiye(II/166) dir imiş yatır ımış (II/66), varıkana (VI/54), gitdimiydi (VI/63), büyü-şur umuş(VII/28), oturmuş (VII/84), var imiş (VIII/2), bozmazdın(IX/48), nazar ısa (IX/109), durduğ (IX/220), yōuka(IX/5), türkiydi(X/76), ğum udum (X/83), eTdim idi(XII/4), yunukana(XXI/90), gendimiziyiz (VII/193), derimişdir(XXII/2)

S I F A T - F İ İ L L E R

(Ortaçlar- Participle)

161. *. Partisipler, nesnelere hareket vasıflarını karşılayan fiil şekilleridir. Partisiplerde hareket ifadesinden başka zaman ifadesi de vardır. Partisipler zaman ve hareket mefhumunu muhafaza eden, fakat isim gibi kullanılan, isim gibi çekilen fiil şekilleridir(91).

Yazı dilimizdeki kullanılan sıfat fiiller aşağı yukarı bölgemiz ağızlarında da tam olmasa bile çok yakın şekilde kullanılmaktadır.

1. -dık/-dik, -dıK/-dik, -duK/-duk, -duK/-duk, -dıġı/-diġi, -diin-
nan/-diinnen, -dıu/-duu, diında, -diından, -diını, -diine, -diin, -duhu
(-H -k) deġiřmesi ile

2. -an/-en

3. -ası/-esi

4. -ıcaK/-icek, -ucaK/-ücek, ecek, -caK/-cek(ve bu eklerin k/k

Ünsüzlerinin patlamasını kaybetmiş -K/-K'lı şekilleri)

5. -maz/-mez

6. -ğın/-gin

Kullanılışları :

1. -dik/-dik:

verdikden sonra (I/5), duTdūyynan(XVIII/53), duTduhu yer(XVI/3), olduđu-
nu (I/37), bildiimiz kePcelerden (II/126), alındıKdan söra (III/13),
götürdüü eşyālar(III/70), dökdükden giri(IV/33), bişirdiğ gibi(IV/46),
hotamşın oldu yir (VI/2), giTdide (VI/21), kaçdığınan(VII/50),
...na göduum(VII/35), zor olduğ uçun(IX/34), gönüP göşdüüm arkadaşlar
(XIV/79),

2. -an/-en :

şeker dāidan(II/63), uyuyan (III/46), deyen (XIII/128)

3. -ası/-esi (92) :

tükenece (XII/24) < tükenesice, doyasıya (X/106), varasıya (XI/105)
alasıya ğadar (XX/97), yāasıya (XX/34), ğıranar ğirecceler(X/ 228)
yatasıca(II/17)

4. -acaK/-ecek :

çinneneceK yir (XXVII/26), bayraK dikilecei gün(XIII/42), alacaK va-
kıT (XIV/24), daKmacağ olan (XIV/41), yiyecāımız (VI/116), hamama ği
decēinde (III/20),

5. -maz/-mez :

ğazzık geşmez yaylası (VIII/95), aT dolamaz hayaT (II/37)

6. -ğın/-gin :

alışğın aT (IX/183)

Verdiğimiz örnekler dışında partisip ifadesi taşıyan ve bölgede çok sık olarak kullanılan şu şekiller de vardır.

duyuşumuz (II/239) "duyduğumuz kadar, duyduğumuza göre"

biTdimidıya (II/169) "bittiğinde, bittiği zaman"

aTdım (VIII/125) "attığı zaman"

öTdümüydü (VII/20) "öttüğü zaman"

ğaKdımđıya (XII/150) "kalktığı zaman"

yıkadıKımydıya (XXIII/32) " yıkadığımızda, yıkadığımız zaman"

verdiğimiz örnekler genellikle -dıK/-dik sıfat fiilinin yerine kullanılan bölgemizdeki kullanılışlardır.

Z A R F F İ İ L L E R

(Ulaçlar-Gerund)

162. *. Gerundiumlar, hareket hali ifade eden fiil şekilleridir. Bunlar şahsa ve zamana bağlanmayan mücerret bir hareket hali karşılarlar. Hal ve durum karşılayan kelimeler zarf olduğuna göre gerundiumlar fiillerin zarf şekilleridir. Bundan dolayı gerundiuma zarf fiil diyebiliriz. Gerundiumlar, ya zarf şeklinde tek başlarına kullanılırlar veya yardımcı fiillerin önüne gelerek birleşik fiil yaparlar(92). Bölgemiz ağızlarında kullanılan zarf fiiller ve kullanılışları ise şöyledir:

1. -a/-e, -ı/-i, -u/-ü
2. -°p, -°b, -°P
3. -araK/-erek, -araK/-ereK, -araK(dan)/-ereK(den)
4. -Kana/-ken, -Kana/-kene, -Ka/-ke
5. -ınca/-ince, -uncu/-üncü, -uncı/-üncü, -ıncaK(K)/-inceK(K), -uncuK(K)/-üncük(K), -uncuK(K)/-üncük(K), -ıncağıl/-inceğıl
6. -ışın/-işin, -uşun/-uşun
7. -ıcı/-ici

Zarf fiil eklerinin bölgemizdeki kullanılışları :

1. -a/-e, -ı/-i, -u/-ü :
- titiriyi ğalır (XII/165), dōke dōke (XI/64), ede başlallar(XIII/40), davıl çala çala (XIII/50), dura dursun (VI/53), alı ğomuş(VI/278), ğülüşe oynaşa (XI/84), oturu ğel (XIV/24), ğöle ğöle (XIV/163),to-

huşlayı tohuşlayı (XVI/81), işdiyi geldik(XIV/3),

Yalnız sallıy sallıy (VI/55) örneğinde -a zarf fiil eki düşmüş ve y yarım ünlüsü bu ekin görevini yüklenmiştir. Benzer durumlar bölgemiz ağızlarında zaman zaman görülmektedir.

2. -°p, -°b, -°P :

sarıb çıkarıyollar (V/14), alınıP virilip gidiliyor (VI/162), olup (IX/14), ekiP ğaldırıyoruz (IX/20), ğılıP uzanıP alacan (IX / 181), birleşip (XI/164), gezip yördür (XII/32), ğonuP göşdüm (XIV/79), ova- lıP (XV/43), soyunuP (III/25),

3. -arak/-erek :

öşür olarakdan (I/62), durarakdan (XXV/5), dökerekden ğuruduyon (XV/ 43), sökurdanaraĸ (XIII/134), gelerekden (IX/256)

4. -kan/-ken :

dirke (II/38), gelin gelirken (III/78), haşlanırka (IV/35), bişerkene (IV/35), yaPdırırken (V/13), durukana (VI/46), çıkarĸan (VI/139)baı- rıka (IX/79), yalvarıka (XII/7), durdururĸan (XIII/39), gelike (XIII/ 100), yunuĸana (XXI/90)

5. -ınca/-ince :

ğuruluncuya adar (II/67), gelinciye adar (II/85), gelince (II/21),yı- kayınca (II/15), öplünceĝil (XII/103), ğatılinciyä adar (III/66), otu- runca (VI/9), asınca (VI/49), sürünce (VI/203), dayanıncı (VI/ 292), açılınca (IX/94),ĝörmüyinceĸ (X/57), döunca (X/85), olıncı (XI/ 104), gelin olıncıĸ (XI/152), efendın oluncuĸ (XI/160), ğaĸınca (XIII/84), gelinceĸ(XVII/10), bulununcaĸ (XVIII/94), aTladıncıĸ (XXIII/113),

6. -ışın/-işin :

girişin (VII/23), dinemeyişin (VI/140), düşüşün (VII/164), yatışın (VII/233)

7. -ıcı/-ici :

verici olurlarsa (III/3), metnimizde tek örnek

F - E D A T L A R

163. *. Edatlar, yalnız başlarına anlamları olmayan, yalnız gramer görevleri bulunan sözcüklerdir(93).

164. *. Edatlar hiç bir nesne veya hareketi karşılamazlar. Edatların içinde bir kısım tek başına da bir ifadeye sahip olabilir. Fakat bu ifadenin anlaşılması için de diğer kelime, kelime grupları ve cümlelere bağlanması lazımdır(94). Bölgemiz ağızlarında kullanılan edatlar görevlerine göre şunlardır:

165. *. 1. Ünlem edatları : Bu edatlar sevinç, keder, nefret, heyecan gibi ruh durumlarını ve tabiat seslerini, seslenmeleri, tasdik, red, sorma, gösterme gibi beyan şekillerini anlatan edatlardır. Bunlar beş grupta toplanırlar(95)

a) Ünlemler :

hay bacım (XII/36), ğız baĸ (XII/39), al hā (XIII/109), vāy gidi gün-
ner vāy (XX/18), oh̄, şindi duun yapılmıyo kı (XX/23), eyvāh (II/165)
tūh delimin nē̄erif (II/24), ē̄ elin içinde (II/10), ē̄ ne olacaĸ(VII/5)
ā̄ burda bi altın var (VII/204)

b) Seslenme edatları :

ay bacım (II/32), ha amaroĸlu (XIII/168), ulen çek şuna daya (VI/208)
hay ğuzum (IV/25), hay bacım (XII/36), ulen oynuyollar (VI/6), len,

93- Tuncer Gülensoy, Kütahya ve Yöresi Ağızları, s. 114

94- Muharrem Ergin, Türk Dilbilgisi, s. 348

95- Tuncer Gülensoy, a.g.e. s. 114

yā bir kile buda vir (VI/v11/6), yavı, yāu, yav
 ne gūlüyorsuus be (VI/229)
 çocūum ya (IX/244)
 dē baçalım, dē geline ne vereceñi (XIII/66)
 hadin hadin (XIV/24)

c) Sorma edatları :

acaba bunun sāıbı sı nā adar gözeli (VII/270)
 len bunnar niye topallıyır (VII/18)
 ne gūlüyorsuuz bē (VI/229)
 ne idiyon len (VI/26)
 delimin nē şerif (II/24)
 a ğel ne yapacan (IX/151)
 nirde yimeK nirde işmek (X/109)
 alıllardı sahir (XII/109)
 ne biliyin (XII/158)

d) Gösterme edatları :

ihı gine gedebilirdim yok (XII/37)
 te buñar yerden (XIII/171)
 hā işde yūssūk ğapadı rız (XV/46)
 dē nirelere geldi (VI/56)
 tā mersine buynuza ğeder (XII/50)
 hōle bi yir yapallardı (XI/327)
 dēa (XXI/91)

e) Cevap edatları :

değil (I/2), daıl (VI/104), dēil (IX/58), pekiyi (VII/67)
 eh ne deyelim (XIV/3)
 yō ağlaşırsanız çığırmacağız (XIV/70)

2. Bağlama edatları :

a) Sıralama edatları : Bölgemizde kullanılan sıralama edatları yazı dilimizde kullandığımız ve, ile, ilen edatlarıdır. ve edatı çok az kullanılmakla beraber diğer ikisi oldukça sık kullanılmaktadır. Bunların zaman zaman kelimelere eklendiğini ve uyuma uyduğunu görmekteyiz.

b) Denkleştirme edatları :

yahıt (I/6), yāyT (IX/18), yāyT (VI/152),

c) Karşılaştırma edatları :

yahıt..... yahıt, yahıt salonda yatıt evde (I/6)
 biri.....biri , biri gısıraK biri erkek gısm (I/9)
 bi.....bi, dünya bi yanna sen bi yanna (VII/139)
m/ml.....m/ml....., şeker mî yinir lçkum mî yinir(III/74)
da.....da....., vuran da benim yapan da(VI/220)
 bir.....bir....., bir buçak yahıt bir demir(II/146)
 bi..... bi....., bi tekini bubam bi tekini bunnar (II/48)

d) Cümle başı edatları :

ēer (II/244), eğer (IX/141), dāa (VIII/76), fakat(I/70), yāni (I/88)
 emme (XII/34), amma (VII/155), zire (IX/77)

e) Sona gelen edatlar :

dāı (I/74), dāa(II/8), dahı (VII/129), daha (VIII/41), tāa(XVI/78),
 ki edatı daha önce ele alındı
 değil, cevap edatları bölümünde verildi

166. *. Son çekim edatları : ile edatı bölgemizde en çok kullan edattırdiyebiliriz. Kullanılıştta ekleşmiş olmasına rağmen, ile şeklinin yuvarlaklaşarak uyuma uyduğunu, bazan ön ünlüsünü kaybederek -la/-le şeklinde ekleştiğini, bazan da ekin instrumentel ekini bünyesine almış olurtük kullanıldığını görüyoruz. Hatta ek gerileyici benzeşme ile -nan/-nen şeklinde de kullanılır.

ceviz içinnen (X/210), elinnen(XI/55), onuffıulan (XXVII/67), onula(XXI/63), duāyılan (III/60), yılannıynan (VI/16), onulan (VII/3), emriynen (VIII/23), sennen (VII/148), ğomşularınlan (IX/131), düvenne (XX/36), buçāılan (XXIII/215), parasıylan (XXI/81), cümbüşüle(XX/20), tasınan (II/68), et suyunnan (II/88)

için:

alaTmağ uçun (XI/27), ğaşmağ uçun (XII/96), benim uçı (VII/124), ağlatmağ uçı (XXIV/18), almanıñ uçı (XI/126), sıkı şdıрмаğ uçün(II/160) ödemeğ için (II/160), olduğu uçun (IX/34), yeme uçı xvi/65),

gibi :

buranı ğiml (X/23), şimdiki ğibi (II/4), geldiğ ğiml (VII/199), ğüdüs ğiml şeer yok (VI/265), ğibi (V/31)

kadar :

alasıya ğadar (XX/27), perşembe gecesine ğadar (I/15), billerē ğadar (VIII/65), bu saç bü ğadar ğözel (VII/170), ğadağ (XVIII/100)

ki edatı :

dūün yapılmıyo kı (XX/ 25), dūün yok kı (XX/25), yapılmıyo kı(XX/23) bağdı ki (II/3), dımiş kine (X/203), dımiş kına (X), mesela kim (VIII/30)

S O N U Ç

Fonetik ve şekil olarak Karaman merkez ve merkeze bağlı köylerden bir kısmının ağız özelliklerini inceledik. Derleme yapmış olduğumuz yerlerin , aşağı yukarı Karaman merkez ve bütün köylerinin ağız özelliklerini aksettirdiği kanaatindeyiz. Tezimizin giriş bölümünde ise Karaman ve civarına yerleştiği kesin bilinen Oğuz Boyları , aşiret ve cemaatler hakkında bilgi verdik. Şimdi Doç. Dr. Tuncer Gülensoy'un "Kütahya ve Yöresi Ağızları " adlı eserindeki ağız özelliklerini verdiği Oğuz Boyları'nın ağız özelliklerine göre bölgemizdeki özellikleri karşılaştırmak istiyoruz. Bu değerlendirme, Karaman ve yöresine yerleştiği belgelenmemiş olan diğer boyların da Karaman ve civarına yerleşip yerleşmediği hakkındaki kanaatlerimizi etkileyebilir zannediyorum.

1. Oğuz-Türkmen özellikleri(96):

a) Oğuzların büyük bir çoğunluğu ilk hecelerde kapalı e'yi benimsemişlerdir. Karaman ve yöresinin tamamında yaygın bir kapalı e kullanımı vardır. Bu durum, haberleşme araçlarının etkisiyle Karaman merkezde daha az, çevresinde daha yaygındır.

b) Kök-Türk, Uygur metinlerinde ve diğer Türk şivelerinde olduğu gibi bölgemiz ağızlarında da ilk hecedeki asli uzun ünlüler çok sık rastlanırsa da hala ' vardır.

c) Türkçenin her kolunda olduğu gibi bölgemizde de diş ve diş eti ünsüzleri ile y ünsüzü yanlarındaki ünlüleri inceltirler.

d) Bölgemiz ağızları da Oğuz-türkmen lehçelerinde olduğu gibi b-yönündedir.

e) Bölgemiz ağızlarında da Orhun Kitabelerinde bulunma ve ayrılma

96- Tuncer Gillensoy, Kütahya ve Yöresi Ağızları , s.126

Z. Korkmaz, "Eski Türkçedeki Oğuzca Belirtiler" Bilimsel Bildiriler, Ank 1
s. 433-446

hali ekinin aynı olmasının izleri vardır. Yapılacak daha geniş bir araştırmada daha çok örnekler bulunacaktır.

f) Oğuzcada görülen kelime başında h- ilişkisi bölgemiz ağızlarında da vardır.

g) Kaşgarlı'nın bahsettiği, -r ile biten fiillere gelen geniş zaman çekiminde kolaylık için, Oğuzların bu ardarda gelir r'lerden birini attıklarını bildirdiği hüküm bölgemiz için de geçerlidir.

Tesbit ettiğimiz bu özellikler Karaman ve yöresinin tamamen bir Oğuz -Türkmen diyarı olduğunu göstermektedir.

II. Kınık Boyu dil özellikleri ile bölgemiz ağız özelliklerinin karşılaştırılması (97):

a) ET.'deki nazal n sesi bölgemizde olduğu gibi yaşamaktadır.

b) ET.'deki kelime başı k/ç tonsuz damak ünsüzlerinin tonlularak g/ğ'ya dönüşmesi hadisesi bölgemizde yaygın fonetik hadisedir.

c) Kınık boyunun dil özelliklerinde k h değişmesi yoktur. Bizim bölgemizde ise bir kaç yerde bu özellik vardır. Biz, bu durumun daha önce yaygın olduğu ancak bu gün sadece o yaygın fonetik hadisenin izleri kaldığı kanaatindeyiz.

d) Geniş zamanın çekiminde r ünsüzünün bulunduğu fiillerde geniş zaman ekinin düşmesi hadisesi bölgemizde de mevcut hadisedir.

e) Şimdiki zaman eki -yor'un -r sesi genelde düşmektedir. Çekim -yom, -yon, -yo, yanında -yım, -yın, -yı şeklinde de olmaktadır.

97- Tuncer Gülensoy, Kütahya ve Yöresi Ağızları, s. 127

Z. Korkmaz, "Anadolu Ağızlarının Etnik Yapı ile İlişkisi Sorunu" TDAY 1971

f) Belirli Ünlülerin etkisiyle Ünlü incelmeleri bölgemiz ağızlarında da olmaktadır.

g) Kınık ağzının gelecek zaman ekindeki -a/-e sesini kaybetmesine karşılık, Karaman ve yöresinde bu durum az görülür.

h) Ünlülerin düşmesinden mütevellit uzun ünlüler dışında bölgemiz ağızlarında da asli uzun ünlülere rastlanmaktadır.

i) Görülen geçmiş zaman kipi dışında bütün kiplerin çekiminde birinci şahıs için -n ünsüzünün kullanılması bölgemiz ağızlarında da mevcut durumdur.

III. Avşar Boyunun dil özellikleri ile bölgemiz ağız özelliklerinin karşılaştırılması (98):

a) Kelime başında k-/k- > g-/ğ- değişmesi bölgemizde de olmaktadır.

b) r ve l ünsüzlerinin düşmesi bölgemizde de olmaktadır. Fakat yaygın değildir.

c) Bölgemiz ağızlarında da r > l değişmesi olmaktadır.

d) İki ünlü arasındaki n, ğ, y, ğ damak ve yanak ünsüzlerinin hece kaynaşması ile eriyip kaybolmaları ve yanlarındaki ünlüleri u-zatmaları hadisesi bölgemiz ağızlarında da olmaktadır.

e) Geniş zaman olumsuz şeklinin -maz/-me eki ile kurulması l.çokluk şahıs için geçerlidir. Sadece bir kaç köyde olmaktadır.

f) ET.'deki -kına/-kine pekiştirme edatının çekimli fiiller yanında bulunması bölgemiz ağızlarında da olmaktadır.

g) -ışın/-ışın zarf fiili bölgede yaygın olarak kullanılmaktadır. Ancak bizim derlemelerimizde sadece bir köyde rastlayabildik.

h) Bölgemiz ağızlarında gelecek zaman ekinin -cah şeklinde kulla-

i) ET.'deki di-, vir-, yi-, fiillerinde olduğu gibi i'li şekiller bazan muhafaza edilmiş, bazan da kapalı e olmuştur.

j) İç ve son seste -k > -ğ, -k- > -ğ- değişmesi yaygın değildir, fakat yaygın bir kullanışın izleri vardır diyebiliriz.

k) Şimdiki zaman ekinin düzleşip diftonglaşması yörede vardır

l) Çekimli fiillerde 1. şahıs eki olarak -m ve -n karışık olarak kullanılmaktadır.

m) Gelecek zaman ekinin darlaşması ve hece kaynaşması ile -cīm, -cīk, -cīfiz şeklinde değişmesi bölgemizde de bazı köylerde vardır.

III. Salur Boyunun dil özellikleri ile bölgemiz ağız özelliklerinin karşılaştırılması (99):

a) İlk hecede asli uzun ünlüler vardır. Çok yaygın değildir.

b) Kelime başında b- > p- değişmesi çok nadirdir.

c) Kelime başlarında d- > t-, g- > k- değişmesi çok nadirdir. ET.'deki k- ve t- seslerinin korunduğu örnekler vardır.

d) yoru- yardımcı fiilinin geniş zaman çekimi ile kurulan yorur şekli ve sondaki -r ünsüzünün düşmesi ile -yoru şekli hala yörede daha yaygın şekilde mevcuttur.

e) -k > -ğ ve -k- > -ğ- değişmesinin örneklerivardır fakat yaygın değildir. Ancak bu bir kaç örneğin eskiden bu kullanışın yaygın olduğunun izi olduğu kanaatindeyim.

f) Kelime başlarında kuvvetli vurgular ve uzunluklar bölgemizde olmamaktadır.

g) Kelime başındaki tonsuz orta damak k-'lerinin tonlu gırtlak g'sına dönmesine rastlanmaz.

h) Çekimli fiillerde 1. şahıs teklilik eki -m'dir. Fakat çokluk ekinin -k > -ğ olması nadir rastlanan bir durumdur.

i) Kadar edatının yerine -dan/-den ekinin kullanılmasına hiç rastlanmaz.

j) Gelecek zaman ekinin kalınlaşarak hep kalın şeklinin kullanılması bölgemizde rastlanmayan bir durumdur.

IV. Kıpçak dil özellikleri ile bölgemiz ağızlarının karşılaştırılması (100):

- a) n > y değişmesine bölgemizde rastlanır.
- b) Geniş Unlülerin darlaşması bölgemizde olmaktadır.
- c) y > c değişmesine rastlanmaz.
- d) ç > ş değişmesi bölgemizde görülmektedir.

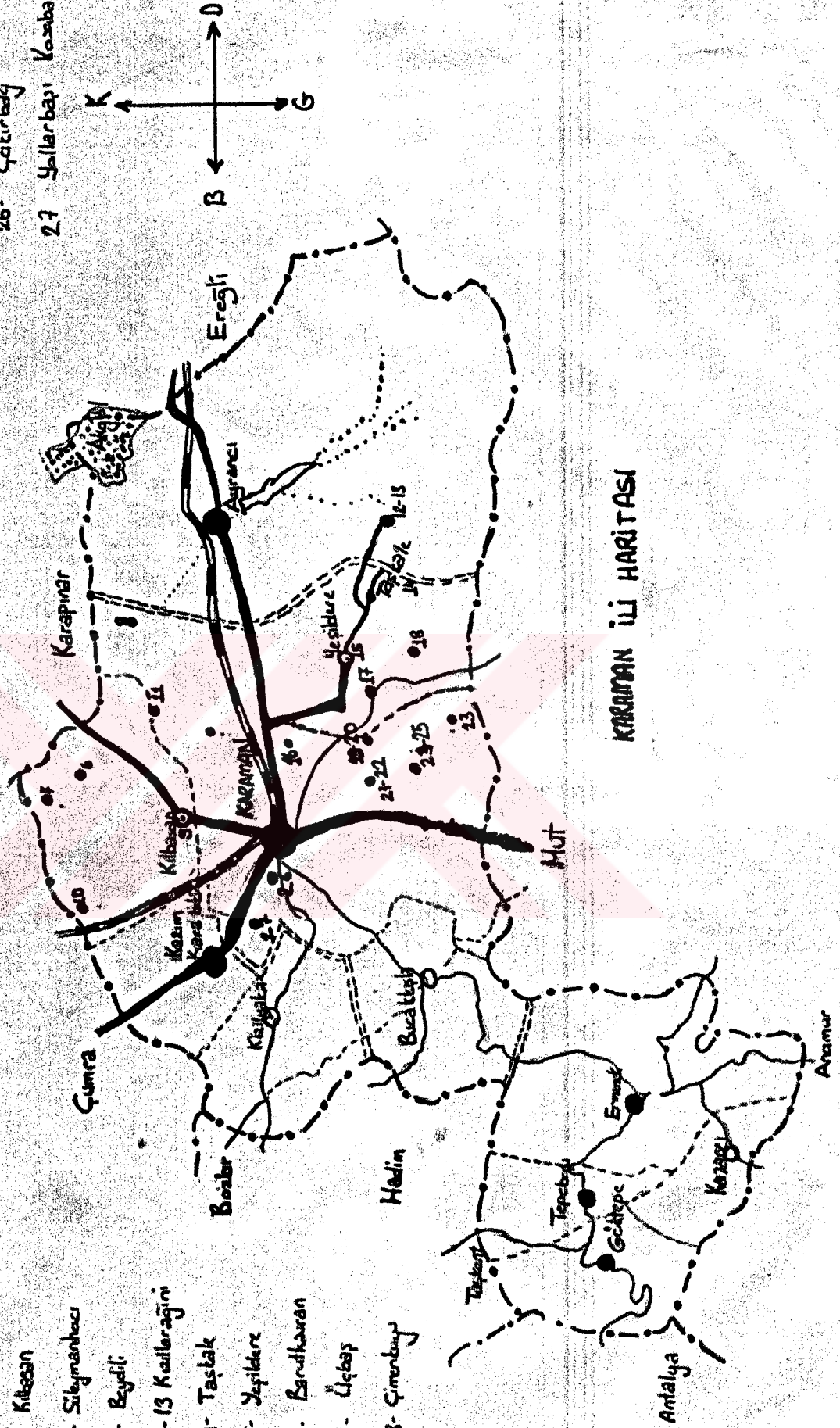
Karaman ve yöresi ağızlarında, Oğuz-Türkmen dil özelliklerinin tamamı vardır. Bunun yanında yukarıda saydığımız boyların dil özellikleri de kısmen vardır. Fakat üç boyda da ortak olan özellikler genelde bölgemiz ağızlarında vardır. Bunların yanında Kıpçak dil özelliklerinden bölgemizde yaşayanları vardır. Zaten giriş bölümümüzde bu bölgeye Kıpçak, Avar, Peçenek gibi Türk unsurların gelmiş olduğunu belirtmiştik. Dil özelliklerini bildiğimiz başka boylar yoktur. Fakat bölgemize diğer boylardan da geldiği kesin olanlar vardır. Onun için Karaman ve Yöresi için diyebileceğimiz, burada tamamen bir Oğuz bdyaları ile diğer Türk unsurların az da olsa karışıp kaynaştığıdır.

Konular ve Sayıları

- 1-5 Karanlık
- 6- Karacabren
- 7- Eğilmez
- 8- Akçayırık
- 9- Kılıbasan
- 10- Süleymanlı
- 11- Beydili
- 12-13 Kavullerağını
- 14- Taştak
- 15- Yayılcı
- 16- Barutkaran
- 17- Ülebaş
- 18- Çimenbuğ

Konular ve Sayıları

- 19-20- Sarıkaya
- 21-22- Başharman
- 23- Gülbere
- 24-25 Alpınar
- 26- Çatırbağ
- 27- Yollarbaşı Kömbası

KARADENİZ İLİ HARİTASI

Anlatan : Ali Ö zpeynirci yaş 66

Derleme yeri : Karahan

Konusu : Karışık

-1-

ğarananın adetleri, misafirperverler, gönüğe severiz hepimiz. gelip
gidenimiz eksik değil. bu ususlarda çok çiyiz. mesela biz kız tarafı-
yız, olan tarafı da gelir. annesi bábası düğün olurlar. annaşıkları
vaqıt, kız olanı, olanın kızını görür. annaşabiltiler ise, sözlerini kabul
5 ideller ise verilir. verdikten sonra söz keseller, bir loğum yerler.
ondan sōna nişan merasimni yapallar. yahıt salonda, yahıt evde. esgiden
evlerde yapallardı. evlerde yapardı esgiden, büyük evlerde olundu.
gelillendi gönü gönüşu, hisim ahraba. çayrılar nişan merasimni ya-
pallar. dāvetiye göndeririz. ağır yani büyük taraflarımıza hediye ola-
10 rağdan ağır hediye göndeririz. onnar da geliller. düğün va'udına gādār,
onnar da hediye getiriller, onnar da bir hazırlık yapallar. onnar da
hediye getiriller. ondan sōna düğünü yapallar. esgiden köçek filan ge-
tirillendi, çalgıcılar gelir idi. köçekler de buralarda malē ara-
larında filan bulunur udu. çalgılar çalınırdı, köçekler de oynardı,
15 perşembe gecesine gādār, cumā gün gelin çıkarılırdı.

ben esgiden nalband idim. nalband ıkan örsünülz olur, çetiçlerimiz
olur. nallı m'kinede k'esoriz, döğ'eriz, ondan sōna hayvana gıllanırız.
ğayın bābam var idi, nalband idi. ben de onun yanını şecri geldim orda
belledim. iki cins at var, biri gısrak, biri erkek gısmı, bunnar olur
20 at dağlarda yetişir, köylende yetişiyor. öğ'rek dellendi. diş ayvannar
dağda yayılır. bi ayğır omarı idāre eder idi. ondan yetişirdi onnar.

at ıla diynek oyunu oynallardı. atığ'erleller idi, iki taraf olul-
lar, on onbeş at o yanna, on onbeş at o yanna. oynadıkları vaqıt o ona
diynek atar, o ona diynek atar. hañgısı yetişdirebilise, o ona vurur.
25 vurduğı yenilmiş oluyor, oyundan çiyiyor

-bildiğiniz başka oyun var mı?

var. gezek dirdik. işi güçlü olan onbeş yirmi arkadaş malle malle gezerdik. gezek de diller, sıra da diller. onbeş gişi toplanır sohbet ideller, çalgı çalalları, oyun oynalları, turâ oynallardı.

30 turayı: bezi bükellerdi, gıvırıldı, bükürdi böyle böyle toplanırdı o. ona vurur, ona vurur sohbetler arasında. hikâye annadılar kitap okullar. işte berduş gısmı çalgı gısmına oynardı, berduş gısmı değilse bir guran okullardı, başga dini sohbet yapallardı bunnar olurdu

-Karaman'da Türkler'in dışında başka insanlar var mı?

35 şeyden var, bulgaryadan gelenler var. Usbaş köyü var, durayda var, gasabada varlar, dilbiyen var, bunnar bütüm muacır köyü. benim geşli -imde gavuruñ olduğunu bilmiyorum, varımış, ermeniler varımış. biz duyardıñ, söylellerdi. o zaman bıraktılar. o adamları sümüşler, ermenilerden görmedik.

-askerliğinizi ne zaman yaptınız?

40 asgerlii gırkdörtde gıtdim, yirmi dohuz ay asgerlik yapdım. otuzaltı ay üzerinden tesgerē aldım. afyonuñ galesini unudamıyorum. çok gezerdik orayı. hava meydanımız vardı. gendim havacıydım ben. ora vardı sōna oradam bizi şe ayırdılar, fırına ayırdılar. yirmidört ay orada galdım. uç ay bölükde galdım. asgeri fırında galdım ordan tēris olduh.

-bize biraz Karaman'ı anlatır mısınız?

45 garaman çok deışdi. hemen emen bir ucu dilbiyene vardı. bir ucu da neyidi, orğan bōázına, zengeniñ orğan bōázınā adar vardı. zefigene yahlaştı, fisandin sāasına, baraja gārşı yahlaştı. bir gısmı seleree gārşı yahlaştı. bir gısmı sı da cenasan var, gılbasan var, gılbasana yahlaştı. bu civarları duTdular. faPriğalar yapıılıyor, orlara şimdī işte,

50 cenasan yoluna filan çok büyük faPrikalar yapıyor.

kervansaray, şurda kervansaray hanıdı, çok büyük. zâten bütün ve-
sâiT aT araba üstüneyidi. yüzelli İkiyüz araba girerdi hanın İçerisine
kevransaray varıdı, devecihani varıdı bunnar. bunnar büyük hanıdı. de-
veciani burda sol taraftayıdı, hâlen daa var. kevransarayın az bu ta-
55 rafında, poyrazına düşer.

leçberler arpa, bûday, mısır, fasülle, nûT bunnarı ekelleridi. İ-
leşbeller, gavun ekellerdi, bunnarı yapallardı.

sannedersem, otuzüç yâiT otuzdört yâiT otuzbeş aralarında olsa
gerek, pek iyce hatırlayamaycam, gıTlıh oldu. esir duTdu devlet. kaç
60 avayı buyday galdırdıñ, mesele gâş tenike bûday, mal galdırdıñ, onuñ
uŞTê ikisini uçünü alıyordu. öşür olarakdan alıyordu. amma şimdi bun-
nar yoh, gâhdi. devlete veriyorduk, söna kaçahçılıK da yapıyorduk. me-
sele, harmanı galdırıyoruz, deneyi döKdük, ölçücü gelmeden çalıyorduk.
daa türkcesi birazını galdırıyorduk. öşürcü gelir onu tahmin İder, öİş-
65 meK yok ya, tâmininen yâni otuz tenike gırK tenike, yâiT elli tenike
yâiT yüz tenike onu keşfider. onuñ uŞTê ikisini, uçünü oraya viriyor-
duk.

benim zamânımda garamanda, güneş çuhulu bir, cumhuriyet İki, gâzi
çuhulü uç, uş dene çul varıdı. şimdi çul çoh. bi de esgi yazı çudan
70 hocalar varıdı. faKaT bizim çocuKluumuzda yasaıladılar. gizli çumuya
başladıh. kaçah çumuya başladıh, hocaların evinde. haTda ben uş güm
nü, dört güm nü gıTdim hocaya o zamannar bi şikâyet olmuş, candırma-
lar geldi, bastı. hocayı aldılar götürdüler, bize de birer ciPicik vur-
dular, govalâyivirdiler. bi daı gidemeyivirdik. cahil galdıK. yâni ya-
75 zıyı sönadan İrendik. çula gıTdim dördüncü sınıfa gadar, gıTdim, diP-
lâma almadıh. geçen sene diPlâmayı aldım. gece çuluna gıTdim diPlâma-
yı aldım.

-eskiden nasıl giyinirdiniz, nerden alışveriş yapardınız?

gendi doçuyan da vardı, malipoturacıdan da alan vardı. dikerlerdi terziler. bunnarı gullanırdıh. aynı şimdiki giydğimiz gibi, normal gömleK gibi giyerdik. pantullar bir gonya biçimi giyerdik, şalvar şeklinde, bir de pantolon. gonya biçimi olan şalvar, şindi adana şalvarı filan giyiyorlar ya aynen o şekil. arTli önlü. yāni hem arhadan açılır hem öñden. bi tarafı esgidimiydi arhayı çevirirlerdi. arhayı öñüne çevirirler ipiyce giyerlerdi onu.

85 çicciler, ileşberler çarış giyiyordu. onu da öküz gönünden yapıyorlardı. dikerlerdi adamlar, gendileri yaparlar, gendileri giyerlerdi. amma bizler esgideñ gondura vardı, gondura mes bunnarı giyerdik. bunnarı da esnaflardan alırdık, yāni yapan ustalardan.

Anlatan : Saadet Özpeynirci, yaş 68
 Derleme yeri : Karaman
 Konusu : Kız isteme, nişan, düğün

-11-

Kız isteme:

eskiden kız istemeye, iki büyük olurdu. mesela teyzesi ossun olanın halası ossun, işte büyükannesi ossun gidellerdi, bakallardı. bi iptima bakallardı. bakdı ki hoşuna gıtdi kız, gayri ona duñur çıkallardı. şimdiki ibi gayri olanı gızı gız olanı görmek filan yok. hani
 5 o zaman öle gari. anne boba filan beenirse, işte ona göre olurdu. geldiler gari, benim bunun, büyükannesi varıdı, gayın vâlidem geldi. biz de o gün çamaşır yıkâyyoruz. gayri hey yirleri temizledim, yolları şileri amma, hayat tabi ne de ossa şili daa hiş te yimek goymadım. yaşım gâşta daa ondört filan. bobaannem sağıdı. bobaannem didi ki, hadi
 10 gızım didi bi patetis oturt didi baña. e elif içinde ben bilmem de diyemedim. dışarı çıkdı bobaannem. şölē edeceñ gızum şölē edeceñ didi, tãrif itdi. onu goydum, o tãrif üzere, şimdiki ibi çay yõdu o zaman nar gahveyidi. hani böyle menşur dēilidi. gayfe yap gel yavrım sãdet didi. gayfeyi yapdım geldim gayri, onnara virdim şı itdim, biraz oturdular tabi. çamaşır yıkâyınca, mãñ olmâyalım, çocuñ da, annesine yardım idecek işi vardır didiler, çıkdılar gıtdiler gayri. bakdım ertesin, aradan iki uñ geçince, bubâm goynuna rahmetli nurda yatasıca bubacãızım goynuna öteyi beriyi almış gayri. fındık fısdık ne varısa almış gayri. bıceciK de gızım ben. bu da yanımız da şē idi o vâıtlar
 20 işte çıkdıydı işten. gayri bubacãızım o fındı fısdı aldı geldi. annem ırãmetli, ıccık bubam hovardaydı, çok hovardaydı, öle gelince, ne o didi. gine hangi kimler gelecek, hangi urusbular gelecek de didi aldıñ geldin didi. ırãmetli sus gıs sus, urusbu filan gelmeyecek didi. gızı viriyom gızı didi. tũh delimiñ neñerif sen didi. ben de o

25 zamanā adar ekmeñ tükendi öleyse buba didim, muTfaa ğaşdim. ğayri he-
meñ geldiler. dayıssı geldi, ağassı geldi, gine ğayın vālıdem gelmiş.
ğoñşum arkadaşım mar ben orāya bıraĳdım giTdim. ellerini öPdüm, ğayfe-
lerini yaPdım bıraĳdım giTdim. onnar ğayri gendi vaziyetlerine ğonuş-
muşlar. virmiş ğayri bubam bi geceniñ içinde. saat onbir onkiyē adar
30 oturdular. oldu ğayri. şunuñ buba yödu başTa, nolacaĳ bir anne, ök-
süz. ğayri bubam iki başını gördü ibi bişiy oldu. havasım mar ğızıma
nişan yapacam didi. ğaynınam, nolacaĳ şöyle bi aız dadı yitirirsin ay
bacım didi. yoĳ, benim köyden şıden davet ideceim çok didi. ben yap-
caım nişan, havasım mar didi. ğayri büyük nişan yaPdı bubacızım. on-
35 dan sōna o nişanda, ğayri beni giydirdiler, ğuşatdılar. ben de daı bi
yiri görmeyince, hatim çocū ibi giydirdiler. elimden dutuyorlar öle
öpüyom. ğoca hayadımız varıdı. böyle, at dolamaz hayaT, davar hayadı i-
bi. ora dolu ğayri. ğaynınam toplamış, biz topladıK dirke, oldu bi hay-
lı insan. nişan yaPdılar işTe. def çalar, söylemesi ayıP kötü ğadın
40 duTdu bubam, oynadılar, o zamannar onnar varıdı, menşurudu. çaldılar,
çıırdılar. o zaman şeker dāıdırlardı, nişanda bulğur vururlardı dāı-
dırlardı. yarı nōutlu buyday bulğuru vururlardı dāıdırlardı. ğırĳgün
filan nişanlılı ğaldım, ğırĳgün sōna düün yaPdık.

nişanda öle, bi gelinnik, nişannıĳ dikilirdi. biraz ğızıñ saçını
45 başını yaparlardı. öle tuhafiyeciye gidiyim, şı idiylim onnar yödu
bi çiçek filan daĳarlarsa işTe o. el öperke ne altın daĳacaklarsa da-
ĳarlardı. altını yüzü, ölanıñ dayıssı, halassı neyise işTe onnar
daĳarlardı. tābi zehin olan çok daĳardı. bi tekini bubam yaPdı, bi
bi tekini bunnar yaPdı. daĳdılar düündē ani, ğörüksün diyerek. ondan
50 sōna düüne ğaĳdı bubam. bazertesüñ başladı ğayri. perşembeüne ğa,
dar oldu düün. o ğüñ ğayri yimeKler döKdü bubam. yazıĳ, baKlavılı bö-
rekli, yaPdı ani allah razı ossun, yaTdı yirler nur ossun. orıya
vardık gelin vardık ğayri, ğolğola, o zaman ğoltuĳ dillerdi. şindi a-
ni nikahdan ğoluna daĳar olan gider ya. o zaman vardın mı ölanı içeri
55 saKlallardı. ölanıñ yihgesi filan, yāıT bir ğardeşi filan ölüne düşer

alır gelirdi. geliniñ yüzü ğapalı olurdu. ğayri olan yüzünü açardı, tokalaşardı. ondañ giri ğolğola girerdiñ. ğolğola girdiñfi olanna gelin bir odaya girellerdi. ğayri sen şeker götürüyoñ o zaman, o şekerini masa- niñ üstüne ğoyuyorsun. olana bi cāra yaķıyoñ, bi şeker viriyoñ. ē işte
60 ÖreTme şisi. Öredillerdi yapardı. amcalarınıñ ğarıları çok ğayri. ğay- niñam ne yimek dökrüñş episine. altı ğardaşlarıdı, ğayniñtangil.

-ne yemekler yapılmış?

yaPraq sarallardı, IPTima toyğa çorbasi bulallar. yaPraq sarallar- di, banya yapallardı. herkeş hāline ğöre hani, esgiden kebab menşur- udu. yourT çorbasını yarı noyTlu yaparlardı. baKlavi yaparlardı, düñ
65 diye ani. ğayri ğüyēi ğatallar gideller işte.

sōna gelin amama yapılırdı. gelin amamını da yaPdı bubacızım onu da yaPdı. çāriñ meseļa bütün hısım aKrabayı, bütün o aKrabalar gelil- ler ğayri hamama. çalallar çırıllar ğızlar. ğöbek var hamamañ o ğöbeç definen tasınan çalallar, ğızı dolandırılar. ğöbeç, içeri ğöbeç bi do- laşdırlar, dışarı ğöbeç bi dolaşdırlar. ğızlar aldırır türküyü hamamañ
70 içinde . vurullar ğayri oynallar, olan evi virir oranıñ parasını ğayri.

sabın dāıdır, esgiden ğızları alıllar geliller, yimeç ğollardı. hamandan çıkannar yimeç ğalırdı. hani yapallardı yimeç . ğayri o ğün düñ hamama , ğine çalallar çırıllardı, ğızlar. onūnan düñne başlanır.

-kiş yaklaşırken neler yaparsınız?

ğış hazırlıklarımız ğurudan başlar işte. IPTima nāneden başlarız.
75 yaPraq duzlama zamāni geldi mi, yaPraq duzlarız. salça zamāni geldi mi salça yaparız. fasille zamāni geldi mi fasille ğuruduruz. paTlıcan ğu- ruduruz. ben onu diyemem ğonfesyo yapañ. şimdi çōıldı, onu yapan onu yapıyor, ğuruTma ğurudan ğuruduyor. ē işte turşularımız ğururuz. al- lah nasib iderse aK fasillemiñ alır hazırlarız. patetis alırız, sōan,

80 sōñ alırız. hayırlı sıyla yidirmek nasıP iTsin tarhana yaparız, eriş-
Te keseriz.

-tarhanayı nasıl yaparsınız?

onuñ iPTima ununu yoñurun, yālı yoñurT çalañ ona. yālı yoñurdu çal-
dıññı salçalıK büberden dōrañ içine, nāne dōrañ, iriyhan dōrañ, çoğu-
lū ossun diyerek. bi de yoñurduñ, alabildiğine ununu yoñuruñ. ğayri o
85 iki üş gün ekşir. gelıñ gideñ ğarışdırıñ. sereñ onu güneşe ğayri. gü-
neşe sereñ tava geldi mi eliñle ovcalañ. ğayri eleñ eleKle ğalbırdan

çorbasını, suyunu ılık salan. ğıymā atarsın onuñ içine ğıymā va-
rısa, ğıymā yoksa et suyunnan yaparsın. onu ğayri ılık suda bular -
sıñ, fıkırdadı mı ğayri, iki çıkırdadıñ indiriñ ğayri. güzel sāde yāı-
90 nı ğorumanı, büberini atarım, salçasını iderim, yüzüne iTdiññi gü-
zel olur

-başka neler yapardınız? /

erişTe keserdik, horanta çuğa. ramazan geliyor diyi yuğalar ya-
pardık. erişTeler keserdik, arpa şēriye dökerdik. şimdiki İbi moda
maydı, çarşıdan filañ gelecek. hamurını yoñuruyof İşte aynı erişdeniki
95 İbi yumurtalı. ellerinde yuvarlallar, yuvarlallar, bölē ekseriye ğon-
yalılar onu çok yapıyor. onnar bölē büküyollar bayāı, incē ince kes-
yollar. esgiden müsāfirlie ğıTdik mi şimdiki İbi televizyonnan āşam
sabāı idelim dimezlerdi. esginiñ sohbetlerini açallardı ğayri yaren -
nikleri. herkeş başından geçeni, ölundan ğızından öle ğonuşullardı. ē
100 varlıı olan üzümünü ğordu leblebisini ğordu, bulğur vururduK, mısır
bulğurları, pancar ğaynadırdık, onnarı dōrar ğorduk, bir aKrabañ olur-
sa arabaşıya daveT iderdik. hani arabaşı çekerdik. bu gün aKşam bize
gelıñ diyi dāveT iderdik. gelillerdı ğayri hısım aKraba, onu ğorduk
yirdik, içerdik otururduk. sohbetimizi onbir onikiye adar yapardıK ğor
105 giderdik. esgiden anca bi radiyo vardı. ğıramofonumuz vardı bizim.

bubam cofcofluydu içiñ . ğıramofonumuz varıdı onu çalardıK. iyiydiK ani. kendi şiiimizde. zenginiiimiz de iyiydi. bubacazımñ vaKdı i-
yiydi.

-arabaşı demıştiniz, onu nasıl yaparsınız?

meselâ hamır rı bulamaç yapañ, dökēñ, o doñar sinide. esgiden m-
110 sırgalar filan boludu. haTdi hesabı mı marıdı. m sırgayı alırsıñ vu-
rursuñ. ğayri etiniñ öle pek inceciK diTmeñ. dideñ o şiiñ içine. çor-
bayı meyeneyiğavıracan yada. sâde yâında. eveliñ sâde yâları nerde
şimdi. sâde yâında ğavırırıldıK. meyhenesini bol yapardıK, bol salça a-
tardıK, bol büber atardıK. ğazanda ğayri öle bişiyleri sıralardıK. ğa-
115 zanda iderlerdi ani. öyle ev sohbeti olur, zâir hı sım aKra. öyle
yapardıñ ğayri. kimi benim bu yapardı. ohō , zilli maşalar, oynamalar
ğayri. o ğörsen vururlar yıkarlardı. vur paTlasın çatlasın ğayri. ara-
başayı gevene cezâ verirdik. o da yapardı bizim yaPdığımız şekilde o da
aynısını yapardı. lādes kemiı olur. o lādes kemiini saklalllar. lādesi
120 ğırışillar. şimdi boKus oynayyolar ya, onuñ heKāyesi, kim kimi yiñerse
o ona mıkāfaT viriyordu. arabaşı kime çıkıyorsa, o lādesi kim ğırıp
dakim aldadiyorsa ona çıkardı. meselâ obir haftaya ona çıkardı. eğlen-
mek için bunnarı yapardıK. başka bişiy, herkes, er atında, işinde gü-
cünde çalışıyordu. āşamdan āşama dōrt ğomşu gelir sohbet iderdik.

nazarla ilgili inançlar:

125 nazarı, onu bunuñ annesi çok iderdi, irāmeTli. ateşi yakallar, bi
yaramaz tavā olursa, kePçē olursa , bildiğimiz kePcelerden, onuñ içine
ğordu irāmeTli ğaynınam, şii. ğurşini eridirdi, onu suyuñ içine dōker-
di. hasTayı yatırırđı, üstüne bişiy örterdi. örtü üstünde ğalbırı ğor-
du. hasda ğalbıriniñ altında. onu paTladır. çāt çāt atıyorur. onu anne-
130 cēzim bilmezdi. benim annem pek allah adamıydı. işTe bunuñ anası ebe-
lenirdi, yapardı, onnarı filan bilirdi. o ğalbıriniñ içine yüzerliğ ğor-
du, duz ğordu, sarımsak ğabıı ğordu, ekmek ğordu, ayna ğordu.

-sünnet duğunlerini nasıl yapardınız?

vaKdı olan duğun yapardı, yemek virirdi. vaKdı olmayaniñ dōrt aKra-

bası gelirdi, sünnecci gelirdi çocu keserlerdi, yerine yatırırlandı.
 135 vaqdi olan çalgıcı dutar, çalgıcı gelir, yemēni verir, çocu gezdirirler, ata bindirirler. davıl zuma çalar. öñce çarşığı gezdiriller geliller. gerisiñ geriye getiriller, atdan çocu endiriller. sünnecci hazır olur. köçekler oynar, çalgılar çalınır. çocu alırlar geliller bir gişi çocu dutar, sünnecci sünneti ider, yerine yatırır. hısım
 140 akrabası olan ziyareti ider çocu. dostu ehbabı çocu bi hediye verirler, o gadar.

Cenazede yapılanlar:

meselā cenāze geçindi, ruhu teslim eTdiKden sonra soyallar, üzerini örteller, çenesini çekeller, böyle bālallar. geceyse vaqdi, sabah adar galır. yok gündüzse hemen yıkallar. hocalar gelir suyu gör-
 145 lar yıkallar. geceyse bir odaya görler, pençereleri açarlar. üzerine ya bir buçak, yaıt bir demir, şişmesin diyi, öyle bi ādet var, onu goyuyollar. zabāleyin oldumu da, hocalar gelir, tapıdı getirirler, suyu gāynadır, tapıdı gōyar, yıkallar. duāyla beraber yıkanıKdan sonra kefinnerler. kefinnen sala görler. sallan aşşāi götürüller, musallaya
 150 götürüller. musallada vaqıt namaza yakını sa, namaz vaqdına adar bekler, namazdan soñura gilinir, cenāze.

mevta yatarқан devrini yapallar. o devir oruç bedeli, namaz bedeli borçlarını ödemeğ için yapallar. cenaze meselā vasiyetini gör. iki yüzbiñ, üçyüzbiñ ne gōyabilirse, neye gücü yeterse. bubacāı zım ikimillon gōydu. o ikimillonu fakire fuqāreye dāıdıñ, mevlidini yapañ işte
 155 hatim çocuklarına dāıdın. namazdan sōra gelir hoca cenāze namazını gıldırır. gōnuñ gōñşu, hısım akrababa cenāzeyi götürüller gāPrisdana gāPrisdanda gābire görler. gābirlerimiz daşlı, aynı sandık şeklinde üzeri gāpaklı daşları gollar üzerine. toPrayla örteller, düzeldiller. bi desdi su dökeller başdan aşāı gadar. o suyu bi böcü börtü düşmemesi
 160 için, sıkışdırma, toPray sıkışdırmağ uçün dökeller. hoca duāsını ider.

millet dāılır, cenāzē evine geliller. hoca ğuran okur, ŞerbeT yapallar. ŞerbeT yapan ŞerbeT yapar, Şeker daıdan Şeker verir. ordam millet daılır.

165 -hoca dalgını vişirimiş orda ğayri. ayiř ğızı sādēT, ayiř ğızı sādēT diyi, dalgını virdi zaman mevta ğakarımş. ğağdı zaman, eyvāh bem bu dūnyam dēiřmiřsim dirimiş, yatırımaş. amelī iyiyse mahşarlar ğuruluncuya adar yatacağ ameli kōtūyse iřTe ruđu cekecek ğabiriñiçinde.

170 ellikisinde mevlid okudullar, o ğun ğırđ yasin iner, hocalar hatimi indirdir. o ellik ikinci gecesı biTdimiya, o ğun ğayri mevlidini okuduğ. ne okudabilirseñ, ğuduretiñ neye yiterse. mesełā Őekerinen, ŐerbeTinen, hañđı bir Őinen ğuduretin yiterse, okuduğ ğayri iřTe.

175 ğurbam bayramında yimeKler yapılır. ğuduretiñ niye yiterse. fakirise bir ğaP yir, yok hāli vağdı yerinde olan beşon ğaP yimeK yapar. fakir fuķāreyi çağırır namazdan soñra. yimeğ yirler, yimeKden soñra iyi bir de sohbeT ider tokalaşıllar, ordan ayrılıllar. bayram yimeğ, anneyiñ evinde, bubayiñ evinde, ğızıñ daveT iderse ğızıñda yinir. mesełā sen ğızıñı olunu dāvet idersin. benim bubacaızım, yimeğ yapardığ asger getirirdi eveli, eveli asger vardı. oniki onuř tāne asger getirirdi biğakım yapardığ. şimdi asger ğalmayınca ğızımı çağırıyoruz, olumu çağırıyoruz, 180 bubangil oluyordu, dōrt ev beř ev, kirācımız var onnar dirken hepimiz birikiyoruz hayada, ğocā siniyi ğoyuyoruz, bayram yapıyoruz. ğurban gel dimiya bu keser ğayri. esğiden bubacaızım keserdi. iki uc keserdiK. yarım taraflarını bütun faķırlara dāıdırdıđ. yarımını gine hışımnan ğavmnan yidimizi yiriz, yimedimizi, ğavırır ıccığ yardım ossun diyerek 185 ğoruz. hani çok kesersen tābi ıccığ yaza, öbürü gelinciyē adar yin. iřTe bölē olur. börēini de yaparız, daTlısını da yaparız. su börēi diriz bizler

190 su börēini: hamırını pekcece yoñurullar, ačallar. bölē ačarız ğāri ađdıñđı, onu řöle ıccığ tavlandırıñ. onu tavlandırıdıñđı dōrde beşeriz. ğayri suyu buñgul buñgul ğaynadırız, tūPde, onuñ içine salarız ğayri.

o suyuñ içine. kePceynen alır bi de sōuK suyuñ içine salarız. aldığımızı ğayri sumadıñ üstüne yayarız. yaydığımızı ğayri tePsiye döşeriz, bire yā atarız, üçer üçer serdikmi, bir yā eridiriz, ğıymā ideriz içine, işTe yumurta ğırarız, ğara büber atañ, atañ ğayri duzunu büberini
 195 onu içine döşeñ. ğayri ğıymalı yapan ğıymalı, peynirli yapan peynirli neye ğudüreti yiterse evde yapar. baKlavı yapañ, ğadıif yaparsañ ğadıif yapañ, tava bōrēi yaparsañ tava bōrēi yapañ. tava bōrēi de aynı baKlavınıñ heKāyesi. içine fısdıını şını atarsıñ, inceciK yazallar onu, yukadan ince, nişastadan açallar onu, ğari öle yaparlar, üzerine
 200 kesdimesini kesTiriñ, dökeñ işTe öle.

ğadınnar arasında batırık yaparız. batırık dahından yaparız. dahını alırız, ğavırırız, şimdi gerçi ğavırılmış dahınnar da çıktı ya, bozğır dahını diyollar. o bozğır dahınıynanyapañ. duşürcüle ğaynar suyu ğoruz böyle çaydanna, o ğaynadımı üstüne gezdiririz, iccaK suyu. üzerine siniyi ğapadılar. hanı bulğur dirı olmycaK diyerek. onuñ içine
 205 tomatisini dōrallar, sovanını dōrallar, büberini dōrallar, salça atalar. ne severseñ ğayri turşu ğorlar yanına, ondan sōna ilaana haşlarız, salatalık dōrallar. onu ğayri öyle müsafiçlikde, kimi öle sıkma yapar kimi öle, ğonu ğomşu horantañ olursa, sularız, sulusunu bir ayrı yiriz.
 210 sıkmasınıñ yanına piyaz yapallar, sovandan, sumatlı maydanozlu şöle o piyaznan yif. mercimeklisini yapıyollar şimdi, patetislisini yapıyollar, heP yapıyollar. ğısır yapıyollar, evel ğısırı bilmeyyorduk, hanı şimdi ğısır da çıktı, bi de onu yapıyollar. bizim ğaramanıñ avratlarınıñ şişmannadı bu diyyoruz. bütün İTosyon tarafınıñ avratları ki böyle
 215 zanniden ğamyom. neden, heP batırıkdan. dağ idemezlerse pasta bōrek bi de çaylarıñ üstüne pasta bōrek var. sōsetiler heP onu da yapallar. napacañ ğaramanı zıñ ādeti işTe.

-askerleri, hacca gidenleri nasıl uğurlarsınız?

gidecek olan arkadaşlar gelir, eşiyile dostuyla sohbet ider, helal-

laşır onnar ıla. şimdi helallaşdı adam, hısım aKrabası hediye yapar,
 220 yerine getirir teslim ider. ordan haç vaKdı geldiİ vaKıt onnarı uğur-
 lallar, dönerler gelirler. İPdima bütün yatırları gezeller, heP yatıl-
 ları gezeller. ondañ giri gezdilermi, hısım aKrabaya varıllar allā is-
 marladıa. o hısım aKraba ona ğayri hediye getirir. ğolundan ğopan ne
 225 getirirse getirir. çamaşır getiren çamaşır, iç çamaşırından dut, el-
 biseliinden dut, mendilini, havlisini her şİini ğorlar. ē biz de onna-
 ra geldi mi, ğāri ordan, hacıdan gelen neyise ondañ ğoyuyon ğayri.

-hangi yatırlar var, hangilerini ziyaret ediyorlar?

burda çok yatır. şī ali sultan var, imāreT var, hazireti yonis
 var, ondan sōna imāreT var, demir göyneK var. demir göyneK de yatır
 onuñ içinde de üş ğişi yatır. bir türbeniñ içinde yatıyor. çocuı olma-
 230 yan meselā ğırK basan, çocuı ğırK basan durmaz çen çen ider. o çocuı
 orıya götürüyorlar, ğoyuyolar yanına. dedeniñ yanına yatırırlar. sen
 varın, oranın sāıbısı neyse dūāsını yapar. aliñ ğelin. bi İşallah ço-
 cuum eyi ossun bi yavrım da bi ğurban kesiyim diñ. meselā, tavıKdan
 horazdan neye ğudureti yiterse, daa zengin olur da çocuı olmasa, iy-
 235 şallah aliyim geliyim ğurbanı kesiyim burda dir. ondan sōna alibeke
 var. alibeke şİde, boyalı köyünüñ üsdünde. ora bayı sürer. heP yatır
 çok burda. cambaz ğāzi var onnar yatıyor. cambazlarıñ başıymış yatır
 çok bizim garamanda. ğızlar türbesi var.

-oraya niye ğızlar türbesi diyorlar.

vallā ne biliyim yavrım, bizim duyuşumuz ğızlar türbesi: ğız çok
 240 ğıymeTliymiş, çok da ödle imiş. hani çocuK ğız, bākire ğız hasdalan-
 mış, hasdalanınca nōlur bubacıım dimiş beni, bir türbe yaPdır da dimiş
 beni türbeniñ depesine ğoy. öle hani ğadınnar arasında ilañ gelir, çı-
 yañ gelir, ğurbaa gelir didiKsıra çocuK ğorkmuş duravarmış. nōlur
 aK bubam dimiş eer beni hasdalanırsam, birinci vādim size şu ki, baa-
 245 bir türbe yaPdır beni türbeniñ üzerine ğoydur dimiş. ğızı o türbenin
 üzerine ğoymuşlar. ilañ gine, çıKmadı yir mi olur, ilañ böyle çıKmış

giTmiş, izası var ilanıñ, onuñ uçu ğızlar türbesi diiyorlar.

-elinizdeki nedir, neyle uğraşıyorsunuz?

çeyiz, heç sorma. bizde altı yedi daķım yapallar. ğudureti yiten
 sekiz daķım, on daķım. ğanevçe daķımı, ara daķımı, beyaz iş, naķış
 250 daķımı. beyaz iş çık dı şimli. o çin innesi yapallar, yapınca yapal-
 lar. bizde böle. ğoltuķ örtülerini iki uş daķım, şimli yirmi altı i-
 diyorlar. o büfeleriñ içine filan, yirmi altı dene iş örüyorlar. he-
 sab işi yaparlar. hani ölmek deil benim ğızıñ oniki dene daķım ıdı.
 işte çok yapmışsık. horantalı yire de düşü. biz de ğoyduķ tābi yarı-
 255 sını. ē tülbeñler yaparlar, elvāi türlü, mekii bir ayrı meselā, bon-
 cuķlısu bir ayrı, ondan sōna uyā örerler mil inen. ölē iderler. ğara-
 deñize çok giTdi benim ğız, orda bellemiş gelmiş. hep ğaradeñiz uya-
 larından ördü. ğaynıñaya ğoñ, ğaynıtaya ğoñ. daķım ğoyduķ hep ğāri-
 me. amcası bilezziķ daķdı amcasına ğoyduķ, aķası bilezziķ daķdı aķa-
 260 sına ğoyduķ. hep seccāde, bayāı, on onbeş dene seccāde ideriz. bütün
 onnarıñ seccādesi ğonur ğayri.

Anlatan : Hayriye Denktaş, yaş 65
 Derleme yeri : Karaman
 Konusu : Kız isteme, nişan, düğün vd.

-III-

Kız isteme:

bi ğız hamamlarda gezmelerde beentilir, hoşuna gider. öle olan
 ğızı, ğız olanı görsün diye deil, ailesi hoşuna gidiKden sōna düñür-
 lükden sōna eğer verici olurlarsa, ğız olanı, ölañ ğızı görsün dirler.
 iki taraf ğabul iderse sōlenir loğuma çārılır, söz kesilir. söz ke-
 5 sildikten sōra nişan ğonuşulur. duālar yapılır, āmin diye. o öle ar-
 tıĸ ğalır. sōra nişan ğonuşulur. isdenildi ğün artıĸ iki üş seferde
 gidilir. bir seferde olmaz. nişanda aħçı tutarlar. eveli dāvetiye fe-
 lan yokdu. bir ğadın dutarlar o gider, ğonu ğonşuyu, hı sim aĸrabayı o
 çairır. eveli evlerde olurdu nişan. öle salunnarda felan olmazdı. on-
 10 dan sōra ğız berbere gider, asri de olmazdı. kendi aralarında eylenir-
 ler, yüssük taĸılır, taĸılar taĸılır. aradan birġaş ğün geçer eer ya-
 kın düñ isderlerse, ğalıñ diriz biz yāni elbisē almak içi, ğız evi
 olan evi ğonuşur. gidilir eşyāsi alınır. eşa alındıĸdan sōra terziye
 virilir. bir hafta oñ ğün ğız evinde dikiş dikilir. ondan sōra düñ
 15 hazırlıyna başlarlar. pazartesi ev serilir. eşyālar da hazırlandıĸdan
 sōra salı gelin hamamı olur.

gelin hamamında artıĸ olan evi çairır hı sim aĸrabasını, ğız evi
 çairır. ğız evinden bir torba sabıñ gider, ğına gider, biraz da harş -
 lık gider, olan evinden ğız evine gider bunnar. ondan sōra artık o ğün
 20 hamama gideceinde böle eylenceli giderler. gelini ortıya alırlar ey-
 lence yaparlar, dönerler. artıĸ mumlar yanar. önde mumlar, gelin orta-
 da, aĸrabaları kenarda. hamamıñ göbek taşı olur, göbek taşını dönerler
 göbek taşını döndükden sōra biraz ğariP ğariP şarkı felan çairırlar ge-
 lin hanım, millet soyunmaya odalara girer. gelin hanım en arĸa soyunur

25 soyunuP girdikden sōra gelin hanım arzū iderse, ilk giriş aKrabasına
 hizmet ider. hizmet idtikden sōra sıra geline gelir artık, yıkanma
 sırası. o gelen mūsāfirlere, o hamm, banyo sabunnarı daılır. biz
 eveli artık natır derdik. natırlara bahşışler virirler. gelini ortı-
 ya alırlar artık. kimi tas çalar, kimi şarkı sōler, gelin ālar, yı-
 30 kharlar, çıkarlar. yıkadıKdan sōra da, olan eviniñ elleriniñ öper ge-
 lin hanım. biraz ālar, en arKa gelin hanım çıkar artık

hamamda gelin hanım telli peştemal sarılır. eveli gömlek yokdu
 telli, geline hūsūsü peşdambal alınırdı. simli peşdamballar olurdu o-
 nu takınır. yalnız tābi hamama gideceğinde, olan eviniñ aldı elbise-
 35 leriñ birini giyer güzel güzel. ondan sōra, çıKdıKdan sōra ğız evi-
 ne gelirler. yemekler virilir orda, ēlence yapılır. o gün aKşam ğına
 yanar ğıza. gecesı olur hamamdan sōra, ğına gecesı olur. ğınadan sō-
 ra da artık çalarlar, çırırılar, geline ğınayı yakarlar. gelin ğınada
 artık ğına elbisesi giyer. önu önlüklü artık, elleri tülbenli olan
 40 evine çerez yemiye giderler. geceniñ bi yarısı artık. ğız evi olan
 evine çerez yemiye gidince, olan evi de geceniñ bi yarısı arzū ider-
 lerse ğız evine gelirler, amma olan evinden ğız evine çerez gelirdi.
 artık fındık, fısdık, leblebi herkeşin gücü niye yiterse. artık ordan
 gelirler. ğız evinden, olan evinden de döndüKden sōra ğızın arKadaş-
 45 ları sabaha ğadar ēlence yapar. çalallar çırırılar. ğız evinde ēlence
 yapıldıKdan sōra, artık yarım saat bi saat uyuyan uyur, uyumayan hic
 uyumaz. sabah, perşembe gün sabāısı kalkılır. eveli hep ekseriye per-
 şembeyle pazartesi, pazar gün gelin inirdi. başKa gün irmezdi gelin.
 ğız evi ğızı, olan evinden birĝaş ğışi gelir berbere götürür, berber-
 50 de güzelce giydirirler, süslerler, āllarlar, pullarlar, saat öylen
 namazından çıKdıKdan sōra, ğız berberden geldikden sōra bābası artık
 ayakĝabısını giydirir, ayakĝabısının içine para ğoyardı, dāmada hamam
 parasıydı o. ondan sōra ğuşainı bālar. alarlar artık, duasını yapar-
 lar. ondan sōra, gelin arabaları namazdan sōra gelir. alelusıl bir
 55 car giydiriler. geline siyah car giydirirler, tābi geliniñ üsdüne

berberden geldi süslü püslü, kimse görmiycek.

bāzı berberler eve gelirdi eveli. maşa var ıdı, maşayla şişlellerdi,, lüle lüle olurdu. evde süslenirdi. öle berbere filan gidilmezdi çok zaman eve berber gelirdi. namazdan sōrâ gelir arabalar, arabalara hep
60 havlu, mendil bālanır, artık hediye. hediye bālandıktan sōrâ duayılan gelini indiriller. gelini iki yeñge arabaya bindirir. yüzü örtülü, beyazıñ üstünde car giyili. gelini yeñgeler arabıya bindirdikten sōrâ arka-sından duaları yapılır, āmin dinir, arabalar öte öte yürür. öriya vardıktan sōrâ da ğızıñ başında iki tane yeñge gider. yeñge, dayınıñ hanım
65 amca hanım, ğızıñ başında gider, onnara dirler. ğızıñ başında giderler eve. yāni güvey ğatılıncaya ğadar. onnar orda yeme ğalırlar, yerler güvey ğatıldıktan sōra kimisi beklerdi. yāni gelin çıkardı, gelinle damat el öperdi. götürdüü çamaşırları o gelin ğıtdıı gün giyerdi. ona biz bohca dirdik. o gelin ğıtdıı ğüñ giderdi. o ğün pederi, ğayın vālideyi
70 gelin hanım giydirirdi. sabahleyin öle, götürdüü eşyāları giydirirdi ve çarşafı sererdi altına, apdes suyu dökerdi gelin hanım, ğayın pedere sabah namazına giderdi, ğaynatıya apdes suyu dökerdi, havlu virirdi öle

şimdi gelin olan evine indikten sōrâ bi içeriye girer çıkallar ondan sōra taķılar taķılır, içerden çıkdıktan sōra. artık şeker mi yinir
75 lokum mu yinir. o ğün cuması olur. o ğün akrabaları bütün bakmaya gelir, gelinneriyle geline. gelin tekrar süslenir beyaz giyer. o ğün bakarlar tekrar artık. sōrâ öyle bir iki el öpmeye giderler felan işte. ölelik - sıra. bi de gelin gelirken, ayına ğurban kesilir, kesilir ğurbannıķ-ğanını alnına sürerler işte. ğaynına geline bişiy verir, yāni vaadider
80 o arabadan indikten sōra, meselā baña didi ki irāmetli ğayın pederim iñ ğızım didi, ben de inmem didim. baña inme inme didiler. ğayın pederim baña bi bilezzik daķdı, ğaynınam da bi evlik yir vādiTdi. gelinle damat ğolğola girdimi desdi atallar. desdinin içine para ğonur, gelin inince, damdan sādıç atar, gelinle damat ğoltua girdikten sōrâ atarlar
85 ğoltuğdan çıkdıktan sōrâ büyüklerin hep eli öpülür. altın taķılır para taķılır. dāmadı sādıç alır götürür akşam ğadar. gelini yeñgeler

hazırlar. onnar tākib ider artıķ. dāmadı sādıç tākib idığı gibi geli-
ni de ğız tarafından ğidenner tākib ider.

artıķ bařta bi dūñ yemeđi olaraq yōurtlu çorba olur, onu yaPrak
90 samması, banya, kebaP, baķlavası, bulğur pilavı, su bōređi, bunnar
ğaramanıñ meşhur yemeKleri, ğuru bōrek, ğıvrım bōređ. o patetis bōređ
ona burma deriz. batırık var, çī köfde pek yal'mazlar burda, bi de ğı-
sır. batırık, ilk önce tomatisi rendeleriz, dūrcūñ içine, köfdelik
dūrcūñ içine, o birez ğabarırķa, būber, maydunus, sōñ dōranır sē -
95 ra tahin ğavrılır, biraz yōrulduķdan sōra tahin atılır. arzū idilir -
se sulu yapılır, çorba halinde servis yapılır. arzū idilmezse ortıya
ğonur. sıkma hālinde yenir. yanına piyaz, lahana, salata yapılır,
tomatis dōranır, işte batırık bu.

Nazarla ilgili inançlar:

ğurşun dōkeriz, okuruz. ğurşun, bir kePcede eridilir. bi ğalbur
100 içine yüzerlik, sōñ ğabı, biraz da eşşiklerden tahTa yontarız ğal-
buruñ içine ğoyarız, bi ekmek, üstüne de duz ğoyarız. ufaķ bi tasa su
ğoyarız, onu da ğalburuñ içine ğoyarız. o ğurşunna eridikden ğiri o
suyuñ içine dōkülür. kim hastaysa üstü örtülür, o uç sefer dōkülür bi
ğamına, ayāna, başına. başından başlanır, ğamına dōkülür, ayāna
101 dōkülür.

-bayramlarda ne yaparsınız?

bayram hazırlıı da ilk önce temizlik yapılır. ondan sōrā yemeK-
ler yapılır. arife ğün, tatlısı, tuzlusı. mesela yaPrak sarılır, bōrek
su bōređ yapılır. banya pişer. eveli sabah bayram yemeğ yenirdi şimdi
105 yenmiyor. bayram yemeğ, cāmiden gelmeden önce zerdeyle pilav bişer bi-
zim zerde diye bir bayram yemeğimiz olurdu. pişişden bişer. o, şekerle
pirinç çorbası gibi bişer. ondan sōra şeker atılır, böyle zerdē olur.
bayramıñ pilavıyla zerdesi, o her zaman pişerdi.

Anlatan : Fadim Taşkafa yaş 85
 Derleme yeri : Karaman
 Konusu : Karışık

-IV-

Sünnet düğünü:

sünnet düğünüde benim bildiğim gadâr herkesin bütçesine göre hazırlık yapılır. meselâ yemek virece ise ayrıca aynı yemeklerden birer. ondañ giri çocu da sünnetlikden giri sofralar gönur. us saatde gendiñ virdirirñ, aylağ yemek yenir. yemek yendiKden sörâ, hasda çocuk avıidini virir. herkes işte sünnet de bu.

bunda hamama götürülmez. o gız gelin olacaında esgiden gelin hamam dillerdi. o gelin hamamını yapallar, eşi dosdu çırıllar, işte güyei tıraş olur. esginin tıraşları, tıraş olur, gelin alınır. tıraş olannar olur. bu esgiden idi amma şimdi yapılmaz gayri. çalgıcılar da gelir, düünde gız evinin havlısınıñ içinde güyeiyi tıraş yaparlar yâni, berber gelir, erkekler dolar, güyeiyi tıraş yapıKdan sora herkes arılıını atar berbere, güyeinin tıraşı biter. ondañ giri gız evinden gınacılar gınayı götürür gızıñ elini akraba alır. meselâ görümce, elti gınayı yakar, o gün aşam gına ecesi olur. devlikesi un gelin çıkar güyei tıraşını olan evi virir. sâdic da yanında yâni o da tıraş olur. işte ikisinin parasını da güyei olan evi virir amma bubassı, amma anesi, olan evi çeker.

Asker yollama:

esgiden gara uzum, esgiden asgerlik bes seneye, altı seneye meselâ böyle bi ünnü mü, ünsüz mü vardı. sōna ümüssüz gızları virillerdid, saçallı saçlı erkeklere gurtulacağ diyi, işte yimende filan askerlik yaparlardı. işte aynı asgere biz şimdi nasıl salarız, onu da aynı, dalına çantasını dağar salallar, altı sene bes sene öle filan

asgerlik ider yimende, ondan giri işte bi gavga galebe olmasa çıkar gelir, işte böyle.

Kış hazırlığı :

25 gış hazırlığı hay gızum, büber alıruz, salçalık domatis alıruz gıruyu gıruduruz, turşu gırulacaısá gırarız. turşuyu, büberi alıruz, ayıtlarız, haşlarız, sarımsaı soyarız, mādūnūsū, mādūnūsūnū güzel yuruz yıkarız, haşlandıktan sōra basdırıa vırırız. büberi güzelce hanı şıder bidonūñ içine hepisini tertipleriz. duzunu da atarız, atdıktan sōra sirkesini de dōkeriz üstüne, āzını örteriz.

tahrana yaparız. tahrana, ayran tahranaı isdersen yayıı yaydıktan giri bulguru aşıllı döğeller. buydayı, dibekde dibek daşı olur, esgiden onuñ ula dōdükden giri aynı çorbanı bışirdiñ gibi bışiririz biz gāşşık gāşşık, gāşşık gāşşık, gözelle beyaz çarşafıñ üstüne sereñ gıruduñ, yifñ. tāzesini de göñşulara gātañ gātañ icciğ haşlanıka, bışer-kene dāıdın, işte tahrana da bu. sūt de aynı, sūt tahranaı da, sūtlü çorbayı bışirdiñiz gibi duruca, şöle pek göyü olmaz bışirifñ onu da öle gıruduñ. gışın ikicecik ısladıvirmiş ossan sūtlü çorba olur. geceleri nasıl geçecek gara gözülü gızum. esgiden bizim annemizin gününde 40 şu eviñ ortasında zopa bile yōmuşmuş, iç kürsü yapallar ımş, kürsünūñ üsdüne dōrd ayaklı şöle bi mangal alıllar ımş, tandırda ateş yakallar geliller ımış, tezek filan işte onuñ içine alıllar ımş, basamak basamak şöle gōllar şırıya da bi lamba yakallar ımş işi görüллер ımış. oynnar oynanır gızum. dūñde genşler gendi gendine çalar 45 oynar. def var ıdı. zātı, narasın teyip meyip, oynallardı güleller oynalları ıdı. iyi kötü kendi kendilerine çerez gōllar, çerez de işte bulunandan buyday gavırgası, misir gavırgası, nōut gavırgası, neyse gıruñ üzüm onu yıller şenniğ ideller, oynasıllar, gülüşüller. çivte telli, mesleğim belli, bir yar sevdim, o da tarelli diyi türkü var ıdı. 50 işte böyle vakıt geçirirdik.

Peynir yapımı :

yaPdıK ğuzum, yapardıK, südü sādıKdan soñura dutar makinede çeke-
 riz. yāsız olaca ısa makinede çekdikden giri ilisiyle hemen makineniñ
 āzından çıKdımydı, peynir mayası satılır çarşıda, o mayadan da ıccıK
 damladırız . olduKdan giri dutar, kesiviririz, keseye ğatarız, kesede
 55 süzüldüKden giri dutar bi basdırıa viririz. temiz bi şilere sararız,
 üsdüne daşları ğoruz. tahdalar arasına o sıkışdımydı tuluğa basarız.
 geçi derisi, ğoyun derisi onu neyise dikeriz ğüzelce, onuñ duzunu ğü-
 zelce ğarerleriz, ovalarız, ona basarız tuluğ olur. şie ğoruz ğayri
 busāniye, ğışın çıkarı yiriz. esgiden busāne yoydu. o zaman evimizde
 60 bakardıK, yapardıK, onu yur, yıkarız, ğüzel saba adar, tābi sinek fi-
 lan olmaz. sinek oldumu sıçivirir üsdüne sözüñ yabana koşardı. ðle-
 lik sıra bürürdüK, āşam yuruz yıkarız yatıriviririz yanına suluğların
 yālörimizniñ duzinü atarız, çekdiimiz ıravıKlarıñ aızlarınıñ içi ğözel
 saba adar ayazlar āşam örteriz, kilimler ile bürürüz..

Ekmek yapımı :

65 mayalı ekmeğise, şebidişe āşamdan yuñururuz yumuşacıK. naylonu
 üsdüne örteriz. yumuşacıK dutar, ğaysalanmaz. ondan giri sabahdan ya-
 karız, ocāımızın başına, hazır senitlere otururuz. çoKca da ideriz ki
 biri bişiri, ikisi ider, ğoruz sular sular yiriz. mayalıyısa onu ıccı-
 cık elelusul ideriz. çoKca da mayalarız. yūmuşacıK mayası geldimiydi
 70 ideriz, ğatarız ondan giri ilenimize yāıt ğaleylice harenıye, ıccıK
 ondan, ıccıK ondan alır geliriz. müsāfirler, ğızdırıP sıkan da sıkar
 ðle yimeñnen de yiyen yir. işTe böle ğuzum.

Anlatan : Hatice Taşatan yaş 43

Derleme yeri : Karaman

Konusu : Karışık

-V-

Doğumla ilgili adetler ve inançlar:

önceden dahım örerler, ilk önce gundağ hazırlarlar, ondan sōra ğa-
zah, buluz, dahım öreller, çocuğ ğayrola dahımı. beşşik hazırlarlar
zıbın dikeller, gundağ yaparlar, bezlerini diker hazırlarlar. ondan
sōrâ ğazağ buluz, dahım öreller, beşşik hazırlarlar. beşşik kimisi ha-
5 zır alıyor, kimisi yapıyor. işte şimdi beşşik olmuyor. genelde esgi-
denbi yatağ yaparlar, yasdik yaparlar, yorgan yaparlar. artık doğumdan
sōra altın dahılıyor. çocuğa tağan tağar, anneye tağan tağar. hepsi ya-
pılır. hani beşik dahımı, ğayrola dahımı oluyor, çocuğ tağım. anne-
sine hazırlarlar ğayrola tağım.

10 bebek olduktan sōrâ yedi günküken yedilenir, yirmi günküken yir-
milenir. yirmi defa damla damla su döküyorlar, tasa yirmi defa damla
damla sayıyorlar, yirmilendi, çocuğ yıkanıp bitdikden sōra onu başından
aşai döküyorlar, banyo yapıyorlar, efi sonunda onu döküb çıkarıyorlar
çocuğ, havluya sarıb çıkarıyorlar. ğırında da ğırık defa damla damla
15 sayılıyor, yıkanıp bitdikden sōra başından aşai yine dökülüyor o, oğ-
yarağ hani besmeyle.

-ilk dişi çıktığında ne yapılır?

diş bulğuru yapılıyor. işte bulğur bişiriliyor, būdāy bulğuru, mı-
sır bulğuru bişiriyorlar. dişleri iri çihar diye, būdāy bulğuru oluyor
būdāy gibi çihsin ince ince diyi. ondan sōra bulğur bişer, ortıya bişey
20 mağas ğoyuyorlar, ayna ğoyuyorlar. eş dos çarılır, hēdiyeli gelinir ar-
tığ. mağas ğoyuyorlar bişöle tepsinik üstüne, ayna ğoyuyorlar aydın-
niğ, mağas, bıçağ, tarağ, bıçağ deñil de mağasla tarağ ğoyuyorlar.

berber olursa tarayı alırmış, çocuğu oturtuyollar baştan aşâyı döküyollar bulğurları. ondan sörâ çocuğ alıyor, beğeniyor. aynayı alırsa berber o-
 25 lumuş, maħasî alırsa terzî olumuş işte öle adetler oluyor. gülünür oynanır, ėence yapıyor işte bitiyor. hēdiye getiriyor herkes gelirken, diş bulğuru hediyesi. ufağ tefek herkesiñ gücünüñ yetdi şeklinde oluyor.

Lohusa şerbeti:

ilçusa şerbeti doğundan sörâ oluyor. ilçusa şileri var, pembe pembe onu şerbet yapıyollar, suya atıyollar, aynı limonata yaparız, lez-
 30 zodan falan ya onnar gibi. o pembe oluyor. ılık su, isdeyen soğuk alıyor. onuñ yanında gelen mısāfirlere ikram oluyor bu. bebek döduğdan sörâ ilçusa şerbeti idilir. hemen döduğdan sörâ gelene ikram o oluyor. yāni esgiden yapıyollardı şimdî yapıyollar. gelene o anda sūt oluyor
 35 ġahve oluyor, meşrubat oluyor şimdî onu veriyollar. esgiden ilçusa şerbeti ademiş.

Erişte kesimi:

unuñ içine yumurta gıriyolar, biraz da su döküyolar, hamuru yörü-
 luyor, bezeler hālinde açılıyor, şebit bezesi gibi biraz kalın oluyor
 onu dilimliyolar, kesiliyor, ince ince kesiliyor. o kenarlarından ka-
 40 lan çorbalık oluyor. ince ince dilimlentiyor.

Anlatan : Süleyman Büyüktuna yaş 88

Derleme yeri : Karacaören

Konusu : Karışık

-VI-

köyümüz aslen ğaracāören köyünden, neslimiz türkmen. bu yandan ortā asyadan gelme, ordan gelmişler. hotamışın olduğu yirden de o uzun yaylalılar, geliller, o hotamışın o malını neyini sürer gidellerimiş bu türkmenler burda dursun, bunnarın hakkında gelir diyi hotamışa oturttu-
5 turtmuşlar bizim sülāleyi, hā, onnar ordan gelirkene hama humus var. şamın ğazası, orada gelirkene otuz abdal çadırı görmüşler, ulen oynuyollar gülüyollar, bunnarı da götürelim biz demişler. bunnar gidermiş ulen inat, orda iki gün döşmüşler. onnarı yüklemişler çadırlarını eşşeklerine, ğatırlarına almışlar gelmişler. hotamışa oturunca biz, bura bize yaramaz, biz burda idemeyiz demiş onnar. ya bize bir sas kenarı olmalı demişler. ğarā öyük var bir, çomranın ğara höyüğü, suyun kenarı orada, bura tam bizim harcımız demişler. o sazin kenarına onnarı oturttu-
10 lar. onnar orda çöğünce sürgüce gelmişler. beri yanı sürgüç var bir. orada çöğünce adağale diyi bir yir var oriya gelmişler. birez dağ çöğünce daşajıl var, şimdi o ğaraca höyük has apdal, sürgüçler pis apdal ondan sofiura yilannıyan daşajıl da pis apdal. kelliği sürür gelir, o süs apdal sürgüç. şuralara düme dikeller. göltuuna düme, musğa salalar ondan söura bizim o türkmenler çöğünce hotamışda türkmen camlısı var. çomranın oriya gitmişler, bir hānesi. eilmez var, oriya gelmişler
20 bir köme . ğaracāören var bizim köyün oriya gelmişler bir köme ondan söura bizden yüzelli sene evel o yonannar gitdiinde ğarabufarda bir malle ğalmışlar yonandan. onnar çöğüldiğça ğarağışlaya gelmişler, ğameniyeye gelmişler, hasanobaya gelmişler, cinnerene gelmişler. onnar hep bunnarın nesli. ben köyde bi şey yapdırırım, temel deşdiğirim ğaracāören-
25 den birisi çıkdı geldi. şındaki reyisin dedesi burası benim tapılı mülküm. ne idiyon len, bura köy, ğoca köy. çıkardı boyunca, oluğuyusu

diyi bi ğuyuyu, giTdi deşdi, şordan ğuyuyu buldu. bizden yüzelli sene evel gelmişler onnar. onnar bilelikle oturmuşlar orıya. biz de böylelikle çöğlmıssık, bu iş biTdi.

- 30 balkan harbi çıktı. balkan harbinde benim iki dayım öldü. ufağ devletler sırp, yonan, bulğar onnar bütün birleşdiler. bizi mālubıTdi-ler onñunan biz gendimizi ıcığ aparladığ toparladığ. sōna seferbirlik çıktı. almannar da bizi ğayırdı, yardım ıTdi. seferbirlikde iñgilizler isdambola hücum ıTdi. geliyor iñgilizler isdambola, gelirken o
- 35 arıburnu gelibolu ney burnu, şöle ğaneller var, orıya geliyollar. biri de yasağ diyer. rum mu, ermeni mi halil paşa var ımış. ğavır o yasağ dir ımış. emir yok, emir yok. bir memed çavış var ımış, ülen ne emiri yok bunun diyi bi toP aTdimıydı, allahdan olaca ĩ, onuñ yarım dünyasınıñ bacadan giriyir, orâya dañlıyor. ben gendim ğarabük demirçelik -
- 40 de mahkum olarak otuzaltı ay çalışdım. orda, buralarda ne televüzün ne yōdu orda televüzünde gördüm bunu da. ondan soñura bunnar, öte yandan bütün zırlılılar hücum ıdiyor. bu yarım dünyadaı adamları ğurtarmaya, o memed çavış toP dutuyor, onnarı yanaşdırmıyor. bir yüzünü, defizin yüzünü şaPga, adam aldı. o ülece baTdı giTdi orda. ondan sōrâ bu ordan
- 45 çekildi, ğoydu giTdi, arabisdandan cepē aşdı burayı burağdı. orâda arabisdanni allem ğallem vurup ğırıp duruğana, bi şı yapamayacğıdı bize hic, gene o orâdaı enver paşā olsun başğası olsun, onnarıñ şıhları var ımış, melik neyse onu bilemeyecğim, şıhlarınıñ bir ölunu asdı orda bizim hükümet. onu asınca bu araPlar, sürünür bunnar, bunnar, bu araPlar
- 50 sürünecek daa çok. hazireti peyğamber efendimize itmediğ ğomadı onnar ondan sōura bütün döndüler iñgilize. iñgiliz bizi vurdu ğırdı, her birini taksim iTdi ğayrı. alaman da mālub oldu, türkē de mālub oldu. o iş biTsin orda duradursun. ondan sōrâ biz ıcığ gendimizi deşirib meşirme halimiz varığana, bir yonan çıktı. yonan haydi bobam yürüdü. ğolunu
- 55 sallıy sallıy geliyor. zâten ğayrımız yok ki. yonan afiyine geldi, ğoşasara geldi, deñ nirelere geldi. şuradan bozantiya adar, erēliniñ öte andaı bozantiya adar fıransız aldı, bizim ğonyayı italyaya virdiler.

bütüm taķsim iTdiler. türkiyeyi. ondan sōurâ yonan geldi. gelirkene
 bir delibaşı diyi bişli çıktı. çomuranın alibey üyü köyünden. memed
 60 beğ ismi. bir de ali var ğardaşı iki ğişiler. bizim köylere geldiler
 biz asger toPluyoruz, yonana ğarşı gıdecāız, türkienin alaylarına ne
 yardım ıdecāız diyi. her köyden atınnan, silahınnan üçer, beşer onar
 ğişi aldılar. bunnar ordan toPlandı ğıTdimiydi, o didim apdal köyü
 var ğarâ öyük ya, orda bir ğangalcının ali diyi birisi vardı, onufi
 65 orda yapıyollar çatıyollar, benim de bir ğardaşımı götürdüler, ğar-
 daşım orda dīnemış imiş, türkiyeyi basacaķlar imiş, ğonyayı basacaķ-
 lar imiş. yonana ne didikleri yalan imiş. ordan ğardaşım ğaşdı geldi
 bunnar ordan ğıTdiler, ğonyayı iki üş gün ğraşdılar teslim aldılar.
 alamayacaķlarım ş imiş, ğasabalı bir billeş var, arzının abdilla
 70 var, delibaşayı ne onnar öldürdü de. ondan sōura bi daa var, bunnar
 aledin depesinde bir cami var, o cāminin mināresinden bütüm saraya
 binmişler, adamlar sarayı da ordan teslim almışlar. ondan sōura tes-
 lim alırkana o yonanın ğarşısında bizim bir ordu var ısa bunnar türk
 leri ni dersē iTsinler dimişler çekilmişler müāsarıya almışlar ğon-
 75 yayı. alamayacaķlarım ş imiş allekliğ iTmiş. gelin sulh olalım ne
 dırsāız, şölē idelim, bölē idelim dimişler bunnarı teslim aldıķdan
 sōurâ o ğangalcının ali didim ğarâ öyükli ali vāli olmuş umuş, ğa-
 rabuñardan kör musa diyi birisi candarın ğumandanı olmuş, burda da
 ğaramanda da ataş imam diyi birisi vardı, zeñgenni, buraya da can-
 80 darın ğumandanı olmuş, ondan sōura bunnar hāl oldu. ortalık sūd i-
 liman olduķdan sōura bu ataş imam ğaşdı adanıya burdan, idamlıydı ya
 ordan isdambola ğıTdi, ğaldı iTdi. neticede de eñ sōurâ, yonanı al-
 mayı, yonana harb iTmee ismet paşa, atatürk teşebbüs iTdiler. türk-
 eyi ordan burdan ğurdular. nüzul iTdiine göre ruslardan maizeme isde-
 85 diler bunnar. ruslar da, isdediñizi virecēız, yonanı ordan ğoñmas-
 sañız biz varıp teslim alacāız, siziñ bir ilginiz yok, bunu imzalar
 msınız didiler, ismet paşaya. o da atatürke televun iTdi böyle imzait
 didi, imzaladı. bize mavi matıra, iplik palasga virdiler. luviz diyi

üç çeşit para virdiler. lüviz, sarı lira. uşbuçuK lira, beşbuçuK lira,
 90 yedibuçuK lira. ne ğadar isdedİ sek sarı lira virdiler. ondan sōurâ
 tüveK, toP tüveK virdiler. allahdan oldu yonanı çıkardılar, ğödular eñ
 soñra afiyünde yir altına mevzû deşmişler, orâlara mâizemeyi ğurmuşlar
 yiyecekleri. isdedikleri türkleri ğullanmışlar. orda yaPdırmaşlar, ğa-
 dinnarı, yanında türkleriñ, allah ğösdermesin. ondan sōurâ en sōurâ
 95 orada bir iki ün uraşdılar, orayı da halliîdiler, onnar da ğaşdı ğİTdi
 o lüizden, biz bobam ğoyuncuydu, bir torba para var İdi onuñ. o pa-
 ranın adı lüviz, lüviz. döleT istedi ğiri. rusuñ virdi paralarını ği-
 ri ödeyecāız dİi, onu virdi bobam. aldı ğİTdiler, zāir teslim İTmişler
 dir rusa, rus bize bizim yonanı ğömmamza rus sebeP oldu. ben, diyebi-
 100 lecaım burası bu ğadar.

Köy hayatı :

aslem biz, ayaıma za öküz ğönünden çarıK dikedik, onu giyerdik ,
 sōurâ deve de çekdim ben. bir ğäter devemiz var İdi. beş deveye bir
 ğäter dirdik. ğoşasara duza giderdim, dört ğuruş beş paraya oğğası-
 nı aldım. oğğa kilo dāİİ. onu da getirirdim ğaramanda satardım beş
 105 devede sekiz lira İTmezdi. yedi lira yetmiş ğuruş, yedi lira seksen ğu-
 ruş İderdi. o da iki ğoyun İderdi. ondan sōura burada oniki havayıya
 oniki tenikiye bir kile diriz. kilesi bir lirayıdı burda. daş ucunda
 zilifgeniñ yüzelli ğuruş udu. burdan bñdayımı zı yükledik daş ucunda
 satdıK. daş ucundan ğahve, ğına, sabın, şeker, ğaz yāi yükledik geldik
 110 ben ufaıdım. o zaman deveciniñ yanındayım. ondan sōurâ çelteK diriz
 biz ona. burada çolaK oulları diyi bir bağğal var İdi. o halıcı vaa-
 bıñ düğğanıniñ ğarşısında, şimdi onnarıñ nesli, yönü ğİPleye devam İ-
 diyollar. başğa bağğal hic yoydu. de İki, uçyüz deve şoralara yıķı-
 lırdı. şöle yıķılır, bizim dāİİ, ordan getirilen şiy. bir havtada on-
 115 nara teslim idilirdi. ondan sōurâ ğideller, bir iki dİnenilirdi, yü-
 kümüz bir çuval ekmeK yapılırdı. çuvala ğollar İdi. devede yiyeceğimiz,
 ya, bulğur ēşa devede yükli o ğayıtlarımız neşimiz. deveniñ yiyeceği

yolların kenarında bir malıñ yimedü tikenner, ardıç pürlerini neyi
yir giderdi. biz de vardımız yirde bir pilav bişirirdik, sōñ varısa
120 bi de sōñ gııardıķ, bal ğimi onu yirdik. elimizde keçeden bi kepenek
diriz o var ıdı, ayaımızda da çarıķ var ıdı, öküz ğönünden, bu ğadar.

elbisē olarak, bozğırlılar şalvar getirillerdi, yuñdan doğuma
dePme diyı, onu alırdıķ. zeñğın olannar, deliannı olannar kinoTlu pan-
tul dikdirirdi, bi de laçiverTden yāıT ğumaşdan cekeT dikdirirdi, bi-
125 rer de dabancā asardıķ bōrümize palasğaya. ondan sōurā zeñğın olan
ōle, fakir olan da gene ondan giyerdi. o ğocalarımız, o zamanķı ğo-
calarımız zıñ da etekli āntereleri var ıdı. bi tek āntere dirdik, etekli
bellerinde ya bir ğuşaķ ya bi ip şal bālı. eñ zeñğiniñ dalında bi köy-
nek ya salta olurdu, şōle ğollu bi salta, onu giyellerdi. ayaklarında
130 da ğırmızı bi edik. ayakğabı da oyudu. ğondura, laşdik, mes bi şiy yō-
du, adeT dēil idi o zaman, melmekeTde yōdu.

köydekiner çiT sürellerdi, ekin ekellerdi öküz ünē. dālara orıya
burıya, ōaya ne ekin ekilmezdi. o şindiki ōālara bi şı ekilmezdi. ē ne
ekersen sıçan diyı bi şı var, yirdi. hic bi şı ğomaz yirdi. dālara ya-
135 maçlara ekin ekellerdi. ekinden ııcıķ bi şı ğaldırıllardı. az çok bi şı
ekellerdi, yıllerdı. ğahvenıñ okğası ğırķ paraydı. o meturu yōdu, ar-
şın var ıdı. ğabıdıñ arşını da yılm paraydı. yılm para esgi paraynan
ğaramanda bi tek fırın var ıdı. semerci soķayın o āndan, esgi odun
bazarınıñ o āndan bu ānna çıkarķan şōle hōkūmete dōru şu sā köşede kö-
140 şeniñ başında bir furun var ıdı. onuñ ekmiñi de alan olmazdı, tüken-
mezdi, tiare meydanına getiriller, şu ğızlar ğulubesine, ğabirisdana
dökellerdi. sözüñ abana iT köpek, davar davşan yirdi. soñura bi fırın
daa açıldı. kevransaray hanından çıkınca köşeniñ başında bi fırın daa
açıldı. şindi köylü de, ğadınnar da hanım oldu. köyler diyinceK, köy-
145 lü şeerliyi geşdi. köñ ğadınnarı fırından yir.burda da var, köde de
var. ğadınnarıñ sā eli hamır yoñuruyur, sol eli loğum yiyir. loğum
sandı da bōründe duruyır. ö ünüñ düzeni de ölüydü işTe. dālar, dāda o
süt satmak yōdu, peynir satmak yōdu. ne ğaldırırsañ köde, meselā sen

150 harmancısını, ben de arıcıyım. ya bir kile buda vir de bir arı al dirdi. bir kile buda yan bir arı deñiştirdik. yaıt bende sarılıta var sâa dirdim, başabaş deñiştirdik. bi sarı lira viriyim de hâa bi kile buda vir dirdim. yaıt bir işşik viriyim de bi sarı lira vir dirdim sâ. sarı liraynan dördü bir idi. şindi dördü nasıl oldu bilmem. biri birini geçdi, gene de oşayyor heral. hemen hemen böyle. ondan sūra da

155 atmış yetmiş sene evel dörtbin öğeci aldım gitdim, garacâörenden de gonyaya. öğeç diyi, göyunuñ şişek diller, göyunuñ dört ğartında irkeji- ne öğeç diriz, şişek diriz. orda beşbiñ liriya satdım. doçuz liriya sekiz liriya sarı lirâ aldım. ondan daa var bende sarı lira. o sarı liranıñ arasında, bu yonan harbinden sūrâ ipekli pañgonoñ çıktı. sarı

160 lira yasağ oldu. ipekli pañgonoñ çıktı sarı liraynan başabaş alındı virildi. sūrâ o da ğayboldu. bi kaat çıktı, ğazata kaatları gimî.onu- la alınıp virilip gidiliyor. bakalım devir ne olacağ, zaman ne olacağ o zaman hic kötülük yödu, haqsızlık yödu. sūra şindi zenginner çö- aldı, hayır işi çöaldı ğıyamañ ğadar var. haqsızlığa gelince de, türkçe

165 haqsızlıktan ğurtulamadı, oñamadı. ğarabük demirçelikde otuzaltı ay çalı- şdım ben. ambarcıydım, ambarcılığda çalışdım, birinci müdür ğayseri- li müddin beğ idi. ikinci müdür aziz beğ idi, isdambullu. üçüncü mü- dür de nıad beğ idi. o da isdambulluymuş, uş müdürü var ıdı. bunnar hırsızlı ıderler idi. ben evrak gezdirdim. o müddin beğ doğruydu da

170 ğayserilli müddin beğ, o sıvazdan devlet demir yollarınıñ adamları de- mir almaya geldiler. mēmur ambarı var. o da ben, bi şehrimiz var bizim laz, hopalı laz. biz ayağcıyız, defder götürüp getiriyiriz, müdürlere imza ediyoruz, müamelesini yapıyoruz, iş bitiyor, mēmur ambarından ben ne alacağsın onu teslim ediyorım. birin, dört demir aldılar. tirende ,

175 şin kenarına geldi faPrikanıñ, altına sarıyıllar dört demiri, dört ray demiri. şu tirenneriñ ray demiri var ya, burıya olacağ didim ben, saña ne didi. baña ne mi didim ben, pekiy size gösderirim ben şindi ne olduunu didim. ondan sūrâ benim ğönümüñ itdiler. on para aldım sam gö- züm ağsın. o devlet devlete hırsızlık idiyor. böyle devlet olur da oñarmı

180 hı , açaba nē olur bizim soñumuz, yoğ bizim soñumuz, yoğ.

Hatıralar:

benim dayımañ ölunun ğarısını maraşda çandarmayıdı , dayımañ ölu
o ordaykana uzuñğuyu köyünden çomraniñ bi ağanıñ birı aldı. lōmen is-
minde. köylüleri öretdi ğadını . ğadın güzel idi. dayımañ ölu asgerden
geldi, gel len bunu öldür didim, ben, öldüremedi, yapamadı. bide tü-
185 vek virdim. tüfel de duTdurdu ğarabuñarda bālıydıđ biz. ğarabuñardada
hüsnü tükel diyi biri var idi. ondan söura neticede o giTdi asgere gi-
ri onuñ bi böyüü ali var idi. aliynen ikimiz bu lōmenin tarlasına
giTdik. hağsız yire bosdanını sökdük, içine ekin ekdik. ğırkıkiniñ a-
ğusdos ayınıñ onuçünde keşif geldi. bizi dava iTdi. avradı aldı ğaşdı
190 ğarabuñara kēe gelmiyor. biz bunuñ didik ğamaşını keselim. ilk ailesi
çıkdı, bu da çıksın bizden de bir iz ğalsın didik, türkmenlere didik
ondan söura keşve geldi. keşve, arabadan, tağsiden inerkene, dayımañ
ölu bir aTdi yaraladı. ğaşdı hāķımıñ yanına vardı. şorda hāķim durur-
du. nē o len, nē o didi. hacı ğicabiñ öluynan, kör musanıñ ölu beni
195 vuracağlar didi. tüvek, mañanizma fişāi çekmedi, şişikdi. fişek de
içinde bozulmuş, fişek küvlüymüş. daş vur ülen onnarıñ tüveini duT
didi, vur onnarı iki sene cezañ var didi. hāķim adama ğuvvat virdi.
adam zefgin, ğarabuñarda hāķımıñ yanında oynıyır, ğavurunan oynıyır.
şindi talebeniñ biri okurmuş. hocam dimiş ğuddüsi hocası nası baa bi
200 annaT dimiş. ülen nābacađsın ğuddüsi dimiş. allā ĩnan arayı buldu da
ğuyruñnan oynuyır dimiş. allah ĩnan arayı bulmuş ğuyruñnan oynıyır a-
dam dimiş, ğuddüsi mi olacađsıñ sen dimiş. hökümeT inen arayı buldu
orda ğuyruñnan oynuyor herif. biz bunuñ yirini sürünce geldi keşve hā-
kimıñ yanına vardı bu dabancayı çekdi. şöl idiyor baña o. bunuñ da-
205 bancası da inkıta iTdi didim bem buna hücum iTdim dabancaya. sülünan
didi, ben de çekdim dabancayı, cebiñe ğaT didi, bir vukuaT çıkarırsız
didi. yavı didim ben işde bunda da var. ben onu alıvırıyım didi, aldı.
dayımañ öluna didim, ülen çek şuna daya, o da şi idemedi. zayıf ğuru

- bi şey idi. bunu kaçırdım, yüzüğüyulu yıkdım altına, dabancayı al-
 210 dım dayımın öluna virdim. dayımın ölü, dabancayı, telti çekemezmiş
 çekeymiş benim ğarnımdan çıkacımış. beş fişek varmış içinde ondan
 sūra hâkimiñ büründen hâkimiñ ardına gizlendi. bu o yandan aTdı, bu
 yandan aTdı. hâkime eli didi, seni de vuracağım didi. hâkim öldüydü
 aTdı, şurdan dedi, şurdan çıktı, öl didi. şöyle yaTdı ölmemiş.
- 215 tilki ölümüne yaTmış meerse. ondan sūra orda bizi ğarabuñara sevkıT-
 di, tevkiv iTdiler. ğaraman ağır cezayıdı. ğarabuñardan buruya sevkıT-
 diler. dayımın ölü ğabillendi. mahgeme idiyılar bizi. dayımın ölunun
 ifâdesini aldılar, ondan sūra başa geldi ifâde. ğarabuñar hâgimi i-
 fâde viriyor. dayımın ölü, bu didi, ben halasınıñ oluyum, ben ben vur-
 220 dum, vuran da benim, yapan da benim didi. ölmezsem ne cezâ virirseyiz
 çıkarsam gene öldüreceim onu didi. o hâkim ifâde virdi, hayır didi
 ben, benim bi ğabeadam yok didim. dayımın ölunun ğarısını aldı, bu
 da ğardaşı, yapan da bu, iden de bu, didim. hayır didi, sâlim ğafânan
 bu sülûman didi başa dabancayı çekdi didi. başa seni de vuracağım didi.
- 225 buna iki ay cezâ vireydiñ bu iş başıma gelmezdi didi, bu vurdurmadı
 beni didi. halbuki ona küfür de iTdiydi onu dimesdi. ondan sūra ben
 didim, hâkim beğ bâbal boynuña didim, hüsnü beğ sen ğorkmadıñım, pa-
 çalarını sallamadım, çödümedim mi didim ben. ben öle diyince ora-
 dakınnar güldüler. ağır cezâ hâkimi, ne gülüyorsunuz be didi. onnar
 230 gene güldüler. ondan ğarabuñar hâkimi bi dağ ifâde viremedi. iki uş
 ğurşun da bu aTdı didi başa, bütün mîsebbiP bu didi. hic ifâde vireme-
 di, onnarın güldüñünden utandı. eñ leticede onun ifâde viremedi be-
 nim menfaatime çıktı bir ay cezâ aldım ben. şurdan oldu, burdan oldu
 temiz iTdik, nemmen nöürdü, sekizer sene cezâ aldık. adam ölmediñden
 235 iki santım ğısa gelmiş. onsekiz ay burda yaTdim. ğarabuk cezâ evi asiri
 cezâya gidiliyir. ğayri erelide bi memed nâci diyi birisi var, onun
 ğardaşı da mapusdu. neydi bilemecğim. temiz mahgemesinde kâtib. ona
 yazdım. beni didim, aňgara matbaa cezâ evine, ğayseri basma cezâ, ğay-
 seride de basma ğabıd çıkardı, cezâ evi. ondan söra ğarabuk demir çe-
 240 lle ayırdırsañ saña düğ iderim ben didim. ben seni bildiim de yok

melmeket hatirina didim. o adam gitmiş, benim müdürülen de iyiyimş.
 müdür, ğarabük ceza evi gimi hiç bulumaz dimiş. oriya gitdim, orada
 otuzaltı ay demirçelikde çalışdım. müddin beşe, o ğöyuncu okru ğo-
 yundan bilir dimişler. o ğaramanı bir süleyman tuna var dimiş. çāır-
 245 di vardım. sen nirelisiñ, ğaramannıyım. ğaramanıñ ğoyunu sōuradan çı-
 ğaroyunu ya didi, gel baalım didi. faPrikanıñ içinde seksen sūr var
 faPrika yūzdē otuz zehir yaparımş. işçilere birer kilo sūt viriyol-
 lar. ğadınnar olan dōyurursa ona iki ay sūt viriyollar, ğız olursa da
 ğırk gün viriyollar. sen ğōyundan annarsıñ didi. orda ben ğırk gün ğōy-
 250 na bağdırdım. bir çoban virdiler baa. onnar sā ğoyunu yolallar oñdur-
 mazlarımş, arpasını satallarımş. bir kilo arpa satdım isam eñ
 ğıymatlı gözüm ağsın. orda onnara bağdırdım. ğoyunnar ne oldu ğayriya
 inekler beş kilo sūt viriyorsa, onbeş kilo sūt virdi. eñ sōura biz de
 ayrıldığ, sūmerbağlar menıtdi mahkūmleri, etibağlara virildi biz or-
 255 dan ayrıldığ. aTmş ğışı kötāyanıñ dēimısaza gitdik. orada da doğuz
 ay ēleşdik. ğırkdoğuzun içinde teskireyi aldım ben.

ğışın deve hec uşūmez. ğoyunculuk da yapardım ben. ğoyun da iyiy-
 di. ğoyun, geçi dāil de. dāa bir ğamşdan āıl dutardım. ğoyunun kūrku
 kepeneğ, fanillesi donuyu, hepsi dalında, hec uşūmez o. şu adar ğar
 260 yāsane ölür, ne uşūr. köye getir şindi bir āıla ğapaT, yimi vir, vir
 vir burnunun sūmlu ağar öle, orda ğırda yatar. gider dallardan çōp-
 lerden, ğarlarıñ üsünde ne bulursa yir. bunnu ğümüş gimi ısılar mu-
 şular, hec ne ölür, ne sōuğ alır. ğoyun, geçi dāil. çok ğoyundan para
 yidim, çok ırāaT itdim, fevkalada yaşadım. neslimiz, dedem ğūdūsde ne
 265 ğalmış. ğūdūs gimi şeer yok arabisdanda. oriyı isirailler aldı şindi
 oriyı. bu araPlar, heP ğırılısın onnar. onnar bi işe yaramaz. o seve-
 ribirlikde bizi aldığdan soñura, bu kāzım ğarabekiş var işTe, ğasa-
 balı, bizim kölüler var ıdı asgerlerden severibirlikde, bizim ğaracā-
 örenden otuzyedi, otussekitz hāneyidik, ğırk asger gitdi, ğırk asger -
 270 den oniki sene sōura ikisi geldi. yedi sene de sōura ikisi geldi. ğa-
 çı da şeer ğaşmış gelmiş. o zaman dimiş ki, alıñ dimiş sarı lirayı,

bir vaġuna yŭkleTmiřler, tŭrkee ġaçıralım diyi, ġaçırammıřlar. ara-
 biñ şerrinden. ŭlen alıñda dimiş nā ġadar alırsañız alın, getirebi-
 lisejz getiriñ. bizim, orda ōsŭz musa diyi biri varıdı. aldıķ diyir
 275 ġoynumuza cebimize doldurduķ diyir, bi daa baķdıķ yoķlama yapıyıllar
 diyir. ondan sŭra ġařmıř ō ordan. altı ġiřiler imiş. gelirkene bir
 araP bunnarı bir ahıra ġapaTmıř, yuTmuşlar sarı lirayı. orda bir av-
 ta alı ġomuř. pislikleriniñ iġinden ııķarmıřlar sarı lirayı almış o.
 ondan sŭra da iñgilize yesir dŭřmŭř. biri yedi sene orda, telik i-
 280 ġinde, ġŭndŭz ġŭzleri ġŭrŭr ŭmŭř, gece ġŭrmez imiş. iyi ki allahdan
 hic ġŭrmez imiş ġŭzleri. iñgilizde bu ahdimiz ġalacaķmı bilmem.

neticede de alman harbi ııķdı .ben hapis ānedeyidim, alman harbi
 ııķdıında. ġıriġ ġařdayıdı bilemeyecāım. alamannar yŭrŭdŭ, yonanı tav-
 ladılar, yonanı da bir ġiki ŭn ōrařdı. ōle ġider, şindi ġidiyor ġāri a-
 285 lamannar, alabilidiine ġidiyollar. iñgiliz, cihanķer iñgiliz idi o za-
 man, ameriķa dāil idi. şindi basacaķ ġaramanı dāil mi ya, ġasabadan
 yŭrŭr, yŭs tāne, biñ tāne cava motura bindirir. ōlen ōlecek, ġalan
 ġaramana ġirecek diyir. yolda ġırılaniñ řesābı ġalmyır. o yitmi ġiři
 gelise, ġaleye ııķdıınnan bir teslim bayraı ıekiyiller, ġaramanıñ ġa-
 290 lesine, ordu baķıyır ġaraman teslim olmuş, ordu silaı kesiyir, āteři
 kesiyir. ōlŭ ōle, ōlŭ ōle aldı ġıTdi. iñgilize dayandı. fıransızı al-
 dı macını aTdını ne fiř, viz ġeldi. iñgilize dayanıncı, ingiliz baķ-
 dı haķından gelemēcek. gel baña yardım iT didi, ameriķaya.cihanķerliġ
 baa virirseñ iderim didi. virdim seni ġossun didi, ameriķaya.sŭradan
 295 cayañ, caymadı şiy yaPdılar, imzaladılar. ondan sŭra iñgiliz ameri-
 ķaynan bir olunca deñizi yaķdı. deñiz yanıyır. havadan dŭkdŭ benzini
 teyareynen, dŭkdŭ beñzini. bir iş ġoremedi alamannar, bi ġreli ġide-
 medi alamannar. dur sen didi alamannar dŭndŭ ordan. rusu ben aliyim
 da sen didi baa o zaman peynir ekmeķsiñ, nābacaķsıñ didi yŭrŭdŭ, ru,
 300 sa. buraķdı bunnarı. rusa başladı mı, alabilidiine ġidiyir ġayri. ru-
 suñ işi de bozuldu. bu sever bi taravdan alabilidiine ġidiyir. baña

yardım idiñ dımedı rus, amerıķaynan iñgilize. bu bunu didığı ğımi ala-
caķ, o zaman mecmur bizi ğe alacaķ, buna yardım idelim didiler. ala-
mannarıñ bir asgerine bi teyare ıķardılar. bu adar da bol bunnarda o
305 teyare. o ğadar dũnyayı teyareğ aldı. baķdılar rusuñ ğaşmadan başğa bi
şıe eli dẽmiyor, ondan sũrã rusa bi yardım oldu, ğuvaT ğeldi. ğiri
dõndũ haydi bãbam silah yirẽ oldu. alaman da mãlũb oldu. iřTe yarısı
o yanda ğaldı, yarısı oyanda ğaldıydı. şimdi birleşdiler ya, o da ũle
ğaldı ğıTdi be. işTe bizim geimimiz esğiden, senede bir adamñ şin-
310 diki paraynan on lira masırãvı yõdu. masıriv, ğendimiz doķurdu ul,
abıT ğiyerdik. bir sũs bilmezdik, bilmem filãn bilmezdik, yimemiz iş-
memiz ona ğõreydi. bir yaşamamaz, iyi yařardıķ, yimemiz işmemiz fev-
ğalãde deil idi, şindiki imi deil idi.

şimdi kervannan kõyden ıķdıķımydı, õlen iccaķ dũřmeden ğece
315 yũklerimiz deveyi. ğüneş řõle parlayınca ğonaķ yirleri olur, burdan yõ-
rũrdũk, habacı eşmesi diyi bi yir var orada ğonaķlıķ yapardıķ. o ũn
orada eleşirdik. aşam, ğış olursa uvalları řõle evirirdik, deve ũ-
řũmez iTmez. pilav bişirirdik yirdik içerdik ordan yũkledirdik, yayan
yapıldaķ işTe. ğonuşma olurdu, bi şı alan, cura, saz olurdu. ondan
320 olan asılır, devede řiñ içinde. ğavał çalallardı fazlaca, ğavał. onu
alallardı esği tũrkũlerden tũrkũ õyrillardı. bãzi dipidem boradan
gidemezdik bir iķi ũn ğalırdıķ. onlardan ğõnũllerini ğezdirillerdi. o
iyiydi bu melmekeT diyebilecãim bundan iķãret aa.

ben oķ avcılıķ yaşdım. uçar řõle, uşdu, parladı dãil mi yir-
325 dãinden iyi dẽer. aTdıñımydıya samayı, mũaķğaķ o iyi abıķ dũřer
bir de davşan diyelim vuracaķsın ğayrı. kaķdı dõru ğaıyır, řõle ğu-
laı dik gider, ğulãına atacaķsıñ onuñ. ğulaına aTmssañ vuramañ, eñ-
sesine beline neyine dẽer ancaķ. bir de yañ ğıdiyır řõle, hızlı ğıdi-
yır, bir meturu, bir meturu, bir meturu, ireli, ireli, ireli gecekme-
330 yeceksıñ, bir meturu ireliye aldıñ mı o ğavışdı rı, orda vurulur

Anlatan : Seyit Alper yaş 66

Derleme yeri : Eğilmez Köyü

Konusu : Masal

-VII-

şimdi evelden bir adamın uçölu varmış. ölüm benden size ne-
 sīāt olsun köseyen ğı saynan ğonusma dimiş adam. bobası ölmüş. adam-
 lar çicci çoban duracak, edirafda köylüye varmışlar. şo köye var-
 mışlar. o köyün adı ney, o köy köseler köyü. öte yanna varmışlar o
 5 köy de ğısalar köyü. ē nē olacak, bilmem. bile dimişler. yā ne o-
 lacısa bobamz ile didi amma, bizim başımıza ne gelece ise gessin bi
 yire duralım. adam dimiş ki, yā ölüm ben seni çicci dutarım, yalnız
 künde elli dönüm tarla yapıcıñ, iki öküz elli dönüm tarla yapıcıñ ek-
 mā bölmiciñ, yōurdu demiciñ, ğannıñı doyurıcıñ dimiş. bunnarı yaP-
 10 massañ para virmem, ğötükñden bi halka çıkarırım, yüzükñden bi çic çar-
 rıñ dikerim, ğötükñden de bi avrat dutar gönderirim dimiş. öteki adam
 İrazi olmuş buna. o şekil yapmış yapamamış. aynı o ğardaşlar eñ ğüc-
 cükleri gelmiş. öküzü almış çivte gitmiş. elli dönüm yire elli çizi
 çekmiş. şimdi kim küserse halka çıkacak ya, āa seslememiş. yōurt ek-
 15 mek getirmiş onuf yüzünük ğaymānı almış, altını yimış, yirine bi su
 doldurmuş, ğaymānı giri sepmiş. ā oturmuş oturmuş bi şı diyememiş.
 peki, ilen ölüm bizim ğazları bi yimle dimiş. çekmiş diyne ğazlarıñ
 bütün ayānı ğırmış. len bunnar niye topallıyır, yā yimi çok virdim,
 iline vurdu ondan topallıyır. yalnız hesap başında bi iyi ğuşu va-
 20 rımış. ğuğ diyi çalınıñ depesinde ötdümlydü bunuñ hesabı o ğün bi-
 ter imiş. o ğün öküzleri bi yak dimiş, yāni sula gel dimiş. bu da ö-
 küzleri çekmiş, köyüñ öte yanna bi ataş vurmuş, bi tane ğalmadan epi-
 sini yakmış. ğapıdan girişin, yā o dumn ney dimiş. öküzleri yak di-
 din ben de yakdım geldim dimiş. iyi, seslememiş. ondan sōna bi çö-
 25 cū varmış. tuvalet yapacām, sıçacām filan. ülen āassı şu çocū

götür de bi çatlaT dimiş. hemen dışarıya çıkarmış ayasınıñ birini bas-
 mış birini asılmış, ikisini birlemiş götürüvirmiş, köpāa atmış gelmiş
 köpekler boşur umuş. yā köpekler neye barışıyor dimiş. aPla yā mū-
 tariñ köpāına ğalmadı da dimiş, sen çatlaT didiñ ben de çatlaTdım at-
 30 dım, mūtariñ köpāına ğalmadı da ona boşuyıllar dimiş. bi bakmış anā
 gine bişiy diyememiş. ũlen ğarı bu olmicık, bu bizden çarıkılı alkıyı
 çıkarıcığ, iyisi biz ğaçalım dimiş. çicci şorda iner imiş. evelā ğa-
 rıyı öredelim, ğaynānası var ımış, çalınıñ dibine bi çıkıñ da öksürün
 dimiş. hesabını görelim gissin dimişler. ğuğ ğuğ diyi öter imiş ğarı,
 35 len ...na ğoduum dimiş, ğuşun ne habarı var, daa vağdım mar daa di-
 miş daşı bi vurmuş, ğarı şarpadan düşmüş ölmüş. gelmiş aa bu ay ğa-
 çıncı ay, beşinci ay, altıncı ay. yā bi ğuş var dimiş, ile ötüyirdi
 bi tāne ğaya vurdum öldü dimiş. olur dimiş. ğaynānası ötüyir, bili-
 yir amma. arkadaş bunu ğaçıralım, bundan ğaçalım. sem bir ekmeğ azır-
 40 la , sandıñ içine ğoyalım, o ahırda yatarğana ğaçalım. dinner imiş
 devamlı orada. hemen sandıñ içine gelmiş. ekmeğ ğoymuşlar. biraz o
 taraf şı issin diyi, ekmeğ bi tarafa çekdi gibi sandıñ içine ğendi
 girmiş. sandıñ yükletmiş gideller imiş, ğayri ğaçallar ımış. bi ır-
 mağ varmışlar. su kenerinde birez yatalım dimiş. bi çoban köpāı çe-
 45 virmiş bunnarı. ũlen kelōlan olsaydı bu köpekleri iyi daşlardı dimiş.
 aa bem burdayım dimiş. ũlen sen burda mıydıñ? iyi hemen indirmişler.
 bunnarı daşlamışlar. avradına dimiş ki, bunıñ yataını şuriya yap şur-
 dan tarafa, ben ortaya yatıyım, sen de ile yatma, benim dibime yat.
 bunu ırmağ atalım dimiş. uyumüşler. ũle kendi kağıyır avradıñ yirine
 50 yatıyır. avradıñ yirine yatıyır, herif kağıdıñnan bi avrada, avraT
 ırmağ. kağ avraT kağ diyi, kelōlan yok diyir. ne diyin aPla boğuyidi
 mi diyir. ũlen sem mıydın diyir. benim. ũlen ğarı yidiñ, duzu yidiñ,
 ğaynānayı yidiñ, öksüzü yidiñ baña yapmadıñ ğrezillı ğonadıñ diyir.
 dōru diyir, sem benim iki tāne ğardaşı yüzdüñ diyir. buçāı çekiyir bi
 55 çic çarıkılık, bi de halka çıkarıyır, salıviriyir, tamam. bu mesel de
 burda tamam olıyır.

Masal:

şindi efendim evelden bi padişāh var ım ş. padişahın bi tek ayi-
lesi var ım ş, bi de gendisi var ım ş. Ülen ğarı bu melmekeT bizim
zeñgin adam z, olan yoğ ğız yoğ. bi seyata çıkalım, yeşillik filan.
60 orıya seyata çıkıyıllar. gezerkene allat tarafından bir adam İraslı-
yır. çullu, saçallı bir adam. yāu sen narañ? işTe, yāu benim diyir ,
burda bir seyata çıkıcıyım, ğarıyanan geliyırız. olañ ğız yoğ, işTe
havadar filan diyır. pekiyi, saña bi şı virsem onu yapar mısın? hay
hay diyır, niye yapmıyım. seña bi elma viriyim. atıña elmanıñ ğa-
65 bıynı yidireceksin, elmanıñ gendini de ğadın yiyecek, dimiş. allah da
saña bi evlaT virecek, yalnız yedi sene isim ğonmıyacağ, yedi sene
sōna ben geleceim, diyır. pekiyi. didi ğimi allah buña bir evlaT viri-
yır, yedi sene sōna, yāıT sekize dönıyır. diyelim ki böün bir paTı-
şah, o ğonyanıñ halkı burıya toPlanıyır. yāıT ğaramanıñ halkı burıya
70 toPlansın, benim olana isim ğonacağ. kimi si, āmeT ossun diyır, kimi si
mēmed ossun diyır. olmayır. o anda o adam allah tarafından meydana
geliyır. seniñ oluyıñ ismi māmaT diyır, atıyıñ ismi de ğamber diyır
dolanıyır. tamam meseleyi ğurullar. paTışāıñ ölu zeñgin, paTışālık
var. ğaramandan temsil ğonusalıım. elli tāne köy var yalnız hepsi bi
75 yoldan gider imiş. ilerde o o yanna, o o yanna o o yanna ayrılmış.
bunnar ava gitmiş. ğaramanıñ delğanı, yāıT maalle delğanı sı diyim
hepsi ava gitmiş. dimiş ki, arkadaş sen şu yola gidicin, ben şu yo-
la gidicim. ben şı olıcim. yalnız bura bekleme yırı, burda bekleyecāz
ayrıldığları yırdē bekleyecāız. pekiyi diyiller. o o yanna gidiyır o
80 o yanna gidiyır. ne ise birer ikişer vuruyıllar, geliyiller. māmaT
gelmiyır. len yāu buña ne olıyır filan. o da bi geyik ğaldırıyır ge-
yıı bir iki atıyı matıyı geyik bi mağaraya giriyr, mağaraya geyiğin
arkasından gendisi giriyr. ğayrı evlenme tavi gelmiş, ğayrı onbeş
yaşına varmış. o zamanıñ delğanı sı. ğayrı orda bi pir oturmuş sa-
85 đallı adam. ilen bāba seniñ burda bi geyik geldi, bu geyik nire gitdi
ölum, burıya geyik gelmedi ama, orda bir ğız resmi görüyır. ğız i-

resmisin görüşün oriya ğapanıdır. hemen bunu pir ğaldırır. urüyasın-
 da, orda urüya görmüş oluyor. seniñ utan melmeketinde bu ğızıñ is-
 mi elif, ğari sem bunıla evlenicüñ diyir. olan peki, yalız ben saa
 90 bi sır virecāim, bu sıri kimseye bildirmiyecāiñ. dünya bir yanna o-
 lur sem bir yanna oluñ bu sıriña saıb olacāiñ diyir. bi ğılıç viriyir
 senin canıñ bu ğılıcıñ içinde diyir. hā bu ğılıcı bildirmicüñ peki.
 melmeketdeki arkadaşlarınıñ yanına geliyir. ordan bu dersi aldıktan
 sora arkadaşları diyir, yā arkadaş sen niye gecikdiñ? yā işte bi av
 95 filan vuramadım māzur oldum diyir. yā bu patışāñ olu, hepimiz vur-
 dümüz avı sāa virelim, av nedir yāu, çok düşüncemeli geliyñ. yāni
 orda o ğızıñ resmini görüp aşk bādesi içmiş. hemi ğız allah tarafın-
 dan hemi olan. sem bunu alıcıñ diyir, yalız bu utan melmeketinde ona
 düşünür ümiş. yāni arkadaşları dimiş, yāu arkadaş hepisini sāa vire-
 100 lim, bunuñ uçun niye mütēsir olıcıñ filan didiler ise, yok efendim sā
 oluñ isdemem filan diyir, geliyir. ğafayı bozıyır, düşüncemeyi artı-
 rıyır, yimek yimiyir, ekmeK yimiyir. bobası oporlana viriyir, dellala
 viriyir. benim ölümüñ derdini bulana şu adar bāşış var diyir. buña bi
 çāre. bi kelōlan varımış. kelōlan dimiş, patışāim, ben onuñ ğōnünü
 105 bulurum. ölüm bulusañ sāa şu ğadar para var, altın var, peki. üş beş
 arkadaş geşlik ālemi toplanıyılar, bi masa ğurıyılar. bu ğafayı bu-
 luşun vay elif vāy diyi gendini masadan atıyır. yāi elif nırde? utan
 melmeketinde. hemen patışāa varıyır. patışāim māmadı söyletdik, ya-
 lız bāşışımı zı vir, ondan sōna söylüyelim. hay hay diyir patışā vi-
 110 riyir. seniñ māmat utan melmeketinde bi ğız varımış, bunulan aşk
 bādesi işmiş. oriya gitmek onılan evlenmek isdiyir. bunu saña söyli-
 yir, sem musāde itmeyiñ diyir. hay hay diyir, neş bu işi ben yapmı-
 yım, buna imkān yok, yalız orada ğızı bem bilmiyim, şu melmeketde
 hañgını severse üsdüne alıyım. yok efendim ben anca onu alacāım dimiş
 115 peki. ölüm, durumuñ şüle şüleymiş, saña müsāde diyir, anasınıñ bāba-
 sınıñ elini öpüyir, ata binüyir, utan melmeketine gidiyir. ücyūs se-
 nelik yol umuş o yol da. amma allah tarafından olıyı bu, ücyūs sene-

lik yolu uç gündē almış bi şıya varmış, orda mağarada şî ideller i-
 miş. inde gergah doğur umuş. bizim halı kilim hesabı. bunnar gergah
 120 dir imiş. ne yapıyın? bir ğadın var ımış, devlerin bacısıymış o da.
 yedi ğardaşın birisi ũrũyanda ölmüş, bi devlet inen yedi ğardaş harP
 ider imiş. ğadın ũrũyasında görmüş biri ölmüş. hemşire sen ne arıyın,
 ne ālıyın dimes. ğardaşım sen niye geldin? benim ğardaşlarım benim
 uçu harP ider. ũrũyamda birisi öldü oña ālıyırım dimes. ne tarafda?
 125 şu tarafda. hemen ata binmiş, sürmüş orıya varmış. bu devler buña
 ğarşı gelmişler. bunnara dimes ki, evi kesdim idi anma, hemen ğılıcı
 çekmiş, onnar inen bir olmuş. orâyı ğırmış, devler inen gelmiş. dev-
 ler, allahın emriylen biz bacımızı saa virecāız. hayır dimes benim
 dahi bi sevgilim mar, ben orıya gidiyrim. nasıl? nasıl olursa ossun
 130 belki de gezer dolaşır birisini alırız, bi arkadaş buluruz alırız
 dimes. ordan birez gitdikden sũrâ bi arabũzeñgi var ımış. o da ğı-
 zımış yāni. beni kim, yüzümde bi perde var, beni kim yıķarsa ben er
 olaraķ oña varacāım. adam kellesinden bi saray yaPdırmış. o ğadın da
 bu da at ıla varmış. işcisi var ımış, bekcisi var ımış. burdam bi a-
 135 dam geliyor, o adam gelirken bu adam kellesinden bu sarayı yaPdırdım
 o adam gelmesin diyir. ne ise varıyır. yāi sem burıya gelmeyeceğimis-
 sifi. kim diyir? buradaı, arabũzeñgi diyi bi adam mar, ğadın dimiyir
 ğāri. arabũzeñgi diyi bi adam mar, adam kellesinden saray yaPdırdı.
 orda pir de didi ki, yāni dünya bi yanna, sem bi yanna didi ya ne
 140 olursa ossun diyir. bu öüdü dīnemeyişin arabũzeñgi buña dōru yōrũyir
 bu da ğılıcı çıkarıyir. ğılıcı çıkarırķan elindāini gördüm ũdüm ta-
 mam diyir. ben senin ğimi bi ehlini arıyırdım, temm diyir. allahın
 emri olaraķ, sem benim adamım olacaķsın, erim olacaķsın. hayır diyir
 benim dahi bi sevgilim mar, ben onu görecāım. bir gün de onuñ mũsā-
 145 vırı olıyır. o da ordan öte yanna uũurlıyır. öte yanna gidiyir ğāri
 ũş günde. birez gitdikden sũrâ bi adam dek geliyor, yolda bi yayan
 yapıldaķ. yāu arkadaş sen nesin, nireye gidiyın? utan melmeketine
 gidiyrim. sennen ğāñ ğardaşı olalım, olur. o atınan giderkene şeē

ğañ ğardaşı olalım demiş. senin senatın falcılık demiş. öteki biri
 150 birez ğıTdikden sūrâ dek gelmiş. onnan da ğañ ğardaşı olmuşlar. ğız
 da bekler imiş. yāni sarayın dört taravı yanmış allah taravından ge-
 lecek diyi bekler imiş, ğününnen. öbürünnen de arkadaş olmuşlar ona
 somuş. senin zenāatın ne? benim zenāatım yüzgeşlik demiş. bunnar
 üçü, elif bi bakmış, hā, benim ürüyamda gördüm adam bu amma yandāı
 155 kim ola. olan elifi görürken atdan düşüyor, hemen elif varıyor, bunu
 ğaldırıyor. öteki adamlar da geliyor. diyor ki, sizin ğardaşıınız bu
 amma siz oriya gidiñ, bu adam benim adamım, allah tarafından benim
 ehlim diyor. onu içeriyē alıyor. içeriyē aldıktan sūrâ, üç beş ğün
 sōna bu ava gidiyor. yāi hem bi ava gidiyim, burda canım sıkılıyor
 160 orda sekiz on ğün ğalacaymış, ordan girişin giriye bābasının melme-
 ketine dōnece imiş. yāni nikāh ğıyılmadan evlenme yōmuş. biraz da
 bacı ğardaş ğimi yatallar imiş, amma ūle bi şı yōmuş. küye ğıTmiş,
 ava ğıTmiş, deñize ğıTmiş balık dutuyum diyi onu da dutamamış filān
 itmiş, elif bununı aklına düşmüş. aklına düşüşün, sem benim aklıma
 165 düşdüm, avdan filān vaz geşdim. saçıyın telinden birez kes de diyor
 ben onnarı çokuluyum diyor. seni hatırladım mı bi çokuluyum diyor. o
 da kesip viriyor. bunnuna dutarçana bi lodus geliyor, elinde uçuyor
 deñize. öteki bi tarafda da bi devlet dāa varmış. yonan devleti
 ne devletiyse. onun balıkçıların eline geçiyor bu saç, saç alıyorlar.
 170 lar. inceliyor, bu saç bu ğadar güzel, acaba bununı sāı bisi nā adar
 güzel, bu nirdē olur, felān yerde. falcı bi ğarı varmış melmeketde
 ona götürüyorlar. saña şu adar altım para, şu ğadını bize al gel, pe-
 kiy, diyor. ğadın oriya varıyor. e işte aşam namazı oluyor, yāmar
 yāiyor. ya işte ūşüdüm de, ıslandım da, kimsem yok da, işte ğarılık
 175 būle de, cazı arı. bunnarın burda bekliyor. allā allah yāi diyor yāi
 sen ne biçim adamsın? ne oldu? hay evladım diyor, benim bi kimsem
 yok diyor. bu acı ğünde ğaldım, ıslandım, ayilem yok diyor. gel di-
 yor, ğarıyı alıyor varıyor. mīmīT bu neci diyor, elif soruyor. o da
 diyor ki, yav acıdım diyor, bi ğarı diyor. len bunnar cazı olur bize

- 180 bi haķāreT yapar, bunu getirmeseñ iyiydi. yoķ yoķ diyir ne haķāreT yapacaķ. nē ise ğarı ikİ uş ğün ğalıyır onnarıñ yanında. evini süpürir, bahcesini suluyır filan İdiyir. bi baķmıř temiz bi ğadın. bu ğadın, ...na ğoyum yidİinden ne olur, yisin yassın diyir, māmT. māmT seni seviyır mı diyir, sormuş yāni. sevmez olur mu, sever ya ni-
- 185 ye sevmiyir? bunuñ tılsımı ne? bunuñ canı nirde bilmiyİrim. sevseydi seni dirdi ki, şu buçaķ, çaķnaķ ne ise buna şi İTdiñ mi, bu benim canımıñ evi. bir ğün ğündüz bunu sormuş. aķřam gelişin ğadınnan māmT burdaymış. dimiş ki, yā sen beni seviyiñ, ben de seni seviyİrim sevgimize, canıma, bizim, seniñ canıñ, tılsımıñ nirde, sebebiñ ne
- 190 bunu öğrenmek İsdıyİrim.yā benim canım bi süpürkede filan. ğadın hemen damda bi kirpiT çaķmıř süpürkeyi yaķmıř. zabānan māmT gine kaķmıř. yāni ğızı ordan ğurtaracaķ ya, dimiş ki, elif ben kimsiye dime-
- 195 dim, yalġız biz bize gendimiziyiz, benim ölümüm şo ğılıcı ğörüyiñ mi? ē! o ğılış elimden ğİTdi mi tamam, benim canım ğider. ben uyurum. o ğılış ğırķ ğün yirine gelmesse, ğırķ ğün sōna ben ölürüm dimiş. ğırķ ğün ölü vaziyetinde yatacāım ben dimiş. cazı ārı bunnarı dīner İmiş. bunnar uyurķana ğılıcı çekmiş havızā atmış, ğıyıyā at-
- 200 mış. zabah olmuş. ğadın da tābi sevgilisi, ğıyamamış ğaldırma ya gendi kaķmıř, sufrayı hazırlamış, geldiġi ğimi dimiş ki, māmT çoķ iyi uyuyır, ona doķamma, uyusun dimiş. gel biz yiyelim, sen onā bi dāa yaP. ğözelce oturullar, yiller. yav İşTe şura da iyiydi, bura da iyiydi filan dirkene, bahçede küpü var İmış. küPden ğapıya ğadar altın saşmış ğarı, geldiġinde ğızın habarı yomış bu İşden ya. ğapıdan ğirişin ā burda bi altın var, bi de burda var, bi de burda var dir-
- 205 kene küpüñ yanına varır. küpüñ o yanna vardımı, ayaġından duTduuyunan küpüñ İçine atmış. küP havalanmış, uçurmuş bunu ğacırmış o melmekete ğİTmiş. dalġıc İnan falcı, yav arķadař biz bunnarı ğayb İTdik. māmT yok, elif de yoķ, biz burda yatıyırız aç susuz. sem bi fala baķ diyir. falcı bi fala baķıyır, nāmıdİñ diyir canı ğöşdü, ğılıç yirinden çekilmiş, havızā atılmış İdiyir, dalġın vaziyetde yatıyır, ğadın

gidiyir diyir. ğadını cazı ğarı sı alıp gidiyir diyir, ğızı götürüyir
 diyir. hemmen dalğıç bi dalıyır ğuyuya ğılıcı çıkarıyır, oraya dağı-
 yır, māmıT ayāa ğağıyır. o da patıŝāññ öluymuş yāni. o öredip de ğö-
 türen avradıñ götürdüü, cazı ğarısınıñ götürdüü adam dimiş ki, tamam
 215 ben sizıñ elıñize düşdüm, yalıñız baña ğırķ ğün mısāde ğidin, ğırķbir
 didi ün tamam, evlenecāız dimiş. ğırķ ğün ben vasiyetliyim dimiş ni-
 şannımıñ tılısımı ğırķ ğünden sōna öliyir dimemiş. ğırķ ğün mısāde
 idıñ. pekiyí. davıl zurna bi ŝıler yapdırmşlar, düün hazırlıı baş-
 lamş. böün yarın, böün yarın dirkene māmıda dimiş, yā durum şüle
 220 şüle, nerde? filān yırde. hemembu ata biniyir, ğılıcı dağıyır, va-
 rıyır. bi çobanıñ yanına varıyır. selām aleyküm! aleyküm selām! hoş
 beş, çobana diyir ki, burda bir falcı ğarı varımş, o ğarınıñ evini
 biliñ mi? bilirim dimiş. bildim yalıız, çok fena o ğarı diyir, pa-
 tiŝāññ öluna. bi ğız aldı ğaşdı o diyir. yarım bir ğün düünneri var
 225 bi müddet izin isdiyir, düün hazırlıı yapıyılar dağ diyir. tamam di-
 yir, dah diyir orıya, ğarınıñ evine varıyır. ğarıya ğılıcı bi vurı-
 yır öldüriyir. ondan sōna patıŝāññ orıya gidiyir. hemmen saraya çı-
 kıyır. sarayda uş beş ğişi varımş, onnarı da kesiyir ğızı arkası-
 na alıyır, süriyir. patışah bir ğlan ediyir. işte ne ğadar asge-
 230 ri varısa, ordusu varısa felān yırde, ha şura ha bura, ha şura ha
 burageleni gideni vurıyır. sonuçsu yaralanıyır. bir ğuyunuñ başına
 geliyiller. ğuyunuñ başına geliyiller, elif sen otur, ben seniñ di-
 zife ıcıķ yatıyım diyir. yatışın ğız ālarımş, yaralandı diyi. ğö-
 zünüñ yaşı yüzüne düŝmş, hemen ğağıyır, yā ne oliyir diyir, ne ālı-
 235 yıñ? bendem başğa bi sevgiliñ dāa mı var seniñ de āliyiñ diyi. ğay-
 rı ben seniñ yarañ uçun āliyim diyir. buraķ diyir bunnar olur, se-
 riñ ol diyir. o anda bi ordu dāa geliyir, bi asger dāa orıya giriŝi-
 yir, tekrar o ğuyuya geliyiller. avradı su içelim diyir. orda da ğırķ
 harābi varımş. şindi anarşit oldu ğimi harābi. o yoldan ğuş uş-
 240 maz, kevrañ geşmez imiş. hemmen harāmiler bunu çeviriyir, ğözünü çı-
 karıyılar. sā ğözünü sā tarafına ğoyıı, cebine, sol ğözünü de ğuyu-

ya salıyılar, ğızı alıyılar elinden . orda pır yetişiyir allah ta-
 rafından. yāni pır onu, hepini zi yatıracāım, öldürecāım, adam ũrya-
 sında yatır ımış. hemen ğaķıyılar. avrat. yāı ne olıyır o adam ğo-
 245 yırını, ğuyudan çıkarını, sevgilisini virini, filān diyiller. hemen bun-
 nar kaķıyiller, seniñ zatan avrada dokanmamışlar, sem bizim ğardaşı-
 mzsini diyi tekrar gidip çıkarıyılar ğuyudan. gözlerini daķıyılar.
 siz burda ne iş yapıyırđız? bizim zenāatımız bu iştegelik gideneri
 ğorķuduyuk. peki buyuruñ diyir gidelim, ben size utan melmeketindāı
 250 sarayı bāiřliyim. patıřā sarayı. bābası ölmüş, ğardaşı var ımış ölmüş
 tek ğız ğalmış. ben gendi melmeketime gidecāım ğāri. ne vāıt gidecāım
 diyir onarı alıyır ordan şiyen, falcıyan dalgıcı da alıyır, dört
 atlı olıyılar, yola dūřıyiller. dirkene arabüzeñginiñ yanına geli-
 yiller, devleriñ yanına geliyiller, devleriñ bacısını da alıyiller o-
 255 rıya geliyiller. bābasına habar olıyır. patıřāa öluñ geliyir diyiller
 bābası davil zurna dūın teşkilatı ğurıyır, gelene ğadar. bu patıřā ev-
 lağı orıya varıyır, evleniyiller, gelin olullar. onnar muradına ermiş
 señ de er muradıña.

Anlatan : Durmuş Atçeken yaş 62
 Derleme yeri : Akçaşehir (Ağcışar) Kasabası
 Konusu : Karışık

-VIII-

ğaradā esgiden gavırlarını elindeymiş imiş, orda çok altın şū bū var imiş. köyümde akçaşēer diyollar, adışar diller gine, akçaşēer ğasabası diyollar ya. ben aklım irdikden bu yanna akçaşēir dillerdi. orda gavırını vilan var, gavır ğabiri var.

5 biz türkmen deiliz. türkmen diyi şindiki eilmez, aşlama, buruno-
 ba, çilil, ğamenti, yeñiguyu, ğaracāğren, sürgüç bunnar türkmen. ğara-
 bıñar da türkmen deil. urumeli ahālisine gelirsen, şū ayrancı var ya
 ayrancıda uluğışla köyü var, musa köyü var, efendim ereğliniñ horçkö-
 yü var. ollara urumeli dillerdi. esgiden ollar urumeli, ayrancınıñ
 10 ollar bütüm urumeli.

bizim köy oPruğdan gelme. oPruğ hem bilmem. ezel insanları, bo-
 bamıñ bobassı vilan oPruğdan gelmişler, amma oPruğ nire bilmeyorum o-
 radan gelmişler. oPruğdan gelmiş yirleşmişler, mesel var amma çöy
 aklıma gelmiyor, ğonuşamıyorum. senifi sorduñu bem biliyom da, mese-
 15 lâ iki üş melmeketden gelmişler orıya yurt duñmuşlar, zamanıñ behrin-
 de. köyde solağlar var, hacı ğasannar var, vırrıklar var, acçekenner
 var, acçekenner biz kendimisiyiz, imanlar var.

Duğün adetleri:

duğün ādeti esgiden, bi ğıza dūūrlue vardıñ mı, bin lira başlık
 alıllardı, ğıza başlık parası alıllardı. meselā, o parayı aldıñdan sō-
 20 ñura ğalıñ görürler, biçim biçeller, şunu bunu yapallar, şerbet i-
 çeller. efendim bizim usul böyle. meselā, ğüzün yapacāız diyi, ğüzün
 birinci ayda, ikinci ayda, onuncı ayda, adamıñ durumuna göre. iyi ak-

lı iren bi kimse, meselâ başta düñürlüğe geliyollar. allâhın emriyinen
 peyğamberin ğavliyinen size düñürlüğe geldik, .sizin ğızı bizim olana
 25 bitireceğiz diller. amma başlıq alıllar. ilk gıtdiñde isdeller. me-
 selâ ğıza he didiler ya, o zaman başlıq yatırır, minderin altına ğor
 parayı. parayı ğor, ğor gider. ğızı bitirdik diyi helva, ötebete ge-
 tiriller, yidiriller, içiriller, aız daTlılı, onnar şerbetden ayrı,
 yiller, içeller. neticenin soñu bizim âdet böyleydi.

30 nişanı, merâsim yapallar. işte aynı şindiki gibi. meselâkim, aq-
 rabaları toplaşılalar, tarafeyni ğomşular toplaşır gelir. bir yıl-
 lerde, esgiden büyük çardaqlarda, çalallar oynallardı. ğaşşınan def
 çalallar oynallardı. ekip bilen yadı. hele şimdi hiç yok.

ğıs çocuı ossun, olan çocuı ossun, git, sülâlelerinden, hısım-
 35 larından, aqrabalarından kim marısa, bõñun bizim düñümüz var, ğı-
 namız var, buyurun ğeliñ, buyurun ğeliñ, buyurun ğeliñ. böyle çayırlı-
 lardı. ğart vilan o zaman hiç yok. gine yok bizim köyümüzde. oçuntu,
 çapıt alıñ, saña göndürürüm ben, bi elbiselik çapıt. o zamanın şey-
 lerinden. meselâ, çeket, pantul oçuntu bunnar olurdu. esgiden öyle
 40 bi daşırı şey yadı. oçuntu virdiklerimiz, ğönünden ne ğoparsa yie-
 nim, meselâ küpe, ğulaq küpesti, küpe alır, yâıt da daha varlıysa bi-
 lezzik alır. hısım aqraba tarafeynenri, efendim geline ne ilâzım ol-
 lursa, ilēinçe, ıprık vesâire, lamba. esgiden lamba varıdı, lamba
 alıllardı. geline hediye getireceğolan bunnarı getiridi. bilezzik de
 45 küpe de, isderse sarı lira da bozallar, o zamanın behrinde, şinci pek
 haberim yok.

köy düñü, esgiden avrat menşur udu, avrat getiriller, bir gün
 iki ün önce çalgıcıları ğurallar, odaya masaları atallar. daha büyük
 bi yir olusa, orıya atallar, saat billerē adar, ikilerē adar içeller,
 50 oynadılar, düñü yapallar, oynallar bũ işler olur. ğadınnar da ayrı-

yeten yapallardı. toplaşillar gine aynı didiim gibi, bi büyük salun gibi yillere. orıya yıllıllar, ğadınnar da yāni bildiñ gibi ğaşşınan oynallar, ğüleller, dāıllıllar gideller.

55 bayrāı gelin çıkacāından bir ğün eveli dikeller. perşembe ğün bayrāı dikeriz, cumaya ğün gelin alırız. arada iki ğün geçer. perşembe bir de cumaya, o zaman gelin alıllar. arabaları ğoşallar, zilli milli arabaları. şañğır şuñğur at arabası varıdı o zaman. onnar nan gelini getirillerdi. gelir, indiriller, ğollar, gideller. gelin almaya tarafeyñneri, emileri, dayıları gider. sandıķ mandıķ ğurturdu. gelini bir ayrı, meselā sen ğurtarırdıñ, sandıı ben ğurtarırdım. tarafeyñneri, amcaları, yaķın bi aķrabaları, bunnarı böñle yapallardı.

Köydeki eski yaşantı :

esgiden odalara oturullardı. saķallıların, herkeciñ yiri ayrıydı. odaya oturdumıyduya, odada şohbet iderdi. ğayfe bişirillerdi gelene, odanıñ sāibi. onikiyē ādar, billere ādar oturullardı, cāmiye gidellerdi. geş daķımları tura filan oynallardı. meselā bir büyükcene peşgir duñğulellerdi, ortıya yazı m, tura m diyi parā atallardı. saña çıķdımydıya aç avcıñı, seniñ avcına iki uç tura vurullardı avcıyıñ içi ğabarır giderdi. o zaman böñle bi oyun yapallardı. bi de 70 tyi ğünneri olusa, bahar ğünneri, bi de cilid oynallardı. at cilidi varıdı, mızıraķ oķ varıdı. oķ atallardı, bunnardan şēe edellerdi, bir de iki aģaç yapallardı, āacıñ ortasına dikellerdi, o iki aacı da şōle sallıñģaç gibi, biniller durullardı, döneller durullardı. ğıcır, ğıcır, ğıcır dönellerdi. esgilerin oyunu buyudu. cilit oynallardı mħ- 75 habbeT idellerdi.

-ciridi nasıl oynarlardı?

sekiz on atlı olurdu, dāñ fazlā olsa bile olabilir. meselā eri-

fiñ elinde bir sırık āaç. ona yitişdimiydiya, oğuşu ona atardı deer-
se herif düşerdi. dēmesse düşmezdi geçer giderdi. cilit bu. gōşu
yapallardı yāni, atınan gōşu seniñ annıyacaññ. annadabildiñim gadar
80 gōşu yapallardı, cilit dillerdi.

Ekim-dikim işleri:

öküz çivtini gōşdu da çivte giderse, talla sürellerdi. tarlayı
baharın, üç gışım ekin ekellerdi. o zaman çiccilte gelirse, birin-
ciyi martda ekellerdi, ekin arpa. bi orta sabanda ekellerdi, bi de
güzün ekellerdi. biri olmassa biri oludu. biri olmassa biri oludu. ö-
85 klüz çivti bi de gāni var ıdı. gāniynan sal çekellerdi. sabannan da
çis sürellerdi. sözü abana, affidersiñ eşşinen tüm götürüllerdi.
sikgeliniñ depe dillerdi, ayrancıya ıderke. bir sikgeliniñ depe i-
kincisi hacı dumuş deresi, üçüncüsü nallı depe, dördüncü devriş ā-
meT depesi var ıdı. hüdud o devriş āmeT didiñim, buralar, köyüñ hü-
90 düdüydü. işte davar daş o dāñ içinde yayılırdı, gezerdi, sıır sıpa
sıır gūyusu var ıdı, ayriyetden sıır orıya sürellerdi. gış altı ay
yaz altı ay, çok sōk çökdümlüydü getirillerdi sıırları. davarlar zā-
ti çardaqlarda yatır gakarlardı. çobannarıñ işi oyudu.

yayla çōdu. yayla her yırde var ıdı. samaylı yaylası var ıdı o-
95 vada, gāmuş āıl yaylası var ıdı, gāzzık geşmez yaylası var ıdı, hacı
omarlar yaylası var ıdı. gāşoba yaylası var ıdı, yemişler yaylası va-
rıdı. bu yanna geçinci delikli gāya yaylası var ıdı, gāzancı var ıdı
ürküt var ıdı, cūmfiriyet var ıdı, cūmfiriyet yaylası dillerdi. pe-
liTli deresi var ıdı. oralarıñ suyunu davar daş içer, rāmeTden yūlır
100 içer, su olmadıda yaz gūnlü çökdümlüydü, bi şiy gālmadımydı, yaylalara
davarlar iner.

davarcılık yapannar, davarı, baharın çobanı bir araya gelir du-

tallardı. davarı toplallardı. meselâ, oniki ay mı güdülecek, oniki, o çoban onu güderdi. aylı da gayri uçyüz lira mydı, neydi bilemeyorum. davar dâdan, ovadan geldimiydiya, suyu işdikden sōna davarı ipe bālallar, gōşallar davarlarını saallar, emişdiriller. çoban gör gider. herkec davarını iner, garişmasın diyi.

-in nedir?

gulağlarını keseller. meselâ zımbaynan delik deleller. benim gōyunumuñ sâ gulāında bi delik var diller. in diyi buna diller. meselâ sâ gulāını dileller, sol gulāınıñ ardından acıciğ alıllar. sâ gulaı dilik, solunuñ arkası çalış diller. in diyi buna diller. davarı bölē inellerdi, baş şindi ineminen yoğ.

harman:

elleriyen dereller, gāniynan çekeller. on beş gün, bir ay, iki ay ellerinde dereller, yīn yapallar, gāniynan getiriller, harman yirinde yīallar. öküzleri gōşallar, dūeni öküzünen süreller. atı olan atınan da sürebilir amma at o zaman az ıdı. şimdī ic yoğ. biçer çıkdı. bir günde eker bir günde galdırı gelir biçer inen. efendim ekini dendiğden sōna sapı çeker yīar harman yirine, aylarca ēleşir, dūen sürer. yıl eserse tinasını atar, denesini ayırır. samanı bir ayırı denesi bir ayrı olur. tinas. şōle uzunnamasına yīarız mlamayı, dūen nen sürdümüz, deneli ince samanı. uzun olur onu savırın, yıl olusa. yaba oludu. o yabalar antikeye geşdi, şindi öldü ya. yabaynan iki gişi, üç gişi, beş gişī atar duru. şū armanımı atıviriyim yıl varığa diyi, çabalar adam. döker armanını içeriye. başğa iş yoğ. harman zamanı armanı galdırır, samanı içeri atdım olalara. sōuğ çökdu zaman olalara doluşullandı. sōuğ çökmedimiydi köşelerini başında, cāmilerin dibinde oturullardı. işimiz gücümüz yokdu başğa. o zamanın behrinde başğa hic işimiz yoğdu.

Anlatan : Mehmet Yalçınar yaş 60

Derleme yeri : Kılbasan Kasabası

Konusu : Karışık

-IX-

biz aşşāı yoçarı anamızdan döğli ğılbasandayız işde. ğılbasanıñ aslı şurdan bi tarafdān gelmiş amı, amasyadān mı gelmiş bilmem. buranıñ kökü çok esgi. esgī olarak zāten şu cāmi var ımış. amasyalı bi ğadın yapdırmış şu camiye. birde şorda datlı ğuyu diriz, bi ğuyu vardı. bu çeşmeler yöka bu ikisini, o ğadın yapdırmış. cāminin içinde hubangil işlerken bi kayıt bulunmuş, yapdıran ğadınıñ ismi, tarihi, ğas senē olduysa yazılıymış öle didiler.

davar eni:

ēñ ğullanırız. sā ğulāı dilik, öñü oyuk, dibinde bi bıçık benim inim. eni yaparқан ğulāı ortadan dileñ, dibini oyañ, dibindende 10 şöle buçay çalvirinñ, kerten orayı o senin ininñ olur. kesilen yir şöle arası açık ğalır, yapışmaz. zımbayla delmeyi ğullanan da var, demir ğızardır basar çoı. misal adı memed işe m harfi, aliye a harfi yapvirir. ğızardır, ğızardır basar. o da bāzan düşürüyor işde ğulāını mallarıñ, sōı basarsañ. çok iccaık olup, basıp çekvirmeñ 15 lazım, birden. esgiden de ğullanırlar ımış daıgayı. işde herkes ğafasına göre yapdırır ımış, onu ğullanıllar ımış ımış. ondan giri isime dönderdiler. şimdi ismin başarfini yazviriyor, şimdi kim olursā olsun. yāıt soyadınıñ baş harfini yazıyor.

20 tarlamız var ekıp ğaldırıyoruz. yāın tarlā ıderiz. ızğara zānānı ızğarasını çekeriz. güzelce hazırlarız. onuncu ayda bi dağ ızğaralarız, tarlaları ondan soñura flaşlarız tohumu hazırlar. gider nübzer ile eker geliriz. tırağtor olmadan da aftar ıla yapardıķ ökü-

zli ben hiş görmedim. öküz çokdu da ben görmedim. beygirlerimiz vardı onu gullanırdık. ben yitişdikden giri de, ben üçüncü sınıva filan
 25 gider ike, beygir idi ala bizim. ondan giri de beygirlerden taylar dödu, taylar aT oldu bobam alışdırdı. ondan giri ata döndük, aT gışduğ. beygirleri düene gışar, devamlı aTlar evde galırdı. aTlarla yapar, aTlarla galdırdık. işte altı yün, yidi yün atardık, arabaya iyi gayamassañ yollarda devrilirdi. işte arman yirine yıkdıñ, eñ bö-
 30 yük saP şöle teñgerlek çevrilirdi. ortasını sürerlik, sürer sürer sürdüünüzü ortaya yıardıık, sürdüünüzü ortaya yıardıık, düen ile.

eveli tinas yapallarıdı. gaziık çaçallardı. şöle poyraz esiyor deimi, şu yandan aT başına çaçan dört beş gazziık, üç dört gişi bir oluñ, savırıñ yabalar ıla. bu zor olduñu için, haşıygaT zor. höbek
 35 yaparız. bu höbeği de çolaık isminde bi adam bi tarafda gömiş, yalnız başga bir mihütlerle. o adam bu köye adet imiş. evel tinas gullanırimişmiş bu köy. uzun şöle. ondan giri, höbeñ şu tarafına aynı gazziıkları çaçan. höbekden alıñ alıñ savırıñ. dene bi yanna, saman bi yanna, hiç zor olmaz o. bi de kesmini, yüzünü alıviriler oh!
 40 yüzüne çıkan irilerine kēsmiK diriz, samanın irisine. ondan giri çec olur, çalkañ namıyı. yıl öñünü ayırıñ, badasını ayırıñ.

-çec nedir?

gözerden çalkañ yılır galır, sen getirin. o gül gibi olur. ö-
 şür var ıdı eveli, öşür! ismet inönünün gününde. ben aTmış yaşında-
 yım, inönünün gününde öşür var ıdı. bu gün sen tinası çıkarđın, ti-
 45 nası aTđın, deneyi çıkarđın ne dene çıkacağsa, dutallardı evendi-
 me söyleyim, öşürcü gelir damğalarlı, demir damğayla damğalarlı. öşürcü gelmedikden giri onu bozamazdıñ. öşürcü gelir, mlannysa da çec ise de basardı hiş bozamazdıñ. öşürcü gelirdi gaçavayı oldüünü sen ölçerkene görecek, ona göre alacak. öşür buyudu.

-köyde suyu nasıl temin ediyorsunuz?

50 şimli yâmlama güyuları var ya, hep parası olan zenginner bö-
yük güyu vurdular, sondaç, büyük. güveti yitmiyenner ufak güyu vur-
dular. şu yâmlama boruları var ya fışğırdan. o borulardan kırk me-
tire, elli metire, atmış metire fevğalâde onnar ıla işlerini yapabi-
liyollar ıdı. yalnız yir altı suları bu sene hatırlaşdı. yoğardan
55 alıyordu, kırk metireden, otuz metireden. deleş, tulumba altı meti-
reden çıkıyor. tulumba çıkmadıktan giri zaten suyu motor çıkaramaz.
evendime söyleyim, şimli onnar hemen emen de bitmiş sayılır. herkec
büyük güyu vurmaya başladı. deşil işe bu köyde mütüş gıtlık var. yâı-
yordu esgiden, yâmir yâiyor ekin oluyordu. yıllar boyu atlar ıla iş
60 gördüm, evendime söyleyim bayağı da arâzimiz köneliydi, uç at daşırdık,
ben deliannılık zamannarımda, o uç at ıla her işimizi görürdük.
ağdarıdık. bi sever sürmeye ağdama diller, iki sever sürmeye ikile-
me diller. şindiki ızgaranın esâbı. makineyle dererdik ekinleri at-
ları goşardık. vallâı, gânatlı makine az ıdı o zaman, şe le havada dö-
65 nen makineler var, onnar az ıdı, sırf gânatlıydı, benim diyen de-
li annı desdeyi alamazdı eñseden, böyle ekin olurdu. hic sulama nu-
lama bi şiy yok. dölümünden de böyle elli, atmış tenike bûday olurdu.
atmış atmış anam bubam dölümünden böyle ekin olurdu. oluyor o ekin-
ner şimdi.

70 yâmir duâsına çıkıyollar, gine de öykeleniyor, yâmiyor. hâ bak
her tarava yâmir yâdı, şu mûdde yok. yâmir duâsına hocalar, evendi-
me söyleyim yığirmi gün filan gum oçullar, gum. torbalara doldurul-
lar oçullar. doldurdıkları gumu ulu güyulara atallar. tâbi bunnar eP
doğayla. yâni ulu güyu diyince, büyük, davar suladıkları suvat güyu-
75 ları var ya, iyi, suyu bol güyulara atallar. hatda çok hoca şunu dir,
yâmir durmyiviri, aman diyin evendime söyleyim ucuna ip bälâyın da
çeşgelle çıkarınız ağısı iderse dir. göv yire iniviri zire dir. âyet-

le yā bu şiler. hic, dova muva şimdi olmāyor. evel öşleydi çok bilirim, tāir ocanın filan geliP de, ğonyalı, doğa idiP de şo cāminin ö-
 80 çok bilirim. hiş bulut yoşuğa allah tarafından inerdı eveli. yāmiyor işde o yāmlar. o mhsül olmāyor, vallaḥi, olmāyor.

şimdi burda kilise çok. essah māden şēirinde de çok. öşlece ki-
 lise māden şēiri, eveli şēir imiş. yalḥız ğaradāda filan para yoş
 kilise çok. yalḥız māden şēirinde çok bulannar olmuş. öşle diyollar.

85 ğaradāda hodul dede var baḥ. hodul dede, mesci dede, davda de-
 desi. bunuñ uçū ğardaş imiş. biri odun bazarında bi dükğanda yatır
 dedeniñ biri, ona mesci dede diyollar, biri orda. biri davda daḡında
 yatır. ğurban filan keseller ya. ğaradāda biri de. orda ğayaniñ a-
 rasında yatır. bu iş dede ğardaş imiş. harman zarānı hodul dede men-
 90 dile ğarı dolduruyor, mesci dedeniñ yanına ğardaşını görmeye geliyor
 yazın, efendime söşleyim dutar gelir. bu da mesci ya. bi ğadın gel-
 miş, dede baña bi mes dikivir dimiş. ayaḡını şöşle ğaldırmaş ğoy me-
 se ayaḡı dimiş. şöşle ğaldırmaşana, ğadınıñ bacānıñ arası açılmaş.
 ğadınıñ bacānıñ arası açılınca, hazır ğalbini bozmuşdur, ğar bu-
 95 laşmaş damlanaya. irişgin adam bunnar ya, ğar damlamaya başlayınca ö-
 teki ğalbinı düzelt dimiş. ğayri o ğahrinen ğoymuş ğitmiş, ğaradānıñ
 depesine yatmaş. uçū ğardaş imiş. davdadaḡı dedeniñ de depede esas
 mezeri. ziyāretime çıkannazlar diyi, benim ziyāretimi aşşayıda yapşın-
 nar diyi, ğulubesi aşşayıda davda dedesiniñ. tam davdanıñ son depesin
 100 de mezeri. yalḥız ziyāret yiri aşşayı, çıkannıñ, inkānı yoş, çok ylık
 sek.

Nazarla ilgili inançlar:

nazar olunca hocaya oşudullar. yumurta yazdırıllar. hayvan ğısa
 amınıñ çatına çarpar, aḡzına soşallar. insan ğısa ğaynadır yidiriler

yumurtayı . nazarı böyle karşılarlar. ğurşun da var. ğurşunu da bilen
 105 doker. her adam dökemez ğurşunu. bi tavada seğ dökeller, ğurşun dökeller.
 benim ğız ğarlaşımıñ biri yapar onu. tavada ğurşunu eridiyoru
 nazar deĝen adamñ aynısı çıkıyor, aynı toplaşiyor, döküdü bi yire
 aynı çıkıvırıyor. allāih ikmeti. nazar yoķsa bişiy olıms. pul pul
 güccük güccük, güccük ğurşun gibi doķuĝ galıyor. nazar ısa, insan ısa
 110 eer, insan çoturdum ĝaya gibi çıkıyor şeile. nazarı da böyle karşılat-
 dırıyollar.

Ramazanda yapılanlar:

İramazan gelmeden evel, İramazanı dutacam diyi, yiieceini hazır-
 lar, içeeciini hazırlar, otuz gün ben İramazan dutacāım. hoşafıını
 hazırlar, ĝadeyiini keser, efendime söyleyim bu otuz günde iş de gör-
 115 mez. yir içer İramazanını yapar. bayram gelereķden de şekerini alır;
 eviniñ bucāınıñ düzenini yapar, bayram azırlıını da öyle yapallar.
 İramazanda davılcı çalar. aviyidini toplar, yāni emeği oluyor onuñ.
 aviyedini, çıkar, eline tenikesini alır, davılinı çalaraķ ĝayfelere
 varır. herkiş oruç duıdu, ya duımsın, çıkarı aviyedini atallar. hiç
 120 atımyan on lirā atar, yığirmi lirā atar, bulĝur toplallar, ya toplal-
 lar. eveli un var ıdı, un ĝaķdı . bulĝur, yaa, yumurta bu üçünü top-
 lallar, parayınan, çoķ. yāni burdan bilen dört beş millon niralıķ şı
 toplallar. İki ĝişi çaldılar ısa bilişiller. burda savıra irlik dil-
 ler, savır diller. irliie ĝaķmam ssım dir. arife ün, çocuklar filan da
 125 dutar daha zevkli olur. o zaman zevkli neşeli olur. İramazanı uğurlu-
 yoruz, soñ günü diyi, çoluķ çocuk dutar işte soñ gün diyi. sabah ĝa-
 ķañ abdesdiñi aliñ, cāmiye ĝopañ. mezere gideceñ. ordan, namazdan so-
 ñura, yemekden öñce cāmiden çıkarñ, hoca ders virir diñleñ. ordan gi-
 deñ ölmüş ölüleri ziyāret ideñ, hısmıñı akrabañı, bi de ısrıñ olma-
 130 sın, okuñ üfüleñgelin. odaya gidilirse odaya gideñ, malleñde odaya
 giden yōusa, eviñde ĝomşularınıñnan, ĝomşuñ da yoķ da eğer sevmiyorsañ,

çoluğuňla çocuğuňla bayram ekmeğini yini.

-odalarda nasıl olur?

şimdi sen getirini. çarıni ne yapıdı, bi sini baklavı yapımış. bi dabaa çatañ, pilav bişirmiş, palize bulamış, eğer allah ne virdiyise
135 fasille bişirmiş.yapar herkiş bir siniye, odaya getirir. birer birer siniye çonur, ças sufralık adam mar, iki sufralık toplanini yini bayramlaşini, büyükleriyini elini öpeñ, evlere dağılıni.

odalarda büyükler annadır, güccükler dinner, el gönüsde, su çatañ, bu çayfeler yçuğa ne ayāñni köseñ ne görüñ. geliñ çiz gibi oturduñ.
140 şurda çandırıñ ola var bizim. yāni çiderdik imçāni yok, ayağgabiyla oturduñ. büyükler hurda çonuşur, dünyadan. çötüñ çötüñ gitme eğer, dambıl dumbul yürü eğer öyle sū ātılmaz dirdi büyükler. şu şekil çatacañ. türkmen içinde hāla o devam ider. o adamlarda, o terbiye hāla devam ider. büyükler asgerlik annadırlar, başından geçenleri annadıllardı.
145

Askerlik hatırası :

asgerlii ben hozat okulunda çudum. elaziniñ, üsdünde hozat çuçu lu var işte, tunceliniñ. ordan efendime söyleyim çayseriye geldim, çayseri air cezāda çaldım, altı ay, altı aydan giri develiye virdi ler develide çaldım. sarızda çaldım, pınarbaşında çaldım, soñ, teskireyi, at aldım, süväri olarak on yidi ayını filan da atla param ıla at aldım süväri olarak yapıdı. vāsita yok mfidde. a çel ne yapacañ, burda vāsita olmissa, candarım nasıl yitişecek? dört tāne at var ıdı, birer birer aldık, yāni paramız ıla. efendim merkeziñ taçsisisi oydu, cıbi. böyle vukūat olduğu yire, yañığın hādisesine, çıvı-
150 ra zıvıra, binerdi yanımıza, teñmen ise de, başgedikliyse de. baş

çavuş isa da biri alır, diker, sürün olum. bizim yapacağımız vazifeyse gendimiz giderdik zaytı.

bir gün bi emir geldi alaydan. didiler, şaparañ öte tarafında böke köyü var. böke köyünü bayram günü basacaksınız. biş tâne asger
160 gacı var, bir iki de yaşalanalı var, onnar yaşalanacak. efendime söyleyim başgedikli telefon aşmış. burdaki er kâfi gelmez. o adamlar avşar, çok asâbi adam, biraz da ordan guvet gelsin diyi. vilâyetden bi başgedikli, iki yüzbaşı, birgâç er, onbeş gışı filan da biziz. çıktık, gece, vardık. gölüñ kenarına sıñdık. ordan gızıl ırmağ açar. bi
165 yüzü depeniñ ırmağ, bi yüzü köy. millet cāmide, gadinna ora suya geldiler. gadinna ora suya gelince geleni salmadık. salsañ aber idecekler. basacağız ya cāmiyi. on gadağ filan gadin salmadık. gadin dēil mi, bi feryat gopardılar, feryat goparınca hücüm itdik biz cāmiye, gapıları sardık. birbirine kils olan adamlar üzerindeki silahları
170 minâreden evlerine fıçıtılar, yaşalayanadık, gacacak olannar gâşdılar, pençerelerden atladi gâşdılar. ondan giri köyüñ alkı hücüm itdi. bi tâne başgedikli yaralandı, bi asger buçağlandı, galabalıktan kim buçağladığını göremediler. böke köyünde böyle bi vüquatımız oldu böke köyünde.

Cirit oyunu:

175 esgiden cirid oynallardı. atı iyî olannar çıkardı amn yirlerine, haman dökülen düz yerlere, orlarda cirid oynallardı. diyneklerle, şöğle pek vurmali deñil de, afdiñ mi acıtınoz. şimli oñ gışı o yanda, oñ gışı o yanda olur. ya da beş gışı o yanda, beş gışı o yanda olur. yalnız her adam cirit oynayanaz. ata çok iyi binmeñ ilâzım.
180 atıñ cırıda yakın olması ilâzım. diynekñ vurulacağını çok at bilir. vurulmaz gâçar. çok at diynekñ alınacak yerde, şilip, uzanıp, alacañ diynekñ yerden, tâbi her adam cirid oynar mı? millet de virir

diyneñi amna, diynek yırlarında duru alışğın aT. Ğer durdamassañ hic birini yapamañ. aT binene de alışğın, yakın olması ilazım. iyi ğaçan
 185 aT vurdurmaz gendini, ğaçar, bilir, öğrenir. vuracağ diyi basar ğaçar. topuñ aynı sı. misal, sem baña, ben saña burdan ğaçar aT, de gider şöle iki dölm başı, ondan giri getir. yanaşñ sen ona vuruñ, o saña vurdurmayan vurdurmaz. şöle, atı iyi ğaçar, atıñ üsdüne yatar şöle, atıñ binedi güzel olur ğaçar. bizim burda, ğaradāda yitişen aT
 190 çalışmaya iyi olur. çalışma üzerine iyi olur, sıkı olur. yalınız öle süslü gezmiye elvirişli olma, böyümez çok. dā sıkı. bu, böyüme içi atı erzulum tarafından alırdı. insan ğoşmaya ğıyarmadı, binek aT-larını ğoşardı, alışdırırdı. çok da güzel mallar çıkardı. o tarafdandan gelir sūratcılar. getiri, satardı.

Hatıralar:

195 şimli iminē aban ĩrāmetli, hayadıñ içerisinde, biz de dama torağ çekeriz. olannar da var. avrat aşşayda. benim şu çocuk gibi, imineden olan yalçın. asgerde ğulaı çıñilestin. onuñ ğucāında. avrat da helkeynen, iki üç helke, akı ş dam, döklüviriyim didim. aynıda böyle, davar davşan, mal melal da var. büyükdü ordağı benim ev, çok
 200 büyük. evendime söğleyim helkeyi bi ğodu amna iminē aban ĩrāmetliye çocuk da ğucāında, çocūn vuracağ diyi ğorçusundan, esgi avrat vuran, çocu şöle idecem dirke, avradıñ şurıya bi ğodu ğırdı atıvirdi helkeyi. şimli ben yoldayım zāñıtdım, yürümem mi, tam boşluğ unuş bilemedim, kūt! damlan aşşaya, o avradı, deli avradı aldıñ ele, allahım nireleriñ isder. allahım nireleriñ isder. ğāri bi de devriş aldı ele ülen; duran avratdan ne isderñ, kūrēi vurmdım, ğan avalara çıkar. ne çilleler çekdi bu adam, roman vilan, defder vilan almaz bu çekdiñ çilleleri de, dinmez.

210 esgiden ğaramın nasıl ıdı annadıyım. ğaramın çok körfez idi. eveli bizim bu tarafa bir isdayson yolu var ıdı. hiş başğa yol yōdu.

evel didim ya iki beygirimiz var ıdı diyi. çocuğluumu annadıyon Şim-
 di. biygirler ũrkardı. arabada dene dolu, dene satımya ũııderdik. a-
 lan kim, öşür zamnnarı. bobam isdaysonda tiren yolunu geçer. ele a-
 lırdı, ben dizgini dutardım. o iner başını çekardı. bi yire çarpal-
 215 lar, hağından gelemeyiz diyi. çok asabı ağlar ıdı. oraya varıdığ. i-
 yi araba ğullanıdı yalıñız. adamıñ gendisi ũsdā olunca, yıñi ğayıT
 ğullanırdı, düzenni ğayıT ğullanırdı. hamıT, ğayış neyise yıñi ğayıT
 ğullanırdı. saraçlıı var ıdı. o sırandan alırdı, tüm par par parlar-
 dı, ğoŐduu ğoŐum. severerek de yapardı. izzetiñ han var ıdı, onuñ
 220 öñüne duruduğ. orda bi ağaş var ıdı. allam, duT mıydu, başğa ağaş
 mıydu, izzet āa da bobamıñ yaşında. baña ğırbacı viridi elime, Şu
 ğırbacı da yitirmē olum dirdi. helvacı veliniñ dükğanda delik bide-
 ler var ıdı. ordan Şöğle bi ekmeğ alıviridi, ğalan öñ ğuruŐluk beş
 ğuruŐluk da helva alıviridi. al ölüm sen Şunu yi, benim iÇim nar, ben
 225 çarŐıya ğidecēim, hayvannarımyza bağ dirdi. arabamıñ tekerlerini ğ
 zencir ile bālardı. bālayınca yörümездir zāar. ađlarıñ da birer ğa-
 yiŐini salardı. ölüm, öñlerine vilan durmā, arabamızıñ ũsdüne otur
 dirdi, biri vilan çāırısıa ğitme dirdi. ğüccüüz ğalan. gelince biy-
 ğilleri sular, oturu onnar ıla sohbet iderdi, baña müsāde dirdi or-
 230 dan çıkardığ. ben dizginneri dutardım, dāa çocuum yā! bobam başında.
 bicēiz yol var ıdı, ğamyon bilen ğeldimi, biygiller çarpardı gendini
 ađaŐlara, ũrkellerdi. tiren yolunu çıkasıya, suluğlarını sıkardı bo-
 bam ĩrāmetli. asıl ölüm dirdi, böğle deliler ıdı. yöl nārasın bac-
 cā arasından geçer gelidik.

235 ğışın bizim burda davar daha ğitmez ğüdüye. deşetli, çok fena o-
 lur çölüñ sovuğu. yazın biygir ğüdüdür, sığır ğüdüdürdü, öğrek varı-
 dı, dāa çıkardı. sīr çobanı ayrı, örek çobanı ayrı. öğrek, beygir
 ayrı ğüdüdürdü. beş sekiz yüz beygir var ıdı. bu mollar ıla ğaldırı-
 lardı haman asılı. sīr çobanı ayrı, sāmılnıķi ayrı, ğaradāda ğüdü-
 240 lürdü. ğaradāıñ ortada bi ğöl var, o ğölü üş dört seneye bi ayıtlal-

lardı, yāmir sularından dolardı. o ğadar mal ordan içerdı suyu, o su yitiyordu. biteceğ olusa, şūrda sazlık var ıdı. dīneñ yanda i-
ner sazlıa içer, aqşam sūrellerdi.

ğaradādan ğayri daa depe var, yalıñız bōle dā dēil. çeñni dāı
245 var ğaracāörenin, bu ğaradā gibi deil, ğuru dā. ilerde güccük dālar
var, şūrda çakır var, insan gezemez, yāni mal yayılır. bizim ğaradağ
omannık, yüksek. şimdi git erik, arnat aqlıñ dimāñ durur. yiğirmi,
yımbeş senedir de kesilmez. bir ağaç direğ olmuş, ğoca ğoca

-yaylaya çıkar mısınız?

eveli çıkallardı. şimdi yaylaya filan çıkan olmaz. çevrede ğar-
250 lar var, ğandalı var, ğızılören var, sısa var, navra var ıdı. dāda
navraya gidellerdi. bu yanda ğızıldāñ meñgişli var ıdı. herkeş sev-
di arkadaşlarıyla çeker çeker, mallarını alır gidellerdi. çadır ğu-
rallardı, ğöçebeler gibi. ğırk ğün elli ğün ne durabililirse, du-
rullar. mal da iyı olurdu, davarlar da. şimdi gitmeyollar.

-nevrızu kutluyor mısınız?

255 ha! sultan navrızı. sultan navrız efendime söğleyim dūrıs de
bilmeyom ben onnarı. öğle dillerdi bahar gelerekden. sultan navrız
geldi bahar geldi. yemek hazırlallar, öte edeller betē edeller, yi-
şillikli yıllere çıkallardı, orlarda yemek yıllerdi. havā alalılardı
herkeç yapardı. şimdi bu ğayfelere çökeller, ğayfelenden ğağanzlar.
260 bu, baharın geldiğine işāret navrız çiçekleri açar ya! yāni yılı tā-
zeledik demek. yeñi yıl oluyor yāni, yılbaşı ğuflannası gibi bi şiy,
sultan navrız bu.

Anlatan : Havva Gökçurt yaş 64
 Derleme yeri : Süleymanhacı Köyü
 Konusu : Kız isteme, nişan, düğün adetleri.

-X-

Kız isteme:

biz şimdi gendimiz giderik gıza bi bakar gelirik. hoşumuza gi-
 derse bitiririk, hani olana danışmıyız. yâud da hoşumuza gitmesse bi-
 timezik. hoşumuza giderse bitiririk sözünü alırıq. bi daTlılık yi-
 rik, ondan sōna bi nişan yaparıq. âiz dadı yirik, gelin gıza giderik.
 5 bi kaş sandıq, şekerdir, loğumlur, helvadır alırıq, elbise alırıq al-
 tın alırıq gelin gıza giderik. gelin gız dirik biz ğari. orıya varı-
 rıq orda bi sergi seririk, ğavımı akrabası atar sergiye, ne atarsa
 ondan sōna ğor gelirik evimize. ondan sōna düüne başlarıq. birez baş-
 lık viririk gız evine, onbif, yirimbif. ondan sōra düüne kaşarıq.
 10 halısını alırıq, kilimini alırıq, buz dolabını alırıq hepisini alı-
 rik biz ğari. sekiz on altın iderik, düünümüzü yaparıq. gız evi de
 ne alırsa almısa bi şey yok. her şey olan evi yapar. gız evi bi şey
 ğarışmaz. ondan sōra alırıq gelinimizi, alırıq gelirik eimize.

düünümüz, ekseriat cumaya günü başlar. dört gün. dur baayım.cu-
 15 maya gün bayrak dikerik, cumyartesi ün toplantı olur, bazar günü
 gelin alınır, duā olur, bizim bazerertesı ün de dovaq açılır. şimdi
 davefci gezerik köyün içine düaa buyurufı diyı. geliller gelini giri
 süsleller, o gün bi düaq açallar, çalılar, çarıllar, tamam düainı
 açallar geliniñ. gelin çıkar meydana, o zamna adar çıkmaz.

20 herkeş ne vir ise ğari. ğaynınası inek virir, ğoyun virir. ğa-
 yın bubası da aynısını virir, ğaynānası da aynısını virir.göñüllü gö-
 ñülsüz emmisi dāyısı olan da mal virir, mal viriller. ondan sōra ge-

lini indiririk. alırık dışarıya dayarıq. bizinkilerin buranı ğimi
 kel dūaqlı dēil. bizikiler, türkmen giyerik biz. etek, bi baş bāla-
 25 rıq biz. etē un bi dūun oldu televūzında başına tas ğoydular. bizin-
 kinde tas ğonmaz. şile ğoca başlanır. altın yapallar, buralarına,
 buruqlarına meciT yapallar, ondan sōura geliniñ dūanı. dūağ gelir
 hacılardan, ğözel dūağ gelirdi, onu dūarıq. ğırmızı pāre pāre cı-
 zıqlı. onu yüzüne viriller, beline ğılmış ğuşağ ğuşadılar, usdūne
 30 çuqa giydiriller. çuqa da hacıdan geliyor. onu her geline ğezdi-
 riller. ğayri onū unan gelin gelir, dışarıya duru. geliniñ başına
 bütun ğavāmı aqrabası para dağar, altın dağar ne dağarsa.

gelin ayağ ğabısını giyerkene içine para ğoñ, altın ğoñ ne ğor-
 sañ, ğolunđan ne ğoparsa. hanı fākiri var zengini var. ayāına para
 35 ğoñ , eline para ğoñ ğına yaqacāıfıla. çoçuşullar ğına yaqallar. tür-
 kü çāıııllar, ölüm türküsü, gelin türküsü çāıııllar.

dam başında ol mıydum
 usdūñüzde yük mlydüm
 bem bir evde bir ğız ıdım
 40 ben de size çok mıydum

eliñizden, eliñizden
 ğurtulayım dilifiñizden
 yeşil başlı örleğ olsam
 sular içmem ğölüñüzden

45 işde ğoyul' ğıdıyırım
 ölüm saña neğıdıyırım

alē öküzü çivte ğoşlum

tövmünü yire saşdı
kaş gidelim emim ölü

50 atımın nalı yokdur
āzının gemi yokdur
ben gidemem emim ğızı

tābi ğız āliyir, ğına yanıyır ya! bizim ğız başı oldumıydu olan evi gelir, ğızın eline ğineyi yaşar. ğineyi yaşarçana işde bu türküyü 55 çāırillar, ālaşillar, sızılaşillar. ondan sōura ayrılır herkec, ğor gider ğız evi. ğız evinde ğalır, olan evi ğor gider. ē bizim dūnū görmiyincek, bu ānandan ne āniciñ. iş bunun dūnūnde türkimeniñ.

-dūñün yemeđi nasıl verilir?

işde bayrāi dikeller, bayraş dikilir, altına davar keseller. yāuñ ki, öküz, inek bişii keseller. onñ unan kövte dökeller. çilli 60 diyeller, üzüntünen, etinen çilli diyi bişii var, onu bişiriller. sulū olur. ğazannarınan bişiriller, ondan ğiri fasille bişiriller, pilā bişiriller, bañlıcam bişiriller, hoşaf vurullar tamam yimñ da bu ekmek yuça yaparış biz. ordam biñāvecci gezeller, ğine köyün için, bayraş etine buyuruñ diyi, bayraş etı oluyır ya ğayri. cumārtesi ğü- 65 nū bunu yidiriller. bayraş etine herkec, uşak, çocuk gelir. o ğazannar biter.

dūñ başlamadan uş dört ğün ikmāi idilir. yñin, yñin uş dört 70 tāne iknā idilir. o dūñde biter o ikmek. çok ğişiyen yapılır. uş dört yire ğururuş ikmāi. ondan erkeş dūñçüslü de, erkeş dūñçüslü ayrı olur, ğadın dūñçüslü ayrı olur. erkeşler çalğıcı getirir, ğız getirir oynadır. ondan sōura çalğı çaldırır, gelin alana ğadar. gelin aldımıydı, ğız da gider, çalğıcı da. ğadınnar, ğendi ayrı zabādar

giz başı ideller, halay çekeller. bu dūn biTdimiydi hale y çekeller,
 giz evi olan evine varır orda para atallar başış. amma bunnar bizim
 75 günümüzleydi. şindi narasın! şindi dan dın, dan dın biTdi. ı radiyo
 teyip, bi de galgışiyıllar tenam. bizifkiler, kevtidi, türkiydi ē,
 silleyi çırıllar, develyi çırıllar söleseñ çok türküler amma gal-
 madi.

80 şu silleden gece geşdim görmedim
 acı daTlı suyun işdim ölmedim

develer daylaK, severler aylak
 sen kimiñ yarısıñ, her yanıñ oynak

geçi bālarında ğaynar ğum udum
 fenerler içinde yanar num udum

Doğumla ilgili adetler:

85 bi çocuK dūunca bizifki köy yiri tābi, türkümen, doKdur yoK, he-
 kim yoK. sancı duTdumuydu bi ebē olur. baş bilen büyük, onu getiril-
 ler. ebe dūm yapdırır, göbāını keser, yatırılar yirine. dūm ya-
 pamassa bi taKsi, arabacı gider, toKdura götürüller. bebek dūncı gü
 heş bişiriller. ekmekden yāınan güheş bişiriller, geline yidiriller.
 90 işde ğaynāna, ğayınbāba, görümce, ğayıñ ğarısı evdekiler neyise. be-
 bek diş çıkarınca hedik yaparıK. işte bulğuru vurunıK. çırıllar, bi
 çay bişiriller, pilsgevit getiriller, dāıdıllar, diş çili. onun içi-
 ne boncuK atallar, para atallar dabaKlara. yiller içeller, dāvet it-
 diñ adamlar para dakar, ya ğap getirir diş bulğuruna. bizlerin ğil-
 95 nünde hiş görmedik. nırde diş çıkıdı, nırde böyüdü kimse görmez. o
 şindiki gelinner!

Köy hayatı :

zabaTdan kaçardı. kimi hamırın başına varıdı , kimi aşıra gider
 kimi hayadın içinin işine dönür. evi içinde kaç adamın varısa. he-
 rivler zatan içerde hazır oturuyır, hazır onnara bi ekmeğe varıyır,
 100 yıller. avratlar muflağda, biz aşana diyirik de, biz aşanada oturu-
 ruğ. biz avratlar orda yımını yıller. herivler de evde yıller. ça-
 yı görüğ, bunnarın ekmanını iletirik. yir tãbi, gelinin biri inãiniñ,
 biri ekmanın başında, biri inãın yanında neyise. biz de bir, berãber
 dışarlar, içerler süPriliyir. çamlarıniyi, celãlaniyi. pislik, ne o-
 105 lacağ? günü nasıl geçiriciniñ, malınan geçiridik. oturmağ yok, ire-
 zilliğ ile, gönüm iraat dãil ki. ay allain, oturuP da gannin doyası-
 ya ekmeğe yiyemeñ. benim bãbamin üçyüz, dörtyüz davarı varıdı, bi a-
 hır dolu atı varıdı, bi ahır dolu inãı varıdı. ona bağan, bi çoban
 bi gelin, bir gız, bir ðlan ıdı. nırde yimeğ, nırde işmeğ, oturmağ
 110 nırde? şimdiki imi bile güzelce bi şalvar, işlik bile yãdu. dört
 şilli, hani televüzünde çıkıyır ya, peşli gelin. onnarın başında goca
 bi altınığ var, bõazlarında bi gelinnik altın, aram zehginniniñ de
 keyfini sürüyirdik. bizim şindi diyelim, o hoturavlardan, hoturav a-
 deT dãil idi, bi hoturav çekdiriydim, o başlan, o türkünden. oniki
 115 yağa pırtı giyerdik biz arçamıza. oniki yağa, oniki tãne. her zaman
 bi tek pırtı giymeñkine. şindikiler, üç dört şile giyiller. şindi gi-
 yerdik, gAT gAT gAT gAT, bi gıuşağ gıuşanırdık ipdim, arıya bi sayala
 na giyerdik, ondan sçura ipdim üslündäiniñ şini çemrerdik arçıya ,
 bu yanı da çemrerdik, salamyı da üründen, üslünden çemrerdik, öncü
 120 gıuşanırdık ğãri, ondan sçura şuralara soğardığ, öncün toğalarını .bu
 arada gezmek, dülün dãil iki tãne de miakğak soğolacağ, buralara
 soğu soğulacağ. o da cici şilli. bõrdünize soğardığ, yan yana iki tã-
 ne. iki bi yanna, iki bi yanna. bi de dizimizde goyrul olurdu, bi de
 paçalı don olurdu, altında. ğãri paçalarıña bi ala gonordu. şimdiki
 125 şilerde var da onnar ipekli goyıyır, bi de gümleğ, bi de gene simli

örtülür, tamam ile arada gezmek bu. isdediñ ĩreklerde, ne isdiyñ,
 ya da şindi ğıyma, soğcunuñ birini soğduñ burıya, o ğıPğırmızı, bu-
 rıya bi dāa soğduñmıydu, o da yeşil, birbirine olacak. üsdüne giy-
 diñ ğırmızı, onuñçunu zatan toplama yağkı yok. o namz şı de toP-
 130 laniyir, sayalana diyirñ ona. sayalana, cızıK cızıK, pārelı ğumaş-
 dan, ikisi giri örtecek onuñ şıi tüm işleme oliyir. ğıyma ğurd āzı,
 şıle çapraz ğıyma birbirine. ğumaşñ desenleri dāil, ğumaşdan ğır-
 mızı alınan yapallar onu. nası ufacıK ğıyallar, dökeller. tam bile
 arkaña göre çemreniñ, pırtınıñ üsdünden. düñ oldumıydu, güzelce bi
 135 baş bālarıK, kekil burdan kesilir, zuluf da burdan kesilir, ondan
 söura baş her dem poşu. şınlı ğoriyirim. bizim de var dāa. söura
 onnar üsdüne bālanı. uç para altın olur şıinde. altına üsdüne onnar
 bālanır. arçamıza atarıK ğayri düñ, düñ, her dem. ne olursa ar-
 çamıza atarıK. belimize bi ğümüş ğuşaı ğuşanıriK, böñlerine birer
 140 yan yavriK, bu düñde. şalvar malvar bi şē yok. bi don ula bi kēnek
 ne olur altında paçalı don olur, büyük don olur. bi de sñil olur üs-
 dünde hiç görñmez onnar. yūründe ğoca ññük var, kadiveden dikel-
 ler, öynü de gine aynı ğıymalı ideller. aynı gine canım çekiyir de
 dikmesini, onñrñme ğuşanmak için. işde üsdüne çuğa olan çuğa giyer
 145 çuğa, erkekleriñ başında bi fesler var ya, onuñ yeşilinden, morun-
 dan, fişne çürñünden, yok şindi onnar. onnar ile şı itmez, onnar
 giyilir, asıl menşur oyudu, çuğa bezden. benim babam ırāmatlıK o
 çuğayı benim bacımdan bir ināa satın aldı, bi çuğayı. her geline o-
 nu giydiriller. şıindiki gelinnere bi biyazlıK giyñliyi, bi tül per-
 150 de, yüz açıK, saç açıK, ğol açıK, allā esirgesin. yüzü de açıK oli-
 yi gelen gelinneriñ. bizde hiç bi taravı görñmez çulufñ içinden. tüm
 baş bu, biz de yanında dururuK, beyi hiç görñmez gelini. sen eletiñ
 içeri durdurufñ. gelin durı, ıcıK türkñ mürkel çāırñllar, geliniñ ya-
 nında, ğulāının pası açısın diyi. alıñ gideñ içeriye soğañ. başını
 155 çıkarıñ şñle pençeriye ğoñ. zabatdan olur, gelinnen olan elimizi öP-
 miye gelir, elimizi öpeller, ğayınbābanıñ celine el suyu döker. sa-
 battan kağar gelir yirinden, āşam görñr gelini. āşam giri çıkar.

güveyi āşamdan gelini çıkarır, ğaldırır, ğapılarını örterik, ğider yatarık. gelin de şafāınan kaķar gelir, zabah namazı, ezenden ğvel elimize el suyu doker. ikisi de gelir ondan sōıra. gelini gezdırırık biz. ikinci bir ğün neıse, ğaş ğardaşı var, kendi tanıdıı. ğaş ğardaşı var herıvin orıya, ğaş dayıssı var, emmisi var orıya gezdırırık. onnarda el öpmıye su doker, nannzıı atar, peşgir atar gelin. ğıle işleme ğor, aķrabasına ğöre. onnar da para doker.

Nazarla ilgili inançlar:

165 nazar oldumuydu üzerlik tütüdüruk, ğurşun dokerık çocuğ. işde ö-
le bi tılısım, geķerse geķer, geşmezse ölür. şu tüveklere ğonulan saş-
ma var ya! ondan yedi tane saşnı alıñ, yā inan eridiñ. tavanı içinde
onuñ ğurşun tavaşı olur onu suya dokerñ. ha! kim nazar dedi? osman
emmim, bunuñ aynı şekli çıkar onda. işde bile. işde diyirim şıle ta-
valar oliyir, ğurşun tavaları, onu eridiñ içine, ıdıķ doñ yāı atañ,
170 onu içinde erir şıle ıldır ıldır ıder. ondan sōıra tasa bi su ğoyañ
ğalbırı içine ğoñ, yanına bi daraķ ğoñ, ayna ğoñ, maķas ğoñ. ondan sō-
rā o tasıñ içine dutañ üsdünden, çocuķ ossun, adam ossun eletiñ, o-
rıya dokerñ, ikinci eşıa dokerñ, orda ne çıkarırsa ğarı alıñ götürük.

Peynir yapımı :

175 davardan saarıķ sıldü, ķekerık, mkenede. ondan sōıra penir çalı-
rık. torbāya ğoyar sızdürürük, kelle yaparıķ, kelleyi tenikeye doldu-
ruruk ondan kerıde üfelerik. tenike doldumuydu onu bi tacan dirık bi
deriye torbıya ğoyarıķ, daşıñ altına basdırırık. bi tenike dāı olur
onu da ğarışdırırık, içine ğaynaķ dokerik, tulūa basarıķ, ğoruk bu-
180 cūa. bucaķ çevirirık biz, bucaķ dirık. işde pendiri yāı ğaşaķ örü-
rük. orda ğamış var bizim köde, sazlık, ondan ğamış örürük, edirafını
çevirirık, onuñ üsdünden de çapıdınan, kılım inen, halıynan basdırı-
rık. şafāna, zabā namazı buz ğimı olur içinde. buz dolabı ne yōıdu ki.

Ekim-dikim işleri:

185 ePdima tarlayı sürürdük. ben gendimlen ānadiyım. o çocuklar ınan
giderdim, at ınan sürürdüm, pullūnan, ondan sōura bir aḡdarırdım, bi
de ikilerdim, üçünciye ekime gelirdi. ekmeē tabi herif de giderdi, a-
nası, bābası muḡlaḡa olurdu. herif arada avdaḡ oynadır gezerdi. ço-
cuḡlarım meydanā geldi, şile şile, elleri iş görür, ḡarıynan ḡocanıñ
190 yanında. şindiki gelinner ḡuzum aḡdan imeden ayrı iniyir. ben ḡırḡ
sene ḡayınbābā ınan ḡayninanıñ yanında durdum, ḡırḡ sene. ondan sōura
ekerik ḡör gelirik eve. allah virise onu da ḡidiP geri makineynen de-
riciñ, desdesini vuruciñ, dırmını çekiciñ, sapını çekiciñ, ḡiri sü-
rücüñ, heP bu ḡıstı emēinen olıyı. şindi biçer ḡirdi. biçere dayıyir
adam, ḡirdimi, çıkıP gelip ḡidiyir.

Masal:

195 evel zaman içinde, ḡalbır saman içinde, cinnar cirid oynarḡana,
ibibiK berberikene, deve dellalıḡana ben bābaman beşşini sallıyırdım.
ē, evelden uş ḡız var ımuş. yavşan ekmişler, yavşana varmışlar. biri
giderken boncuḡ bulmuş. biri dimişḡına baḡ vir, biri dimiş baḡ vir.
saña da virmem, buña da virmem. yavşanı ḡazmışlar yola düşmüşler. gel
200 dimiş biri, biraz başıña baḡıyım. başına baḡarḡana yolulsdüne otur-
muşlar, āşam olmuş, uyumuş orda ḡız. onu elındaḡ boncuḡ almışlar. ö-
tāı iki iz ḡitmişler o ḡalmuş orla. bunnar yitmiş gece ḡalmışlar ḡay-
rı, ışıḡ yanan eve mi varsaḡ, it üren eve mi varsaḡ. biri dimişḡine
ışıḡ yanan eve varalım dimiş. varmışlar, orla bi caziārısı var ımuş.
205 anan ḡuzum nirden geldiiz dimiş. ebe mısāvır alıñ mu dimiş, alırım,
ḡuzum dimiş, geliñ alırım sizi dimiş. orlan mısavır almaş bunnarı. ē,
yatıñ yavrılarım dimiş. yidirmiş, ekmeḡlemiş, aşlamuş, yatıñ dimiş
yatmış bunnar. ḡaḡmış, kim uyur kim uyanıḡ dimiş. ben uyanım ḡötü
yanıḡ dimiş, ḡızıñ birisi. niye uyumuyrsıız ḡızım dimiş. anam bi-
210 zi dimiş fındı içinnen, ceviz içinnen besliyirdi de, yidiridi de ile

uyurduk. gitmiş cazı arısı getirmiş yidirmiş, acık dā yaTmış, kim u-
yur, kim uyanık dimiş, cazı arısı gine. ben uyanım götü yanık dimiş,
niye uyumayıñ gızım dimiş. anam bize dimiş gözere inen su daşırda da i-
le uyurduk, dimiş. yāni zabā idecēmiş. ğarı gider imiş, gözere suyu
215 ğuyar imiş, dökülür ümiş, ıccık ğasnāında su getirmiş. ğızlar ğorū-
muş ğayri. getirmiş, aliñ ğuzum dimiş, ğasnāında su getirmiş, ıccık,
bi su getirdim. ē! bē yiter dimiş. aman ğuzum dā geliyi dimiş. zabah
olmuş ğayri. dā geliyi dimiş. geliñ sizi şu çuvala ğatıyım dimiş.
ordan çuvala ğaTmış cazı arısı ğadin da. bir al horuz unan, ala ta-
220 nası var imiş. yavrım dimiş siz burıya geliñi dimiş. ğızın biri de bir
kör bulmuş cebinde. ğarı gitmiş ocaı yaTmış, demirleri sümlüş ocaı
ğızları yiyecāmış ğayri. ordan ğızın biri sürte sürte kör buça inan
çuval āzını kesmiş çıkmışlar. ala tanaynan, al oruzu çuvala ğoymuşlar
āzını bālamışlar. dama çıkmışlar ğızlar. ordan çırır imiş ğarı ya-
225 tıñ ğuzularım yatıñ dir imiş, dā geliyi üsdüñüze dir imiş. yiter
ıTdiñiz, zabaadar bāa şu çekdiñiñiz dimiş. demirler ğızarmış ğayri
vurur umuş çuvalıı içine. tana höñürür ümiş, horuz bāırır imiş. ği-
rannar ğirecceler dimiş, āl oruzum ğiml çırırım, ala tanam ğiml de
höñürdürüm sizi ile dimiş. ğanınnarı aTdıñca emer imiş ğannarı. tē o-
230 radan iki daş aTmış ğızlar, çıkmış aman ğuzum dimiş, nā ile çıkdınız
oriya dimiş. ebe dimiş ğoca demir var ıdı ya dimiş, onu ğızartdıñ
altımza ğoyduk, bi hoPladıñ çıkdık dimiş. ğarı demiri ğızartmış bi
hoTlamış. ğarınıñ götüne demir gitmiş, ğarı da ölmüş oriya. ötaı ğız
da gitmiş, uyuyuğalan. o da çobana varmış, çobanıñ yanına. ben şaşdım
235 düşdüm, ğayboldum, çobam bunu saklamış. ha! ayı götümüş, ayı götür-
müş inine. ayı dimiş, sem benim ğarımıñ dimiş. olur dimiş. ayı hñle
bi şiy bālar gider imiş ğapıya. dāş bālar imiş. ğız içerdeyimiş. ayı-
dan uş tāne potuu olmuş ğızın. ondan sōıra ondan uş tāne potuu olın-
cık, ayıya dimişkine, uş tāne çocuumuz oldu dimiş, yiter ğayri, acık
240 ğo ğapıyı dimiş. olur dimiş ğapıyı acık ğoymuş. çamşır yuyacāım hō ün
dimiş. ordan ayınıñ potuğlarını suya basmış, ğaynar suya. ğapaTmış şı-
leri, ğaça ğaça çobana düşmüş. dimiş beni ğurtar. çoban da bi davar

kesmiş derisini çekmiş, gızı gurtarmış.

En yapma:

245 en yaparık. dā vururık biz . dā, kirmen dā vururduķ ğulāına. şin-
 di demiri ğizarıdıñımydı, çıbıı, şu dā, ğoyunun ğulayı va, bi şıle ba-
 sañ, bi de şıle. kirmen ğımı. ondan sōna, daa, ğle dā basardıķ ki-
 misi bıle yapdı rırdı basardı, kımı çapraz yapdı rır basardı. hērkec
 malına ğore basardı. bızıñki ğle dālıydı. davarımı zıñ dāvasından bi-
 lirlik, yūñnū keserlik ğenerikene, sāınıñ yūñnū keserlik, ucunu diler-
 250 dik, solunuñ da arçasını cyardıķ ğulāınıñ. bi de bōrtı üsdüne dā ıla
 basardıķ.

Anlatan : Gülsüm lkseven yaş 65

Derleme yeri : Beydili Köyü

Konusu : Karışık

-XI-

burda gelin evi seriliyir, bizim orda gelinne bile gider gelin
ēřası. gelin ēřası gelin ile bile gider. ondan giri herkeş dāıdı-
mydı, başlallar ğayrı evi çağmıya. ondan giri gelinne bile ēřayı
gider çağallar. ondan giri işde, āřam oldunu dāmt çağallar. zabā-
5 inan da bizde dūaķ diller. sizde cenā diyi ya. zabānan dāvetiye ge-
zeller, köyünü içinde. dūaa buyuruñ, dūaa buyuruñ, ondan giri ğayri
millet birikir, dūai açallar. zlm, řeker ne var ısa onu daıdılar,
ondan giri herke evine dāılır gider. bizim ğrenāimiz bile. gelin
gelince ğucāına ocuk viriller. oña, o çocuklara şi viriller, mendil
10 viriller, işlemmiş mendil viriller. aız dadında gnderirik, burdan
lan evinde ne gerekıse, orıya ğız evine gnderirik. ğız evi de ha-
zırlar, aynı lan eviniñ gönderdi Ėmi. loķum, şeker, psgevit bun-
narı. daķım gider bizim kynzde, ğadife bile, şunnardan ne gitmez,
aır elbise gider. ondan giri kpesini daķallar, ysn daķallar. bi-
15 le biz dry yapmazık, ile hbe diller bizde. bizde gelin ğıza gel-
dilemydi biri o hbeniñ içine ıcık işde o nişannısına, ğızın ni-
şannısına iki niřannısınıñ hediye ğoyallar. hani dr yapmazlar bi-
zim kde. dn harman aķıřın yapılır. millet elini ayāını boşalt-
dı da, harmanı neyi eline aldımıydı, ondan kiri hani idecaı altını
20 ider. bizim kynzde oķca hzā idilir, ğola ādet dāıl. hza on
sarı ideñ, beş sarı ideñ, ney işe yirmi sarı ideñ. ider, daķar onu.
gelin ğıza vardıında daķar, işde nişan yapıldıında daķar. ieliksi-
ra şi ideller. ğına gecesı cumartesi ğln ideriz hani, cumartesi ğln-
n ğına gicesı olur. alılar, ıurılar, ondan giri ğızın ğinasını
25 yaķallar. lan evi yaķar ğızın ğinasını, ğız evi de lana yaķallar.

ileliksıra bi ğız başı olur. bizim köümüzde üç gün, dört gün düşün olur. ğız ālatmak uçun şarkı söyleller. "ĝız anası ĝız anası, hani bunun öz anası" āladılar. çok bi şiler yapallar ani. söyliller ālatmanın uçun, ĝız evini. bi de ani ösüz mösüz olur da giderse çok āallalar ani. gelin ātdan indimi, takside indimi ĝāri ĝayın bābası ĝoyun virir, enmisi dayısı ĝoyun virir, ĝaynānası ĝoyun virir, altın daқан altın daқar.

başlık alıllar işde. beşyüz, üçyüz, bir milyon viren viriyir, virmeyen virmiyir. hāla var. şindi ĝına gicesi, bizim köümüzde bi de yol meselesi var. top alıllar, ĝumaş, üç devir ĝumaş alıllar. onu enmisine yāıt da dayısına, yāıt da dedesine yolu yatırıllar, üçüne de üçyüz ĝollar, beşyüz ĝollar, para ĝollar. onun ĝönünü idebilirse az bi şinen ĝönünü ider, ĝönünü idemesse, mīāķāķ bir millona adar alıllar.

40 geline uç etek giydirtillerdi. ĝünüş ĝuşak ĝuşadıllardı. yannarı boncuķlu. işde dūak şak dirdik biz, dūak. ĝız evine dūak giderdi. orndan altını baş bālallardı. evel altını baş ıdı. sōura iki fese bindi, ile inneli, ibiinde. ileliksıra gelini şı idiller. düşün olduruydu herkec ĝörü evine gider ĝāri. nişanda ne loқum yindiinde ĝine aynı birikiller. gelin ĝız evine, olan evine birikiller. loқumı yıller ondan kiri āallalar, herkec hediyesini çetir. uç etek var ya ondan bēş tāne giyellerdi. onıñ birini birinde alıgollardı, ikisini toplallardı, ikisini buriya dıқallardı. ondan işde altını başı vurullardı ĝayri. arkıya bürgüyü ĝoyurullardı, onu unan gelin çıkarıdı. ĝāri el öpmee

50 çıkarıdı gelin. bütün aķrabasınıñ, ĝavmınıñ, ne ise birikenneriñ elini öper ĝāri. gelin geldimi bi izellik tütüdüller nazar dēmesin dir gibi bi de sede yāı diyirik ĝāri, işde tereyāını dürlim dürüller. gelin ĝız bi yannā atar, bi de bi yannā atar. ondan kiri para saçar, bozuķ para saçallar ĝāri. būda saçardıķ bereket ossun diyi. sā elinnen aldımydı sol omuzunā atardı, sol elinnen aldımydı sā omuzunā atardı. il-

55

kine sâ tarafından atardı, bir tereyâlı eknâı belir ortadan, düreller eline viriller, şepit eknâı. gelin geldimiydi evelâ solunâ atar, sonra sâınâ atar. ondan sôıra da iki kere de bûda saçar. içinde para olur, parayı çocuklar alır, buydeyi de benim gimi ğarılar alır. şunuñ 60 gimi ğızlar bir ikisi dışını sızılansın diyi yir, bir ikisi tûmunuñ içine ğatar, geliniñki bereketli olur diller. bayrak dikildi günü ğurban keserik, bayrañ altına davar keseller, onuñ derisini ğapıya sereller, üsdüne bi baş sâın ğollar. bi de ıPrık getiriller. gelin bakar, ıPrıınan suyu döke döke ğapıya varır, ondan sôna ğapıya vardı- 65 mydi eşîa onu ğollar, eşikde gelim basar sâını ezer, posduñ üsdündâi sâını, içeriye girer gelir, ıPrık da ğapıda ğalır.

gelini indirdikmiydi üç gün sôna gelin el öpmiye gider. işde ev ev olan eviniñ akırabasına, hısımina herkece bir yüm çorap, birer de havli, geliniñ elinde bir ıPrık, bir el ilâını; görümceniñ, ya ğayınıñ, 70 elti olacâ olanın ğayınıñ ğarısı dıriz biz ğayınıñ ğarısı yanına düşer ev ev, ev ev gezer. onla erkek kim unrsa ğâri, eviñ erkâı olarağdan, eviñ erkâına suyu döker geliñ, havliyi atar gelin, çorabı da bôrüne ğor. işde cebinden ne ğoparsa, beş ğurus, on ğurus para atarsıñ ilâınıñ içine, bozuğ para olarağdan, yâit bir hediye alırsın. gelin geldimide öle bi âdet olur. ilk geldi günüñ üç gün sôna 75 üçüncü ün olur

ayâını ğayninası giydirtir. gelin sâ ayâını atar, ğayninası sol ayâını atarbirini sâ ayâını olan evi atar arılığ, sol ayâına ğız evi atar arılığ, giydirtiller. lira oluyır, gümüş oluyır, ğoya gümüş para 80 oluyır, esas daa bozuğ para olmaz, gümüş olursa gümüş atallar, gümüş olmasa bozuğ para atallar. gine de beyaz olur para, aydını olma uçu.

eknâı da, hamırı yoñururuk ğayri. iki üç, beş on ğoñsu birikdiririk, düñde ğâri çoğuşullar. birimiz biştiririk, iki üçdörtiz iderik ğayri. yoñururuk, çoğuşullar ideller, gillüşe oynasa ondan giri ça-

85 allar. epiT iderik. mnyalıyı ıın iderik. indi mnyasız. d n o-
 laca mı? bey k ız gimi ızı g t r ller, analı bubalıysa baı ne
 d zg n ossun diyi. onun  sd ne de bi un elediller,  sd ne bi ayna
 ollar, o aynayı o ız alır, ondan giri hamırı y urur, e rı idel-
 ler. bi de g ren miz, gelin geldimiydi, gelini, ız evine, apıyı
 90 apadılar, ondan kiri dı apıyı da apadılar, gelini kitleller,
 gelini başına da durullar, bir b y k ız durur  ri, analı b balı
 ız. başına ıılallar, bi be lira, on lira, y ıt be uru, on
 uru onu viriller ıza, apıyı kitleyene de olundan ne oparsa o-
 nu viriller, gelini urtarıllar. indi gelin  asına geldi. gelini
 95  asını y kledilermiydi gelini sandıını  sd ne ya g r ncesi otu-
 rur, ya ızın bacısı oturur, ya ardaını arısı oturur, o sandıın
  sd ne. elli olacasa da, y itmi olacasa da onu alıllar, gideller.
 onu unan gelini urtarıllar, gelini başını b lallar, alıllar, gi-
 delller. indi biyazlıanı evel baıdı, taaydı, ne biliyim neydi,
 100 bi iler idi. indi k e de varsa biyazlı, ecre de varsa biyaz-
 lı. eveli fesi daardı burıya,  ri b lallardı, gelin alınacaında
 bile, aT aT b lallar, ondan kiri, a ayri gelini  n ne de, g -
 z  g r nmıyecek gelini, y z  g r nmıyecek. aı b r ller ayri ge-
 lini alıllar gideller. indi biyaz oluncı her yir g r n r. d mndi
 105 yanına ıana kadar y z  salı alırdı, beyini yanına varasıya a-
 palı alır, beyi aıyır aslında d ı.

gelini yatını, keyfene dirik, ayri acı, acı kim ise o ha-
 zırlar. ondan kiri gelinen gerdek oldumuydu, ayri acı apıyı d -
 er, yatını aldırır, ondan giri gelinen be gelir, aynananı a-
 110 yın b basını y ıt daa bi b y k var ısa onnari elini  peller, o
 zaman gideller. s di, s men olur, zab ınan hemen s di, s men a-
 pıya vurullar, haydi a! bizim k t lde yanında s men olur, s di
 olur, s ller. g ren miz ile. bi eve alıllar gideller. d mndi yanın-
 dı olur ikisi de. hocuyı  r llar geliller, d mndi hoca ıydırır.
 115 zabah damdı hoca ıydırır, our,  f llecenu, damdı orda bi saaf,

- iki saat, üç saat aya üsdü durdurullar, hiç oturmuşlar. otur diye hoca izin vermesse oturmaz. büyükleri kim ise izin vermesse oturmaz orda durur. güldürecek olurlar. güldürülürse sēmennen sādıc cezalı olacak, o zaman sādıc inan sēmen ikisi gurtaracak dāmadı. dāmadıñ
- 120 ayakgabisını çaldırısa cınar gurtaracak. çaldırınsa, dāmadı gülmesse hoca izin verir, büyükler de yir verir oturullar. gülerse cezā viriller. işde böün bize bakacañ, bir çekmek yidireceñ filan öle bir bakım olur. dāmadı gülecek olusa, yāıt sēmennen sādıc gülecek olusa iki tane olur. bu düün gününün zabası olur.
- 125 şindi gelini gız evinden aldıñ çıkdıñım, giderkene, geliniñ şu yasdıqları var ya, hemen alıllar gideller. bēden para almanıñ uçun bēiñ başına vurullar. tamam para alacıyık gayrı. bēde gólundan ne goparsa verir gayrı sādışlara.
- 130 bizim orda gelin tat olur. hiç seslenmez. gayın bāba, hele ele gayım babanıñ yanında hiç seslenmez. on sene geliniñ ider gayım bābaya seslenmez. şindi gelin geldimi seslenmez, gelin inmiyir aıdan arabadan inmiyir de, aıdan inmiyiz ādet olmuş. aıdan inmiyir gelin gayım bāba dir. be! bi güzulu oyun virdim, gaynına dir bem bi güzulu gıoyun virdim, işde emisi dir bem bi toğlu virdim, dayıssı dir ben
- 135 bi çebic virdim, ile geline beş on davar olur, gelin iner. gelin hiç seslenmez gayrı gayım bubaya. aynı sufrada yiller, aynı işi görüller aynı yunuşu dutallar. gayrı gayım buba bi yumuş buyurdıñda, hōyle it didiñde gelin dutar, seslenmez. gızım filanı getir didiñde, getirir, dutar, eline verir, ne ise didiñ, seslenmez. gızım seslen hiç
- 140 seslenmez. seslen sādı bi güzulu gıoyun alacāım dir, gaynanasına. o da ben güzulu gıoyun isdemem, bir sarı gıramusalı isderim, yāıt bi sarı lira isderim, yāıt bir çit halı isderim dir. gayım bubası oldu dir. na zaman getirirse geline veririrse gelin öün buba dir. buba da dimez emi diller, dayı diller öün gelin seslenir. gine de gelin öle bir
- 145 laf gonusmız. gayın buba bir laf sordıñda covabını usulcañın verir.

yōusa hic gōnuşmaz. aynı çayını bişirir, ekâmını hazırlar, yidirir içirir, çivtine çibıına gönderi gider, hic gelin seslenmez ani öle. gelinni öle. ayrılmaş yōudu. şo olada gelin oturudu, şu olada biz oturuduş. adanun evi olusa aynı hayadın içinde , beş ölu var ısa bēş
 150 ölu da oturur. seniñ var bi bölük çocunı, benim var, onun var, bunun var. ne döüş olur, ne de çekiş olur. sen onı aba diñ, o saña gelin, bibi dir. biz büyük geline gelin bibi diriz. gelin oluncık ona gelin bibi, görünciye bibi dirdik, gıayınıñ gıarisına. herifin ismini söylemeyiz, o bizim ismimizi söylemezdi, biz de onun ismini söylemezik. bā-
 155 banızı çairin, yaıt ki, anızi çıırın. benim ıranatlı çoşca nōrtüñiz uşak diyi çairirdi. erkāımız. gıadınımız dimez. anna adını hiç söylemez. ilāzım olursa, bi gel ele dir. bi gel ele ne dimāsa sār! ne dimāsa o bi gel ele didiñmi kendi hordaysa duyar bi kere, kendi benim sesimi duyuyır, mūşğış ona çarıldıında, belli. gel de diniyir.
 160 öul ossa adı dinir, gız ossa adı dinir, anna bu efendiñ oluncık, efendi ādet dāil, beş adet dāil. gel ele bi diyi çıırdıñım o ondan gelir burıya. beyimiznen biz gezmeye gidemezdik, utanırdık, şindikinnere başıyım gōl gōla daşıyler, bi de burıya geliyler. valla benim inen birleşip de bi yanna gitmem, utanırım. ile utanğışlık vardı.
 165 ıdı. ē, şindikinnere başıyım gōl gōla, başıp geçiyler, gōltuuna ne daşıyır, haydi!

Çocuk doğunca yapılanlar:

belerdik, toprağın belerdik çocu evel. çocuk ilk dōlmuydu, dōm yapan gıadınıñ altına bi topraş dökeller, ondan sōura yatırılar onu. onun başında kim ise bubaanesi var ısa da, ebesi var ısa da, halası var ısa da o hemen çocu bi topraş gızdırıdı. hōyle gütunun içinde alır gelirdi. bezi sereriz, çeşic çeşit ne ise aş gıara onun üsdüne yazalılar, çocu üsdüne yatırılar. gōbāını ebesi bālar. ondan sōura gōbāına bi çabıt gōruz, gıatırannı, piseli. eveli pise gūlanıdık. pise gıatıran dillerdi. gıara bi şiy. pise āni, satılırdı

175 evel. o ğara piseden bulaşdırıdıķ çabıda, orıya ğöbāına ğordıķ. be-
 lerdik. çocuk sıçarsa da o, çödürse de o toPrāıñ içinde, nazamına a-
 dar, āşam beledik mi zabā adar yatırdı. zabaTdan onu çıkarıdıķ, o
 toPrāı dökerdik, bi toPraq dāā ısıdırdıķ. ğiri aynı ğine sarardıķ
 sıkıca bālardıķ. çocūu biz ğırķ ğün belerdik. dışardaı toPrāı alır-
 180 dıķ, hōle özlü toPraq olmazdı, az ğımsal toPraq olurdu. o ğımsal
 toPrāı alırdıķ. özlü toPraq sidīi yapışdırır huralarına diyi pisler-
 se de sidīi ğalırdı, topac olurdu hōle, pislīi de ğalırdı, çocūa bi
 şī olmazdı. öle döum yapardı ğadınımız. al basması olmasın diyi ğe-
 line bir al, başına baş bālardıķ, şurasına bi al bālardıķ. çocūıñ
 185 annına bi al bālardıķ. çocūıñ öñüne bi ğümüş para dıkerdik, hurası-
 na deve boncūu dıkellerdi. annına bir, nazar boncūu dırdık ğöz
 boncūu olurdu, ğöz boncūu dıkerdik. uş tāne dıkerdik çocūa, onu ğırķ
 ğün bālardıķ. lōusa ğadına da bālardıķ, ğırķ ğün annını. anna hōün
 döurdümüydu yarına kaķardı. iş sıkısı çok olurdu. ğine de ğendini
 190 tedāvī iderdi, hasdalanmazdı ani. al basmasın filān diyi, evelde ani
 atalardan ğalma, maķas ğonurdu, çocūıñ baş ğısmına. hunnarı hep ço-
 cūıñ başıla, salığacına, şuriya, halkıya daķardıķ. bir halkā da-
 ķardıķ, bi halkā da hurıya çaķardıķ, hurıya bi ip bālardıķ, hurıyada
 çocūa, hōle bi dıkerdik, çabıdı ikiye ğatlayvirirdik, çocūu şōle u-
 195 zununa yatırırdıķ, onuñ üsdüne. çocuk orla işde salığacıñ üsdünde
 onū unan meydanā elirdi, böylirdi. biz tosular dırdık, şindi apalar,
 ne diyiller ya, tosular dir dir tosulardı. çocuk tosuladım, ğendi
 ğötü açık, başı açık şollarda İrezil sefil, sindiñ içinde böylirdi. na
 zaman ayāına bir pabic alınırsa, bi ayaķğabı alınırdı. alınmassa va-
 200 lıñ, anadan dōm o öle gezerdi. na zamana adar, böylitip hōyle ğendi,
 bi iş dutana adar hanı. çocūıñ çok zaman öle olurdu. zenginner de i-
 leydi hani. bi ğörenek yō udu. çocūa ne bi baķım yō udu. şindi ana-
 sından döuyir, şī birikiyir, hazırlanıyir. narasın iki çabıt, iki
 şalvar yırtınnan, iki şonūnan, iki şunūnan çocuk böylitdik.

205 benim bi çocūum mar ıdı vallā sekis şaaT bir yimēi yimemişdir,

çocūy, āşam namazı gelirdim yazıdan çocūy nası bir enzirirdim, alata tavinan bezlerini yurdum, hemen bir ilāın hamur, ğarnımızı doyururduk. ondan giri iT bāalım iTdikce, iT ğayri, götlinü bālardık çocūñ.

Köyle ğünlük hayat :

köde, neūt, esas arpa, çavdar, ulaf, mercimek, burçağ var ıdı.
 210 burçağ dillerdi, çöüdu evel. hayvan yir o burçai. şindi şeker pancarı da çöüldi, fasille filan çöüldi. eveli fasille filam bilmezdik. fasillēi, çayı, şekeri bilmezdik. benim güccüklüümle filam bilmezdik bābamız iki kilov filanze?ze getirirse ğaramandan, bābamız bi tānesini virirse yirdik, virmesse elimizi ğoynumıza soğar otururduk. şindi
 215 uşāımız bizden eveli yir hanı. evel öleydi, bi ud edeb var ıdı. eveli unumuz, sāde yāımız bol olurdu, ğendimiz çıkarırdık. sāde yāınnan um bulunurdu. ekñı niyi iTmesi zor oluyor. şepiT ekñı, yuça zor olur, her ğişi idemez. her adam zabaıdan ekñı idecek. şafa ınan idecek, gece idecek. emnim İrāmatlıñı ğarısı, öle geldim dir, davarı sāmş ö-
 220 ta ana bir bulğur ıslatmış, pilavlık, yalı südünen bir onu yiyerek ekine iTmiş, yuvacıa. orlan ekini dermiş orāınan, dermiş, dermiş, dermiş, aşamñ ğarannı çökmüş. eve gelinecek, sicc çekilecek, peynir çalınacak, yöürtlük bişecek, ekmeç olacak, nö üreceim! yöürtlüü bişirdim dir, sildü çekdim, peyniri de çaldım dir, ekñı iTdim ğayri, şafa-
 225 ıñ uyğusu çökdü ğayri dir. hemen ocāñ arçasını kağıdırdım, tandırıñ arçasını dir, sendiñ üsdüne başımı hōle, ğafamı ğedum dir, orda uyunussum diyir, ombeş yīimmi dağğa diyir. ondan sōura gözüm açıldı dir kağıdım o ekñı iTdim diyir. zaba ezeninden eveli tarlamızıñ başında olurduk, zaba ezeninden eveli tarlada olunurdu.

230 İle bi şiy iTmiş de anam İrāmatlıç. yedi aylık mı, altı aylık mı çocūy var ımı ş üsdüne yafmış. yazıdan ğitmiş ekini dermiş. dermiş dermiş ondan giri de diyir, ināı sādım, ğoyunu sādım diyir. bi ilāın hamur yufurdum diyir, şavağ şile ışıyır diyir, ğayri uyçu basdı diyir.

nası bi ekmekden kaçdım diyir. ğayri kaçmış. ekñi hemen yir itmiş.
 235 çocūu da almış yaTmış dışarıya. uyçu basmış ğayri. çocūa memēi vir-
 dim diyir. çocūa memēi virdim, uyumissum diyir. çocū öldü ğurtuldu
 diyir. onū unan yamışivirmiş uyçuya şile, çocuk ölmüş. bi ğavraladım
 çocuk ğitmiş diyir. ğaynânaya da evel bi ana ne dimmezdi. keziban a-
 ba çocuk ölmüş dimiş. aman üsdüne yaTdıñ da bi de çocuk ölmüşnü di-
 240 yifñ diyi iki uç vurdu diyir. canı isdiyirse diyir. ğiri kaçdıķ ğayri
 çocūu şile itdik diyir, ğiri yola dışlık, çocūu defnitdik mezere diyir.
 evel nirdeydi şavaķ uyçusu?

yaylıya çıkmazdıķ. ğoyun yayılır gelir, gelir ğuyuya suyu içer.
 ondan ğiri herkeciñ ğoyunu evine dāılır. eciķ yatar ğoyun, dīnenir
 245 ani, ondan ğiri varıñ öşañ ğoyunu bi. ondan ğiri oturu altına sārız
 süc çeken süc çeker, yçurt çalan çalır ğayri, yçurtluk bişiren bişi-
 rir. davara çn yaparız. kimisi şile ğulāını keseller, kimisi şile
 dileller, kimi şurdan şöle, öñünden şile oyallar, kimisi ardından o-
 yar ile bişiler var. dā da yapallar. demiri ğızardıllar, ğoyunun ğu-
 250 lāına basdırıllar. herkeciñ çni oluyır. bizim çnimiz, sā ğulāınıñ u-
 cu kesik, öñünde buça azı var ıdı. halil aayıñ uşayınıñ sā ğulāında
 zınba deliñi var ıdı. demiri ğızardıllar, ğoyunun ğulāını delillerdi
 zınbaynan, ora deliķ olurdu. onıñ çni o olurdu. benim çnim o. bunun
 çni nasıl çlursa o. ötekiniñ sā ğulāınıñ ucu kesik sāında iki buçā
 255 izi var dillerdi. şile yan kesellerdi buçā izi dillerdi ona. işde
 herkeciñ davarı ondān belli ç olurdu, ğaş davarıñ var ısa. davar gel-
 di miydi, eşşāınan sözlüm abana ğoşallardı öle. bir ğişi, ğuyumuz
 basdıranı, hōle yiksek üsdünde çıkırıķ var ıdı. cubeş metire mi, çn
 metire mi, oniki metire mi kendirinen çıkar su, yirden. eşşek çoriya
 260 gider, çocuk üsdüne biner, ben de bunda başda dururum. ğē! çāırırım
 o çocūa. ğova ğuyudan çıkıdımiydi, su dolur. o ğoca yalaķ, şurda var
 ādan diriz, döker suyu, ondan sōra salarız. o eşşāınan gelir, geldi-
 miydi basdıranıñ dibine durur. o ğovā içinde durur, biz şōle çideriz
 sallarız, o dolar, ondan ğiri eşşek ğine gider. biñdimi o başa varır,

265 ben, gel! gine çarıırım ona, göva meydana çıktımıydı dökeriz. ondan
 sōra da çoban gelir anı. öle malı salar ordam bölör malı, tüm göca
 sürüyü. bir davar gelmez ki, bir yire anı. onbeş yirmisini bi salar
 o bir içer, çeker ğari şöle davarı. onbeş yirmisini bi salar, o bir
 içer, çekilir. böyle beş altı bölüm bölör davarı. ondan giri altında
 270 bir eşşek çoban gelir ğari. çoban kime mlsāvır, başa mlsāvır, benim o
 ün, eknāi ben virecem. çobana ayriyeten yimāi hazırlarız, āzi ğapalı
 orıya durur. çoban gelir eknāi yir, çayını içer. ondan sōra çobanıñ
 evi var ısa, evine gider. evi yōusa, yabancıysa, odamız olur, odaya
 varır, yatar. nazamna adar. ikindiniñ serifine adar. ikindiniñ seri-
 275 ninde davarımızı sārız, südüni çekeriz, ondan sōrā ğuyunuñ başına
 herkeç davarını sürür gelir. süreñ gelir, süreñ gelir, çoban toplar
 alır gider. devlikesi ün ölene adar gelmez, onbire adar. devlikesi ün
 onbirde gine gelir. sıır bulumuz bizde çok. at, araba bulunur. sözüñ
 abana eşşek bulunurdu, evelleri, şindi dāil de evelleri. çok evde
 280 eşşek var ıdı, çok evde at var ıdı. sıır yōudu.

yūñunu, davarlarıñ mākasi olur, ğırtlıķ diller, mākas dinezler
 de ğırtlıķ diller. ğırtlıñan ğırçallar. kim bilirse, bilen ğırçardı,
 bilmiyen ğırçmaz. davarıñ yūñunu toplar işde ğız gelin ne ise, dürel-
 ler, sarallar, satılaca olanı ayrı ğollar, gendine ilāzım olacā olanı
 285 ayrı ğonur, satıcı geldimiydi, çırper, baķar yūñunu satar. satmayı
 yataķı den ider, kilim dokuyan ider. işde davar da böyle.

bayramda ğurban keserik. iki kesen iki keser, üç kesen üç keser,
 ben fākirim, başa herkeç getirir, sen fākirsiñ, başa herkeç getirir.
 o getirir kellesini, o getirir ğannını, et getirir işde ğavırıñ. bi-
 290 zim ādeñlerimiz, hindi olmaz ya evelden serilirdi et, ğurudulundu ğış-
 lıķ diydi. torbalara dolurdu, hōyle hōyle ğurban bayramında. işde eñ
 zengin ben olurdum. fākirim ya, etden yanı eñ zengin ben olurdum. gö-
 ca kōñ içi, kim fākir ben fākirim, herkeç başa getirirdi. herkeç ge-
 tirdimiydi işde ğurudurdum. uşarıñ çōusa carbui colaķ yinirdi. uşaq

turşusu. sirkeli yapmazdı. güyunuñ suyunnan yapardı. hindi bozulu-
 325 yır evel yapardı. evel çorağ yöjüdü. yağımız olurdu teniğe teniğe
 onnar, peynirlerimiz, nābıcın, dışarıya gırdı, seriñ yire. suvardı
 süpürürdük gıyardı. bucağ dirdik hōle bi yir yapallardı, çamırdan
 şuriya küpüñ biri gıonuyır, götüne göre, şuriya küpüñ biri gıonuyır
 götüne göre, hurıya küpüñ biri gıonuyır götüne göre çukur olurdu. ona
 330 üç küp, dört küp ne ise küp dirdik biz onnara. o küpler doldu, ı-
 rafı çekdik mi, bö ün gıaymı bu küpe dıkerdik üslüne bi avıç duz
 atardı, devlikesi ün çekdikmiydi, devlikesi ün bi dā atardı. işle
 öyle öyle na zamna adar, güze adar. tuluğları da basdı da, sıra-
 ladıñ mı, şu kilimleri dolardı bucağ edirafına. bucağ edirafında
 335 devramber sapı dimezdik de, başağ olurdu evel köylerimizde, başağ,
 ot biterdi. dālarda biterdi şölē olurdu, diyneğ olurdu depesi püs-
 güllü. püsgülünü gııardı onu örendik. ip inen ördükürüya, bucağımızñ
 ediravını çevirirdik onnan. ondan sōra kilimlerimizi dolardı. āşam
 açardı. sözüñ abana köpāımız gıapıda yatıyır, bucağımızñ başında. is-
 340 dersen başında yatm, köpek de yimez, kedi de yimez, bi şiy yimez bi-
 zim bucağımız. yağımızñ āzi açık, tuluğumuz duruyır, köpāımız da ba-
 şında yatar, herkeş girer evine yatar.

geceleri kimen gıren kimen gırir, çorab gıren çorab gırir, kilim
 doğuyan kilim doğur. eviniñ içine iyer, hani çul doğuyan, kilim do-
 345 ğuyan doğur. sem baña varıñ, ben saña varırım. erkeklerniziñ odayı
 olur, köyde erkekler odaya çıuşur. orda filcan oynallar, sağılambaç
 sağılallar. gıadıñlarımız da köme köme, köme köme oturur, gıış güñü.

Fincan oyunu:

filcan oyununda oniki filcan bulullar geliller. altına bi yüs-
 sükk gıollar, oniki filcanı iyice dolandırılar, sağılallar. sem bu yan-
 350 na döneñ, birisi bu yanda sağılar gelir. orta yire gıoydulanmaydı. il-
 kine bem bulursam, o yüssüklü filcanı gıaldırırsam, ben sağılarım. i-
 kinciye bulursam, onki parti bir dillerdi, ben onki dene almış e-

olurdum, sayı almış olurdum. öylə öyle oynadıq. bi kilov loşumna,
yāıT ki bir arabaşısına. yāıT ki bi aqşam bize ğavırğa ideceñ, bize
355 ğavırğa yidireceñ. öle öle kim utulıse. oynallardı, utülen ziyāfeti
çekerdi.

Anlatan : Emine Gökteş yaş 70

Derleme yeri : Kızıllar Ağını Köyü

Konusu : Kız isteme, şerbet (ağız tadı), kınagecesi, düğün, köyün adet ve gelenekleri (konuşmanın başı gizli alınmıştır)

-XII-

lıkır lıkır endirdim, çıpıl çıpıl çindirdim, neñni dedim uyıT-
dum, allah dedim böyüTdüm. allahın yanında da bi şeyim galmadı, bi
suçum galmadı k̄. et eTdım ekme üslüne yatırdım, bit eTdım dıma üs-
düne yatırdım, oşudum adam eTdım idi, şindi dinim ayrı oldu. cavi-
5 rıñ ekmeñi yemedim, suyunu işmedim, dinı ayrı olacık ben deñilñn. bö-
yüdüñ mü şindi erelinin dâlarında para ver ana, para göndür derkê.
yalvarıka, şindi paralı zengim mi kesildiñ. deycen bunu, söyleycen
ona. dinı ayrı diyı çığırı baña. ğabeyeT bende hep, ğabeyeT bende.
eliñ ğapılarına çicci vermedim, el ekmeñiniñ artıñı yedirmedim, onuñ
10 bunuñ patıñı döküm döküm, eliñi suvadım, suvadım, onnari eliñ ğa-
pısına vermedim yuvadan uçā adar. şindi kötü oldu işle böyle. endört
senê oldu hū ğadar ekmeñ mi verdi, hū ğadar odum mu verdi? İPdi vü-
cotuña sâñ olacañ, señura eliñdeñe, avcıñdâñna. vay olan ğuñş, vay
ğız ğuñş demeñ heç. gözñyle dizine dursun, onnara eTdıñı kimseye eT
15 medim ben. endört senedir ona hıznecıyın ben. topal oluverdim idi
basmyverdiler. dahi baña şü ğadar ekmeñ edivermedi. hū ğapı, sövern-
den beri ğelmez, intizar ederin, eTdimesin. musdafâ olırsa zayti
mındar ölürün, o çocuğ zaytem bakam baña. allah duıdu ğoley gessin
emeñe dññine gönendirsın, ğeden yāsın, yerden dıksın da yeşin be-
20 ni memnun eTdı, allah da onu gessin, beni dinnendirdi onu da dinnen-
dirsın. ölüyle öl gessin, ğızıvla ğoñşu gessin, duyduñ mu? ğeden yā-
sın yerden dıksın, cenâbı yeşil allahım. beni memnun eTdı onu da e-
sin. bir ğün dayanaradım, ğaçandım, hay zalım gel de , bi de beni
yoğla, ekmeñi tükenece, ben seni böyüTdüm, dedim. ahmede de bu inti-
25 zari eTdım. dayanaradım, nõ ürlyñ! eTdım. ölmesinner, başları diş-

leri sızılansın, emeklerine, tuncıklarına gönendirsin de, ben gibi
 olunca, ben gibi bakısın evlatları. ben de böyle oluyun demedim idi.
 dâşlara basdırsañ, hem böyle olacımı aqlım kesmezdi heç. beni ana
 hesabına almyyorurlar. olun aldım. ihi şu ğarı eviñ öñüne çekiverdi
 30 de bişdirdim de, gelip yarıvermedi de bir çıralıq olun yoç. şindi ay-
 şa ğarı geldi, ihi benden para aldı geñdi de bekmez getirivercek tē
 çarşıdan. burda gezip yörtür, izinde. neç demez, ana bi şin gelecekmī
 gelmecekmi deyī. baharlam beri gelip de, şu çekirdek, nēürün ana
 demez. ğız zorun gediyorur eme. ismiil ihi un getiriverdi baña o nu
 35 getirivercek, ismiil ağa mı getirivercek? dışardāı olunu uslyün çe-
 kiverdi. o nu çekiverecek, uslyün ni çekiverecek? hay bacım, ah geñdi
 gelebissem, ayak yoç. düşdüm de ihi ğine ğolum, perişan oldum. ihi ği-
 ne gedebildiim yoç, bu tarafım duñuz oldu benim. açmāñ, susuzmāñ, nēü-
 rün demiyorur baña. ğız baç! işe ğeñdiñ vaçıt, öylen çıkar işlen, cu-
 40 mayā ertesi ün öylen çıkar işden. cumayā ertesi, bazar cazi avradı
 na zaman işden çıñdı deyī tasında tazı mı bacım? ölumlan da var. güc-
 cüñ ölü ğırkılyça ğoydu ğeñdi bacım. ikindin varırız onikiye ğadar
 arçanla gezdıririn o çocuñu, onikiden ğeri ğocanıñ yanına gelirin ben
 ne meñuriyetim idi benim. ceviz çuvalı var ıça, patik çuvalı var ıça
 45 sōñ çuvalı var ıça anıymışımı şıytın ben. sahir şindi benim ğöñlüm de
 isderdir onnarı, senin ğöñlüñ isderse, onuñ ğöñlü isderse.

Kız isteme:

allahıñ emri üzere, peyğamberiñ ğavli üzere düñürlüç geldik der-
 lendi. verilirse çder gelidik. ondan ğeri de ğaçar düñün çderdik iş-
 de öyle çderdik. allahıñ emri üzere, peyğamberin ğavli üzere çderdik
 50 ğızı verilendi bacım. şerbetini içer gelidik. esiğini yetiridik. hi-
 sim ağrabalara çıñırdıñ, ciñgile bi şerbet çder çderdik, usdüne bi
 peşgir örter, bir al örterdik, ora alıvarıñ. birer ğupa, birer ğu-
 pa içer ğaçar, ğeli çderdik. deva da oçullandı. ğız evindē çolur,
 ğız evindē çderdik. biz ğız evindē çderdik, içerdik, artıñı da ğız

55 evine döker gelidik. olan evinde olımdı bizim. şerbeti olan evinde
 eder geçerdik, helkeye. evel nişan yoğudu bacım. nişan efmezdik, dü-
 şün ederdik. iysana çığırdık, çığırdık, ortaya bi çapıs sererdik
 hu şadar, hu şadar yamalı şatallardı, şiziñ başına atallardı. şiziñ,
 oturdullardı bi yasdıñ üsdüne, başına bi davılı şorlandı, onuñ içi-
 60 ne atar, atallardı. öyle ederdik. başını o zaman düzmezdik, gelin e-
 decek vaqıt düzerdik. höyle bi ileñger oludu, o ileñgeri şafasına
 şorduş. dudulardış, şöyle bi de hurlam boşandı, üsdüne de o şocaman
 bürgüyü örterdik. üsdüne bir al örterdik gine boşandı, üsdüনে al-
 lı para daşardış. ata bindiri alı gelidik. şiziñ yerşesi de oludu,
 65 sēmen de oludu.

-oşlanla kız konuşurlar mıydı?

yō! konuşmızdı. saqlı konuşursa, konuşullardı, konuşmıssa, ana-
 nıñ, bobanıñ iysanıñ yanda şaçardış biz bacım. oldu yerden şaçar-
 dık biz. düşün perşembe şün başlandı, öteki perşembe şün gelin alı-
 dık. bir avta sürerdi, bir avtada davıl çalar oynallardı. şizlar hep
 70 oynardı, düşün evine varı oynardış. ben gelin şiz oldum ondan geri
 bizikiniñ ayarları hep gelin şizli. bi bayram şün duıduş biz tã bi-
 zim köyüñ yanında bi in var oraya şeıtdik. onda davıl çalacaz, oynā-
 caz, bayram şün. bağıdıydık nişanılarımız hep geliyorur, bizim tası-
 mıza. ordan şayalıyı şayalıyı gökcecik depeden aşardış, onnarı biz.
 75 ondan geri köyüñ yoşarı yandan geldik, tã yülşey eviñ dibine durduş,
 onnar da, bizim camınıñ dambaşı döleş idi, şindiki şibi deşil idi he-
 rifler dönme dolab oynar. biri kötü oynar, sen iyi oynayanıñ deyi
 çığırtırız tã ordan. onnar bize şılışır.

o zaman şalvar yoğudu bacım, şara don geşerdik biz. düşünnerde
 80 hep üç etek geşeriz. üç etekli şufnu şunş oludu. güyeşive şufnu geş-
 diriller, şunş geşdirillerdi o zaman, yanbaşları açık. onnar öşüne
 peşdimal dutunmazdı da, biz dutunuduş. acem şalı şuşak şuşandış. on-

dan geri gelinner de nöşürüdü, bi al örtünüllerdi, üsdüne bi al şey
dağardıq, başpara dağardıq. gelinner cınanaz da söz gelimi elti, gö-
85 rümce oynardı. üsdüne de bi ağı örtü örtündürüdük, al para dağındırı-
dıq geline, düğünnerde. baş para arında gildirerdi. altın değıl öy-
le bi şey idi. günlüş nıddı ne bilmem. herkişde var ıdı. bir goñşudan
isder gelillerdi, deşme bi goñşuda var ıdı. geline de dağallardı, el-
tisi, görümcesi hep dağallardı. gızıñ geline cırıyı yağardıq, gına
90 türküsünü cıñırdıdık. öñün gına şecesine birikir herkiş. cıñırı geli-
dik, bi şey dağıtımdıq, millet öylece gelidi. o gına şecesi gün a-
tardıq çapıdı biz. çarşamba gın güyeñiyi tıraş edecekler ya, o zaman
dutar yağlı bazlamayı gelerdik, şöyle bir çencireye, hep batırıdık. o
zaman señmenner gelidi onnara yediridik. yeñçeleri ağışam gelidi. on-
95 dan geri dutallardı, davılı çalallardı. geliniñ başına bi davıl göl-
lardı, bir atallardı yamıñı. gız evi bi çorba bişiridi, bi çorba
verillerdi. mercimek çorbası, sütlü çorba, başğa ne olacağ. düñünü
ğuracak vaqıtta, hu şadar, hu şadar yuğa peleller, içine huncacık un-
cacık havla şatallar, dağıdıllar köyüñ içine, biziñkinner.

100 güyeñiyi hocağıñ gatarı, bız avıydını veridik. onnar gatarı,
bizi iletdirmezlerdi. güyeñiniñ dalına vurullar. sabah namızı gayna-
tıyla gayanamıñ eline geliller. ondan geri de ağışam, inilerine, el-
tilerine geğeller. el öpünceğıñ ellerinden ne goparsa veriller. al-
tın yoğudu zayten ya, küpe, nımdıye küpe ikibuçuk liriydi, sandıq-
105 lı küpe dört liriydi' o zaman, bizim günümüzde. altın böyle fiyeñli
değıl idi. şindi altına bindi millet. o zaman bir altın çemmi var
ıdı.?

eveli dikeşli yemeni var ıdı bacım. lasdik yoğudu. şararından
alıllardı sahir. gondura şeyellerdi, yemeni şeyellerdi. bu lasdikler
110 filan yoğudu, ökceltiler yoğudu. güñnu şuraş her türlü, ipeñli na-
sıl gönüñ isderse bulunudu. burda bi döñyamı varıdı da. köydeñin-

ner şalvar doğurdu. altın yoğıdu, durmuşlunuñ rümlüde çığdı altın
 ezel altın da yoğıdu. ben de şalvar doğurdum, çulfalığda, erkekle-
 riñ geğdiği ğıl şalvardan doğudum. şıñđır şıñđır doğurdum ben. her
 115 türlü doğunur, nasıl islerseñ öyle doğunur. bir öterdi de çulfalığ,
 vunduğsıra şıñđır şıñđır öterdi. ısdar değil bacım, çulfalığ. höyle,
 yerde, aşşadıdan höyle doğurduk. halıyı ısdarda doğuruz. yerde çöze-
 riz, çözeriz, alığlı, ısdarıñ başına dağarız. dikiveririz alt yan-
 nı ondan geri basarız bunıyla. ilmi ile ile doğuruz. benim musdafa
 120 da doğurdu halı. ona da belleğdim ben, yalıñız doğurraz bacım, bir
 başdan bir başa. halı doğuduğımıza ısdar derdik. varadığeni derdik,
 basadığımıza da buru derdik, kücü ağacı derdik, kirkit derdik. habıyı
 da darağıla doğurduk, çul doğunan darağıla. dahi benim iki bile
 var, içerde duru. ağaşdan darağı. halınıñ darağı ayrı, habanıñ dara-
 125 đı ayrı. halınığı demir olu da, habanığı ağac olu. devamlı biz halı
 kilim doğurduk, haba doğurduk.

Seçilmiş cümle ve kelimeler:

armıtlı ğoyağda var bizim tarlamız, çulfalıđıñ başında vār, kil-
 likde vār, ğücoğuz başında vār, kiscekkde vār, ğarecinde vār. birine
 ğızılgedik değler, ğızılgediğin başı değler, birine ğuşburnu değler,
 130 birine sarığaya değler, birine yarladıñbaşı değler. ğararım buñarı,
 oluđcanıñ buñarı vār, gözbuñarıñ buñarı vār, çıtlıđıñ buñarı vār, on-
 dan gericeğzimene ğökceciğ deđeniñ buñarı vār, iliceđiñ buñarı, hatığ
 buñarı vār. ğoyun sağdıımız yere ğavırt değiz, ğuzu kölgeliği değiz,
 küllünde sağarız, çıtlığda sağarız, inöñünde sağarız, alıcıñ dibin-
 135 de sağarız, ğarecinde sağarız, ondan geri ğoyun yatağında sağarız, o
 ağıllarda, ğayalı ağılda sağdığ, ondan gericeğzimene ğuyubaşında da
 sağdığ, ğücođuziñ başında da sağdığ. herkeşiñ ğoyununuñ çārişinden
 biliriz. yāıt arçasında boyası olur, kiminiñ arçasında, kiminin çı-
 đın başında olur. kimi çñnden. çneli olur. herkeşiñ çñi olur. bizi-
 140 kiniñ iki ğulađınıñ ucu kestiğ idi, kisiñiñ de başı yoğarı diliğ idi.

- kimisi ardını oyar gulaşınıñ, kimisi öñünü. kimisi başı yoqarı diler, kimisi temelli ucunu keser, kimisi yalman keser. herkiş gendine öre en vurur. kimisi de danga basar. demiri gızdırıllar, basallar gulaşına yanar, tüyü yanar, gıPğırmızı eti çıkar, görükür durur, gurur. atımız var ıdı. biri gir ıdı, biri yeşil ıdı atıñ. deve de var ıdı,
- 145 uc bile devemiz var ıdı. biri boz deviydi, ikisi mayıydı, onnar borflamaz. boz develer borflar da, mayalar borflamaz, onu buğura basdırmazlar, boz develeri basdırıllar. üsdündeğine havıt denir. basallardı, havıd otundan basardıq. gamş var ya, gamş otundan basardıq. uş deve tas tasında saP çeker, harman çeker köye. güz geldimi odun
- 150 çeker. harman gıkıdımdıya ta mersine buynuza geçder, öteberi getirmeye geçder. bekmez getirir, bal getirir, yemiş getirir, harıP getirir. hararları dolduruğelidi, irahmetli. harar, hunnara denir. ihina hu harar ıdı, ben sökdüm, gendimiz doquruz bunnarı, yüñden. ihı şunnar geçiden filiğ olu, göyundan yüñ olu, yüñü kirmanda eşiririz, şu kirman çöplü, hunnar ganadı, süy süy dola, süy süy dola. gök façılı del
- 155 lerdı, göcanıñ bobassınıñ adı ali hocuydu ya, işde gök façılı del lerdı, nediy del lerdı bilmem. bizifkine de gavırgacılı del lerdı kökden gelidir, nebiliyin. göcanıñ ağassı varım şım ş bir, esger bacım. onufı adı gadıym ş ım ş da, musdafıym ş ım ş da gadı del leri mi ş. bir
- 160 elbise getirmişler geydirmişler, eñ büyüğünden olmam ş, bi dahı dikmiş gelmişler giné olmam ş. yeñiden enine boyuna dikmişler de, diklike çatlam ş ölmüş, iriymiş adam. dayıyın bobassınıñ arçası huğadar var ıdı, şu zopanıñ boyunda var ıdı. şam dalı gibi bir adamdı. benifki huncacıq bişiy ıdı, nediy bilmem. tuluğa dıkarız yayarız.
- 165 titiriyi galır. artıgını da çökeririz. küllu şaynadırız, ondan geriderinin aT yanını boğarız, us yandan o ala dımıq küllu suyu dökeriz. o tüyünü heç gömuyuz. ala dımıqlık, günün altına yatırdıñmaya, civliyverir. sıyırırın, sıyırırın temizlerin, yurun. ağzını firdo luyun bi dahı dikeriz. bişşek var bişşek, höyle. aT yanı topaqlık.
- 170 yarmayı buğdiyi alı geli süzeriz. ondan geri gazanı ocağa goruz gaynadırız, eseriz, sereriz. ondanğericeğzimene. gıyınadırça. çıkla.

Anlatan : Raziye Gencer yaş 67- Şerif Gencer yaş 72
 Derleme yeri : Kızıllar Ağını Köyü
 Konusu : Kız isteme, nişan, düğün, köyde yaşananlar.

-XIII-

Kız isteme:

iki kadın giderdi bakardı, ondan geri erkekleri giderdi. erkek-
 ler işde böğün varı, yarın varı, ikisinin gafa gafıyı dutarsa veri
 alıllardı. isderke allahın emri peygamberin gavlı biz gız isdemeye
 geldiK deşlerdi, açallardı. edeller dutallar, bir gün iki gın varıl-
 5 lardı. şindiki gibi bi nişan yoğudu, bi şiy yoğudu. alılar veriler
 bi hevla yellerdi, bīr şerbet içellerdi. bi de şerbeti dağılırdı, bö
 gın filanca filancaya verilmiş deyı, işde bu. oğlan gız birbirini
 heç görmezdi, düğüne kadar. oğlanın akrabasından gız gaçardı, öfün-
 den geşmezdi. nişannıdan gaçardı gız, görmezdi, emme şindi öyle de-
 10 ğil. bir yün getiridi olan evi, gız evi eğiridi, doğurdu. eğişini gö-
 rüdü, öylüdü. he, bir oturu gedellerdi. bīr üzüm şey edillerdi
 hēP köye çığırılardı. ağşam oldumuya bir şennik, bīr şey. herkiş
 elinden ne goparsa sererdi. gaynananıkı atıladı, hērkis elinden ne
 goparsa toPlanıdı. hēr eğişkleri bitdimiya, gedeller, izinnemelerini
 15 çıkarılar. bir havta düğün edellerdi evel. bir perşembe saç yatırdı,
 ertesi perşembeye kadar. düğün oludu, herkiş şamata edlerdi. çarşamba
 gın bi de seğmen giderdi, bir peşgir dağılırdı. şindi yoğonnar. ağ-
 şam oldumuya gına geçesi oludu. kim bilise bir gına türküsü çığırı-
 veridi. gayri anası tarafı ağlardı, gına türküsünü der ağlaşılardı,
 20 köyün bütün deliğannısı birlenidi, o seğmen oludu. bir yağlı bazlama
 edellerdi. camdan öylen camcı çıkdımyä, alılar, hocasını filan
 alılar gelilerdi, bīr dova edellerdi, yağlı bazlamayı yellerdi. seğ-
 men, o sakallılar yerşcerdi. bi de aş bişirilerdi, ikindide veri-
 lerdi. ertesi gın, perşembe gın m sml bir aş bişirilerdi, bütün köyü

25 dāveT edellerdi. köy, bütün o aşı yerdı. ordan bi de o ğız evine di-
kallardı, bi sini de ğız evine götürüllerdi, o aşdan. yağlı bazlama
da göndürüllerdi. ordan dutallar o yağlı bazlamayı iletene aviyidi-
ni verillerdi, ğız evi. ağşam oldu ğayrı, herkiş elinden ne ğopar-
sa, ne şey olusa ğızın başına. ğızı ğaldırılırdı bir abdeslellerdı,
30 ğızı ortaya dikellerdi. elinden ne ğoparsa, gelin başı deſler ya, o-
nu ğızın başına atallardı. atılan yamalıĸ, peşgir neyise. ordan kim
eyi bilise bir ğına türküsü çığırıveridi. ğızın aĸrabası ıciġ ağlar,
o aĸrannarı hēP ğızın başında yatırdı, o ğün orda yatırdı aĸrannarı.
çarşamba ğün ağşam yatırdı, perşembe ğün geçecek ya.

35 ıciĸ eli avcına uyan bazar ertesı ğün dıkerdi bayraġı. bazarer-
tesi ğün yedırdı bazlamayı. işde perşembeye ğadar veridi aşını, şe-
yine, seġmenine, eli avcına uyan. fākir olan çarşamba ğün bi bayraĸ
dikerdı, perşembe ğün gelin alırdı, işde bu. oġlanın yanda bir saġ-
dıç olur, bir yiġitbaşısı olur. yiġitbaşısı, güyeġi durdururĸan yan-
40 na beĸci olur, onu edellerdi. yuġuyu perşembe ğün edebaşlallar, saç
yatdı deſler. o ğünde başlallardı yuġuyu etmeye. bir perşembe et
mezlerdi. bayraĸ dikileceġi ğün iki ilehin edellerdi. yumuşacıĸ, te
zede ossun deydi. edirafındaġı ġoŷuları, hısımları, aĸrabaları toP-
lanı varılar, yardım edeller. fasılları bişirini, pilavını bişirini.
45 ġoŷular, aĸrabalar, dāveT etdiġin adamlar, çıġırmassan varmazlar.
oġlan tarafı, arabası olan, devesi olan oduna ġeder. bir yükü de ğız
evine yıkılır. ğız evi ġayrı o yıkılan deveye, çoraP, mendil elinden
ne ğoparsa verilerdi. köylü onnara ġarşılıĸ geçellerdi. oduncular
geğdimi, onnar ġalabalıĸ geçellerdi. ondan ġeri onnar gelirken, köylü
50 ġeriden davıl çala çala ġarşılallardı. alılar geliler bir ġına ġa-
rallar, ġızın eline, ayaġına yakallar. ġoŷular birikir, kimi ġına-
sını yakar, kimi ġına türküsü çıġırıveridi. perşembe ğün oldumuya
o seġmeni aşlallar, ekmeĸleller, haydi, gelin almaya. seġmenciler o
vakıt oġlan tarafında toPlanılırdı, oġlan tarafından varılırdı, ġız

55 eviniñ öñüne. gız evi de sergisini serer. çalgıcısına aşını, ekmeğini
 hazıllar. varılar oğlan evinden gelini düzeller. gelini nası düzel-
 ler? evel fes geñilidi ya başına. eyce bir İleñger gollardı, güccüce-
 cik, pek böyüğ olusa geliniñ başını, çikin çeder. biriy aķ dudulallar-
 dı, altdan da boğallardı. başını biriy çekellerdi, bir al örteller-
 60 di. baş pāriyi altın olusa altın edellerdi. altını yoğusa, baş pāri-
 yi ardına öñüne daķallardı, alıñ üsdüne. bobassı var ısa ğayri, varır
 geliniñ ğuşağını ğuşadır. "haydi ğızım, başıñ buñlar, ayağıñ göl os-
 sun" der. gız da bobanıñ elini öpenli. çıkarıverirdi ğayri. ayağqabı-
 sını oğlan evi çıkarırdırı, bir parā atırdırı gelidi. ordan ğayri ğızını
 65 aķrabasından, at olusa atıñ başına geçerdı, gız tarafı çekerdi. var-
 dılamıya, de bakalım, oğlan aķrabalarına çığırılar. de geline ne
 vereceñ. o der bem bir damzlık vereceñ, ğaynaniyla ğaynatıyı çığırı-
 lar. gēl bakalım, sen neye ğelmen ? ğaynana der ğayri, biriy erkek
 verdim ihi , ne vereceñ, biriy oğlan verdim derdi. bi gülüşüller idi
 70 ğayri o da verirdi vereceğini. ğapınıñ öñüne alılar varılar, ğuralal-
 lar, aç bakalım gelin, ğayri gelin o ğapıyı açar girer içeri. güyeği
 o zaman girmezdi. bir leplebi saçar güyeği ğor geçerdı. alılar ğedel-
 lerdı yiğit başılar. güyeği geçerdı, o yiğitbaşıyla bayraķdar onu
 ğonturol edellerdi. birezden varılardı oraya. nasıl eyimisiñ? eyiyin
 75 dedimi ğor ğedellerdi. ertesı ğüne ğadar bayraķ dikili ğalırdı. cuma-
 ya sabahısı varılar, bir silah atallar, bayrağı endirillerdi ğayri.
 yiğitbaşıyla bayraķdara ne vereceğse gelin ğayri, çoraP vereceğse de
 mendil vereceğse de, bir ekmeķ yeñlerdi verir ğaķallardı. gelin ile
 güyeği sabahısı gelin yüzü etmeye varıllardı. geliniñ döşşeğini kim
 80 yapar, erkence varıllardı. erkence varır deşirir. ondan ğeri herkiş
 birikir varır. çember atallar. ortaya kim ipğallıysa, kim şeyliyse o-
 nu dikellerdi, onuñ başına atallardı. ortaya dikili, deñ hele kim ne
 vereceğse derdi bir de, ortadaķı dikilen. ordan gız evi, gelin gız
 o atılanı toplar alıģederdi. sabah ğaķınca ğayınbubanıñ, ğaynananıñ
 85 elini öpmeye gelillerdi. ondan ğeri de aķrabalarına ğedellerdi ğayri.

ondan geri akıbaları birembirem gezellerdi. gayri onnar vardımıya, kimisi bi göyun veridi, kimisi geçi veridi, durumuna göre bir hedäye verillerdi. onnar da bir halı, yasdıķ götürüdü, hedäye. onnar da garşılığına oğlaķ, toklu, geçi, göyun bişiler verillerdi.

-köyün aslı hakkında ne biliyorsunuz?

- 90 . orta asyadam mı gelme dellerdi ne biliyin! köyün aslını neslini sorarsañ, bizim burada birez yañlış geliyor heral, daşgaliyle bizim köy gızıl geçitden gelme. şindi bura bir galiymiş aslında, duyuş. orları gonusalım, mantıksız sa bilmem. gızıl geçit deyi gizli bir yer imiş bura, devletden aykırı bir yer. gızıl geçitden gelmiş, ordaymış.
- 95 bunnar, şindiki anarşitler gibi gizliymiş, bunnarı takib edellerimmiş yaķalamaya. onnar şindi ne yapmış biliyof mu? ordan gışmağ uçun, gar var imiş, ayakgabayı ters geşeller, ordan galeden gece gaçallar. beriden de yaķalamaya bunnarı varıllar. bunnar geri geşmiş deller, galeyeye varsalar ki, kimse yok. ayakgabayı ters geşeller, böyle gaçallar
- 100 ordan, daşgaleliler. ondan geri bunnar böyle gaçıp gelike, deyelim ki geldiler daşgaleye, ülen bir tavıķ sesi var, sözüm abana köpek ürer, onnar oraya geliller, ondan soñura bunnar oraya barınır. divle köyünden bunnara bir hoca getiriller de, onnar bu daşgaliyi aslından eşıtmış böyle. hatıplar deller ya şindi. onnar ollara yerleşdiler galdılar.
- 105 lar. işde bunnarıñ aslı gızıl geçitden gelmiymiş.

Ekim-dikim işleri:

- eveldeñ gönen düşmeyince ekin ekmezlerdi. gış günü geş zaman gönen düşerdi. haydi, çivte şederdik. daş damlarımız oldu böyle, köye iki uş saatlık bir mesäfe, çitliklerimiz vardı. varsaķ ki gar yağmış, al hää! hararımız, çuvalımız orda şalır, garda gece köye gelidik. gayri duman gelidi köyü bulamazdıķ. gışıñ başına güş burnu denidi, ora şelidik. bağırı, çığırı, yolda soķaķda ölenimiz şalanımız
- 110

çoğ oludu. böyle ğarda köylü bulamazdık. öküz çivtiydi, saban var ıdı.
 künde, heğbeye, uruP derdik, esgiden, iki jurub, yarım haviyi tohum a-
 tardık, ordan ğayri geçeriz. sürdüğümüz iki evlek çivt. ğar yağardı
 115 onu da , açıldımı ğayri, köyden bi dahı bağıdık, köyde kesekler oludu
 çukur yer dediğimiz yerde, o açıldımı, ihı, çic çıkdı geçerdik. bi da-
 hı bakşafı, varsağ gine bi ğar yağmış, İrezillik, kepāzelik. soñura
 durum çoğ kel idi, esgiden. ğış günnerinde deviyile böyle, zilifgeye
 kira çekeller imiş. yollarda bellerde adamlar ğalır ımış. direkdiniñ
 120 ini deyı bir in, orda ğalmış, aç ğalmışlar. biri, uç beş ğışi olalım,
 hayvan ıla gēdemēcez, ordan köye ğedelim, mülkün iise adam bulalım, bu
 deveye meveye yēcek götürelim. de inifı boyu sıra ğapaTmış ğar. adam-
 cağızlar köye ğelmiş, ordan varamıyvermişler. orda ğalan adam, yemiş
 var ımış, künde bir yemiş yer imiş. develer aç ğalmış. gendi pisledi-
 125 ği tersi yemeye başlamış. develeriniñ havidiniñ otunu, künde birini de-
 velere çirpiverir imiş. inde böyle ğadid ğalmış. temelli ğalmış, ni-
 āyetinde adam umudunu kesmiş. allaha yalvarmış, allahım yarebbim beni
 bu dağdan ğurtar deyı. ğarabıyık deyı bir adam bunu deyen. deyinice
 ağ atlı bir adam gelmiş. ağ atlıymış, ağ saıallıymış. bin şu ata de-
 130 miş, bimmış. yum gözünü demış, aç gözünü memet añağ ğurt deyı biryer
 var ıdı bizim çitliklerimiz, oraya endiriveri ğaybolur. orda damlar
 var, çitlik damları. dama çıkar varır adamcağız. ordan ıcığ odun ot
 bulur ora yakar. ıssız, ğar çoğ, hey yer ğar. ağşam yatarıka, sözlüm
 yabana bir ayı sokurdanarağ girmiş gelmiş, dama. ne yapşın adam, bi
 135 şiy yoğ. sen şorda yat, ben de şurda yatıyın demış, o adam. ayı da-
 mınıñ bir yanında yatmış, o bir yanda. ordan çıkmış ğayri yürümüş. de-
 yelim ki elli meturu ğadar gelebilir imiş. aşşığıda bi çitlik dama da-
 hı var ımış. ora ğeldimi köyden ğarşılık çıkmış, ulen bunnarı bulabi-
 lir miyiz deyı. bu şekil. köylü varmış . aşlıkdan adamcağız, ekmek
 140 çıkarmışlar, dört beş ekmeği birden ısdırmış. esgiden böyle, yolda
 belde ğalma ğetme çoğ oludu.

harmanı, el ile ekin dererdik, ekin biçerdik. herkeşiniñ bir har-

man yerî oludu. bütün göñşu oraya deviylen, merkebilen, sırtına sarar oraya harmanı birlerdik. ondan soñura başlardıķ ğayri öküzüle
 145 düğen sürerdik. düğen, bir tahdada çakmaķ daşı çakılı. öküzü göşardıķ o düğen tahdasıyla ğıvran ha, sür ha. şindiki ğibi diğren, senek yoğudu. ağacılan böyle ayıtlar, sapı ğarışdırır sürerdik. düğen ol-
 duķdan soñura harmanı yığardıķ ğayri. saman oldumu, inceldimi şindiki potuzufı hesabı, yığardıķ. ondan ğeri yabıyla atardıķ. ğayri dene
 150 bi yanna, samanı bi yanna ayrılır. ondan ğeri hayvanıla, birem birem köye davşırdıķ. ğar basardı, üsdüne ğar yağardı, ekiniñ harmanıñ üsdüne.

Bir türkünün hikayesi:

bizim köy ağın, daşğaleden omaroğlu deyi bir adama bizim köyden
 ğız nişannadılar. düğüm merasimi yapılmaya başladı. oğlan tarafı zen-
 155 ğin idi biraz. bizim köylü birikdi. evelden sini sürme dellerdı. yāni bi peşmāne çekeller, helva bişiriler, ben elli liralıķ masıraf yapdım
 ısa ondan yüz lira ğurtamaķ maķsat. omaroğlu gelin almaya gelecek, daşğaleden seğmen ile. onnarıñ seğmeni ğeldi, biz de siniyi hazırladık.
 peşmāne çekdik, siniyi sürdük. gelen düğüncüler bütün peşmāneyi
 160 yedi, helvayı yedi, elli lira masıraf yapdıysaķ, yığirmibeş lira verdi. bu sefer buna bir türkü yakıldı ğayri. gelin ata binerdi ya, o atı duTdular saķladılar. oğlan tarafından geliyor at ya. atı saķladılar,
 ondan ğeri at aramaya başladılar.

gelin buķden buķ aşdı
 165 yörük atı yokuş aşdı
 omaroğlunu sorarsañ
 ahırları dolaşdı
 ha omaroğlu, de omaroğlu
 peşmāniyi ye omaroğlu
 170 deyi böyle türkü yakıldı.

Bir türkünün hikayesi:

harmanda göñşular biraraya gelir. tâbî su gıTlık. tē buñar yer-
den tuluğ ula, davar derisiylen getiriler suyu. eyilerler, o deriyle
getirirler. dutallar yandağınnar göcanıñ tuluğundan suyu alıllar, gö-
canıñ buğdiyinden bulğur bişiriller. göca da su işmeye geldiye, tu-
175 luğda su yök. göca gızar, o bulğuru köse dökuverir. kös tarla. ondan
geri mevlit çaviş bir türkü yaqmış.

180 topal emmi öykeli erkek
bulğuru köse döker
bir içim su uçun ömrünü söker
topal emmi amansız
sarı öküzü samansız
topal emmiyi sorarsañ
o da dinsiz inansız

Bir ağıdın hikayesi:

185 göraşda bir adam avradını kesmiş. gendi hasdalıqlıymış. işde na-
sıl olduysa. demiş, ben öleceñ, bu birini alacağ. bir gün gece pal-
tıylan kesmiş garısını. ordan, nasıl olmuş, gan fışğardımya, şö pen-
çere al gana boyanmış

190 fitil göff da yarelerim işlesin
palta yaresine kimler neylesin
örtüñ gapıyı da kimse görmesin
uyan salham, uyanamadım
ğahirli sözlerime de dayanamadım

anama söyleñ de yaylam zı yaylasın
edirafı çayır çimen bağlasın

195 beni gelecek deyi yola bakmasın
 uyan salham uyan, uyanamadım
 ğahirli sözleriñe dayanamadım

200 salhanıñ evi de köyüñ içinde
 kesilmiş kellest al ğan içinde
 mor zulufu soñmuş, aķ dudü içinde
 uyan salham uyan, uyanamadım
 ğahirli sözleriñe dayanamadım

205 geyik gelmiş, duz daşında yalanır
 avcıları edirafda ğıvrandır
 paltaları ciñgannarda yuğlenir
 uyan salham uyan, uyanamadım
 ğahirli sözleriñe dayanamadım

210 ğolcağı çivide asılı ğaldı
 sürüde ğoyunnarı mahsum nu ğaldı
 sen geñdin de zalımlar murada erdi
 uyan salham uyan, uyanamadım
 ğahirli sözleriñe dayanamadım.

Anlatan : Şerife Temeltaş yaş 70
 Derleme yeri : Taşkale (Kızıllar) Kasabası
 Konusu : Kız isteme, nişan, düğün

-XIV-

Kız isteme:

şindi, ağşam oldumuya bönün filancanın ğızına düñürlüğe geçilecek. İPdi avratlar gider. varır der, allahın emriyle, peygamberin ğavliyle biz ğızınızı İsdıylı geldik, ne deyeceksiniz.eh, ne deyelim allah yazdı, nāsib olduyusa verelim. ğıza bi danışalım, bubassına hı-
 5 sım, aķrabaya bi danışalım, derler. ağşam oldumuya niyise, ğayri, ertesi ğün hı sım, aķrabaya danışırlar, ē verelim, alalım derler.ertesi ğün olur, dahtı ertesi ğün olur. ğız nöğürdünüz, nöğürelim ağşam dovası olacaķ deller. ğayri ağşam hı sım aķraba olur, varı ğayri dovuyü ederler. ağelin derler, hoca da gelir eder dutarlar, ondan
 10 geri bir geze ğeliler. öteberi alı geliler, geze geliler, gelin ğıza. gelin ğız herkesin elini bir öper. para veren verir, vermeyen de vermez. bu ağız dadı biTdikden geri ğayri. bu da biTdik geri ğayri bir oturu yer ederler. hadiñ bö ğün haña oturu ğel, oturu ğel, oturu ğel, oturu ğel. heğbiyi alılar omuzlarına daķarlar. heP çığırılar ü-
 15 züm üle. ağşam olu birikirler bir eve ğayri. hadiñ, hadiñ, hadiñ, hadiñ atılacak. örtaya bir örtü sererler. bu kimiñ, ğaynananıñ, bir enterilik. şu halassınıñ, bir enterilik, şu hı sım aķrabasınıñ enterilik. ğayri ondan geri o aķrabalar heP enterilik atar. ğoffşular, şu filancanın peşgir, şu filancanın çelme, şu filancanın örtü, a-
 20 tallar biter ğayri. bohca böyle yığılır ğayri. hadiñ, hadiñ, hadiñ, bulğuru da dağıdıllar ğayri, sahınnar ıla. heP örtülerin übuğüne filan döküveriler. ondan geri dağılılar. hadiñ ğız evine geçilecek, ğız nöğürülecek, çapıt düñülecek. ora varılar çapıdı düreller yav-
 rım, dağılılar. ğayri alacak vakıt da gelir. hadiñ, hadiñ! yā nere

25 ğedelim? hadiñ bir ara kese ğedelim, ğız evine. oraya varılar, arıyı
 kese ğederler. ğaç altın edeceñ, ne vereceñ, ne edeceñ onu derler.
 ertesi ğün dahi ertesi ğün duğun harcına ğederler. duğun harcından
 geliler, hadiñ, hadiñ saç yatacağ. sacı yatırdılar yukā edeller. hē-
 belere dıkarlar, dağıdılar ğayri, köyün alt başından üst başına. es-
 30 giden, şindiki değil. şindi cumaya ğün ederler. dağıdılar ğayri
 bazarertesi ğelir, ğayri duğun başlar, milleT ğeder ğayri. bazarer-
 tesi gelir, bayrağı dikeller. seğmenner başlar, çalallar, çığırılar
 oynallar, edeller, dutallar ğayri. gelin alıcı vağdı gelir. gelin
 alılar. geline bir ğutnu geydiriller, bir ğuşağdan ğuşadılar, fes
 35 geydiriler. ezel zaman fesinden geydiriler. başına hōyle bir gelberi
 edeller. başına bir İleñger ğorlar, sekidirler, bir altın dağarlar.
 ondan geri hadiñ veriñ ğapınıñ şeyini, ğapı parası. ğolundan ğopan,
 ne verise verir. iki avrat biri bir ğolundan, biri bir ğolundan alır
 varır. varır evin önüne dikeldiller. dikelir, çıkar güyeği de, dam-
 40 başdan bir lePlebi saçar, bir de herkesin üstüne saçıverir. ondan
 geri para dağacağ olan para dağıveri, dağıncağ olan dağmaz, gelini
 eve ğatarlar.

duğun yemeği de, fasille bişiren fasille bişiri, ğumpir bişi-
 ren ğumpir bişiri. sayti o pilav her ğün bişer. o pilav bir havta
 45 geçe ğadar, bazarertesi bayrağ dikildimi, perşembe ğün alıllardı ge-
 lini, bīr perşembe saç yatır, bīr perşembe gelin alıllardı. elinden
 ne ğoparsa onu bişiriñ. seğmennere veriller. o ğün de, ğız başı ğün-
 de, hadiñ, hadiñ, hadiñ yeñge ğedecek , ğız evine yeñge ğedecek. her-
 keş düzünü, ğoşunular, ağörtü örtünüler, her şiy ederler. baş para
 50 dağınan baş para dakını, al dakını. ğız evine varı oturular. ğız evi
 de bir yemek bişiri o yemeği dağıdılar. ağelin ğız ağelin, ğaldı-
 rın ğızını ğaldırıñ. biz aviyidimizi atıP da ğedeceğiz deller. ğı-
 za bir ğız ayarlallar, mehillerinden. ğız ğolundan başına bir al
 örter, ortaya bir yasdığı atarlar, üç yol. ğız geli yasdığıñ başına
 55 oturu, başına da bir al örterler. işde şu ğaynananıñ, şu ğörümcenıñ

şu filancanın derler, gızın başına da onu atarlar. ondan geri yeñge-
ler dağılır geçer.

gız evine yeñgeler geldimi, hadiñ, hadiñ güyeğiniñ eline gına
ğedecek deller. iki ğişi bir gına ğarar, seğmenneriñ içine gelir dü-
60 ğün odasına. orda yakarlar gınıyı. gına sahınına parıyı toplallar a-
viyidi toplallar. gına ğeçesi işde biseğil ağıllar. herkes dağıl-
dıktan geri, hadiñ, hadiñ gızıñ eline gına yakılacaq. hadiñ çağırıñ
gına türküsünü. oturular, gızıñ ayağını köseller, elini köseller ya-
kallar. ondan geri aldırılar ğayri türküyü.

65 çatdılar ocağ daşını
ğurdular düğün aşını
yudular gızıñ başını
gız, gız anam gınañ geldi mi
anañ da seni verdi mi

70 dediñmi herkes bir ağlaşır. yö, ağlaşır sañız çığırmcağız deriz ğay-
ri. yö, ağlamıyız, işde gine ağlanı deller. ondan geri gine aldırırız.

atladı çıkdı eşiği
sufrada ğaldı ğaşşığı
büyük evin yakı şığı
75 gız, gız anam ğinan ğutlü ol sun
söyle de bal dilin daTli ol sun

yunağ yudum aqca dāşlar
kölgelendim ğabağaşlar
ğonuğ göşdüm arçadaşlar
80 hağgınızi helal ediñ
gız, gız anam ğinan ğutlü ol sun
söyle de bāl dilin daTli ol sun

ğiz ānassı , ğiz ānassı
hani būnuñ öz ānassı

85 çıkdım bağdım dağlar ĩssız
bir para buldum yazısız
hem ānassız hem bobassız
ğiz , ğiz ānam ğinañ geldi mi
anañ da seni verdi mi

90 büyük evi ıssız ğoyan
ak helkiyi susuz ğoyan
anassını ğıssız ğoyan
ğiz , ğiz ānam ğinañ geldi mi
arkadaşlarıñ duydu mu

95 kaklık gelir seke seke
ayağında ğümüş tōqa
ben ānandan ayrılmazdım
ayırdılar çeke çeke

100 ğiz ānassı , ğiz ānassı
hani būnuñ öz ānassı

Duğunlerde söylenen manilerden:

asger yolu beklerim
vay benim emeklerim
yalıñız yata yata
sızılar kemiklerim

105 gel yarım düze ğadar
 ğarşıdan bize ğadar
 sana bir çorab ğrdüm
 topuğdan di ze ğadar

110 eşgerler gelir özden
 çentesi mavı bezden
 anası şöyle dursun
 gelini yanar özden

Duğünde söylenen yöreye ait türküler:

115 devecinin yükü şeker
 şehirden şehire çeker
 anası dul oğlu bekar
 vermefi beni deveciye

120 deve deveyi yiter mi
 her deve salpa ğeder mi
 bir tase bir borc öder mi
 vermefi beni deveciye

İsamboldan gelir heyar
 heyar boçağını soyar
 yavaş gelif alıcılar
 ğabirdeki annem duyar

125 mahmud eri, mahmud eri
 dağlarda ğoyun güderin
 yağmañ elime ğınayı
 ben ğınasız da ğederin

130 deve deveye cizildi
dizimin bağı çezildi
aklım kesdi verecekler
gözlerime ğan süzüldü

135 bobam tarlaya ğeTdi mi
heğbede ekmek biTdi mi
analık keyfisi yeTdi mi
vermeñ beni deveciye

140 ğara çadır ıldır ıldır
ğardaş dabancañı doldur
vallah ğardaş suçum yoğdur
zalım analığı öldür

aynam ğelime aldım
bağdım ağlayı ağlayı
öğsüz ğız nesiñ ğınayı
vermeñ beni deveciye

Türkü 2

145 ğara büber aş olmaz
hele hele yar yandım yar
bundan ğara ğaş olmaz
büberim büberim ğara büberim
oğlan seniñ ğaderin benim tecellim
150 adanıyı mersini terk edelim
candarmalar geliyor ğağ gedelim
salla ğuzum salla da mendiliñi
ağşam olsun göndürüyün sevdiğini

155 ğara büber aş olsa
 hele hele yar yandım yar
 hovardalar baş olsa
 büberim büberim ğara büberim
 candarmalar geliyor nere ğedelim
 160 salla ğuzum salla da saşlarını
 ağşam olsun affediğin suçlarını

yolda buldum bir löglek
 hele hele yar yandım yar
 yar gelir göle göle
 165 büberim büberim ğara büberim
 oĝlan seniñ ğaderin benim tecellim
 başım da alır ğor ğederin
 candarmalar geliyor nasıl ğedelim

yolda buldum bir erik
 hele hele yar yandım yar
 170 şalvarıñ delik delik
 büberim büberim ğara büberim
 candarmalar geliyor nere ğedelim
 adanıyı mersini terk ğedelim
 salla ğuzum salla da mendiliñi
 175 ağşam olsun göndürüylün sevgiliñi

saçlarımıñ pilesi
 hele hele yar yandım yar
 fisdanımañ ondeli
 büberim büberim ğara büberim
 180 oĝlan seniñ ğaderin benim tecellim
 başım da alır ğor ğederin

sevdi sevdi almadı
 hele hele yar yandım yar
 orta okul talebesi
 185 büberim büberim ğara büberim
 oğlan senin ğaderin benim tecellim
 başım da alır ğor ğederin

ğara büber dāneler
 hele hele yar yandım yar
 190 yıkılsın meyhāneler
 büberim büberim ğara büberim
 oğlan seniñ ğaderin benim tecellim
 başım da alır ğor ğederin

ölürse çoqlar olsun
 195 hele hele yar yandım yar
 yaşasın bir dāneler
 büberim büberim ğara büberim
 oğlan seniñ ğaderiñ benim tecellim
 200 salla ğuzum salla da saçlarıñı
 ağşam olsun affedeyin suçlarıñı

yolda buldum bir şişe
 hele hele yar yandım yar
 yakdıñ yandırdıñ ayşe
 büberim büberim ğara büberim
 205 oğlan seniñ ğaderin benim tecellim
 başım da alır ğor ğederin
 adanıyı mersini terk ederin
 candarmalar geliyor nasıl edelim

Anlatan : Emine Yalçın yaş 45
 Derleme yeri : Yeşildere (İbrala) Kasabası
 Konusu : Karışık

-XV-

ğiz isdemeye nasıl gidilir biliyor mu? olan ğızı ğiz olanı is-
 derse gidilir. allahın emri isdenir. işde bubassından, anassından di-
 yen gibi. allahın emri, peygamberin ğavli, sizin ğiziñizi bizim ölu-
 muza eş olmaya isdiyoruz. münāsib görülürse viriller. münāsib gör-
 5 mezlerse bizim ğızımız size yaramaz dirler yāT da bi düşünelim de
 dirler. artık ona göre bi coğap virmezler. havtaya geliñ bi coğap
 virelim, biz haber veririz derler. verillerse haber göndürüller yāni
 geliñ loğumumuzu yeelim diyi. olan evi tedārikini yapar, altın boza-
 cāısa altın bozar, bozmassa yüssük dağar, yüssük dağallar. hoca gö-
 10 türüller dovasını yapallar, loğumlarını yiller. hısım akrabası toP-
 lanır nikāhlarını ideller. eltisinden, görümcesinden dağan dağar pa-
 ra dağallar, altın dağallar, soğura nişan hazırlıklarına başlallar
 ğalıñ bozallar. ondan söura ğızı ğıysı alıllar. elbisedir, şodur şu-
 dur, terliñden duT, ayağğabısından duT, ic çamaşırđ olsun işde he-
 15 pisini alıllar. ondan söura da toPlanıllar yüssüñü dağallar. ğine
 bir aız dadı yirler aralarında. ondan söura düñe başlarlar. tandır
 saç ğurallar, yuğa yaparlar. bir hafta davıl durma çalallar. yuğa-
 sını yapallar, yemeklerini bişiriler ğazannar ıla, yemekler, calla,
 20 fasülle diyen gibi. calla, paTlıcandan yāni. paTlıcanı, biberi, do-
 matisini dörallar, üsdüne de baTlıcanı döşeller. ilēinde, yoğsa bi
 çencirelere filan yapallar. süTlü çorba yapallar, fasülle yapallar,
 pilav yapallar. düñnerde bunnarı yapallar. millet toPlanır ğına ği-
 cesinde, ğına ğicesinde ğızı süsleller. ğinasını yağallar artık, ğoş-
 masını çirillar " işde hamamıñ ücdür ğurnası" filan diller. ben
 25 pek bilemiyorum onnarı. köyümüzde aynı gelinnik giydiriller. öñce-
 leri fes yapallardı. fesin üzerine altınını dağarlar ğızıñ. işde ye-

lek, şalvar giyiyor, car var bir de. car giydireyollar. gırmızı car gelinniñ hani beyaz şeyin gırmızı serpmeyi. işde ölelik sıra giydireyollar. artıķ geliyor olan evine .

Tarhana yapılması :

30 şimdi ilk önce yarıdu şı idiyoruz, gımbür deye bi gımbürümliz şı tahtadan, onda yayıyoruz ayrıni, yarıdu döküyoruz, içinde o yayılıyor, ondan söra içine, gızana döküyoruz bunu, içine bulguru, yāni üdüyoruz ya budayı, onu içine atıviriyoruz. onu bişinceye kadar gıynadıyoruz onu. bişdikden söra sovuyuyor, ilēinnere boşaldıyoruz, tereyāı
35 gıoyuyoruz yanına onula artıķ yuvarlar yuvarlar şöle şey gibi gıoyarız. ondan geri de damlara sereriz. çıñkolarıñ üzerine bi bez sereriz. çıñkolarıñ üzerinde gurur. onu gışın ceviz ilen mañgalda ısıtıyollar, suya batırıyollar. ilk önce mañgala gıoyuyolar, ızgaranıñ üsdüne, evel zaman mañgalları oluyor ya, onu da ısıdıP ceviz ile yiyolar. yāni bi
40 musāfir filan geldiinde. çorbasi ayrı şey ilen oluyor, biliyoñ mu? onunı duzunu, biberini, salçasını, hani yeşil biber filan dōranıyor, tārana çorbasi diyi, ö ölelik sıra yuñurulur. un ulan filan, onu beziñ üsdüne dökerekden guruduyōñ. söra da ovalıP gıvanozlara gıoyuyōñ onu, tārana çorbasi öle olur. bunu daha çok ceviz ilen filan yemek için şı
45 idiyoruz.

Kadın ve erkek toplantılarında oynanan bir oyun:

oyun oynayan bek olmaz yāni. geşlerden olabilir de. hā işde yüssük gıpadırız. şeyin tePsiniñ üsdüne gıoyarız. yüssüü çıkarıyoruz, gıoyuyoruz. gıaş kişiyseñ ona göre filcan gıoyuyoruz, yüssüü içine atıyoruz. kim bulursa o ona hediye virir. yāni bi ziyāfeT yapar, bulamayan cezalandırılır. işde artıķ ne isderse onu vereceñ, bi hediye gibi, öte gibi, bete gibi. hani bi başörtü, çoraP işde öle bi şeler veriyoruz.
50

Anlatan : Meryem İçel yaş 80
 Derleme yeri : Barutkavran Köyü
 Konusu : Karışık

-XVI-

Köy hakkında:

benim anam bubam zilifgeden gelme, köyümüzü gurulduunu bilmem.
 bizim köyümüz yüs seneyi buldu. ben köyden soñura oldum emme barıT-
 gavran iki yere duTdu köyü. aşahı köyü duTduhu yeri bilirin. benim
 ğardaşım duTduydu hindiki köyüñ yataını, ordaydıķ. o zamandan beriye
 5 genē oldu yeTmis sene. yeTmis senē oldu biz aşahıķı köye eneli, o-
 karıķı köy orada ören oldu hindi kimse yoķ orada. bizim ğāmimizñ
 adı, yörukden geldik, boynü inceli dellerdı bize. biz de aynı siziñ
 köyün belverenden, berçinden geldik. bizim aslımız da, benim ğocamñ
 aslı belveren, berçin, berçini bilisiñ ya. köydeyken bız köyden çık-
 10 mazdıķ yavrım, ğoyunumuz var ıdı, ğoyunumuz unan köyden çıkmazdıķ, o
 köyde ėlenidik. yaz oldumudu yazın çadıra çıkardıķ. herkiş tarlası-
 nıñ içine çadır ğurardı, orda bir ay ėlenidik, soñura köye billeni-
 dik. ben göçemeli bilmem, yaylaya göşmezdiķ biz. bizim köyümüz ha-
 rıTgavran ıdı, barıTgavranda ğünümlü geçirdik.

-kızı nasıl isterdiniz?

15 nişan yapardıķ, çalgıynan ğıza altın daķardıķ, nişan ederdik dü-
 ün gibi. biz düün gibi nişan ederdik. bir sene durudu ya altı ay du-
 rudu, o olan evine bālı, ondan sōna düün ederdik, bayrak dikerdik, a-
 ta bindiridik gelini. ondan soñuracıma çalgı çalın ıdı, gelini alı ge-
 lidik. ğızı olan beenidi, anası bubası beenidi ğızı. eyi ğızı bilidik
 20 kötü ğız var ıdı, eyi ğız var ıdı. alırdıķ geTerdik, iki üş kişi,
 billenidik, ğedellerdi. varıllardı düñür olullardı. bir varıllardı,

olmaz derdi ğızıñ bubası , bi dāı varıllardı , verillerdi . asbab biçer-
dik , düñ ederdik . gümbür gümbür düñ oludu . hindiki düñner gibi mi
olur . o düñ evel idi . çalgı bi yandan , düñ bi yandā oludu , alırdıķ
25 cörklü oludu bizim düñnerimiz . at oynadıllardı , at . ata binelleridi
yarışılardı . eyı atlarımız var idi . benim ğocam biniciydi , deyneKci-
ydi , deyneK oynardı . ğaramanda bir deyneK oynandıydi , bilimiñ . hu
teyyāre meydanına o zaman teyyāre ğnerdi . teyyāre ğndi , iki teyyāre
ğndi , o zaman her maķdarlara yazı vermiş ğaymaķam , gelecek deyi . bi-
30 zim köyüñ maķdarı demiş ki , bizde bir deyneKci var emme atı yok de-
miş . gelsin demiş . ğetdi benim ğocam , sarığayada deli alıl deyi bir
adam mar ıdı , onuñ bir atı var ıdı . ona bindi birinciliği ğazandıydi .
aķ donnu yürük deyi ğazandıydi birincilii . bir altın sahit daķdılar
ıdı , hökümeT tarafından daķdılar ıdı .

35 bizim maramız çok , hindi bi yanı tiren yolu , sıdırva onı unan bi
yanı da sarığeçili , zengen , bizim meramı c çok udu . gendi dāımı zda ya-
yılıdı malımız . çoban dutardıķ çoban güderdi bizim malımız . ğuzuya
çoban dutardıķ ğoyuna çoban dutardıķ . ğoyunu güderdi gelidi , köyümü-
zün ortasında ğuyu var ıdı . bizim aķar suyumuz yok . herkiş ğuyu-
40 sundan sular . orda sularız gendimiz malımıza bakardıķ . yourT yapardıķ
bizim yurdumuz eyı oludu . bişşekde yayı yayardıķ , yannıķda yayardıķ .

-yannık nedir?

hindi geçiyi keseriz , ğanı tükendimi çıkarırız , onda yayardıķ .
siz yayma m sınız ? südü daşı rırız ğazanda , onu sovuduruz yourT çar-
larız . bannañı batırısıñ , bannañı yaķar yaķmaz oldumu , ondan soñura
45 yourT çalarız . iki ğaşşık ayran atarız içine ondan soñura sabā adar
duru . sabaTdan dutar ğazan ınan bir yourT yayarız . yannıa dökeriz ,
yayarız . ondan bir kilov iki kilov yā çıkar . bizim yāımız menşur , eyı
olur , bizim yāımız peynirimiz eyı olur . peyniri de , südü süzeriz ğa-
zana , onu , duğal olu , duğalı atarız o da durur , bir sahit , iki sa-

50 hıT durur. ondan soñura duTdumu yüzüne ıcıK sarı su çıkar. ondan
soñura alı varı keseye dıkarız, dölek bi yere görüz, orda suyu geçer
sabaTdan deriye basarız. sabaTdan basmayız ya, bi avta soñura basa-
rız. suyu geçer ondan soñura orbūa görüz, orbūa, busāneye. busāneye
evel gōmazdıK, yeñi gör olduK. ēvel emizde üsdüne yatāı örterdik
55 çapıT örterdik, eyi oludu.

-tutkalı nasıl yaparsınız?

duTğalı, hindi yazın ğuzu öldümü, güccüke, onuñ içinde ğursāı
olur, aK aK ğursāı olur. ondan çalarız biz yōırdı. hindi duTğal alıl-
lar ğaramandan. onu almazdıK biz eveli. onuñ peyniri eyi olur. biriy
yedik.

-ekmeği nasıl yaparsını?

60 gendimiz yaparız ekmeği. hamrı yuñururuz, ğız olanımız, gelin
olanımız yuñurur. yuKā atarız biz. unu ğocaman bi ilēine ederiz yu-
ñururuz, elimiz ile. yuñuru yuñuru onun bi tavi var, ordan ğaldırı-
rız. iki seniT ğurarız, atarız ğarşı arşına, ğadını zıñ biri de bi-
şirir. bi yıın yuKā atarız. bazlamayı da güccük güccük atarız. a-
65 tarız yeriz. onu yemē uçu yaparız. yuKanıñ arkasında sekiz on ğadar
atıveririz onu. çörei de, hamrı yuñururuz, mayalarız. ilēini yāla-
rız. ondan soñura hamrı yasdıldırız görüz. hōyle hōyle deleriz e-
limiznen, divlim divlim ederiz, yāı da dökeriz, üsdüne sacı da ğapa-
rız. üsdüne ataşı yaKarız, bişiririz. ğıPğırmızı, haKıK gibi olur o.
70 ondan soñura sabā oldumu, seniñ eli bālamalı, benim de ayāı bālamalı
yemeliyiz.

keşgeK yaparız. tāili döeriz, buydayı bişiririz. ocaKda, ğazan
da bişiririz. içine südü dökeriz, saba adar durur. sabaTdan kaKarız,
sereriz, ğaşşık ğaşşık sereriz. tārana öyle olur. biz yōrüz yavrim

75 bizim adımız yörük ya, biz bir davar keseriz, bizim kesdiğimiz davar, uş gündən öte eTmez. köylü nāl eder, ğavırır çorbaya ğatar, birezi sañlanır, birezi nāl olur. bizim kesdiğimiz davar uş gündən öte eTmez. canımız isdedimi birini taa kesiveririz, yeriz. biz öle āşamdan ğalma öytünü bile yemeyiz.

Konuşmadan seçilmiş kelime ve cümleler:

80 yāmur, mekine, ennik, bannaımuza, yīn, ğuvatlı, çökeridik. to-
huşlayı tohuşlayı yurdu. yannama, höyle yannama dañarlar, ırbık
gibi. ğızlar gelinner düzgülü oludu, beendi asbabi geyer gedellerdi.
keleş oludu devenif çañı. elvan torba halı ipi eiririn ben. soñura
kelebe yaparın. halı ipi oluyoru. boyanaya götürürdüz boyarıq. haç
85 kilovusa. bir eybe. sütlēen olur dālarda. onu da sarı olur. hu-
nukunu da ondan ederiz. na var. toğdur bilmezlik. toğdur dedikine.
namazlaı. terkī ēbesi. o torbalar yafışlı doñunur, dürülür, bukülür
ğonurdu. bukme göyneş olurdu. māl yere o dālıdı. yedek. bisēil.
ğötü boncuqlı olur. aşşāı çekdilermiydi. yassağ oldu. ne bilēin.
90 neci bu. bişēcik. çivte halısıyna, kilimiynen, çuluynan, çapıdıy-
nan zilisiynen varır bizim ğızımız. hindiki ğızlar gibi bisēil çiçee
çembere havas eTmezdik. zilimiz çō oludu, çulumuz çō oludu. terkī
ēbesi.

bilmece:

95 divlim divlim nar (tarla)
dibine yādı ğar (tohum)
uşdu keklik (saman)
ğaldı dilber (buğday)

Anlatan : Mehmet Gül yaş 83
 Derleme yeri : Üçbaş Köyü
 Konusu : Karışık

-XVII-

çadır altında yaşırdık, göç eylediğimiz develerimiz vardı. develerimize yükü yükledirdik, eviñ eşası neyse, yatāını, çulunu çapıdını göçerdiñ yaylasından seile, seilde altı ay gışlardık, altı ay soñura dönerdik yaylasına. gene aynı avdan daı, çatal daı, meel, akcadepe, sandal çeşme, guzgaya, oğru buñarı, göçerdik gene aynı çıkardık yaylasına. mallarımız yazladırđık, gışladırđık otladırđık ekinerimizi biçerdik, çiftimizi sürerdik. o zamannar pulluk, motur filan bi sıy yōdu. deveyine saPlarımız çekerdik, öküzünen çiftimizi sürerdik, omuzñ zoruyunan. mallarımız alan olmadı, anemi sek

10 sen gurusudu, gendini alan yōdu. dālara sürüveridik, deliklere de gātdık, guyrunu, gulāını yedi mal birbiriniñ. aylarca yatdıķ, tāsildar geldi, anemi seksen gurusudu. para yōdu. gırķ gurusā er-zillikden kepāzelikden başımız gurtulmadı. öküzünen dūen sürerdik, dūen bulamazdıķ. yeñi bi dūen, acar bi dūeniñ olusa, o zamankı

15 zamanda motur sayılıdı. yabayınan atardık, gözereñen çalkardık. öşürclü vardı, gelidi seniñ harmanıñı dangalardı. atdıñm tinasını lamıñı, çeciñi dangalar gör gederdi. buyday atıncañ, böyle tinasdan uzun olmamı, ona lamı dēllerdi. çalkadıñ da öbeltdiñmi ona çeç dēllerdi. o zaman böyle yēm saman filan ādeT dēil idi. o zaman dādan

20 çalı, ne yerse. şēirde urum yerinde de yēm merillerdi. o zaman böyle ādeT yōdu, göñül hatır yōdu.

-urum yeri neresi?

urum yeri bura, köylü, daşgale, gızıllı, efendim āin, ırbala, gödeT, zefgen, goraş, güves, usbaş, barıtgavran, serelek, urum deyi bu-

25 ra dellerdi. yaylasına urum dellerdi. bize de dellerdi kin, " yörük ne bissin uruma ğarıñ yādını, ener sēle çıkar yaylasına" dellerdi.

-yaylaya ne zaman çıkardınız?

30 yaylaya, martlarıñ bilmem haçında çihilidi o zamannar. nevrüzda o zamannar çihilidi. buralarıñ yaylasına ısıcañ çökdümü öle çihardiñ. nevrüzda nabacañ işde, navrız yaz geldi demek, malıñ yazda demek, efendim yaylası açıldı demek. navrız deye buna dellerdi. bizim devrimizde o zamannar ğutlama, ğutlama bilmezlerdi. o zamannar ğutlama ne vesāit ne, o zamannar naqliyet ne, hēey! bizim devrimizde, hindi velesvit deller ya, o zaman şeytan arabası dellerdi.

Bayramları nasıl kutlarsınız?

35 şindi ğurban bayramında, bayram namazını ğılar geliriz. geldikten soñura, buyuruñ arkadaşlar bize edelim, bizim ğurbanı keselim, ğavırmayı yēlim. ondan soñura senikini, benikini. ğurbanı namaz ğıldıķ geldiķimdi davarı keser, bir kesece ŷsen de, iki kesece ŷsen de herkeşin durumuna göre ğurban kesildi, uç kesen oludu, beş kesen oludu, kesdiñmi doldururduķ birini sacın içine, efendim ezerdik bir sarımsak yurduñ içine, atardıñ, şepitleri, yuğaları döşerdik edirafına, 40 bide bulğur, bide tere yāı at, bi tavada dökdürmüya dolanıģelidi arkadaşlar. eliyiñ artı yeyen yer, geñen geñer. ikinci şeyde saña ğederdik. āşama ğadar uç kere ğavırma yēñ. uçuncü dördüncüsü ŷn yeyen de olmazdı. aşiretde herkiş müaķğak toplum ederdi, yalıñız heç yemezdi. yalıñız herkeş ğurbana dāvet ederdi.

seçilmiş kelimeler:

45 görseñmesin, bencilēin, mezerlik, tuluğ oludu, eyilellerdi, ar-

kañ ılan, bayram ekmei, ihi ilk horaz öTdü, horaz öTdümldü, sabāısı ,
 bazerertesı ğün, cumeyertesı ğün, mafat eTdi, cam, çāırı geliñ,
 maḳmı, comāat, āşam oldumu ölgülü yerine geliller, devlisi ğün,
 hayrat, herkeciñ, eTdiyarlar, haç gysan, sen de onun duluna ğonardiñ,
 50 hadē(haydi) , seniñ sūdū belliğ edellerdi, deġşşik, başına ağallar-
 dı, filcan, ğalbırlar varmaya(kalburlar var ya), mükderi (muktediri)
 palan(semer), davşıllardı (taşırlandı).

Anlatan : Mustafa Dağlıoğlu yaş 63
 Derleme yeri : Çimenkuyu Köyü
 Konusu : Karışık

-XVIII-

Köyün adı hakkında:

orda bir su çuyusu var, büyük esgiden, tē çavır vaqından deye-
 lim gayri, asırlardan galma. daş ıdı burası, ğarşı da çimennī idi,
 çimennī olmak dolayısıyla çimeñguyu, çimeñguyu denmiş galmaş. çuyu-
 nuñ lağabını aldı yāni. şindi mihürü de öyle, velhasıl.

- 5 aslımız yörük. silifgeniñ boynünceli köyünden ayrılıp gelmey-
 miş. boynünceli yörüü diyollar. yörükler bi ğaş täne var, bunnarıñ
 hepsi göçebelik yapar. ğarageçililer vār, cırıklı deller o yörük
 vār, ğaradedeli vār, ğabasahallı vār, demirçili vār. böyle ğaş täne
 var. bunnarıñ asāleti ney ise orta aşyadan gelmiş hepsi barabar. o
 10 türkmenner de içinde. türkmenner ile ora gelincek, bizim köyden öte-
 ye gelincek ollarda ğışlamşlar, yazlamşlar, her ney ise göçebelik
 hālinde. bir zaman gelmiş bu adamları birbirinden ayırmşlar. yörük
 haliyner türkmenneri . bizikinneri göçürdeceğ olmuşlar. bunnarıñ i-
 çinden sizi göçürelim demişler. orda bir türkmen mezeri var, bucañıñ
 15 içinde amma, çok esgi. başındaı memurlara demişler, bizim burası a-
 tamızıñ ötemiziñ yurdu, biz burdan geçmeyiz demişler. yö! gedecek-
 siz demişler, bi ayrılık yapacāız demişler, ğanunnar üzerine. biz
 geçmeyiz filan dediler ise bunnarıñ sözü geçmemiş. davarı, göçü, ö-
 läi yükletmişler, hepsini eviñ. türkmenner galmaş. bu yanna ge-
 20 lincek, bizi götürmeyiñ deyincek memuruñ biri dayanamamş, demiş ki
 siz burdan geçmek isdemiyorsañız, anaşılan buraları hep siziz, si-
 ziz bi yapacāñız var. ne yapacāız ābey, burda mezerlik var mı, var
 o mezerlik varacāksiziz, davardan ölağdan hepsinden vaz geçecek-
 siziz.

niz, her bir daşa biriniñ sarılacağsınıñ. vāy anam, vāy bubam, vāy
 25 dedem ğaldı, ebem ğaldı, ğardaşım ğaldı gibicesine ālaşacağsınıñ, da-
 var ölağ nere ğederse gessin. o durumda oluncağ bizim mēmurlarıñ da
 ğanātı gelir, buranıñ siziniñ olduuna. sizi burda ğoruz, türkmenneri
 göçürürüz demişler. öle yapmışlar, türkmenneri göçürmüşler. şindi,
 türkmenner orda mal mülk sâibi oldu, para sâibi oldu, tarla sâibi
 30 oldu, bizikinner aynı yörüklikde devam eder.

evelini bilmiyorum, yalıñız severibirlikden önce gelimmiş, ba-
 rıTğavranıñ üsdünde bi köy var, yıkık, oraya dedemgil bina yapmışlar-
 ev yapmışlar. zeñgenniler ğinen ğavğa yapmışlar, bilmem ne itmişler de
 orayı yıkmışlar, aşşâ seleree daşınmışlar. selerekten de bir ğısm
 35 aşşâı barıTğavrana göşdü. barıTğavrandan aşşâı seleree daşınmışlar
 uç yere davşınmışlar. bizim ğoca dahı soñura barıTğavrandan yoğarı
 çimeñğuyuya göşmüş ğetmiş. göçebelik hayatını biz hiç yaşamadık, an-
 ca edirafıñ obaya çıkdı gibi, o durumda yaşadık. biz obaya çıkardık
 martıñ başlañğıcından icabında, on sekizinde, yilmi sekizinde, onbe-
 40 şinden ötesinde çıkardık. ğuzğayaya, körüsdene, meselâ in olan yelle-
 re, başğa yellere dēil, gendimizi, malımızı mafazâ edecek yellere gö-
 çerdik. oğrudan, ğuzğayadan, körüsdenden, susamadan bu araya çıkarız,
 belveren de içinde sayılır yāni.

bir evden iki ğişi ğederse biri köyde ğalır. boba ana ğalırsa,
 45 evladıñ ikisi, ğız olan birisiyle ğeder yāıT, ana ğederse ğız ğalır
 tābi davarı saılacağ, ğeden adam keyfinden ğetmiyor, davar inan ğedi-
 yor. bi de çiccilik durumu, orda ğalır, çit tarlasına ğeder, çivte e-
 der. bu şekilde çihardığ. seniñ ğinen ben üç beş ğişi ğoñşu oluruz çı-
 50 ğarız oraya. ininiñ birine ben oturusam meselâ, birine de öteki ğoñ-
 şunuñ biri gelir oturur. davarlar az ısa biri yēr barabar ğeder ğe-
 lir. davarlar çoğ olusa davarlar ayrı yayılır. kimisi belverene çı-
 ğar, kimisi azime çihar, kimisi ğuz ğayaya çihar, bölük bölük çihar-
 lar ğayri. herkiş ğafasınıñ duTdūuynan göçer. ora varı, yaylada dört

ay filan galırız. yedinci aya adar otururuz. yedinci ayda geliriz
55 ekinde. ekin evel oranın derilidi. ekin başladım herkiş gelir e-
viniñ başına

-yaylada nasıl vakit geçirirsiniz?

yaylada bi sohbet de olmaz. şimdi açığ açığ, sohbet edecek kişi
yok ki. iki uş beş çoban, çocuk çoluğ, iki kadın evini işine bakar,
bi gişi bi gün davar güder, beş gün davar güder, köye varı gelir, er-
60 zağ getiri falan filan, bu şekilde. Elence olacağ bi şey yok ki. ya-
lıñız köyde işde bazı zaman gelir düşün olur onula vaqıt geçirif bazı
başğa bi şeyler olur. geşler billenir, ombeş, yimbeş, taa fazla da
olabilidi, gırk elli arasında yüzü oynarız, vaqıt geçiririz. yüzük
biz yedi filcan gapadırız. bir galbir, bir elek gibi bi şeyiñ üsdüne,
65 ondan soñura orda iki bölünürüz. on gişi bi yahaya, on gişi bi yahaya
yāıt uş beş gişi bi yahaya, uş beş gişi bi yahaya, üçer beşer gişi bö-
lünürüz. o yüzüğü yüz deve hesab ederiz. bi deve, iki deve aldı ımz
zaman olu meselā, yedi filcan göyduñmudu, birini çekersen öte yakada-
kı sağlar, içinde bulunusa bi yüzük görüz onuñ içine. onu çekdimdi,
70 bulabiliseñ bulduñ bulamassañ, öteki çekdiklerinde öte yahaya deve
verisif. oyun deve üzerine gurulmuş. yüz deveye çıkdıñmıdı, oyunun
içinden çıkañ, oniki deveye dahil sayılır. oniki deveye daa sayıldı-
mıdı, yüz deveye çıkdıñmıdı öte yahayı yıkmş olusuñ. yāni yihılana
ceza veririz. arabası çekdiririz, başğa bi şeyler eddiririz. loğum şe-
75 ker bi şeyler aldırıyoruz.

Askerlik hatırası :

bir bac çavış var ıdı. aynı bölüñlmüzün adamı. bizim dePhoyda,
löbeti gündüz duñmazdığ, gece dutardığ. adam gündüzlen duñmuş, on-
ki ombir dabança, ikiyüzelli mermi çalmış. āşam oldu āşam bizi eled-
diler, oraya löbede dikdiler. neyse biz löbedi teslim eddik geldik.

80 bizim teslim ettiğimiz löbecciniñ üçüncü löbecci de varmış, gece var-
saydı camñ birini gırık görmüş adam, neyse geçe oldu, dePboy ya-
rılmış. efendi saaba, dePboy yarılmış deyincek biz uyuyamadık. sabā-
leyi oldu, işdima, işdima, işdima. gece gelmişler, dePboyu tārımar
etmişler. ikiyüzelli mermi yoğmuş, ombir dabança yōmuş. sabahlayı
85 bizi çitdiler şoraya, beşer adım aralıkda hapis etdiler, çadır duTdu-
lar, çadırıñ içine. ondan soñura da alayı, bizim tabırı tüm işdima
etdiler. şöle aramaya gētdiler. ulen, sanki eliñine goymuş gibi, şö-
le bi depeye gētdiler işde, orda deçus tānesini bulmuşlar. bi çuçu-
ruñ içinde. bac çavış gaybolmuş o arada. bac çavışı, gētmışler arça-
90 sindan yakalamış gelmişler. yañalayıp gelincek demişler, bu işi sen
yaPdın, ya öteki dabançaları da al gel kimse duymadan teslim et bö-
lece galsın demişler. adamcaızı gandırılmışlar. adam da gētmış biriy-
le, birini esgere satmışımış, başında löbecci eli bālı gayrı, almış-
la elmişler. bizi götürdüler gayri o arada, dabança bulununcaK yarısı,
95 ifademizi aldılar. ordan bac çavış gētdi dabançayı almış gelmiş.gör-
medik bis tabı, teslim etmiş. teslim edincek barabar, hemen elini de
çezmeden döru hapisāneye götürdüler gece, teslim etdiler, geldiler.

Konuşmasından seçilmiş kelime ve cümleler:

yanıbaşındaı, gākdılamıydıya, savarsıñ(gönderirsin), evelcesi,
yavıT, cōdP (cevap), nāmele, başlālım, sādışlā durdum, pambı bile
gendileri etrillerdi, buraları köşeli köşeli pontullar yapardıñ,gu-
100 lahlı, gulahlı, topaşlamaz, gadaK, goyulu, ne bileyin sāır öre-
neK göreneK öledir, hu ennilikde golañ gibi bi şiyolu o çadırı oça-
rı eyi tırer, başına āar, bir üşvet verillerdi,

Anlatan : Cemile Demir yaş 60

Derleme yeri : Sarıkaya Köyü

Konusu : Karışık

-XIX-

Kız isteme:

duyurullar, olan anneye duyuru. olanna gız sözleşir. annesine bobasına diyemediinde, aPlasına bilen der. biz gideriz düür oluruz. zatan böyle aynı varırık, hindi isderik. bi yasdıK, bi daKım elbise, cumayertesi kün galdırırız. emmiş olur, bābası olur, tēzeleri olur, 5 onnar ıla giderler. büyüklere yollarla. başlık bizde yok. altın isdelle fazlasınna. başka bi şe yok. bi daKım kilim meriler, halı alılar, mekene alılar. bi dikiş mekenesi, bi de altın, bi de olan evi sandık alı.

nişanı, çāırıldı konu gōñşu, kıyaT itmezler. gāvırğa gāvırıldı 10 lar, içine de üzüm gatarlar, birer avış buyuruñ der. büyüklere, emmilere, dēzelere gayfe gollardı, eskiki gibi. simli çembeller oludu, anasına, bābasına, dēzelerine, ebelerine onu veridik. biz kavırğıla dāvet ederdik. biz öle okuntu felen bilmezdik. çāırıldı konu gōñşu bi cūmbuş ededik, kaKallardı bi kına yaKallardı, bi yūssilünü daKallardı, 15 olana da öle daKallardı tamam.

dūünü de, güzüm müzün güzelce kaKallardı, okurlarını daıdıllardı, yemeK vurullardı, gazannar ınan, keşgek vurullardı, yahni, ondan sūra patetis vurullardı, eveli böyleyēkene. biz bayraı cumayertesi gün galdırıldıK, bazerertesı gelin alıldıK. bazar bilen bilmezdik cumeyertesı gün galdırıldıK, yāıt perşembe gün galdırısak, cumeyertesinde 20 alıldıK. cumaya gün gelin almazdıK. gelillendi hısım akırabası, gelidi millet, çalardı, çāırıldı at ıla alıllardı, o zaman at ıla, arabıyla

alılıardı. öle taqsi maqsi narasın. gelini düzellerdi, cıñgıl edel-
 lerdi. cıñgıl, eskiki zaman cıñgıllardan daqallardı, cıñgıl gümtiş o-
 25 lur. geline aynı elbise keydirillerdi. şalvar keyerse şalvar, entāri
 keyerse entāri oludu. başına hōle bi taqğa goyallardı, örtellerdi
 duvaq edellerdi, al duvaq. duvaq keyerdi başına hōle, pambık soqal-
 lardı. oraya cıñgılı eTdilermidi dik oludu bizim gelinimiz. dizine ga-
 daq al duvaq örtünüdü, hiç görümmezdi. yalınız, goltuk moltuk bil-
 30 mezdik, gelin geldimiya işde dāmadıla, dāmat aTdımadı desdiyi tamam.
 gelin gız ölandan gāçardı hiç görümmezdi. na zaman, anasınıñ evinden
 çıkdı da, el evine çıkdım, o zaman görüdü. bizde hiç gōnuşdurmazlar-
 dı. hiç gōnuşdurmuyız biz.

ölan tarafı asbah alıdı, anasına bi sıldaqğı alıdı. hısımna aq-
 35 rabasına gorsa üçer metire pazen dizlik, alısā alıdı, fazla bişiy gō-
 dumazdik, bilmezdik ki. zatan gelin gıza alısa ya bi daqım, ya iki
 daqım. alamazdı ki, imkānı yoq. geline indirmelik gōyun verillerdi hi-
 sım aqrabası. indirmelik isdellerdi o zaman. gōyun veridiñ, hunu ve-
 ridiñ, filanca hunu veridi, filanca hunu veridi. gōyun verillerdi ö-
 40 le. biz para mara daqmıyız.

Keşgek yapımı :

ıslatıllar buydayı ondan söra vur tokmā. geşleri çāırı, seni,
 beni çāırı, gāyri geşleri toplar dēdürü. ondan söra gūrudursuñ gü-
 zelce, savırsıñ. yeri gāzardıq biz, gıl çulu soyvırdıq, şölelecene
 bi çulu indiriviridik, öle gōcaman çulu indiriviridik. eveli köpē
 45 bi çuqur gāzardıqya, aynı öle gāzardıq. dōçentlik, hōle tekerce içine
 indiridik, savardıq. onu bişiridik dūñ aşına. keşgek, fasilla bun-
 narı bişiridik.

bulguru da, kaqarsıñ, yıqarsıñ tertemisçe, ondan soñura gāzanna-
 ra vurārsıñ, bişirisıñ. gūrudursuñ. eveli su dēlmenı oludu, ataş dē-

50 ırmenî oludu, merkebe atardıĶ giderdik. ıslarlardı erkekler, biz ö-
le ğadım madın görmezdik, erkeklerimiz yuudur gelidi bulğuru. savı-
rıdıĶ, ondan soñura dũlrcũk bilem ayırmazdıĶ. gözolge savırıdıĶ bul-
ğurumuzu çuvalıma za ğatar, ğoruz.

Ekmek yapımı :

hamırmıyı gözolge ğatarsıñ, serTcece yuurusuñ, duzunu ğarer ğa-
55 tarsıñ. ondan soñura oturu bezelersıñ, atarsıñ. iki kişi de yapar, bi
kişi de yapar. iki eden, ğarşı ğarşıya oturular, biri bişiri, biri
beze döker. daa hindi atıyolar, otumuşla ha. kimisi beze döküyor ki-
misi bişiriyor, kimisi hamı r yuuyor. dũn evinde eveli biz çay-
rıdıĶ, dũn ekmeñni de öle ederdik. bö ün, dũn ekmeñiz var deye da-
60 veT edellerdi. kimisi hamı r yuuruğu, kimisi beze dökerdi, kimisi iki
yerden atardı, kimisi bişiridi. kimisi kaçardı, yemēñni çayını ha-
zıllardı, o ekmeñcilere. öle ederdik. hısım aĶrabañı çırırsıñ, yaĶın
aĶrabaña çırırsın. yeñgeñ olu, bacıñ olu, ğardařıñ olu, hic olmasa
ğoñşun olu. ırahıñ aba gel bö ün benim dũn ekmeñim olacaĶ derim çā-
65 ırırım gözolgecene. gözolge yuururum. ilkin ölan eviyseñ açarsın, ge-
tirisin bi hõyle açılmadıĶ, bi ğıza aşdırıllar. bi ayna ğollardı, bi
de çember ğollardı, ona aşdırıllardı, çuvalıñ ğazını. yeni deñmen-
den gelmiş çuvalı aşmyız biz. öteki gibi aşmyız da, yeñi gelen çu-
valıñ ğazını bi ayna ğollar, çember ğollardı, o ğız aldımı onnarı ğoy-
70 nuna ğatardı, ğıza ařdırırdıĶ.

Kõyde bir ğün :

sabāle kaşarsın, ekmeñi hazırlarsıñ, yemēi biřirisiñ, ondan soñu-
ra oraĶ sapını hazırlarsıñ, eřşē binersıñ ekinciniñ yanına varırsıñ.
suyu doldurusuñ, ordan da ölen oşundu mu, çıķarsıñ ekiniñ yandan. ö-
lene ğadaĶ oraĶ sallam. ondan sōna da gelisin ğoyununu sāarsıñ, sũdü-
75 ñũ çekersin, sũdüñũ biřiriñ bi ileñe döküvirisiñ. erkence yuırdıñũ

çalarsıñ, peynir edersıñ. peynir edeñ ondan soñura yeniñden bi ek-
mekden bilen bi azıq ğene aynı ğatarsıñ. suyunu doldurusıñ, tazece,
ayşam olmadan, öleden sōna varı sıñ, ayşama ğadaq, ayşam namazına ğa-
80 daq bi oraq daa sallañ. ondan sōna ğocañ da geli sen de gelisiñ ay-
şam, ekmek, yatañ. o zaman eşşeklerle, araba narasın.

-peyniri nasıl yaparsını?

kağarsıñ sūdū çekersıñ, çekmediñ halda yalı sūdū alı gelisiñ,
ocaa ğorsuñ. ıcık ılıdırsıñ. ıcık sūdur, bānāını batırı, çalarsıñ.
dutar, keseye ğatañ, keseden de daşa basdırıñ. daşdan da kağarsın o-
85 nu dilim dilim edersin, suyuñ içine atarsıñ. bir avta, on ğün durdumu
tulua basarsıñ, bizde öle edeller. mayayı ğursağdan edellerdi ğuzu
ğursanı anam nōuñ ğatardı, buyday ğatardı, ondan soñura yōurdu ğay-
nadırdı, ğursayı da onuñ içine atardı. bi temiz ğabiñ içine āzını sa-
rardı ğorduk, köy yerinde öle.

Anlatan : Musa Özer yaş 87

Derleme yeri : Sarıkaya Köyü

Konuşan : Karışık (konuşmanın ilk bölümü habersiz alındı)

-XX-

elhamülillah iyiyin. var ile hata yıllerim amma, onu da veren
o. onu ben çok görmüyon, şükür allahıma gözümle lekeli oldu. yani allah
gözünüzden, bi çille çekdireceyse gözünüzden çekdirmesin, eliñize
ayafınıza versin, göz fena. hepsi zarar da göz fena. sebebiyse hiç
5 olmasa şöruyu görüyoñ. gözünü görmesse eliñ ayafıñ sâlam, salam ossa
ğıymatı yok. iş gözde. emrine şükür allahımañ, emme olacağ, çekilecek

Köy hakkında:

bizim kökümüz adanadan ayrılma. ben köyde dömuşün. çiccilik ya-
pardık, çobancılık yapardık, devecilik yapardık, o çader işde. köe
gelincek devecilik olmaz oldu. çobancılık, çiccilik, ilceberlik bun-
10 nari yapdık. çadırda oturuduğ. yani evleri yapasıya çadağ çadırda ge-
lir geçerdik. çil çadır. çili çirillerdı ip olurdu, ipide doğullardı
onu da ucu ucuna dikerdik çadır yapardık. çışın maşın eleşirdik. an-
ca içine ataş yakardık, odun yakardık. yandım, her tarafı delikdir
çıkır gider hiç duman olmaz, hiç is olmaz. sen bakarsın ki şöle, bu
15 çadırıñ içinde yaşammaz zanneden, damlan eyi oldu, damdan uccağ o-
ludu.

o meyil dâina, çatal dâin o tarafa yaylıya giderdik, ollarda e-
leşirdik, sovuğ buñarıñ başında eleşirdik. vây gidi o günner vây! ne
parâ eder şindi, şükür halıma za amma, hic çıymatı yok. uş beş ev aşam
20 oldumu cümbüş ile oynayırdı. sabâile erkes davarına giderdi. o gün-
ner geldi geçdi, çalmadı. hindiki yaşadığımız yaş o yaylalardan. çal-
madı o. dâil ise o yaşlara bullarda varamıyollar. vây gidi günner vây!

oho, şindi düün yapılmıyo ku, o zaman bi düün yapardı adam, üç
beş tana davar keserdi, yemek dökerdi. iki üç gün kemene, davılcı
25 döerdi, tePleP döerdi. şindi düün yapılmıyo ku, düün yoq ku şindi.al
allāı smarladıK, geTdi işde o ğadar. eveli ğız olanı görmezdi, olan
ğızı görmezdi, alasıya ğadar. şindi ğolunu ğoluna daqıyor da, bara-
bar geziyollar

esgiden ayamıza çarıK dikerdik giyerdik. öküz gönünden gendimiz
30 dikerdik, keyerdik. o esgidimi bi taq dikerdik, bi taa keyerdik. za-
ban ğullanıdıK, kendimiz yapardıK, aaçdan. ēri āacı buluduK, keser
gelidik, oqunu da alı gelidik, keserdik elibük, birbirine yapışdırı-
dıK, ğarā öküzü de dayardıK vesselamı. ğarā öküzlere ile sürerdik tar-
laları. ğışın ekerdik, ğüzün yāasıya, ğar yādında filen, ğar eridi-
35 inde filen gönene ekerdik, gönem düşerdi. bi zamanla orāıla dererdik
otuz ğün filen ekin dererdik, orāıla. ondan sōna düvenne sürerdik,
yabıyla atardıK. yel de esdimi, samanını yel alı geğerdi, denesi bi
yanna ğalıdı. ordan ğaldırıldıK. sapıñ ni ğadaK fazlıysa, o ğadar u-
zun sürerdi. bi saşdıñ sapı iki üç günde zor eridirdiñ. atı olan a-
40 t ıla sürerdi, öküzü olan öküz üle sürerdi. ekseri öküz üle sürerdi
çünkü öküz üdüñ eveli, at sōnaTdan meydana geldi. eveli at yōdu.

Konuşmadan seçme kelimeler:

herkiz, doqullardıñ, ip aacı, zatan, naqliyet, motur, tene

Anlatan : Hüseyin Tapış yaş 82
 Derleme yeri : Başharman(Zengen) Köyü
 Konusu : Askerlik hatırası , köyde yapılanlar

-XXI-

biz kolorduda posdacıydık, kimisi emirber, kimisi posda, golordunuñ içinde. göca bina var. oraya on gadar gişi oturur. oniki şübesi var golordunuñ, gonyada. işde herkişin zili çaldımydı, habar veri ge-
 deñ. ne göndürecese göndürü, bi yanna geñeñ. bir gısma, hoccağan del-
 5 ler orada mermi beklelerdi. nere yazdılar ısa, ora varınca taksim et-
 dik. ben posdacıydım. soñura golordunuñ müdürüyümlüş beni o hizmeccı
 aldı oraya. yaparmıñ dedi, ben heç yapmadım, bilmem yapmasını deyince,
 bi paşa varıdı asgerlikde, böyük şeyler tısana, hani dömez darıl-
 maz derler, bañña elinde hāsın var ıdı, esgerlikde yaparmamak varım,
 10 deyi bi yolla vurdu. onuñ secāletinden gendim aklıma gaybetmişiyin, ye-
 re düşünüşün, hani paşa olunca. çoñıraatıdım, ben esgerde. işde gö-
 lordu levāzım müdürüyümlüş oraya, taksim gırānesi deyi bi gayfe var gö-
 lordunuñ dibinde yakın hōñle ordaydım ben işde, o gendisi yok da ha-
 nım var, bi de gızı var ıdı. feran deyi bi gızı var. bi de başı bozuğ
 15 o memur mu bilmem, yaman deller, onun da var bi gızı, bunnarı mekdebe
 getiridim. onnarıla barabar geñeriz onnar varı mekdebe girer, ben gör
 gelirin. öñle işde.

radiyo var ıdı eñ evel. köye, köyün odası, muhdarı oraya aldılar.
 yiğilidik oraya bakacağız deyi, gapiya adar dolardı bayı. bir eli e-
 20 gintili bir adam var ıdı, o açar örterdi. cyusa radiyonuñ neyi var da.
 işdaı ben aldım. belki yiğirmibeş, otus senē oldu. bi arçadaşa aldır-
 dım. heç, alaliberi heç usdaya geñmezdi. şindi bi bozuldu, geñen, be-
 nim gız var ısmān, o yapdırdı ğeldi. bi avta oldu gine hic sesi çık-
 maz, gine bozuğ, gine bozuldu. yiğirmi biñ lirā almış, yapdırdı ğel-
 25 di, bi avta geñmedi yav, ĩ hindi heç fııs demez. işde burada, hindi ğa-

dimi dışarı çıkmayınca, benim gözümün ikisi de ameliyette, dışarı güne heç bakamam, onun uçu dışarı pek çıkmam, işde böğle evin içi, böğle kölgē olunca eycece görürün, ırahat ederin. yaş kemālini buldu isdeyyorun emme götürmeyyoru göcā allah.

- 30 bizim gendimiziñ ağılımız varıdı. belki uç ağıl varıdı göcalıķ köyde. meselā, yüzelli, ikiyüz hānelik köy zefgen. uç ağıl varıdı dā dereniñ içinde bizinikine yoķari ağıl dellerdı. oraya toplanırdı bis sürü, iki üç yüz davar. çobanıñ olurdu orada yatırdı davar, ağılda. bazı ğışın daraldıñmaydı canavar atardı ağıla. böğle bizim ağıla atdı
- 35 da, bi çoban varıdı tezikmiş gelmiş, dē nerden. ğara memet dellerdı. canavar, ince bodam var, ordan atmış ağıla. ne boķ yēcek acıķınca, o da bi māluķ. ondan soñura bu basalak etmiş, çıkıp ğaçacañ derke. böğle sıçıradımydı duvara, çıkacan deyi canavar, bu odun keser, nacaķ varımış ımış. nacağı vurunca saķat etmiş belini canavarıñ. acıyınca
- 40 ne boķ yēcek, bis saldırmış yoķardan, usdünü yırtmış böğle. ğorķmuş, gecē eve geldi. beñzi nasıl olmuş şō suva ğibi geşmiş, ğorķmuş. amma, o nacaķ belini yaralamış. ordan girmiş çobansalığa, bi deliği var ağılıñ içine, çobansalığıñ. orayı, can avliyle, ocaķda na ğadar köz var ısa deşmiş yeri. eviñ içine ğeldi böğle böğle deyi. ordan silah
- 45 ğullanan bir adam çıđırdıķ. ğetdik, vardıķ, çobansalığıñ ortasında uzun kōs yatır. meğerime ğıptırdamaya şeyi ğalmamış ımış. ordan, o delikden iki uç el silah atdı. tābi onun içine ğurşum ğı endirdi, saşmamı, ondan soñura ğıptırdamayınca ğırdık, ğāri ölmüş. ölünce derisini yüzdüler getirdiler köye. o canavar derisini bi köpeğe ğeydirdiler.
- 50 ondan geri sen getirdiñ köpeğni, görürke barabar kimisi vızıķ der yanna bile varmaz, ğaçar ğorķusundan köpek. amma, bazı sı ğa görürke barabar hemen sıkıyor o deriyi, canı ğibi sıkıyoru, bayağı ısırıyor. işde her hayvan bir olmaz. her kişiniñ köpeği oludu. dē ğırķ ğışide biriniñ olmaz. belki köyde iki köpek siz yoğudu. belki canavardan. māaķaķ ğurt ğuzuya gelidi. köpeği alışdırıp da gendisi böyüdümlüydü, ne görüse haf der, soğidindir, gendi yapar, nası alışdırıñ.

esgiden tarla, yumruğula tarla deşerdik, orağula dererdik e-
kini. adam bile bulumazdı, ırğat bulabilisen ırğat dutaň. uş beş
gişi, beş on gişi bulabiliseň derdirin. o zaman iysan gıtlıı var ıdı
60 de, sēilden uş beş yörük geldi, onnar da gelmese sançı dāda galacaň.
yalıñız derili mi, göley mī? gırık gün ekin derellerdi, gırık gün o-
rağ sallardık. ekini derdirmiydi, merkeb ile çekeň. şarık deriz onu
eşşeklere ataň, onula çekeň, araba filan heç adet deil idi, bilmez-
dik heç, araba filan gullanmasını, köyde yoğudu ki. soñura soñura
65 hepisi İcaT oldu. harmana çekeň, harmana dōkeň, bayāı iki gāt böyle
yöre gayar ki, çoğolusa göğ görümmez işde. öküz üse, süreceñ ö-
küz üle süreñ, gı sırañ var ısa gı sırağula süren. öküzülen de çeker
duğen, gı sırağulan da. o duğende çalkmak daşı var ya, o buçağ gibi
incecik sürerdik. onu tinas gayarız, höğle uzun. tinas gāyañ işde
70 örüzğar gadımı poyraza ataň, lodusa filan gūvenilmez, fırtına filan
olur. işde poyraza çevirirñ öğle ataň onnarı. yabayı, ataň çıkarıñ ö-
le atarça, atarça, deneyi bit tarafına yığaň höğle. lambı deriz biz
ona. onu da, deneniñ altındağını dırmığı getirirñ, dırmığı ile deneyi
kağaň höğle. boydam boya tinasıñ uzunnuğuna göre lambıyı devirin de
75 ondan geri gözer ile çalkaň, birin çalkar, birin dōker.

-Eskiden giyim kuşamınız nasıldı :

benim vālidem var ıdı, doğuduğunu bilirin. eviñ altında bir çu-
kur gāzmaşlar, dezgah var ıdı orda. adana gāpıdı var hindik. kena-
rı sırlı, dēme gūmaşlar gibi gālıñ öğle doğurdu. ondan göyneK ya-
pardı höğle, başğa dışına elbise yapmazdığ da göyneK yapardığ. hin-
80 diki şuna göyneK deriz. hū içindeki depme şal, onu gāra gōyuncular
doğurmuş, getiridi, alıdığ, parasıylan. onu pontur dıkerdik. doğu-
yan da olurdu canım köyümüzde. ayaklarına nālin de geyellerdi. taT-
dadan, üsdünde bi yorağ. gādınnar onu geyardi. soñura çığıdı bu las-
dik cizmeler. erkekler çarığ geyardi, dağa. gönnden çarığ dıkerdik
85 çarıklar, sırimi hullarımızı keserdi bayāı. o zaman galender idiñ.

idāreten ğazandıĝıñ boĝazına yetmezdi. pateriziñ kilosu yūz paray-
dı. buĝdayın havayısı ĝırĝ ĝuruşudu. kilosu deĝil de, havayısı .hindi
ne var. evelleri bir keliĝi on ĝişi ĝeydi.

Konuşmadan seçilmiş kelimeler:

ollarda, deyverillerdi, naraycaĝ, veriveridi, selevatı şerife,
90 ğabirisdanniĝa, yunuķana, nāni, oynacaĝ, depesi aşşāı şöĝle, ĝimnata
çalıyoru, dēa, mīnāsıP, avara dumazdı, söpeT, ĝüleş, dōlek,

Anlatan : Ayşe Tapış yaş 76
 Derleme yeri : Başharman(Zengen) Köyü
 Konusu : Kız isteme

-XXII-

- gız isdemeye geçeriz, gönlü olusa verī, gönlü olmasa vermez. e-
 veli. hindi oğlan beğeni. eveli arçası sıra bitiriñ derimişdir oğlan
 ondan geri bitiridik, elif gönlü olusa veri. İPdi bi loğum yeriz, aız
 dadı. ondan geri yemek yediriller. işde yeller hısım akıraba. pisgevit
 5 loğum geçer. dova edennere o loğum, yeğnere, dabağ dabağ gâtallar.
 ben eş geçmem ya, öğle edeller imiş. ondan geri nişan yapallar. işde
 aız dadını yedimi iki gün, üç gün sofrura nişanını yapar. esgiden öğle
 bi düşün olmazdı. büyükler bi dova ediveri gâderdi. bi şeker dağılı
 hısım gelin gıza , hem oğlana hem gıza hep para dakallar.
- 10 gızın sandığı oludu, işde on gâdar gâpıt yasdığı oludu. iki gât
 yatağ, işde bi gâtını oğlan evi, bi gâtını gız evi yapallar. halı yo-
 ğudu eveli birer çul verillerdi işde onula geli geçellerdi. hindi çık-
 dı o halı malı.

- 15 çocuğ olunca gaynar bişirillendi, gelin içecek deyī. yağ eridi-
 riz, ıcık bekmez ya şeker atarız, ıccık da sū döker, tasa gör ileti-
 riz. işde o doğum yapan gâdın içer onu. işde doğumu bī eli endemli
 yapdı rıdı

Peynir yapımı :

- peyniri, değışsiğ oludu, honula, hunula değışsiğ oludu. bi gâza-
 na birikdiririz. bi ezva döker, süzer gorduğ, ıccık dımdıveridik ke-
 20 seye gâtardığ.

Anlatan : Zahide Aköz yaş 59
 Derleme yeri : Güldere(Gödet) Köyü
 Konusu : Kız isteme, kına gecesi, düğün, köy hayatı.

-XXIII-

Kız isteme:

hindi, eveli bi görmeye gideriz. hani iyi mi, kötü mi? oraya varırız, bakarız, eyyise, hoşumuza geçerse, döner geliriz, seslenmeden. ondan geri geliriz, olana diriz, işde beğendiñ mi, beğemediñ mi? o da beğendiyse gediñ gızı bitiriñ der. ondan geri gayri varırız, neyise uş dört gişi bir oluruz varırız. gayri isdeller. gayri uç isdeller ise de, beş isdeller ise de, on isdeller ise de altın isdeller. ondan geri dovasını edeller, isdedikden geri olur bu. isdedikden geri işde böğünü yarına atallar, hısırımıza akrabamıza danışalım diller. ondan geri gari bitiririz. loçumunu alı geliriz, pisgevidini alı geliriz, bñr dová edeller, bñr amin diller, ordan gideriz. ondan geri bi yemek bişiririz gayri, şerbet diriz. buğdaydan döme döeriz, keşgek diriz onu bişiririz, tene fasilla bişiririz, patetis bişiririz, et ye-ye keseriz, nahnı diriz, nahnı keseriz, erikli diriz. onu bişiririz, hoşaf bişiririz. ondan geri milleti çırırız, millet gelir. hocasına çırırız, dovasını eder, sininiñ azını açar. uş dört gıp yemek görüz. orda yeller, dovasını eder. gayri gelen yemeñni yedimiydi şeyini atar, para. parıyı atallar, toplallar. ondan giri icciğ da gızıñ hubasına ağırlık gatallar, neyise ellibiñ lira, yüzbiñ lira. uş dört gişi helkiyi alırız, şerbet diriz yā, şeker şerbedini ezeriz, ucuna da altınları bālarız, ucuna da gırmızı şiy olur, onu dağarız, ordan helkenin gūlpuna bālarız götürü gideriz. orda aviyidini veriller. hani uş dört gişi, gāç ısa orda aviyidini veriller. ordan gelir gideriz. bulgur yeeceiz ondan geri. bulguru bişiririz hñle gāzanda. misir ise misir, bñday ısa bñday bişiririz. gayri orda gōñşulara, köylüye çırır-

25 rız, nazım zıfı geşdiine. geliller ondan geri bi seccâde sereriz, o-
lan tarafı ğayri ne ataca ısa, elbisē atacağ, ayağğabısını atacağ,
ne var ısa, ğızıñ nesi var ısa atarız birtıya. ğayri hısımñ, aqra-
bañ, elinden ğopan ne var ısa atallar, o seccâdeniñ içine. ğız her-
keşin elini öper, ondan geri geçderiz, toplanı geli geçderiz. bi de
30 çamaşır yıkadırız, çırırız gelin ğıza çamaşır yıkadırız, entârisini
filan dikdiririz, alı yarı orda geydiririz. ondan geri elini ğınala-
rız bi de sini çletiriz, orıya. çamaşır yıkaTdıkmıdıya, yemek bişir-
ririz, orıya başımızda götürüli geçderiz.

duğün, bazertesı ğün bayrını dikeriz. sali ğün durur çarşamba
35 ğün ğına yaqar, yenge düzlünürler. car geyeller ondan geri, geline de
geydireller bir car. öñünden bir öñcü olur hani, işde ğırmızı car o-
lu, ğara car olu değışik ireklilerle. ordan fes geyeller, yüzlerine
bi çember örteller, başlarına bir şey edeller, eñse eñseye ğız evine
varıllar. ğız evine vardılarmıydı, ğız evi yemek bişiriller. ondan
40 geri ğayri oturullar, o yemeği hep o yenge didiğimiz, toplanıllar,
yeller. ondan geri, yenedem bi parâ atallar. şerbet edeler, şerbet
içeller. devlikesi ğün olan evinden yatamız yüklenir, cēiz, oğlan
tarafınıñ ceizini, sözlüm ona iki eşşēe mi yüklediñ, üç eşşēe mi yük-
lediñ, yüklediriz ğız evine çletiriz. üslüne de bi çocuk bindiririz,
45 orıya vardımıydı ğız tarafı avıyıt virir. ğız evine endireller. aşam
ğına geçesi olur ğayri. ğızı süsleller ğına türküsünü çırıllar, ğı-
zı aladıllar.

Kına türküsü:

pençeresi yeşil perde
sen öraTdıñ beni derle

50 pençeresi al boyalı
benim yarım pek belalı

ğiz anam ğinan ğuTlü  ossun
s yle dilleriñ daTli  ossun

55 aTladı  ıKdı eŝŝiĝi
sufrada ğaldı ğaŝŝıĝı
b y k evin yaĝı ŝıĝı
ğiz anam ğinañ ğuTlü  ossun
s yle dilleriñ daTli  ossun

60 ğıraT gelir gemini gever
doraT gelir  aĝını d ĝer
eliñ  lu boynun  eĝer
ğiz anam ğinan ğuTlü  ossun
s yle dilleriñ daTli  ossun

65 ğinasi gelir tasda
olan evi pek havasda
ğiz anasi ğiz anasi
hani bunuñ  z anasi

70 ğıraT gelir seke seke
ğulaĝında ilmas k pe
ğiz anam ğinañ ğuTlü  ossun
s yle bal diliñ daTli  ossun

75 kesilmiş ardi  başı
ĝurulmuŝ bina daşı
ğinamayıñ ĝoñŝular
beş  lanıñ ğardaşı

ğiz evi ğara yasda
olan evi pek havasda

gız anam gınañ gıTlı օssun
söyle bal dilin daTlı օssun

80

goca evler ıssız galdı
aK helkeler susuz galdı
böyük evler ıssız galdı
gız anam gınañ gıTlı օssun
söyle dillerin daTlı օssun

85

ondañ geri gucaqlıyollar, ağladıyollar. ordan avcınıñ içine
arılıK gıoyuyollar. ondañ geri gınıyı eline yaKallar. gayri ālaşan ā-
laşır, ālaşmayan , bir tePsi gollar usdline de nım yaKallar geliniñ
depesine. ordan gāri o nım, olan alır. ondan geri gızı galdırılar,
gız herkişin elini öper, devlikesi ğün gāri geliriz gıza, gızın gı-
nasını yaKarız. ney ise sabā olur. olanın eline gız tarafı gına yaK-
maya gelir, gızın eline de olan tarafı yaKmaya gelir. yaKdıKmıydı,
ney ise sabā olur. gızı çındıriller, saçını darallar, bizim be-
lik örellerdi eveli, ondan geri öreller ney ise geydiriller guşadıl-
lar, ondañ geri gızın bubasına çırılalalar. guşını guşadır gızın
bubası. guşadıyoru ondan geri gıapıyı bekediller. gāyri işde para a-
lacaKlar. ordan gayım buba gelir, hısım aKrabası gelise gurtarır, or-
dan gızın ēşasını da yuKlediller, olanın ēşasını da yuKlediller, o-
lan evine geliller. olanın evinde gāri aTdan endirmezler, içeri gAT-
mazlar, bi para verin. bāzertesı ğün bayraK dikilir, çarşamba ğün aş
bişer, perşembe ğün gelin gelir, işde cumaya geçesi gelin gıatallar.
ordn sabaha da cumaya oluyoru. cumaya ğün gene süsleller, sürme-
leller, geydiriller, guşadılar, ordan gayri duvara dayallar. eline
de bi çember veriller, gāyri gelenin elini öper. baKallar, oynallar,
çalallar, ondañ geri dānAT gelir. dānAT geldikden geri herkeşi çıKa-
riverir geder. geliniñ yatını görümcēolusa da, eli olusa da onu
edeller ayşam. neyise, conbalaK gılallar. işde beş olan beş gız on-

100

105

dan geri ğayri sabā ıla varır, yatağını deşirir, altına arılığ ğollar
parā olusa da, mendil olusa da onu ğollar. toplallar ğollar ğayri.

110 gelin gelince ayāına davar keseller, üsdünden atladılar. bi de
üs yandan damaT desdi atar. ordan bi de milletini depesine şeker atar,
daTlı. içeri girerke daTlı alıllar. gelin ğaynananın āzına sürer, daT-
lansın diyi. görümcenini, eltinini āzına, bi üst eşşie süreller, bi de
alt eşşie süreller hōle, daTlansın diyi, üsdüne atladınıcık tamam.

Köyde bir gün:

115 erkekler sabāla geçer, davar gütmeye, otllar, otunu atallar,
ğış gününde. ordan ikindin geliller. işde çarini çıkarı, biz de ye-
meimizi bişiririz. otururuz ğamımızı doyururuz. ondan geri yaT, sa-
bala gine ğağ. işde ekin zamanı harman gelir, avar gelir, avar ekme-
ye geçeriz, avardan geliriz davara geçeriz. davarı saarız alır geli-
riz südü, bişiririz ondan ğeri endiri bi yout çalarız. bi damızlık
120 alı geliriz, süT sovudumuyduya çalarız, üsdünü basdırırız. o duTdu-
muyduya, iki üş çencireye çalarız. ordan ğayri tuluğ diriz, hani ya-
yık yaydıımız tuluğ, ona niyise daanacı diriz. uç ağ hōle çatarız üs
yanını bālarız, übünü de bālarız yayarız. ordan haranı olu, haranıya
dökeriz. haranı çencirenini büyükleri. ondan ğeri oca ğoruz. o ayranı
125 onun yüzüne hōle tolu tolu gelir, geldimiydi yüzüne sü sepeleriz, o
dibine çöker. dibine çökümlüydü ğari sovr. yüzünün suyunu süzüveri -
riz, dibini, bi kese dikeriz keseye dökeriz, onu daşın altına ğoruz.
altına basdırırız, üsdüne de basdırırız, ordan pekeşir. pekeşdimiydi,
ğoyun derisi, geçi derisi niyise, onu dikeriz alt başlarını, basarız.

130 peyniri, südü alır geliriz, peynir ilacı olur, onu atarız. ila-
cıdavarını ğursa olur, iki günnük, üş günnük, bir avtalık ğuzu ölür.
öldümlüydü ya keseriz kesdikimiydiya, onun ğursağı bir zari içinde o-
luyoru, onu bālarız āzını horaya asıveririz. o ğursağ ğuğuru ğurur.

- ondan giri peynir zamanı geldimiydi onu bi bardağ ğatarız, ısladırız.
 135 ıslatdıkmıydı onu, südü süzekden süzeriz ordan onu içine atarız gece yarısı oldumuyduya o dutar ğayri, aynı yört dutar gibi dutar. onu alırız ocağ ğoruz, altını yakarız. o fokurdar altından, onu hõle oflağıyla dileriz, sarı suyu çıksın diyi. ondan geri keseye doldururuz, basdırırız. o suyu alır ıccık ğaynatdıkmıydı, ğıvırcık diriz,
 140 altına şiy gibi dutuyoru. ondan geri üsdünü keseye ğatarız. onuñ suyunu gine ocağ ğoruz , ğoydukmıydı o nor olur. ondan giri o nor yüzüne şiy gibi yararılır, şağra, şağra, ğalıP gibi doñar. ondan geri onu yüzünden endiririz, yüzüne bi sovuğ su serperiz, õle yüzüne doñar ğayri. onu alırız yeñiden süzēe, süzeriz ğatarız. ğatdıkmıydı o pe-
 145 keşir, pekeşdimiydi tamam. deşşimiz olur. toplanırız üş dört ğişi, bir oluruz sũt biTdimiydi batırık yaparız, ya bulğur bişiririz. oñun toplanırız o noru bi batırık ederiz. ğederiz. yanına da pancar olursa da başğa şiy olusa da alır geliriz onu yiriz. neyise etekine varır. yayı da diyen gibi. basarız ordan deriye, ucunu boncuğlarız, übükl-
 150 lerini, onu balarız, āzına duzunı atarız. peyniri õle basarız. çökeleğ olu onu da aynı basarız. yazın da davarı saar gelir onu yaparız. ğederiz, omuz omuza, kürēi alırız avar sulamaya ğederiz, zepze sulamaya ğederiz. fasilla deşiririz, gök fasillayı dõrarız, ayıtlarız ğuruduruz. alır gelir tomatisi dõrarız, bir iki ñun durdumuydu, sürteriz,
 155 süzeriz, ğaynadırız, onu da yirine ğatarız.

hindi sabāla ğağdıñ, ekmeñni yediñ, ondan geri tābi her yanıñı süpürüñ. eñer ocañı, tandırıñı suvarsan, bizim köyde her ğün ocañı tandırıñı suvanassañ ğınallar. toprak atarız, beyaz toprak olur, helkeniñ içine, içine de bir çapıt, eyle hu çuluñ alt başlarını, tandırıñı ocañı, suvarız her ğün. işde ekmeñni eTdimiydi, her ğün suvalar. ikindiñ oldumuydu işde, yemeñni ne bişeceise bişirirñ. hindi hura tandır, yanıbaşına bir ocağ yaparız. işde hurda ekmek ederkene, orda da yemeñimizi ğorduk. eveli milanğaz mı var idi? orda yanıbaşında yemeñimiz de bişirdi ğayri. ekmekden ğakarız, toplarız, dāğ ğatacımızı ğa-

165 tarız, ekmēmizi ğatarız, ne ğatılacaısa işde, allahıñ verdiği, onu
 ğatarız heğbelerimize. eŝŝemize sözlüm abana atarız, yola düşer eki-
 ne dikine ğederiz.

hura ev, başğa ayrı evimiz olmaz, ğış ğününde. amma yazın ayrı-
 ca höyle enmiziñ önüne yaparız, tandırımızı. ěle bi duvar yaparız.
 170 ğaraltı olacak deyi, önüne tandırımızı ocaıımızı yaparız. orda yazın
 ekmēmizi ğederiz, yemēmizi bişiririz, ğış geldimiydi, içerde, ocağda
 bişiririz

Ekmek yapımı :

eveli unnūunuzu yuruz, köy yirinde böyle suda yuruz. sudan ı-
 arı, sözlüm abana alır gelir eŝŝe yüklediriz, alır gelir dama ul-
 175 ları sereriz, ondan geri ğuruduruz. toplarız, uvallarız, çuvala da
 ğatar ordan değmene ğendiririz. değirmende üündümüydü haķını veri-
 riz. alır gelir unu leriz, eledikmiydi alır gelir duzunu atarız, yu-
 ğururuz suyula. şepit edersen tābi, ğaañ oturuñ ekmēm ŝiñe diyen
 gibi, yakacaıñı alıñ geliñ, senidiñi alıñ geliñ, oflaķıñı alıñ ge-
 180 liñ, oturur ğederiz. mayalı ğatarsañ, ayşam mayalarız. sabāla baķarız,
 mayalamıŝ, ondan geri onu ğaķarız ğederiz. İlejne deŝtiririz. yēceķ
 vaķıt da yeriz. zopada ğızdırırız ğıŝ ğününde, olmasa tūpde ğızdı-
 rırız. Ŗle.

Çamaşır yıkama :

bizim höyle ayrı bi yerimiz olu. aynı hū ev gibi. huriya bi o-
 185 caķ atallar, oriya ğazanı alır ğeder ğoruz. ondan geri asbabımızı
 da toplar ğederiz. sabınıñı, keseñi, darajıñı deyen gibi ğötürüñ ğe-
 den. ğederiz orda yuruz, sıķarız, alparız ğederiz, sereriz. köyüñ
 ortasında, uşlarında her mahillede böyle oluyoru. ğoyacañ mı ğazanı,
 varıñ bi daş bekedıñ geliñ, ocañ. bōñ ben yuyacañ, yarın biri.

190 asbabımızı yur yıkarız, ondan geri ev horantañ. eveli detercan nere-
den gessin, ğalıP sabın, kül bezi dirdik, o asbablarımızı, beyazla-
rımızı uş dördünü bir jederdik, höyle ğorduğ, dürerdik, ondan geri, o
boyalımızı filan altına atardığ, hani kül üle yumuşaycağ diyi. or-
dan üsdüne asbablarımızı döşerdik, ğayri o yumuşardı. üsdünden küllu
195 çapıdı çıkarırız, altından alırız bi alkımanı yuruz. üsdüne gerisin-
geri ğoruz. onu yuruz su dökeriz. o küllu pölüt küllünden jederiz. ete-
ki, geri söüt küllu, ardıç küllü olmaz. o yumşadır. ondan geri aynı bi
tenikede küllu ğatarız, üsdüne iccağ suyu dökeriz, dibine çöker. onu-
lan ğayri sabını süreriz üsdünden toçucu vururuz, sabını süreriz.to-
200 çucu vururuz, o ğayri açılır. ordan götürü jederiz çalparız sovuğ
suda, sıkırız. öyle bahca duvarları olur, höyle aynı seki ibi ibi o-
ra çalı basdırıdık, ollara sereriz. ikindin oldumuydu çolumuzu ço-
cuumuzu da çimdiririz. ordan ğazanımızı endiririz, herşiyimizi toP-
larız, emmize alır geliriz. yāz ğış evde heç yıkamazdığ. orıya götü-
205 rü jederdik. ğış günü ossun isderse, ğar yāsın. o ğarda olunumuzu da-
lımza yüklenidik, tenikemizi, kevkimizi, toçucumuzu, ğazanımızı alı
ğederdik. çamaşırlarımızı toPlar orda yıkarız.

Nazarla ilgili inançlar:

nazar dēdimiydi sī sīadırız. erkek olana sidik aTladılar.çocu-
uñ üsdüne bi de ananıñ sidini damladılar. ciğerden keser jmiş, ana-
210 nıñ sidiği

-sığ nedir?

sığ olur, seğ olur ya, seğler, o seğleri böyle başına oçullar,
ufürüller, dolandırılar onuñ, ataşın üsdüne, kül olur höyle ğızgın
oraya ğoruz. o ğaynaya ğaynaya, işde lysan nazar değdirdiyse de, sal
olusa sal gösderi, çoçuduma dutulduysa çoçudum gösderi. onu alılar,
215 geliler sâ avcınıñ içinde buçā ılan kesdiriller. kesdirdimiydi, onu

suyun içine atallar, uş kere iiriller ocun. artinı da evin iki yanna hyle sepeleller, artinı bir ayağ dēmedik yere dkveriller.

Anlatan : Konuşan kişilerin isimleri tesbit edilemedi
 Derleme yeri : Akpınar(Dağa) Köyü
 Konusu : Karışık

-XXIV-

ğızı nasıl isdeyecekler de, bildiği gibi isderler. bizim köyün adeti, eveli ğızı isdemeye varılar. varılar iki uş kere, bitiriller. bitirdik geri ağız dadı yeller, ağız dadı yedik geri nişan yapallar. nişan da yadık geri ıcık duru düşün edeller.

- 5 ağız dadında ğız evine loğum geli, pisgevit geli, çay geli, şeker geli, us baş geli, tãbi yüzük dağallar. loğum yendikten geri hemen yapallar. düşün perşembe gün olusa da, bazar gün olusa da başlar. işde bir gün eveli bayrağ asılı. yengeler çalığıyla mlığıyla ğız evine varıllar, ğapıyı aşdırıllar. bekediller ğapıyı, ordan geri para alıllar, açiverıllar. geline car geıdirıllar. süsleller gelini, alıllar gelin ikindin çener. ikindinden geri çener bizde gelin. carıla bindirıllar gelini. ata bindirıllerse ata bindirıllar, ata bindirmezlerse, yayan geli. atı süslemezler, gelin geliyorça, öñüne bi ıPrık ğollar. ıPrı deıverıverı geçer geçer. bizim köyde ıPrık deıdirıllar, sufra 15 atallar, çocuk verıllar.

ğına ğecesi ğızı süsleller. süslelik geri ğızı oturlullar öraya çığırıllar, oynallar, bi de gelin oynar. davıllar var ıka bi de ğına yağallar. ağlatmağ ucu yağım yağallar.

- düğünde, geçi keseriz, keşgeğ bişirıllar. uş dört geçi keseriz, 20 beş altı ğazan keşgeğ, beş altı ğazan nãni bişiririz. ordan geri milletı oğuruz. geli, yer geğeller. ikindin de gelini alı geğeller.

Anlatan : Adı tesbit edilemedi
 Derleme yeri : Akpınar(Dağ) Köyü
 Konusu : Kız isteme, kına gecesi, düğün

-XXV-

bir ğızı naal isderiz, ğız ıla olan birbillerini sevellese, gö-
 nülleri olullarsa, varırız düürlük yaparız. bir gün varı, iki gün va-
 rı, ondan geri ikisi biraraya geli sözüñ gelimi. bir düürlük yapı-
 mydı, gönülleri oldumıydu, bitiririz. ondan gēri bi āız dadı yeriz .
 5 bir sene, iki sene durarağdan, altı ay durarağdan bitirir gelin alı-
 rız. ğına gecesi yaparız, yeñge eñdiririz, bir gün evelisi erke-
 ler ile gelin alı ğeliriz.

ğına gecesinde, bi şeker dādırız, alııc edeller ğızı. ğıza ğına
 yağallar. ondan geri çalallar oynallar. gelin ağladılar emme türkü-
 10 sünü bilmiyiz. ğız oğşallar, ondan geri zabah olu neyise, bizim bek-
 lemek meklemeñ ğdetimiz yok. sabah olunca yüssüñünü dağallar. gelini
 süsleller yeñiden bi duvara durudullar, bi yüzlüñünü yapallar. aynı
 türkü çığırillar, oynallar. öylen soñu dağılı gēderiz. ağşam gelini
 ğatarız, sabahısı yüzlüñünü yaparız.

15 çarşamba ğün bayrak dikeriz, perşembe ğün alırız. çarşamba ğün
 köy ādeti biseğil ğadın toplanı, biseğil erkeñ toplanı bi bayrak çe-
 keriz, bir aley yaparız. düğün iki ğün, uş ğün neyise, ondan geri bir
 tor bürünen, bir poşu bürünen gēder ğayri, yeñge deriz. o aleyiñ ar-
 dından pırtı yüklediriz eşşeğe. geline bi car geydiririz, āl car.ba-
 20 şına bi ğına yağarız, bi de züluf keseriz, gözlerine sürme çekeriz e-
 veli çekellerdi, ğine de çekeller. fēs geydiririz başına bi. ayakla-
 rına mes geydirillerdi evelden

esgi zamannarımızda bir avta düğün edellerdi. esgi zamannarımız-

da döğme döğellerdi, bayrağ dikdikleri gün. düğün odununa gedellerdi,
 25 eşşekler ile. alıllardı dağlara gedellerdi. düğün odunu getirillerdi.
 pezi dağıdıllardı, helkeler ile.

-pezi nedir?

bekmezden pezi edellerdi, dağıdıllardı. oğün gece bir pezi ge-
 cesi edellerdi. gına gecesti eder gibi. bir un toplanıdı. esgi zaman-
 nariñ gecesı. ondan geri sāliğün bir çalgıcı gelidi. işde gına gece-
 30 sı oludu. yemekleri bişirillerdi, keşgek bişirillerdi, yanına nāni
 bişirillerdi, fasille bişiriller, sarma sarallar, patetis bişiriller,
 pilā bişiriller

-keşgeği nasıl bişirirsiniz?

döğmeyi döğeller, būdayı geder derede bi yıkar geliriz, gāzana
 suyunu goyarız, onu da içine salarız. pilā gibi bişer. gārişdıra gā-
 35 rişdıra bişer.

ekmeği de uş dört gız çarırdık, düğün ekmeğine, edellerdi, dam-
 lar gibi yığallardı eviñ içine. ikiğün, uş gün yapallardı. yuğa ya-
 pardık. yuğa, şepit ekmek onu yellerdi. işde, düğün alıcısı, bitinci-
 ye gadağ yellerdi.

Doğumda yapılanlar:

40 bir arā ebemiz olu bizim. o arā ebesi gelir, oturur meydana ge-
 tirir. altına bir toprağ döküveridik, çocuğu da bi toprağa belerdik,
 horaya yatırıveridik. başğa nöğürüvereceğidik de guzum. toprağı sac-
 da gızdıri döküveridik altına. gız çocuğu olusa evel zamanda, göbeği
 gıl çula bağlanıdı, nahacca olacağ dēyi, hu altımızdağı çula. oğlan
 45 çocuğu olusa, sabana bağlallardı sözüñ gelişi, gāpiya bağlallardı ma-

rağoz ossun deyi, öyle yapallardı.

ölünce de biseğil ağlaşılırdı, ağlaşılırdı, sızılaşılırdı. ondan
geri bi su ğoruz, eli ğünü toplaşır. yullar yıķalları, işde ğoyveril-
ler. vāy benim ğuzum, vāy benim yavırım, öldü ğe ğuzüm, ğaldı ğa ğuzüm
50 deyi ağlaşılılar.

bayram geldiğinde eliyni ğünüyni yanna varıñ, bayramlaşıñ. esgi
zamannarda ev ev toplaşırđık. yemek yapardıķ, bişiridik. elimizini ğü-
nümüzün yanna çokuşur yerdik. evel zamannarda, hindi onnar ğaķdı. her-
kiş evinde yer. esgiden büyüklerimizini yanna birikirdik, toplaşırđık,
55 anamızın yanna, ğardaşlarımız hep bir yanna gelidik. yer iķer, bayram-
laşır ğederdik.

eveli baharın yaylaya ğöçerdik. yaylalarda, derini, ala düdüğüle,
düdüğü çalallardı, çobannarımız. ğendimiz ğe varıdıķ, helkiyle sağar-
dik. yaylalara ğöçer, ğoyun ğuzu birbirine ğarışırđı.

kına türküsü:

60 aTladı ğeşdi eşşiği
sufrada ğaldı ğaşşığı
büyük evin yakışığı

ğizimizini ğinası
yok mu bununı anası
65 aTladı çıķdı eşşiği
evde ğaldı ğaşşığı

büyük evini yakışığı
büyük evini dikmesi

böyle deyi ğina ğeçesinde ğız oğşallardı. ğız oğşarça söylenidi.

Anlatan : Elmas Patlak yaş 73
 Derleme yeri : Çakırbağ (Dilbiyen) Köyü
 Konusu : Karışık

-XXVI-

yāvırım, ne bilirin de, ne idiyin ben, benim gafam almadı. ne bi-
 liyin, amma allahdan, amma elimden oluyor. hū ayşa ğırık çırık yapar.
 bir gün bobassınıñ, asdıķ, olacaķ ya, Şu ğolumu asıldı.
 barnaım küteden düşdü. oldu böğle. ğuyuya suya gidiyom. elmas didi ne
 5 oldu elife didi, nē uyuŐuyom didi. nöğürüyüm sabihe didim, barnaım,
 çıķdı barnaım, didim. ğız niye. herif asıldı da çıķdı didim. Őuruyu
 çekefi mi didi, Şöğle idivirdi. oyumuŐ, Şimdi köylü çoğuŐdu başıma, sen
 onuñ elini aldın diye. yabandan gelen olusa arılıķ viriller amma bur-
 dan olusa virmezler.

Nazarla ilgili inançlar:

10 ğurşunu yāda eridir, bi ğavırı, ācıķ sōan ğoyar, sarımsaķ ğoyar
 ekmek ğoyar, bi sāına üsdüne yüzüne dōker, bi de ayaına. ğözüne yüzü-
 ne bi çember örtefi. yüzüne dōker, ondan soñura üsdüne, ayāına, eşik-
 den çıkar gider. bi de oğullar, yüzerlik tütüdüller. ataŐını üsdüne yü-
 zerlik atallar, tütüdüller.

bu bölüm habersiz alındı :

15 bayram geldimiydi benim yimeim āıT. bi başıma yimeñ nöğürecem. evel,
 yidiime benim aķlım irer mi? benim başımlan geçen, diñ! var ıdı bēŐ,
 altı davar, onu da saTdıķ ğurtulduķ, tamam.

-çaldılar

20 -nārasın çaldıķları. vallāı öteki ğün Şiy habar virdi, iPrāımiñ
 ğarısı. davardan çıkıŐıldı da, seniñ geçiniñ cinsi bizle didi. niye!

Anlatan : Fadime Şimşek yaş 70
 Derleme yeri : Yollarbaşı (İlisıra) Kasabası
 Konusu : Kız isteme, kına, düğün, pekmez yapımı, bulgur yapımı
 ölümle ilgili adetler,

-XXVII-

Kız isteme:

Ölan gızı, gız olanı görüldü de beëndimiydi, analarına danışıyorlar. onuf da gönlü olusa gidiyolar, isdeyolar. isdeyollar, o tarafın da gönlü oldumuydu viriyollar. işde, gendı aralarında, söz bitdimiydi, gendı aralarında bi amin diyiviriyollar. nişana kadar ele galır
 5 nişana bi gärer viriller. filan zaman nişanımız var. o zamana kadar nişan yapallar. bi salunda düün olur. giyiniller, süsleniller, başını yaPdırillar gızın, gızın gız gardaşı ossun, görümcü ossun ennarın başını yaPdırillar. süsleniller nişanı yapallar. düün tarafında, olan tarafınıñ düünü olur. altın dağallar, gaynına, gaynıta, iniler varsa
 10 hani, çelebileri, eltileri, altın dağallar, para dağan dağar. o zaman bi loğum yini nişan olu, işde düün salununda. esgiden de evlerde oludu. bayrak, düünden bir gün eveli mübareke olur. mübareke gün, davılı, düdüü, bayrāı dutulu. yanıtası ün düün olur. üç gün çalallar, davıl, düdük, bayrak üç gün olu, gelin ininciye kadar
 15 evel şalvar giyellerdi. şimdi düünnerde ossun, böyle ossun etek buluz giyiyollar. düünnerde dāa üsdün giyiyollar. yani uyalı yazra idiniller, buluz giyeller üsdüne, cekel giyeller, etek elbise giyeller meydāniyi gelinner giyer, yinğeye gideceklerinde, mübarekeye gideceklerinde. şimdi düün oldu da mübarekeye hazırlandı larmıydı, olan tarafı gız evine, gelin mübarekeye gider. gelin gelmeden daha. düğün
 20 oldumuydu, olan evi gız evine mübareke gelir. giyiniller geşler. gelinneri meydāni, altıbarnağ onu giyinir. tekrar yanıtası, düün günü,

de gız evinin tarafı giyer, o yanna gidecek olannar, olan evine, düün gün, o meydānileri, giyer.

Pekmez yapımı :

25 üzümler olduğu zaman bekmez zamanı gelir. gidiyoruz sepeflere, köflünere kesip geliyoruz. geliyor çinnenenecek yire döküyoruz. orda birğaş gişi çinner. çekiyoruz harenı gazannara, yāni harenilere döküyoruz sırasını. dökükdēn sōna bitdimiydi, toprağını çalıyoruz, toprağı çalıyoruz. beyaz cıla, ondan çalıyoruz. ağşamdan sabā adar öyle çarıyoruz. kefkir, kevkir diriz biz, esgi zaman kevkirleri olur. onū unan cılayı çaldığımydı, içine çarerimis sıra çalıyoruz. onula çarışdırdığımydı sabā adar öyle çalıyoru harenilerde. sabahdan tandıra çoyuyoruz onu. ekmeğ yapığımız tandırın üsdünde kesdiriyoruz. çaynayyor, daıldı çaynadımydı indiririz teker teker, çaç harenı olusa. onnarı 35 indirdikden soñura durulacağ. durulandıma, toprağı çökülmüydü, isder harenide çaynaT, isder ilēinde çaynaT. onu süzuyoruz, ilēinde süzuyoruz tandırın üsdünde, ona birikdiriyoruz. çaynadıyoruz, çaynayı çaynayı işde bekmez haline geliyoru, çaynayyoru. soñura o harenı diplerindeği o toprağı bir torbiya döküyoruz, gil torbalara döküyoruz, süzülüyor. süzülēni bi dāa çaynadırız, çaynar bekmez olur. indiririz onu kevkir ile, indirdikden geri bi de savırırız çāri. patip çıkar ondan. çocuk çoluğ çāri canı isdiyen yiller. onu ilēinniñ üsdünden alırız dabağlara, köpüğiçeller çoya. sonura çari sovudumuydu yirine gātılır.

Bulgur yapımı :

45 buydayı çalğarız, çalbır ıla çalğarız, soñura yığarız. çaç avayı yaparsağ. temizce yığarız. tandırın üsdüne harenıyi çoyarız çazan-narı. beş altı haviyi yaparsağ da horantafıa göre, herkiş horantasına göre yapar. çazanı çoyarız, yıkağımız buydayı, üsdüne suyu doldu-

50 ruz. suyu doldurduğunu duğarermis sıra altını yağarız. ğayri o bul-
 ğur bişer, suyunu çeker. bişdimiydi yanmayı keseriz. bu sefer damlara
 çulları sereriz, helkeler ile, ğovalar ıla çıkarırız. sandalya ğoya-
 riz çuluñ, çapıdıñ üsdüne, üsdüne de siniyi ğoyarız. sininiñ üsdüne
 bulğurları çıkarırız, ğovaları dökeriz. soñura o bulğurları boşaldır,
 damlara sereriz. ğurudumuydu, çalkarız, ayıtlarız içinde ne var ısa
 55 daşını ğumunu, soñura değirmene götürürüz. değirmende ğarermis sıra
 uğudürüz. ince edersen ince. iri ederseñ iri. eve getirilñonu ğayri
 ğalbırlarda çalkarız. ayırırız irisini bi, ufayıñı bi, dñürçüñü beş
 altı kere elimizden geçer. ğuruduruz damla, ağışama indiririz. eñ in-
 cesinden batırığ olur, batırığ yaparız.

Bir cenazede yapılanlar:

60 şimdik ölü öldümüydü, mezerini ğazallar, iki ğişi göndürüller me-
 zerini ğazdırıllar. burada suyunu hazırlıllar. sular ğızar ğazannarda
 ölüyü çıkarıllar. ğadın olusa ğadın bulu geliller. erkeğ olusa iki
 hoca alır geliller, yıqallar, götürüller ğedeller. ālarız, sızılarız
 evde. bāriş çāriş, arañmı ğayri evde. ölüyü götürüller ğedeller me-
 65 zerlie, oğullar ufürüller, götürüller gideller. evde de ğadınnar yi-
 rini oğullar. erkekler gider hep, ölüyü ğoymaya. ğadınnar da işde bi
 dova ideller, bi şeker yañıt loğum dāıdıllar. onuñ ulan millet dañlır
 gider. ağışama hep sini getiriller ğoñşular, hısım aq̄raba hep o ölü ğe-
 vine yimeğ getiriller. dañlılı duzlulu hepisini getiriller. yaqın aq̄-
 70 rabaları dāa fazla getiriller. erkekler āşama geliller. cāmiden çı-
 qannar, hısım aq̄rabası. orda işde yimeğleri teker teker ğoyañ, yiller
 tesbiğ çekeller. ağışamları, ölüñüñ tesbiği, devir tesbiği olur. cāmī-
 ye ğollar onu, ölü öldüñde getiriller, çekeller. soñura yirine lo-
 ğum ya da şeker dāıdıllar. yiller içeller orlan gideller. yimeğ yin-
 75 dimi yarıntası ğün, şepit pilavını ideller, şepidini ideller o ğün.
 yarıntası ğün yimeğ yindi, ölü öldü ya, yarıntası ğün şepidini idel-
 ler, pilavını da bişiriller. ağışam da pilavını yiller. soñura yiğir-

80 misinde biz bi şey diriz, gadeT mi diriz onu ideller. cāmilerin ö-
 rüne onu goyarız, gonu goşuya dāılır. gırkıında gine yapañ. ya pila-
 vını yapañ, ya gırkıyla elliikinci gecesı olur. ikisini bir yapal-
 lar. kimisi gırkıında pilav ıder, yāıT etli ekmeK yapallar. çāırıl-
 lar hısımını aKrabasını, elli ikinci gecesinde yimeK hazırlallar, cā-
 midekinleri çāırillar

85 öldünüydü havtasında çamaşırını yıkallar, yıkadıkları gün hem
 bişiyidişini ideriz, hem gādefmesini ideriz, hem çamaşırılarını yı-
 kallar dāıdılar. gāri kime viriseñi, hani boşcana. gādefmesini, bek-
 mezini, sıtır diriz onnari dāıdılar. yāni adamlara sabın gorus, gi-
 na goyarız, humayın gorus ikişer metire, onnara ögile viridik yıkayan
 adamlara.

-şepidi nasıl yaparsınız?

90 unu, has una götürilsen de, yoK normal deñimende üdürseñ de, ü-
 dür geliriz. eve getirir gatarız sandıklarımız za. hamır yoñuraca ımız
 ileğine gārerince gatarız. eleğ ile eleriz yoñuracāımızda. hamır yo
 ñururuz, satın mayayla yoñurdulđdan soñura üsdünü örteriz, hamır geli.
 tandırın başına götürü gideriz, ekmeğ yaparız. birimiz bişiri biri-
 95 miz ıder. elliğ ile altına salarız, gābarı gākar. öylecene ekmeğ de
 yapmı ş oluruz.

100 şepiT de mayasız olur, mayasız yoñururuz. şepiT üsdaları açar,
 oğlavıynan açar. birisi de tandıra salar, bişirgeç ile bişiririz o da
 şepiT olu. mevlid okudacāımızda ossun, ıramazannarda filan şepiT
 yaparız, irişde keseriz.

irişdeyiğle, hamır yoñururuz, yumurta gırarız onu da öyle bişi-
 rir keseriz. gārerin sıra gāç yumurtadan yaparsañ yapañ. onun içine
 yumurtayı dökeñ, gārerin sıra, biraz da su dökeñ yoñuruñ. onu büyük

105 büyük bezē eden ġāri. pek bişirmeyiz onu. atdıımız ıla döndürdü ürliz
bir olu, çekeriz onnarı. öle öle irişle olur. deġirmi deġirmi açarız,
aynı şepit açar gibl açarız. sacıñ üsdünde tavlar çekeriz. bit-
dimiydi ġāri, sereriz, şöle bi parça acıķ sovudumuydu isder buçā ıla
kes, isder makinesinde kes.

110 irişde pilavını da, ġulaķlıya suyu ġoyarız bişirece üimizde. isder
ġulaķlıya ġoy, isder başġa tavaya. su ġaynadımydı duzunū at, ġayri
eliñ sıra irişdeyi sal, biraz bişer bişmez süz, soñlura yainı şı erit-
yēcēñ dabaa ġat, yāını dök, o şekil.

Köyde söylenen maniler:

115 duT ağacı deġilin
yıl vurduķca eġilin
eġil eġil öpüyün
can alıcı deġilin

120 şu dālar olmasaydı
çiçeķ solmasaydı
ölüm allahıñ emri
ayrılıķ olmasaydı

şu dāñ mazıları
çivT gezer ġuzuları
allah bize mi yazmış
ayrılıķ yazıları

125 şu dāñ çardaķları
su dolu bardaķları
sayit onda gelecek
faPriķa ġaltaķları

130 ğara ğara ğazannar
 ğara yazı yazannar
 cenneT yüzü görmesin
 aramızı bozannar

135 defizde mataramız
 uzak düşdü aramız
 mekdubunu sık yolla
 açılmasını aramız

140 deĝimen üsdü çiçek
 orağ getir de biçek
 benim yarı sorarsan
 orta boylu mor çiçek

garanfil eker misin
 balılan şeker misin
 dünyada ettiğini
 ahreTde çeker misin

145 güle çıktım gülmedim
 gülden düşdüm ölmedim
 yarın bize gelmesi
 sefâyım ş bilmem

150 kişnişim var güdükde
 evleri var gedikde
 benim bir sevdiğim var
 dokuzuncu bölükde

derelerde davşannar
 gine oldu aşşamlar

155 benim nazlı yarım
nirelerde ağşamlar

uzadım ğam ş oldum
damladım ğünlü ş oldum
160 iğreti bir yar uçu
bir ğutu misden oldum

mendilim var yile yile
sen düşdün ğurbet ile
mendilimi çürütdüm
göz yaşı sile sile

165 yiğidiñ sesini aldım
uyandım fesini aldım
üc yüz asger içinde
beğendim seni aldım

170 deñizii ortasında
ğına koşar tasında
iğil iğil öpeyin
çarşınıñ ortasında

175 bahceñizde 'duT var m
havada bulut var m
ben yarimi ğaybıtdım
bulmaya ümit var m

180 ğara ğoyun saçağı
ğına vurdum buçağı
benim yarı sorarsañ
İstanbulun ğoçağı

ğara geyun salķım saçaķ
 silaya vurdular bıçaķ
 Şu ğurbet didikleri
 ile yalan, bize ğerçek

185 su gelir kütüğünden
 içilmez köpüğünden
 ipeğ olsam sarılsam
 o yarım topuğundan

190 mendilinde sınımayın
 yeşil başlı durmayın
 eğer ben seni almassam
 geşliğime doymayın

195 aķ dabaķda duz ossam
 nişannılı ğız ossam
 yar ğarşidan gelirke
 yalnız evde ossam

200 top innenin zembili
 ben isdemem zefğini
 iller ne dirse disin
 yeni buldum defğini

çıkıldım gittim depeye
 yular vurdum sıpaye
 bubañ beşşik yaPdı rmi ş
 ğarnıñdaķı sıpaye

205 aķ üzümün salķımı
 yarım köyde saklı mı

allah yüzünü gösder
ğayıb i tdim aklıma

210

merduvanda saklasağ
çıķma yoķarı yasağ
vâlıden emir gelmiş
ğızlara ğoca yasağ

215

pençeresi cam cama
selam söyleñ amcama
amcam ğızını virmesse
turşu ğursun filcana

Köyde söylenen bir ağıt:

220

babaocağdır da ğoç yiğidin vetanı
aramazlar da ğurbet elde yiteni
anam dünyada ben geşliğime doymdım
doya doya da bir murada immedim
ağlarım ağlarım derdime ağlarım
demir de barnaqlılığda boynumu bükerek ağların
amıma da yazılmış bu ğara yazı
ağlarım anam ağlarım vefāsıza ağlarım
anam dünyada ben geşliğime doymdım

225

Başka bir ağıt:

bizim halayımız zeybek halayı
yitirdim yavrımı nerde bulayım
yitirdim ben ğuzumu nerde bulayım
ben ğuzumu otladım sütleyemedim

230 yavrim sen allahdan unüdü kesme
 unüdü kesip de darılıp küsme
 ayağı uymadıK yavrim gelir mi
 ğanadı bitmediK ğuzum gelir mi

235 yaqası ğunduzlu tamı giyenner
 öksüzün yetiminiñ allah haĳğını yiyenner
 dünya benim diyi göĳsünü gerenner
 o da ğurtulmasın allah ezirayil elinden

240 ecel şerbetini allah elime virir
 ezirayil gelir el aman virmez
 anadan bābadan hiç indat olmaz
 herkeşin itdi yanında ğalmaz
 herkeş itdiğini allah bulacaK bir ğün

SÖZLÜK

S Ö Z L Ü K

- A -

- āa : ağa, abi (VI/323)
 āassı : ağası (VII/25)
 aba : abla (XI/151)
 abdilla : Abdullah (VI/69)
 aflyın : Afyon (VI/55)
 āıl : ağıl (VI/15)
 āız : ağız (II/32)
 aKçaseer : Akçaşehir (VIII/2)
 aKğı : hakkı (XIX/34)
 aKşannarı : akranları (XIII/33)
 alaman : Alman (VI/52)
 alata : tam (XI/206)
 ālar : ağlar (III/29)
 aleddin : Alaaddin (VI/71)
 alkıc : alkış, övgü (XXV/8)
 alleKliĝ : kurnazlık (VI/75)
 affaK ĝurt : (XIII/130)
 anemi : vergi (XVII/9)
 ani : hani (II/49)
 antere : elbise (VI/127)
 apala- : emekle- (XI/196)
 arılı(k)ını : ücret, hediye (IV/
 12)
 armıT : armut (XII/127)
 āşam : akşam (VII/173)
 asbab : esvap (XVI/22)
 asiri : aslı (VI/235)
 ataş : ateş (VI/79)
 atıncaĝ : atınca (XVII/17)
 avar : sebze (XXIII/117)
 avııd : bahşış (IV/5)
 ayıtla- : ayıkla-, seçmek (IV/27)
 aylaK : bedava (X/81)
 ayşam : akşam (XIX/78)

- B -

- bāa : bana (II/244)
 bāalım : bakalım (VI/246)
 badas : harman kalıntısı (IX/41)
 baKlavı : baklava (II/51)
 bāla- : bağla- (VIII/106)
 bannāfi : parmağını (XVI/44)
 bāriş : bağırış (XXVII/64)
 batırık : yöresel yemek (II/201)
 bayakı : bayağı (IX/60)
 bayraĝ eti : bayrak eti (X/64)
 bazertesi : pazartesi (II/50)
 beK : pek (zrf) (XV/46)
 beked- : kapat- (XXIII/95)
 bele- : sar- (XI/167)
 belik : saç örgüsü (XXIII/93)
 belig : bellilik (XVII/50)
 bes : beş (IV/22)
 bıçık : kesik (IX/8)
 birtı : partı (XXIII/27)

- dō- : doğmak (IX/1)
- doğa : dua (IX/74)
- doğu- : dokumak (XVI/87)
- dokam- : dokunmak (VII/200)
- dokus : dokuz (XVIII/87)
- doñ yâi : tere yağı (X/170)
- dōra- : doğramak (II/206)
- dōum : doğum (V/29)
- dova : dua (IX/78)
- dovak : duvak (X/16)
- dō- : döğmek (XIX/42)
- dōleğ idi : dölek, düzgün (XII/76)
- dölüm : dönüm (IX/67)
- düzün- goşun- : giyinmek kuşanmak
(XIV/49)
- dudula- : bağlamak, örtmek (XII/62)
- dū- : düğmek, bağlamak (X/28)
- dūen : düven (VIII/115)
- dūğūrcūe : dūğūrcūk-e, ince bulgur
(II/203)
- dūrū : bohça, dūğūnde tarafların
birbirine götürdüğü hediyeye-
lik elbise (XI/16)
- E -
- eciK : acık, azıcık, biraz (XI/244)
- edīraf : etraf (VII/3)
- ēer : eğer (III/11)
- eli eğıntili : eli yatkın (XXI/20)
- eğir- : bükmek (XII/154)
- ēimiz : evimiz (X/13)
- ēir- : eğirmek, bükmek (XVI/83)
- ēleş- : eğıleşmek, beklemek, vakit
geçirmek (VI/256)
- elibük : eğri ağaç (XX/32)
- elliğ(ile) : ellik, yufkaçevirmek ve
sacın üzerinden almak
için kullanılan, tahta
veya demirden yapılmış
alet (XXVII/95)
- elti : iki erkek kardeşin hanımla-
rının birbirine göre durumu
(XII/84)
- elvāi : envai (II/255)
- emişdir- : emiştirmek, kuzunun anası-
nı emmesine müsaade etmek
emmesini sağlamak (VIII/106)
- em(mizde) : ev(imizde) (XVI/54)
- enen- : en vurulmak, en yapılmak
(X/249)
- en- : inmek (XVI/28)
- enniK : ellik, ekin dererken par-
maklara takılan alet (XVI/80)
- erēli : Ereğli (VI/56)
- erkā(i) : erkek(i) (XI/71)
- (ne)erif : herif (II/24)
- essah : esas, sahi, gerçek (IX/82)
- ēşa : eşya (VI/117)
- evendim : efendim (IX/46)
- evlem- : evlenmek (VII/161)
- (bir) eybe : heybe (XVI/85)

ġıvrān-: dönmeġ, dolanmaġ(XIII/146) ġüccücecik : kücücük (XIII/57)

ġıyamaT : kıyamet (VI/158) ġüheş : ġüveç (X/88)

ġız oġşa-: kına gecesinde kızı aġ- ġüyēi : ġüveyi

latmak için veya kızı öv

mek için türkü söyleme

- II -

(XXV/10)

ġil torba : kıl torba, kıldan do- haç : hac (II/220)

kunmuş torba(XXVII/39) haġından : hakkından (VI/4)

ġimi : gibi (VII/142)

harar : büyük çuval (XII/152)

ġiri : geri (IX/16)

harenti : kazanın küçüġü (IV/70)

ġo- : koymak (X/240)

harnıb : keçi boynuzu (XII/151)

ġocalıġ : kocaman (XXI/30)

harşlıġ : harçlık (III/18)

ġolañ : elde örülen, yassı ve uzun hayad : avlu (IX/175)

halat (XVIII/102)

hazāır : zahır, herhalde (IX/74)

ġolcaġ(ı) : kolluk, iş yaparken ko- yonıs : Yunus (II/227)

kola giyilen veya takı- heç : hiç (II/249)

lan şey (XIII/207)

hedik : hedik, diş bulguru (X/91)

ġoley : kolay (XXI/61)

hemi : hem (VII/97)

ġonfesyö : konserve (II/77)

hemmen : hemen, derhal (VII/212)

ġop- : koşmak (IX/127)

heral : herhalde (VI/154)

ġoyaġ: vadi (XII/127)

herkec : herkes (IX/57)

ġöñüs : göġüs (IX/138)

herkiş : herkes (XVI/11)

ġörseT-: göstermek (XVII/45)

herkiz : herkes (XX/42)

ġöş-: göçmek (VII/209)

hevla : helva (XIII/6)

ġötüñ ġötün : geri (IX/41)

hızmacı : hizmetçi (XII/15)

ġöv : gök (IX/77)

hindi : şimdi (XVI/6)

ġöyneġ : göynek, iççamşırı (II/227) hoccaġan : (XXI/4)

ġüdlüs : kudüs (VI/264)

honula : onunla (XXII/18)

ġulp : sap (XXIII/21)

horanta : aile efradı (II/209)

ġumpir: patates (XIV/43)

horaz : horoz (II/234)

ġurşın : kurşun (II/127)

hoturav : fotoğraf (X/113)

höbeK : öbek (IX/34)
 hōğle : şöyle, öyle (XXI/13)
 hōle : şöyle, öyle (XIX/26)
 hōyle : şöyle, öyle (XII/61)
 hū : şu (XVI/27)
 huncacık : şuncacık (XII/98)
 hunu : şunu (XIX/39)
 hunula : şununla (XXII/18)
 hurda : burada, şurada (IX/141)
 hūdūd : hudut, sınır (VIII/89)
 hūsūsū : husisi (III/33)

- I -

ıccaK : sıcak (II/204)
 ıccıccıK : azıcık (X/215)
 ıccıK : azıcık (II/189)
 ıccıK : azıcık (II/21)
 ıPğallı : talihli, şanslı (XIII/81)
 ıPriK : ibrik (XXIV/13)
 ırāaT : rahat (VI/264)
 ırafı(ı) : yağlı süt (XI/331)
 ırahma : Rahime (XIX/64)
 ırahmeTli : rahmetli (II/21)
 ırasla- : rastlamak (VII/60)
 ıravıK : süt kaymağı (IV/63)
 ırbala : İbrala (XVII/22)
 ırbıK : ibrik (XVI/81)
 ısdar : halı tezgahı (XII/116)
 ısdır - : ısırnak (XIII/140)
 ışşıK : (VI/151)

- I -

ıccıK : azıcık (VI/53)
 ıdın- : edinmek, sahip olmak (XXVII/17)
 ığıl - : eğilmek (XXVII/171)
 ıhi : işte (XII/29)
 ıı : ini, işte (XXI/25)
 ılaana : lahana (II/207)
 ilan : yılan (II/242)
 il : el, yabancı (XXVII/184)
 ıleçberlik : rençberlik (XX/9)
 ılehin : leğen (XII/42)
 ıleın : leğen (IV/70)
 ıleliksıra : öylece (XI/22)
 ılen : ulan, lan (VII/85)
 ıleñger : lenger (XII/61)
 ılms : elmas (XXIII/69)
 ılqusa : lohusa (V/29)
 ın- : en yapmak (VIII/112)
 inne : iğne (II/250)
 ıPdi : ilkönce, evvela (XXII/3)
 ıPTıma : ilk önce, evvela (II/62)
 ırāmeTli : rahmetli (III/80)
 ırelı : ileri (VI/297)
 ıresmısın : resmini (VII/87)
 ırezil : rezil, perişan (VII/53)
 ırişgin : yetişkin, yaşlı (IX/95)
 ıriyhan : reyhan (II/83)
 ırkē(ı) : erkek(ı) (VI/156)
 ırlık : erlik, sahur (IX/123)
 ısdambol : İstanbul (VI/34)

işallah : inşaallah (II/232)
 işdima : içtima (XVIII/83)
 işlik : içlik, iç çamaşırı (X/110)
 iy- : kurmak (XI/344)
 iysan : insan (XXI/8)
 iyşallah : inşaallah (II/235)
 iza : hıza (II/248)
 izinneme : izinname, evlenme cüz-
 danı (XIII/14)

- K -

kağT : kağıt (VI/161)
 kağ - : kalkmak (XIX/14)
 kağ- : itmek (XXI/74)
 kayiT : kağıt (IX/6)
 kefkir : kevgir (XXVII/30)
 kekil : kakül (X/135)
 kel : kötü (XIII/118)
 kelebe : kelep (XVI/84)
 kelığ(i) : kelik(i), ayakkabı
 (XXI/88)
 kemene : keman (XX/24)
 kepenek : çobanların omuzuna aldı-
 keçe elbise (VI/120)
 kerı : geri, sonra (X/177)
 kerme : koyunların altında kalmış
 sıkışmış pislik (XI/303)
 keseK : (XIII/115)
 kevkı : ağaçtan yontulmuş veya da
 su kabağının içi boşaltıla
 rak yapılmış bonyo taşı
 XXIII/206)

kevt : kadınlara mahsus oyun (X/76)
 keydir - : giydirmek (XIX/25)
 keyfene : ahçı (XI/106)
 kile : oniki havayıya eş ağırlık
 ölçü birimi (VI/107)
 kilov : kilo (XVI/47)
 kinoTlu : kilotlu (VI/123)
 kirkiT : halı dokumada kullanılan
 demir tarak (XII/122)
 kirmen : yün eğirmeye yarayan araç
 (XI/343)
 kiyaT : kağıt (XIX/9)
 kö : köy (XX/8)
 köfün : küfe (XXVII/26)
 kölge : gölge (XXI/28)
 köme : küme (VI/21)
 köneK : göynek, iç çamaşırı (X/140)
 kör : sapsız bıçak (X/221)
 körfez : köhne (IX/204)
 kös- : uzatmak (IX/139)
 kötāya : Kutahya (VI/255)
 köyneK : göynek, iç çamaşırı (VI/128)
 küñ : gün (XIX/4)
 künde : hergün (XIII/113)
 küvü : küflü (VI/196)

- L -

lağab : lakap (XVIII/4)
 lamlı : namlı (XVII/17)
 len : ulan, lan (VII/18)
 letice : netice, sonunda (VI/232)
 lodus : lodos (VII/167)

löbecci : nöbetçi (XVIII/80)
 löbet : nöbet (XVIII/77)
 löglek : leylek (XIV/161)
 lōmen : Lokman (VI/183)

- M -

maḥas : makas (V/20)
 māizeme : malzeme (VI/84)
 maḫanizma : mekanizma (VI/193)
 maḫmal : makbul (XVII/48)
 malama : samanla karışık tahıl (IX/47)
 māluḫ : mahluk (XXI/37)
 māmele : muamele (XVIII/997)
 māmut : Mahmut (VII/72)
 masırv : masraf (VI/310)
 matıra : matara (VI/88)
 maydunus : maydanoz (III/94)
 māzur : madur (VII/95)
 mecmur : mecbur (VI/303)
 meḡel : mehel, uygun (XVII/4)
 meḡerime : meḡer (XXI/46)
 mekene : makina (XIX/7)
 melmekeT : memleket (VI/323)
 menşur : meşhur (II/13)
 merduvan : merdiven (XXVII/209)
 meturu : metre (VI/329)
 mevzū : mevzi (VI/92)
 meydāni : düşünlende giyilen yöre-
 ye mahsus özel elbise
 (XXVII/18)

masırġa : hindi (II/110)
 masıml : iyice, çok iyi (XIII/24)
 millon : milyon (II/154)
 misir : mısır (II/100)
 mūaḫḫaḫ : muhakkak (VI/325)
 mūal : mehel, uygun (XVI/88)
 muḫdar : muhtar (XXI/18)
 muḫder : muktadır (XVII/51)
 mundar : pis, rezil, perişan (XII/18)
 mūbāreke : kutlama, tebrik (XXVII/12)
 mūbzer : mibzer (IX/23)
 mūiddin : Muhittin (VI/167)
 mūsāvır : misafir (VII/144)

- N -

na : ne (XIX/31)
 nacaḫ : sapı küçük odun baltası
 (XXI/38)
 nahacca : namuslu, sadık (XXV/44)
 nahni : yahni (XXIII/13)
 namı : namlı (IX/41)
 nāni : yahni (XXI/90)
 nasi : nasıl (IV/21)
 natır : kadınlar hamamında hizmet
 eden, kadınları yıkayan
 kadın (III/28)
 nediy : ne diye, niçin (XII/157)
 neḡ : niye, niçin (VII/112)
 nere : nereye (XXI/5)
 ney : filan (VI/35)
 nīad : Nihat (VI/168)

nira : lira (IX/122)	öğreK : at sürüsü (IX/236)
nire : nereye (VII/85)	Öleyse : öyle ise (II/25)
nor : lor (XXIII/141)	ölüm türküsü : kına türküsü(X/36)
nöğürelim : ne görelim, ne yapalım (XIV/7)	öncā(ı) : öncek(i), önlük (X/120)
nüzul itdiine göre: bana söylenene benim işittiği	Örek : at sürüsü (IX/237)
me göre(VI/84)	öreneK göreneK : gelenek görenek (XVIII/102)
	ÖreT- : öğretmek (VI/183)

- O -

ōa : ova (VI/133)	Örüzgar : rüzgar (XXI/70)
öbir : öbür, ertesi (II/122)	Ösüz : öksüz (XI/29)
oflakı : oklava (XXIII/138)	Öüd : öüt (VII/40)
oğarı : yukarı (XVI/6)	öykelen- : öfkelenmek (IX/70)
oğuntu : düğüne davet için gönderi len hediye (XIX/13)	öz : vadi (XIV/109)

- P -

öla(ı) : oğlak(ı) (XVIII/19)	palize : un bulanarak yapılan bir çorba (IX/134)
ömbir : ömbir (II/29)	panbıK : pamuk (XIX/27)
önnan : onunla (VII/150)	pañğonoT : banknot (VI/159)
önünan : onunla (II/74)	paterez : patates (XXI/86)
önüş : ölüç (II/178)	patetis : patates (II/211)
oporlan : oparlör (VII/102)	patişa : padişah (VII/108)
ōşa- : okşamak (XI/245)	pati(ı) : patates(i) (XII/10)
öül : öğul, evlat (XI/160)	patiP : (XXVII/41)
övala- : övmek, ovalamak (II/86)	pekcece : sertçe (II/188)

- Ö -

ödlē(ı) : ödlek(i), korkak(II/240)	peş : parça (X/11)
öğec(i) : öveç, iki uç yaşında er- kek koyun (VI/155)	pezi : yörede yapılan düğün yemeği (XXV/26)

- piriş : pirinç (III/106)
- pise : katrandan yapılan merhem
(XI/173)
- pisgeviT : bisküvi (XXII/4)
- pontur : pantolon (XXI/81)
- potuK : ayı yavrusu, şişman(X/241)
- pöLÜT : pelit (XXIII/196)
- pür : yaprak (VI/118)
- seğ : (IX/105)
- seğid-: seğirtmek, koşmak (XXI/56)
- seğil : sahil, deniz kıyısı (XVII/3)
- semen : seğmen (XI/111)
- seneK : harmanda sap atmak için kul-
lanılan, bir tür dişli(XIII
/146)
- seniT: Üzerinde hamur açılarak etmek
yapılan tahta (IV/67)
- sepele-: serpmek (XXIII/125)
- sıad-: oksatmak (XXIII/208)
- siçan : fare (VI/134)
- siçira-: siçramak (XXI/38)
- sıır : siğir (VI/246)
- sırım :bükülmüş,ip şeklindeki deri
(IX/218)
- sıtır : ölen kişinin kullandığı eş-
yaları (XXVII/87)
- sal- : çözmek, serbest bırakmak
(IX/227)
- salıñgaç : salıngaç (VIII/73)
- salta : yakasız, iliksiz, kolları
bol bir tür kısa ceket
(VI/129)
- sāmalı : sağmalı, sağılan(IX/239)
- sas : saz, kamaş (VI/10)
- saş : saz (IV/20)
- savır-: savurmak (IX/34)
- sayalama : yörede giyilen bir tür
özel elbise (X/130)
- secālet : hicab'dan, hicabet, u-
tanma duygusu (XXI/10)
- sin-: sinmek, saklanmak (IX/164)
- sivaz : Sivas (VI/170)
- sōan : soğan (III/94)
- soķu : bele takılan süs eşyası
(X/122)
- sōra : sonra (III/5)
- sōseti : sosyete (II/216)
- sōuK : soğuk (II/191)
- sōura : sonra (VI/18)
- sōunaTdan : sonradan, sonra (XX/41)
- sovu-: soğumak (XXVII/43)
- soyvır- : soyuvermek (XIX/3)
- sōpeT : sohbet (XXI/91)
- sōüt : söğüt (XXIII/97)

- sumad : sofrâ bezi, bez (II/192) tamu : (XXVII/234)
- suva : siva (XXI/41) tapıd(ı) : tabut(u) (II/147)
- suvaT : hayvan sulanan büyük kuyu tavla- : kıvamını buldurmak (XXVII/106)
- (IX/74)
- süç çek- : süt çekmek (XI/222) televun : telefon (VI/87)
- sünnecci : sünnetçi (II/134) televûzun : televizyon (VI/40)
- sütlēen : sütleğen (XVI/85) teffgerlek : yuvarlak, daire şeklin-
de (IX/30)
- süy- : uzatmak, gerdirmek (XII/155) tePleP : bir türlü vumalı çalgı
(XX/25)
- Ş -
- şak düak : başın tam ortasına yapı- tezik- : kaybolmak, yitmek (XXI/35)
- lan duvak (XI/41) tinas : tınaz (XXI/69)
- şam : çam (XII/163) toklu : toklu, bir yıllık kuzu (XI/134)
- şavaK : şafak (XI/233) tokuç : çamaşır yıkamak için yapılan
tahta (XXIII/200)
- şebid : şepit (IV/65) tomatis : domates (II/206)
- şenniğ(ol) : şenlik(ol) (IV/48) tuluğ(olur) : tuluk (olur), deriden
terbiye edilerek ya-
pılmış su kabı (IV/58)
- şepiT : şepit (XI/57) tülbeT : tülbent (II/255)
- şēriye : şehriye (II/93) tüveK : tüfek (VI/91)
- şid- : şey etmek (IV/28)
- şî : şey (X/12)
- şindi : şimdi (XII/4)
- şişek : bir veya iki yaşında dişi koyun (VI/156)
- şorda : şurada (IX/4)
- şöle : şöyle (II/11)
- şûle : şöyle (VII/115)
- T -
- tāil : tahıl (XVI/72)
- U -
- ulen : ulan, lan (VI/6)
- uruP : rubu, havayının dörtte biri
(XIII/113)
- uya : oya (XXVII/16)
- uzun kös : up uzun (XXI/46)

- Ü -

ufür- : üflemek (XXVII/65)
 uğūd- : öğütmeK (XXVII/56)
 ūle : öle (VII/49)
 ūmüsssüz : umitsiz (IV/19)
 ūşveT : rüşvet (XVIII/103)
 ūyū- : uyumak (VII/49)
 ūzellik : ūzerlik (XI/51)

- V -

vāab : vahap (VI/111)
 vād : vasiyet (II/244)
 vallā : vallahi (II/239)
 varaŋgeleni : halı tezgahında bir
 parça (XII/121)
 velesvIT : bisiklet (XVII/32)
 vilan : filan (VIII/37)
 vur- : ocağa koymak (X/62)

- Y -

yā : yağ (II/89)
 yāī : yahu (VII/5)
 yāīT : yahut (VII/69)
 yağa : kat, tane (X/115)
 yakım yak- : türkü yakmak (XXIV/18)
 yalaK : taştan veya tahtadan oyul
 muş, kuyu veya çeşmelerde
 bulunan hayvanların su iç
 tiği kap (XI/261)

yamalıK : bez parçası, kumaş (XII/58)
 yāmır : yağmur (VII/174)
 yanıtasi ūn : ertesi gün (XXVII/13)
 yan yavriK : yörede, özel günlerde
 elbisenin üzerine takı-
 sūs (X/140)
 yar- : kırmak, parçalamak (XII/30)
 yarma : bulgur, bulgurun irisi (XI
 /170)

yav : yahu (VII/201)
 yavri : yavru (II/13)
 yavşan : sıracagillerden, mavi ve
 beyaz renklere çiçekler
 açan bir bitki (X/197)
 yēcek : yiyecek (XXI/36)
 yemiye : yemek için (III/40)
 yeniTden : yeniden, sil baştan
 (XIX/76)

yığıl- : toplanmak (XXI/19)
 yūn : yığın, yığılmış (VIII/114)
 yıllerim : yerlerim (XX/1)

yil : rüzgar (IX/41)

yi- : yemek (IV/35)

yilge : erkek kardeşin karısı (XXVII
 /18)

yoñur- : yoğurmak (II/82)

yorak : deri parçası (XXI/83)

yōurul- : yoğurulmak (V/37)

yōurt : yoğurt (VII/14)

yōuğa : yok iken (IX/5)

yı;a : yufka (X/63)

yunak : çamaşır yıkanılan yer (XIV/77)

yüğle- : keskinlemek (XIIII/204)	zāir : zahir (VI/98)
yüzerlik : üzerlik (IIII/100)	zatan : zati, zaten (XIX/3)
yüzüñ ğuyulu :yüzü üstüne (VI/209)	zayti : zati, zaten (IX/162)
	zaytem(bana) : zati, zaten (XII/18)
	zalım : zalim (XIV/140)
zabāleyin : sabahleyin (II/147)	zilifge : Silfke (
zaban : saban (XX/31)	zire : zira (IX/77)
	zopa : soba (IV/40)